

009/083

М 34

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАТЕРІАЛИ

**НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ВИКЛАДАЧІВ, АСПІРАНТІВ,
СПІВРОБІТНИКІВ ТА СТУДЕНТІВ
ГУМАНІТАРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ**

394024

14-28 квітня 2004 року

Україна
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІБЛІОТЕКА
Читальний зал № 4

СУМИ – 2004

Сумський державний
університет
БІБЛІОТЕКА

105

КАФЕДРА ПЕРЕКЛАДУ

КІНО/ВІДЕО/ТБ-ПЕРЕКЛАД ТА ЙОГО НАВЧАННЯ

Доп. – викл. Дорда В.О.

Кіно/відео/ТБ-переклад (КВП) – це комбінований вид перекладу, що поєднує особливості синхронного, послідовного, письмового, іноді ПЗА (переклад з аркуша) в залежності від мети та характеру роботи (переклад на аудиторію, для дубляжу, при озвучуванні та ін.).

Цей різновид усного перекладу ставить перед перекладачем цікаві та складні професійні задачі, але при цьому дає більші можливості для творчості, наближаючись в цьому сенсі до письмового перекладу (кіно – це мистецтво, і кращі зразки жанру є шедеврами світової культури ХХ та ХХІ століть).

Перекладач повинен вирішити нелегке завдання – не знизити загальне художнє сприйняття, зберегти задумку автора, якість діалогів, мовні характеристики. Якщо можливо, передати аромат епохи та індивідуальні мовні характеристики, а це досить складна місія. Під час невідготовленого УП фільму/відео, на жаль, втрати неминучі, але треба намагатися звести їх до мінімуму. Герої кінофільмів або телесеріалів, на відміну від учасників переговорів або міжнародних конференцій, ніяк не враховують інтереси можливих перекладачів, не говорять "під переклад", тобто не намагаються полегшити процес УП, допомогти перекладачеві збільшити адекватність перекладу.

Кіно/відео-переклад без підготовки – дуже складний процес, що вимагає великого досвіду та знань. Якщо немає можливості ознайомитися з монтажним аркушем (сценарієм), то треба знайти інформацію в відповідних виданнях, пресі, каталогах, хоча б анотацію. Якщо це екранізація, то необхідно ознайомитися з першоджерелом.

Піл час роботи над перекладом фільму на перше місце постає екстралінгвістичний контекст (відеоряд), що сприяє адекватності перекладу. Але основною проблемою залишається аудіювання.

В іноземних, особливо в голлівудських фільмах, кожне слово кожного діючого персонажа продумано редактором діалогів. З урахуванням масової психології, існуючих стереотипів та інших суттєвих факторів вони коригують сценарій. Результатом гарної роботи редактора діалогів стають крилаті вирази. Так, у базі кіно www.imbad.com існує розділ "Фрази, що запам'ягались" (*Memorable Quotes*). Кращі зразки вітчизняного кінематографа також подарували безліч крилатих виразів, наприклад "Діамантова рука", "Біле сонце пустелі", "Іронія долі" та ін.

У перекладі це часто втрачається з об'єктивних причин лінгвокультурного характеру.

Одне з основних правил КВП – перекладач повинен сам розуміти або знати, про що, власне, йде мова. Сучасні перекладачі в основному працюють з роздрукованими "скриптами" (монтажний аркуш) – не потрібно напружено вслуховуватись у звукову доріжку, намагаючись спіймати ідіому, яка заглушається стріляниною. Це максимальний комфорт для професіонала.

Але частенько все ж втрачається відчуття зразка, його характер в поставленому на конвеєр сучасному (очевидно, не дуже дорогому) дублюванні.

КВП з попередньою підготовкою є більш адекватним та художнім, але вимагає наявності сценарію або літературного джерела екранізації.

В крайньому випадку слід намагатися знайти критичну статтю про цей фільм, рецензії, огляди кіномитців та ін.

Якщо є можливість, то корисно хоча б один раз переглянути фільм на відео, зупиняючи плівку в складних для перекладу місцях, та обдумати можливий варіант перекладу.

КВП вимагає від перекладача глибокої ерудиції, кмітливості, тонкого відчуття по відношенню до рідної мови і, звичайно, прекрасного знання іноземної мови (або декількох мов), а також любові чи розумного інтересу до кіно (чим більше їх переглянеш, тим краще перекладеш).

SPEECH ETIQUETTE OF THE GREETINGS AND FAREWELLS DISCOURSE

A.M.Svirid

The role of such speech acts as greetings and farewells in our everyday life cannot be underestimated. The first impression of a person is the strongest and the most difficult to be changed. That is why the beginning of any talk, i.e. its opening phrase, and the end of it are no less important than the informative part of this conversation.

Among lots of nations, the choice of salutation depends on not only the age, sex and degree of closeness of those who start conversation. It is also influenced by plenty of other factors, for instance, by the time of day or by the person to greet and his/her actions at that very moment. There are different greetings for a hunter who is going to the wood and for a hunter coming back with booty, for a guest and for a companion, for those who are busy with work and for those who are having dinner. In every situation a certain wish is used. This is the reason why there exists such a variety of the greeting formulae.

For instance, there is a great variety of greetings-wishes among the Mongols, and what's more, they differ from one another depending on the season of the year. In autumn people ask, "*Are the cattle thick?*", "*How well do you spend the autumn?*" In spring one may use phrases like: "*Do you meet spring happily?*" In winter it is possible to say: "*How are you spending the winter?*" And the most general greetings are the following: "*How well is your nomadic life? How are your cattle?*", they are used even among the townsfolk and reflect the cattle-breeder's life.

The meaning "*Are you replete?*" "*Have you got dinner yet?*" is included into the Chinese salutation form. People in Ancient Egypt were sure that, meeting somebody, there was no need to think over one's health. That is why they put the question directly: "*How do you sweat?*" In Ancient Greece people greeted each other saying "*Be joyous!*" and the modern Greek say "*Be healthy!*" The Arabs wish: "*Peace be with you!*", and the Indians of Navajo tribe exclaim: "*Everything is well!*"

The nature of linguistic models of greetings and farewells discourse in the English language is rather difficult for a foreign student

because there is a distinction between the sets of phrases accepted in formal and informal circumstances, breaking the rules of their usage may seem strange to native speakers and in some cases causes unexpected misunderstandings between interlocutors.

Speech etiquette in Ukrainian is rich on various formulae suitable in any situation of life and proper mastering of them will surely make the texts of English fiction translated into this language really authentic, colourful and sounding natural for Ukrainian audience. The abundance of such displays of courtesy offers an excellent opportunity for determining the best equivalent in every separate case, for the majority of source language units have almost absolute correspondences in Ukrainian. However, certain deviations exist and this circumstance requires constant attention of a translator/interpreter and more profound grasp of the described material.

Among plenty of ways to express our joy caused by a meeting with someone dear to us we can choose a group of stylistically marked greetings: *I am very glad to see you!* (Cf. Ukrainian «*Bimaio Bac!*», «*Paðuï Bac vimamu!*»). If we want to emphasize our friendly mood we often use inquiries about life, business, family of our partner together with the forms of greetings: *How is life?*, *How is your business?* We are also interested in his success at work, in the state of things in his family: *How is your wife?*, *How is your mom?*, *What's new in the office?*

After a pleasant talk it is very important to keep a good impression of oneself expecting that such meeting can take place in the future. In addition, you should express your gratitude to a person for his or her time as well as the hope for another talk. Farewell formulae carry the meaning "our conversation is over, we are leaving." But speech etiquette serves to create and continue contact. And if we ponder over the most frequently used way of saying good-bye – "See you later!" – we shall realize that the next meeting is really being expected.

КОНВЕРСІЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ СУБМОВИ МАШИНОБУДУВАННЯ)

Доп. - Литвинко О.А.,
здобувач кафедри перекладу

Дослідження становлення і розвитку термінологічних одиниць, їх семантики і деривації має велике значення для опису мовних систем, вивчення закономірностей їх функціонування.

На сучасному етапі актуальними є проблеми становлення терміносистем різних галузей: юридичної, економічної, обчислювальної техніки, медичної та ін. Лінгвісти досконально вивчають питання термінотворення, встановлюють шляхи та механізми формування термінологічних неологізмів, досліджують особливості їх функціонування у сучасній англійській мові.

Поряд з цим деякі терміносистеми потребують уваги лінгвістів. Ми розглянемо субмову галузі насособудування в зв'язку з тим, що вона досліджена недостатньо. За останні десятиріччя ця галузь зазнала бурхливого розвитку, а це, в свою чергу, сприяло появі відповідних термінів. Дослідження моделей утворення нових терміноодиниць субмови насособудування має не тільки теоретичну значимість, а й прикладне значення.

Метою цієї статті є вивчення феномену конверсії на матеріалі зазначеної субмови.

Під конверсією ми розуміємо морфолого-синтаксичний спосіб деривації, за допомогою якого здійснюється перехід однієї частини мови до іншої з утворенням омонімії форм. Автором терміна „конверсія” є Г. Суїт. На думку вчених, розповсюдження конверсії в англійській мові зумовлене майже повною відсутністю морфологічних показників частин мови. Іншими словами, корінь, основа, і граматична форма слова можуть співпадати по формі (звучанню і написанню), і тільки зовнішні показники, наприклад, артикль, допомагають визначити частину мови і її функцію в реченні.

З функціональної точки зору в англійській термінології машинобудування можна виділити наступні моделі конверсії.

1) Модель 1. N → V. Пор.:

- *control* „контроль” - *to control* „контролювати”;
- *diagram* „діаграма” - *to diagram* „створювати діаграму”;
- *motor* „мотор” - *to motor* „оснащувати”;
- *generator* „генератор” - *to generator* „працювати в генераторному режимі”.

2) Модель 2. V → N. Пор.:

- *to fall out* „випадати” - *fallout* „випадіння”;
- *to count* „рахувати” - *count* „рахунок”;
- *to build up* „формувати” - *build-up* „складання”.

3) Модель 3. A → V. Пор.:

- *empty* „порожній” - *to empty* „спустошити”;
- *direct* „прямий” - *to direct* „направляти”.

З точки зору семантичного відношення між вихідними і похідними словами при конверсії, десубстантивні дієслова можна класифікувати наступним чином:

1. Семантична група дієслів зі значенням „створювати те, що позначено вихідним іменником”. Пор.:

- *diagram* „діаграма” - *to diagram* „створювати діаграму”.

2. Семантична група дієслів зі значенням „дати те, що позначено вихідним іменником”. Пор.:

- *motor* „мотор” - *to motor* „оснащувати мотором”.

3. Семантична група дієслів зі значенням „створювати дію, за допомогою предмету, названого вихідним іменником. Пор.:

- *wire* „дріт” - *to wire* „монтувати дротом”.

Похідні від дієслів іменники можна підрозділити на наступні семантичні групи:

1. Семантична група іменників, що позначають дію. У іменників цієї групи простежується міцний семантичний зв'язок з вихідним дієсловом.

- *to load* „завантажувати” - *load* „завантаження”.

2. Семантична група іменників, що позначають виконувача дії.

- *to check* „зупиняти” - *check* „гальмівний пристрій”.

Особливо виокремлюється семантична група деад'єктивних дієслів зі значенням „ виконувати дію так, як вимагає вихідний прикметник”.

- *empty* „порожній” – *to empty* „спустошити”;
- *correct* „правильний” – *to correct* „виправляти, робити щось правильним”;
- *direct* „прямий” – *to direct* „направляти”.

Аналіз словникових статей субмови машинобудування показує, що терміноодиниці, утворені шляхом конверсії становлять 13%. Десубстантивні дієслова складають 9,1%, похідні від дієслів іменники -3,25%, деад'єктивні дієслова – 0,65%.

ПРОФЕСІЙНИЙ ТРЕНІНГ ПЕРЕКЛАДАЧА

Доп. – викл. Бока О.В.

На ринку професійного перекладача пропонується три види послуг з усного перекладу: синхронний переклад, послідовний переклад та "нашіптування". Спостерігаючи за роботою професіоналів, можна виділити наступні спільні риси всіх видів усного перекладу:

- чіткість (у перекладі відсутні розмиті висловлювання, зайві паузи, слова-паразити);
- швидка реакція перекладача (перекладач миттєво реагує на іншомовний текст, не перепитує оратора);
- впевненість (перекладач завжди певен у своєму перекладі, ніколи не вагається при виборі еквівалентів).

Щоб досягти перекладу такого рівня, перекладачеві слід багато тренуватися. Розглянемо декілька вправ, спрямованих на тренування професійних перекладачів.

Мета цих вправ – розвиток об'єму оперативної пам'яті, засвоєння допоміжних засобів запам'ятовування.

Вправа 1. Викладач зачитує ряд слів, спочатку 3-4 (наприклад: *кабан, олень, лось, корова*), студенти повинні їх повторити. Кожен студент отримує свої слова. Тематична єдність лексичного ряду в даному випадку бажана, бо усний переклад має

семантично близькі компоненти. Але утворювати тематичну єдність в цілому циклі вправ не рекомендується, бо це створить ефект очікуваності. Краще зробити так: *вовк, лисиця, змія, жаба, телевізор, ведмідь*.

Наступний за складністю етап – повторювання трьохчотирьох (пізніше - більше) слів на іноземній мові і переклад їх на українську мову.

Серед тренувальних вправ на безасоціативне запам'ятовування наступними за складністю є вправи на запам'ятовування рядів чисел. Опит показав, що числову інформацію найбільш продуктивно спочатку давати у вигляді ряду чисел на українській мові для простого повторювання на слух; потім для перекладу на іноземну мову. Вправи на числа дуже стомлюють, бо вони зовсім безасоціативні. Їм треба приділяти лише 5-10 хвилин часу на початку заняття, а потім доповнювати комплексними вправами на повтор чисел і узгодженими з ними іменниками. Цифри не повинні повторюватись.

Третій вид матеріалу на запам'ятовування - це топоніми. Тут потрібно проводити чітку грань між відомими та невідомими топонімами, між країнознавчими топонімами та екзотизмами. Не слід забувати і про ефект несподіваності.

1. Китай, Іран, Франція, Лондон, Швеція.
2. Сомалі, Данія, Париж, Австралія, Чехія.

Тренінг на рівні слова треба підкріплювати вправами, які складаються з окремих речень або з текстів.

Тип 1.

Для прикладу пропонуються вправи на запам'ятовування ряду сполучень цифр і слів на тему "Продукти харчування".

Як довго ми протримаємося?

Нас викинуло на безлюдний острів. На березі ми знайшли:

1. 240 кг муки, 117 буханок хліба, 3 ц пряників
2. 138 кг масла, 54 кг маргарину, 21 кг жиру
3. 147 кг сиру, 16 кг ковбаси, 81 кг паштету.

Переключення на систему іншої мови, яка по-іншому організована, завжди потребує психічних, емоційних та часових затрат. При усному перекладі необхідне швидке і продуктивне

переключення. Нащастя, це одна з тих навичок, які закріплюються надовго, необхідно лише докласти необхідних зусиль.

Виходячи з досвіду багатьох перекладацьких шкіл світу, краще спочатку виробити навички без переключення (тренінг на одній мові), а потім вже з переключенням.

ТЛУМАЧЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ "ОСВІТА" В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Доп. – викл. Жулавська О.О.

До тематичної групи належить лексика, яка об'єднується спільною темою, хоча спорідненості між такими словами на перший погляд не спостерігається. Тематичні групи охоплюють лексику, яка описує одну типову ситуацію та включає різні частини мови. З огляду на те що концепт освіти в англійській та українській реаліях різняться, то і слова, що складають ці групи, будуть різними. Доцільно провести дослідження, метою якого є виявлення подібностей та розбіжностей у тематичній групі "Освіта" в англомовній та україномовній реаліях.

Згідно із тлумачним словником Хорнбі слово *school* має значення закладу де навчаються діти, або будівлі, що використовується таким закладом, або факультет університету. Треба зазначити, що значення цих слів в українській мові співпадає із англійською. Тому можна сказати, що ці слова мають повні еквіваленти в українській мові.

В українській мові існують такі лексичні одиниці, еквіваленти до яких в англійській мові підібрати досить складно. Візьмемо українське слово *училище*.

Саме такого навчального закладу в англійській реалії не існує, а тому і повного еквіваленту не існує. Мусимо підібрати не повний, а частковий еквівалент до цього слова. Згідно із словником українське слово *училище* перекладається англійською мовою, *school*.

В англійській мові існують лексичні одиниці, денотативне значення яких *school*, але воно виражено іншими словами. В

українській мові не існує ні повного, а ні часткового еквіваленту цих слів. Це пояснюється присутністю екстралінгвістичного фактору, який зумовлює розуміння англійцями цих реалій, та не розуміння їх людьми, які живуть на Україні. В такому разі спрацьовує описовий переклад.

Потрібно також зазначити, що англійське слово *school* має більш ширший спектр понять, ніж українське слово *школа*. В англійській мові словом *school* позначаються і дійсно школа, і вищі навчальні заклади, і спеціальні школи. В українській же мові слово *школа* має значення загальноосвітньої школи, спеціальної школи, але немає інших значень, що має англійське слово.

Можна зробити висновок, що в тих випадках, коли англійською та українською мовою слова позначають подібні явища, треба говорити про повну еквівалентність при перекладі. У тому ж разі якщо в одній із мов не існує схожого денотату, то буде мати місце переклад з частковою еквівалентністю, або описовий переклад.

Англійське слово *pupil* найчастіше перекладається українською як *учень*. Тлумачний словник англійської мови дає нам значення *pupil*, як "людини, яка навчається у школі, або у приватного вчителя". У тлумачному словнику української мови слово *учень* має таке значення "той, хто навчається у школі або професійно-технічному училищі". Тому якщо в мові слово *pupil* використовується у значенні українського слова *учень* "той, хто навчається професійно-технічному училищі", то еквівалентом цього слова в англійській мові буде слово *student*.

Лексичними одиницями, що викликають інтерес з огляду на їх переклад українською та англійською є два синонімічних дієслова *study* та *learn*. Еквівалентами цих лексичних одиниць в українській мові є слова: *навчатися, учити, вивчати, займатися*.

Згідно із тлумачним словником англійське дієслово *learn* має значення "отримувати знання чи навички за допомогою навчання", а дієслово *study*, що є синонімом *learn*, має значення "присвячувати час та сили навчанню та оволодінню якимись знаннями, особливо у коледжі чи університеті". У тлумачному словнику української мови слово *навчатися* має значення "засвоювати якісь знання". Згідно із

цими значеннями при перекладі ці слова являються повними еквівалентами.

Аналізуючи тематичну групу "Освіта" в англійській та українській мовах, ми зіткнуємося з декількома групами слів. А саме, слова, що позначають в англійській та українській мовах явища чи реалії, які у цих націй співпадають, можна віднести до однієї групи. Слова, що позначають явища та реалії, які співпадають частково, можна віднести до іншої групи. До третьої групи можна віднести слова англійської мови, що позначають такі реалії, еквівалента яких в українській дійсності або в англійській не існує. До цієї групи слів належать ономастичні одиниці, які є відомими лише для носіїв англійської або української мов.

Треба зазначити, що у цих лексичних одиницях культурний компонент переважає над лексичним і для носіїв кожної з мов вони не зрозумілі без описового перекладу.

Проаналізувавши зазначені лексичні одиниці англійської та української мов можна зробити висновок, що при перекладі має місце як повна і часткова еквівалентність, так описовий переклад. Вибір же способу перекладу залежить від самого перекладача та від контексту.

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА КОНТРАСТИВНІ АСПЕКТИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ БІБЛІЙНИХ ВИРАЗІВ

Доп. - Дорда М.А., ПР-01
Наук. кер. - ст. викл. Козловська Г.Б.

Одним із перспективних напрямів у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці є вивчення процесів фразотворення та лексикографічної фіксації фразеологічних одиниць. Розвиток лінгвістики та досягнення суміжних в мовознавством наук привели до того, що на даному етапі більшої актуальності набуває когнітивна орієнтація досліджень.

Особливий інтерес представляють фразеологічні одиниці біблійного походження. Це обумовлено досить високою частотою вживання біблеїзмів у мовах і тією роллю, що зіграла Біблія в

становленні історико-культурної спадщини іншомовних держав, а також винятковим впливом Святого Писання на формування англійської, німецької літературних мов, високою суб'єктивною значущістю фразеологічних біблеїзмів для носіїв мови. Протягом довгого історичного періоду біблійна символіка закріплювалася у свідомості людей, величезна кількість слів, стійких словосполучень та афоризмів виникла на базі тексту Біблії чи біблійного сюжету. Усі вони характеризуються рядом ознак, а саме: смисловою завершеністю, репродуктивністю (відтворюваністю з можливими варіантами), семантичною та стилістичною маркерованістю (переносним значенням, підвищеною експресивністю, часто належністю до книжкового стилю лексики). Такі одиниці отримали назву біблеїзмів.

Важливе місце у семантико-тематичній організації біблеїзмів займають фразеологічні одиниці із власними назвами, і, зокрема, антропонімами біблійного походження. Загальною ознакою одиниць такого типу є специфіка фразеологізації їх значення (тут спостерігається чітка взаємодія прямого та непрямого значень слова). Багато власних назв біблійного походження, що увійшли у склад фразеологічних одиниць, стають інтернаціональними символами. Це породжує міжмовний паралелізм, який підтримується загальними тенденціями розвитку, які часто знаходять індивідуальне виявлення у системах різних мов. Часто конотації, що розвинулись у власних назв, які відповідають одному конотату, в одній мові ширше ніж в іншій. Порівняйте фразеологічні одиниці, пов'язані з ім'ям біблійного праведника Іова, якого Бог (щоб перевірити його праведність) позбавив всього, і Іов витримує випробування спокійно, він ніколи не поскаржився на Бога. Звідси виникає конотація цього фразеологізму. Наприклад: у російській мові знаходимо два фразеологізми з цією власно назвою - *беден как Иов, Иов многострадальный (что Иов на гноище)*, а в англійській більше - *бідна людина: as poor as Job, as poor as Job's family; терпляча людина: as patient as Job, patience of Job; новина про нещастя: Job's news; людина, що приносить погані новини: Job's post; горе-розрадік: Job's comforter.*

З цього порівняння виявляється більш вищий ступінь фразеологічного засвоєння назви *Job* англійською мовою.

До факторів, що вплинули на виникнення тих чи інших розбіжностей у формі, семантиці чи використанні біблеїзмів в обох мовах, можуть відноситись різні явища. Одним із таких явищ є існування різних перекладацьких традицій. Наприклад, на англійський переклад помітний відбиток наклало використання латинської версії, в той час, коли російські тексти завжди знаходились у рамках візантійської традиції. Крім того, паралельне існування протягом довгого часу двох перекладів Біблії (російського і церковнослов'янського) не могло не відбитися на формі біблеїзмів – цим частково пояснюється їх варіативність. Біблійні вирази, що входять до складу англійської мови з часів перших перекладів Біблії з латини (Wycliffe's translation кінця 14 ст.), арамейської та грецької (The Authorized King James' Version of the Bible у 1611 р.) є, таким чином, асимільованими (спрощеними), запозиченнями: *an eye for an eye and the tooth for the tooth, Solomon's wisdom, Job's comforter, Juda's kiss, the slaughter of the innocent*.

Порушення первинної граматичної структури чи збереження старої форми фразеологізмів може бути пов'язано також із загальною еволюцією граматичної системи мови. У структурі декотрих біблійних фразеологізмів присутні елементи старої якості мови, лексичні архаїзми: *not a lot, alpha and omega*; архаїчні граматичні форми третьої особи однини: *a soft answer turneth away wrath*, проте вони дуже небагаточисельні у порівнянні з російськими біблійними фразеологізмами, у компонентному складі яких залишилось багато архаїзмів, що увійшли з церковнослов'янської мови: *агнец божий, геенна огненная, ахи тать в ноци*.

У порівнянні російських та німецьких фразеологізмів треба також відзначити роль перекладів Святого Писання, але тепер, згадавши ще й Німеччину. У Німеччині Мартін Лютер перекладав Біблію у 1522 –1534 р. і потім ще 12 років редагував німецький текст, реалізувавши у перекладі протестантську ідею повернення до першоджерел віри: його Старий Заповіт є перекладеним безпосередньо з давньоєврейської, а Новий – також з мови оригіналу – грецької. Тому тепер при зіставленні німецьких та

російських фразеологізмів чітко відокремлюється залежність їх від особливостей конфесіональної орієнтації носіїв мов, переважно лютеран, євангелістів та католиків у Німеччині та православних у Росії. Цікаво те, що у німецькій мові експресивно забарвлених одиниць не так багато, як у російській: п'ять (*Judas, Satan, Antichrist, Mammon, Salomon*) – від антропонімів та три (*Edem, Babel, Sodom*) – від топонімів. Проте, визначною рисою німецької мови є внесення біблійних власних назв у процес називання предметів матеріальної культури: *das Jesuskind* – зображення чи скульптура немовляти Ісуса, *die Jesuslarschen* – прості сандалії.

ОСОБЛИВОСТІ ФОНЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ СТИЛІСТИКИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ

Доп. - Баско Т., ПР-01
Наук. кер. - доц. Медвідь О.М.

Кожен літературно-художній твір, як поетичний, так і прозаїчний - це мовний твір, а відповідно, він представляє собою певну звукову послідовність, з якої виникає послідовність слів, фраз, речень та в цілому все повідомлення. Музичний естетичний ефект при цьому створюється не лише за допомогою самих звуків чи просодичних елементів, тобто змінами та протиставленнями висоти тону, інтенсивності та довготи, але і звуками та просодичними елементами в поєднанні зі значенням.

Якщо не брати до уваги значення твору та контекст, то звуки мови не стануть фактами мистецтва. Звукова сторона твору художньої літератури становить одне ціле з ритмом та значенням і окремо від них ніяк не може впливати на читача.

За допомогою звуків автор може передавати свої власні почуття, відтворювати певну життєву ситуацію або змальовувати красу природи, тим самим викликаючи відповідні переживання та враження. У цьому можуть допомогти різні фонетичні засоби стилістики, такі як: алітерація, асонанс, звуконаслідування чи звукозапис, ритм та рима.

Вивчення фонетичних засобів стилістики взагалі дозволяє навчити свідомому читанню, показати ледь помітні відтінки думок та почуттів, проникнути далі фабули та основної ідеї, уникнути штампу в тлумаченні, розвинути емоційне сприйняття та естетичний смак, тобто, створити високу культуру читання художньої літератури.

Одним з найважливіших засобів, що виділяє основні слова та поняття - є алітерація. Алітерація у вузькому розумінні слова – це повтор приголосних звуків на початку близько розміщених слів чи наголошених складів:

*“No longer **m**ourn for **m**e when I **a**m dead
Then you shall hear the **s**urly **s**ullen bell
Give warning to the world that I am fled
From this vile world, with vilest worms to dwell”* (W. Shakespeare, Sonnet 71)

На відміну від алітерації, звукоімітація – це використання слів, фонетичний склад яких нагадує предмети та явища, які в цих словах називаються :

*„Левині пазурі притуплюй, з паці
Тигриної, о часе, зуби рви,
Руйнуй всі витвори землі найкращі
І фенікса спали в його крові.”* (Д. Паламарчук, Сонет 19)

Ще одним дуже важливим фонетичним засобом стилістики є асонанс. Асонансом чи вокалічною алітерацією, називається повтор наголошених голосних в середині рядка чи фрази або в її кінці у вигляді неповної рими. Основна функція асонансу – підвищення виразності висловлювання за рахунок особливої організації змістового потоку :

*“This silence for my sin you did impute,
Which shall be most my glory, being dumb...”* (W. Shakespeare, Sonnet 83)

Римом називається особливий вид регулярного повтору, а саме повтор більш чи менш схожих сполучень звуків в кінці рядків вірша або його симетрично розміщених частинах :

*“O, know, sweet love, I always write of you, a
And you and love are still my argument; b*

<i>So all my best is dressing old words new,</i>	a
<i>Spending again what is already spent:</i>	b
<i>For as the sun is daily new and old,</i>	c
<i>So is my love still telling what is told."</i>	c
<i>(W. Shakespeare, Sonnet 76)</i>	

Ритм - це будь-яке рівномірне чергування, наприклад, прискорення та сповільнення, наголосу та ненаголошених складів і навіть повтор образів, думок і т. д. :

*"Some say thy fault is youth, some wantonness;
Some say thy grace is youth and gentle sport;
Both grace and faults are loved of more and less;
Thou makest faults graces that to thee resort."* (W. Shakespeare, Sonnet 96)

Отже, фонетичні стилістичні прийоми відіграють важливу роль у здійсненні емоціонального, естетичного та ідейного впливу на читача. Наші письмові нотатки вкрай недосконалі і багато що залишають непозначеним, а відповідно і розуміти їх можна по-різному. Необхідний великий досвід, літературна начитаність і досконале знання мови, для того, щоб правильно вимовляти художній або поетичний текст, правильно відгадувати задум автора. Вдумливе тлумачення тексту повинно сприяти його більш артистичному виконанню. Артистичне виконання свідчить про те, що зміст зрозумілий і допомагає донести до слухачів думки та почуття автора.

NEOLOGISMS IN ENGLISH AND THE PECULIARITIES OF THEIR TRANSLATION INTO UKRAINIAN

I. Yermolova, ПР-02
senior lect. A. Chepyelyuk

Like any linguistic issue the classification of the vocabulary here suggested is for purely stylistic purposes. This is important for the course in as much as some stylistic devices are based on the interplay of different stylistic aspects of words. It follows then that discussion of the

ways the English vocabulary can be classified from a stylistic point of view should be given proper attention.

The common literary, neutral and common colloquial words are grouped under the term Standard English Vocabulary. Other groups in the literary layer are regarded as special literary vocabulary & those in the colloquial layer are regarded as special colloquial (non-literary) vocabulary. The accompanying diagram illustrates this classification graphically.

There is a term in linguistics which by its very nature is ambiguous & that is the term **neologism**. In dictionaries it is generally defined as a new word of 'a meaning for an established word'. Everything in this definition is vague. How long words or their meanings should be regarded as new? Which words of those that appear as new in the language, say during the life-time of one generation, can be regarded as established? It is suggestive that the latest editions of certain dictionaries word the use of stylistic notation 'neologism' apparently because of its ambiguous character. If a word is fixed in a dictionary & provided that the dictionary is reliable, it ceases to be a neologism. If a new meaning is recognized as an element in a semantic structure of a lexical unit, it ceases to be new. However, if we wish to divide the word-stock of a language into chronological periods, we can conventionally work off period which might be called new.

The new meaning co-exists with the old ones. In other words, new meanings imposed on old words form one system in which old & new meanings are ranged in a dictionary according to their rate of frequency or to some other underlying principle. But there are cases when new meaning imposed on old words drive out old meanings. In this case we register a gradual change in the meaning of the word which may not incorporate the old one. In most cases, however, the old meaning is hardly felt; it is generally forgotten & can only be re-established by etymological analysis.

Another type of neologism is nonce-word, i.e. a word coined to suit one particular occasion. Nonce-words remain on the outskirts of the literary language & not infrequently remind us of the writers who coined them. They are created to designate some insignificant subjective idea or evaluation of a thing or phenomenon & generally become moribund.

They rarely pass into the language as legitimate units of the vocabulary, but they remain in the language as constant manifestations of its innate power of word-building.

Here are some examples of nonce-words, which strike us by their novelty, force & aesthetic aspect.

Colloquial coinages unlike those of a literary-bookish character are spontaneous & elusive. This proceeds from the very nature of the colloquial words as such. Not all of the colloquial nonce-words fixed in dictionaries or even in writing & therefore most of them disappear from the language leaving no trace in it whatsoever.

Unlike literary-bookish coinages, nonce-words of a colloquial nature are not usually built by means of affixes but are based on certain semantic changes in words that are almost imperceptible to the linguistic observer until the word finds its way into print.

Most of the words which we call colloquial coinages are labeled *slang* in many modern dictionaries. But we refrain from using the term so freely as it is used in dictionaries, firstly because of its ambiguity, & secondly because we reserve it for phenomena which in Russian are known as просторечие i.e. city vernacular bordering on non-literary speech.

The analysis of the English language (viz. neologisms) shows that high affixation activity (more than 30% of word-building innovations once built with the help of suffixes & prefixes) is caused not only by traditional word-building elements participation but by more active part of new affixes also. These are words or their parts functioning as word-building elements.

First of all we should note that the creation of words on analogy, i.e. on the established word example, is the widespread way of new affixes formation. Thus, one of the most popular new affixes in English-*friendly* is bound with the neologisms of the bodies 'user-friendly' – *'зручний для користування, зконструйований в розрахунок на людину, незнайому з технікою (про комп'ютерні системи)'*.

Thanks to the commercial advertisement this neologism becomes widely used, transformed into the basic example for tens of new words, for example: customer-friendly, investor-friendly, ozone-friendly.

New affixes may be formed on the base of established morphemes (of the words with full meaning especially) of pseudomorphemes made by forces word division. The word-building on analogy, on the established word example is a working mechanism of affixes formation. Such word-building is made by exchange of real & imagined components in a word-model. New word-building elements may be formed both on the origin & borrowed vocabulary. The inner linguistic (intervariant, interstylistic) borrowings are of special importance here.

According to the approximate calculations more than 70% of all new units which appeared in the last decades as the result of word-formation process were created by affixation & word-composition.

By means of new word-building elements more than a half of affixal neologisms were made. And among other word-formation means word-composition takes the first place in the productivity. Almost 40% of all lexical neologisms were built with the help of it. Compound word composition on the model 'Noun + Noun' has been going on as far as in previous decades. It was made only by metamorphism, without morphological changes: *baby-break*, *toy-boy*, *motormouth*, *event-rist*, and *workflow*.

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБОВИХ СЛІВ

Доп. - Бичкова С.В., ПР-02
Наук. кер. - доц. Баранова С.В.

З-поміж профілюючих дисциплін у багатьох вузах на факультетах іноземних мов порівняльна типологія іноземної та української мови має чи не найбільше пізнавальне і навчально-виховне значення. Вивчення даного предмету ґрунтується на всебічному порівнянні та співвіднесенні мовних одиниць, засобів їх поєднання і функціонування в словосполученні чи реченні, і це показує, що українська мова за своїм лексичним складом і різноманітністю засобів вираження стоїть в рівень з англійською та іншими світовими мовами. Також багатство української мови показано великою кількістю службових слів та різноманітністю їх використання.

Кількість службових слів в англійській та українській мовах практично однакова, єдиним винятком є артикль в англійській мові. Службові слова поділяються на:

1. Модальні слова та вирази
2. Прийменник
3. Сполучник
4. Частка
5. Вигук

Лексичні одиниці, які належать до першої групи, характеризуються на обох мовах значенням їх модальності. Вони використовуються для вираження думок мовця відносно дії у реченні. Ці слова та вирази виражають різні відтінки впевненості, різні ступені можливості, відтінки бажаності, виражають сумнів, невпевненість та ін.

Прийменник в українській та англійській мовах характеризується як ізоморфними, так і аломорфними особливостями. Прийменники за своєю структурою поділяються на прості, похідні, складні та складені. Найбільша спільність полягає в частинах мови, з яких вони походять: іменники, прислівники, дієприслівники та дієприкметники. Виходячи з їхнього значення, прийменники на протилежних мовах прийменники можуть виражати різноманітні синтаксичні відносини, такі як: агентивні, об'єктні, атрибутивні та обставинні відносини.

Сполучники на протилежних мовах – це службові слова, які здійснюють зв'язки між гомогенними частинами словосполучень, речень або простих речень у складі складних речень. Вони виражають різні відношення між членами речення, але самі не є членами речення. Якщо звернутися до їхньої структури, то сполучники в англійській та українській мовах характеризуються ізоморфізмом. Як в англійській, так і в українській мовах залежно від синтаксичної функції сполучники поділяються на дві групи: сполучники сурядності та сполучники підрядності.

В обох мовах для зв'язку підрядних речень з головними використовуються не тільки сполучники, а й сполучні слова – займенники: *who, what, which, how many* - хто, що, який, котрий; прислівники: *where, when, how, why* – де, коли, куди, як, чому.

Сполучники і сполучні слова відрізняються тим, що сполучники не є членами речення, вони лише з'єднують члени речення або частини складного речення, а сполучні слова мають подвійну синтаксичну функцію – з'єднують підрядне речення з головним і водночас є членами підрядного речення (підметом, додатком, означенням, обставинами).

Частки в англійській та українській мовах є незмінними словами, які відносяться до деякого компоненту у виразі або в цілому реченні. На відміну від сполучників та прийменників, частки не виражають ніяких синтаксичних відношень. Їхньою функцією є підкреслити, обмежити або зробити негативним значення одиниць, які вони означають, додаючи якесь певне забарвлення (емоційне, оцінююче) до їхнього значення. Частки на обох мовах можуть виконувати словотворчі та формотворчі функції.

На відміну від поняттєвих слів, вигуки в англійській та українській мовах не зв'язані з поняттями: вони не виражають ніяких відношень та не вказують на зв'язки між словами у реченні. Вигуки – це незмінні слова або вирази, які виражають емоційну або волеву реакцію мовця на деяку подію. Тому потрібно відмітити комунікативні, емоційні та сигнальні вигуки, які відповідно виражають радість або задоволення, журбу, попередження та відразу.

Вигуки в англійських та українських реченнях у більшості випадків займають переднє положення, рідко середнє або заключне.

Вигуки можуть бути первинні та похідні. Згідно з їхньої структури вигуки можуть бути прості, складені, складні та фразові. Вище сказане дало можливість зрозуміти яка кількість службових слів на протилежних мовах, їхню структуру, які синтаксичні відношення вони виражають та їхнє значення.

ЛЕКСИЧНІ, ОРФОГРАФІЧНІ ТА ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Доп. - Рой О.М., ПР-01
Наук. кер. - ст. викл. Єрмоленко С.В.

Загальнодержавною мовою США є англійська мова, в основі якої лежить мова XVII століття, що протягом століть набула властивостей і характеристик, притаманних сучасному американському варіантові.

Актуальність роботи полягає в тому, що в наш час спостерігається великий вплив американського телебачення, кінофільмів, газет, книжок. Протягом останніх років багато американізмів проникли до англійської мови, як в Англії, так в багатьох і інших країнах. Вивчення американського варіанта англійської мови є дуже цінним для перекладачів, що навчить володіти особливостями американської вимови, орфографії та лексики. Ці знання є дуже важливими для роботи перекладача, це дозволить правильно розуміти та адекватно перекладати мову мешканців США, яка має свої особливості.

Особливості американської вимови визначаються історією освоєння континенту. Загальновизнаний історичний зв'язок мови жителів Півночі та Заходу США з мовою жителів північної Англії, а східних районів країни – з мовою жителів англійського Півдня.

Нині в США існують три основних типа вимови: загальноамериканський (ЗА), східноамериканський (СА) та південноамериканський (ПА).

Загальноамериканський тип вимови є мовною нормою для американського телебачення, радіо. По деяким оцінкам, цієї норми дотримуються більш ніж 90 млн. жителів країни.

Східноамериканської мовної норми дотримуються мешканці Нової Англії на схід від річки Коннектикут.

Мова жителів півдня є найбільш важкою для розуміння. Тут можна зустріти дуже багато відмінностей, як від британського варіанта англійської мови, так і від загальноамериканської норми.

Артикуляція практично усіх звуків у південноамериканській вимові ледве намічена і дуже неточна. Така мова характерна для мешканців великої території від південної частини Меріленда, до східних районів Техаса.

Незначні зміни в американській орфографії свідчать про спроби спростити написання, деяких сполучень, та наблизити правопис до вимови. Спрощення орфографії в Америці зв'язане з ім'ям Н.Вебстера. Він був одним із перших мовознавців США, який пропонував відмовитися від безоглядного наслідування англійської орфографії, наприклад:

British English	American
<i>barque</i>	<i>bark</i>
<i>cathalogue</i>	<i>catalog</i>
<i>cheque</i>	<i>check</i>

Лексичні особливості мови населення США мають як соціальні, так і географічні основи. Місцеві різновиди лексики по-різному відходять від британського стандарту, однак жоден із різновидів стандарт не наслідує. Навіть в освіченій мові Атлантичного побережжя, яке початкове було заселене вихідцями із Англії, лондонське наріччя не збереглося. Мова населення США поповнюється лексичними одиницями, що надходять звичайними шляхами: запозиченням, утворенням нових слів, наданням нових значень старим. Запозичення ранніх часів колонізації були наслідком контактів з мовами місцевих індіанців та з іспанською мовою.

Так наприклад з мов індіанських племен належать такі запозичення, як безпосередні власномовні туземні назви: *moccasin* «черевик з м'якої шкіри», *squaw* «жінка», *tomahawk* «топірець», так і відповідні лексичні кальки: *medicine* - *тан* «шаман», *pipe of peace* «люлька миру» *war-path* «шлях війни» тощо.

Починаючи з кінця XVIII ст., тобто з часу утворення Сполучених Штатів як держави, у мові з'явилася лексика, що відбиває специфіку державного устрою. Це такі слова і вирази, як *president*, *vice-president*, *administration*, *the House of Representatives*, *Congress*. Також виникли типово американські назви їжі і напоїв - *barbecue* «смажене м'ясо тушкою», *hamburger*, *beefburger*, *lamburger*

«різновиди м'ясних виробів», hot dog «булка з сарделькою», Manhattan «коктейль з маринованою вишнею або цибулиною» та інші.

Найхарактернішими рисами від загальноприйнятого британського варіанта відрізняється лексика, що відбиває звичаї населення. Це так звана побутова або отологічна лексика, яка охоплює не лише окремі слова, а й словосполучення.

СКОРОЧЕННЯ В ТЕКСТАХ РІЗНИХ СЛІВ

Доп. - Івахненко І.М., ПР-01
Наук. кер. - доц. Медвідь О.М.

Процес абрєвіації і скорочень слів стає все інтенсивнішим із року в рік і важливість цього процесу зростає з розвитком лексичного складу мови. Навіть не глибокий аналіз будь-якого із сучасних текстів говорить про те, що скорочення використовуються в мові дуже часто і дають назви предметам і явищам майже із всіх областей життя. Більшість із новостворених скорочень стають широко вживаними тільки в певних сферах життєдіяльності; інші не використовуються в мові і відходять в забуття; треті отримують широке розповсюдження, що залежить від вимог суспільства в даній мовній одиниці, тобто від екстралінгвістичних факторів.

Отже, актуальність дослідження зумовлена швидким ростом науково-технічного прогресу та іншими екстралінгвістичними вимогами. Вивчення скорочень, які вживаються в різних текстах, допомагає глибше і точніше зрозуміти їх суть та значення.

Розглянувши і проаналізувавши тексти різних стилів мовознавці виділили три основні типи скорочень слів:

- 1) скорочення початку слова (афєреза)

Цей тип скорочень спостєрігається в багатьох англійських словах, особливо в розмовній мові, комп'ютерному дискурсі. Наприклад: *between-tween, omnibus-bus*.

- 2) скорочення ненаголошеного складу в середині слова (синкопа)

Цей тип скорочень здебільшого зустрічається в поезії з метою збереження ритму. Наприклад: *fantasy-fancy, spirit-sprite*.

3) скорочення кінця слова (апокоппа)

Цей вид скорочення є одним із найважливіших і найпоширеніших протягом всієї історії розвитку англійської мови. Наприклад: *anchor-anchorman, detox-detoxification*.

До скорочень також відносять абрєвіатури, які науковці поділили на такі типи:

1) ініціальні, де використовуються лише перші літери, ініціали від слів (*WHO-World Health Organisation*)

2) часткові складноскорочені слова-слова в яких лише перша складова частина скорочена, а друга вживається в повній формі. Прикладами таких скорочень є *cabman, robobombs*.

3) комбіновані скорочення. Вони складаються з ініціалів одного слова або групи слів та повної форми другого або других слів: *VJ Day-Victory over Japan Day, g-man=government man-агент ФБР*.

Скорочення слів є позитивним явищем у мові. Але надмірне захоплення скороченнями може завдати шкоди мові, призвести до появи незрозумілих слів.

Але, на мій погляд, саме інтенсивність і складність процесу абрєвіації визначає актуальність даної проблеми і необхідність її подальшого вивчення.

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ СТИЛІСТИКИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ

Доп. - Калашник Ю.А., ПР-01
Наук. кер. - доц. Медвідь О.М.

Лексична стилістика розглядає різні складові контекстуальних значень слів, особливо їх емоційний, експресивний та оціночний потенціал. Сучасна наука виробляє наукові методи аналізу, ставить питання художньої майстерності у зв'язку з ідейністю твору. Вивчення стилістики сприяє усвідомленому відбору стилістичних ресурсів англійської лексики, допомагає глибше проникати у зміст

літературного твору, його естетичного задуму. Адже цілісне сприйняття будь-якого художнього твору включає в себе вміння брати з нього не тільки зовнішню фабулу, але й глибинний і художній зміст. Важливу роль у передачі цього змісту відіграють лексичні засоби стилістики. Найпоширенішими з них є метафора, метонімія, епітет, іронія.

Одним з найвиразніших засобів створення образу є метафора, яка побудована на переносі назви з одного предмета на інший на основі їх подібності. При цьому лексичне значення слова посилюється додатковими оцінними відтінками. Приклад метафори знаходимо в такому уривку: *"Mr. Pickwick bottled up his vengeance and corked it down."* (Dickens.)

На відміну від метафори, що основана на асоціації за подібністю, метонімія - стилістичний засіб, оснований на асоціації за суміжністю. Вона перетворює значення абстрактних слів у конкретні, охоплюючи наступні зв'язки: просторові, часові, часткові з іншим цілим та інші. Наприклад: *"Come along, then, said the green coat, lugging Mr. Pickwick after him, by main force..."* (Dickens.)

Інший стилістичний засіб, іронія, будується на одночасній реалізації двох логічних значень, словникового і контекстуального, але ці два значення протилежні одне одному. *"Never mind," said the stranger, cutting the address very short, "said enough - no more; smart chap that cabman - handled his fives well; but if I'd been your friend in the green jemmy - damn me - punch his head - God I would - pig's whisper - pieman too, - no gammon."* *"This coherent speech was interrupted by the entrance of the Rochester coachman..."* (Dickens.) Слово *"coherent"*, яке описує мову героя твору, суперечить його манері говорити, тому має внутрішнє протиріччя.

Епітет образно означає предмет або дію, підкреслює характерну ознаку певного явища чи поняття. Стилiстична функція епітетів полягає в тому, що вони дають змогу показати предмет зображення з несподіваного боку, індивідуалізують якусь ознаку, викликають певне ставлення до зображуваного. Наприклад: *"And a breezy, goose-skinned, blue-nosed, red-eyed, stony-toed, tooth chattering place it was, to wait in..."* (Dickens.)

Лексичні стилістичні засоби відіграють важливу роль у здійсненні емоційного, естетичного та ідейного впливу на читача. Використання цих прийомів в художній літературі зумовлене її призначенням - образно відтворювати дійсність, тобто змальовувати життя через образи, втілені у слові. Тому найхарактернішою ознакою мови письменства є чуттєва конкретність при відтворенні образів людей та явищ навколишньої дійсності, глибока виразність, емоційність. В художніх текстах можуть поєднуватись досить різнопланові мовленнєві засоби з погляду експресивно-стилістичних та номінативно-логічних властивостей. На їх доборі великою мірою позначається творча індивідуальність автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та їх оцінка.

Таким чином, у художній літературі лексичні засоби стилістики служать специфічній меті - побудові художнього образу. Ця мета здійснюється через поєднання засобів усіх стилів мови. Крім того, її виконанню активно сприяє загальна образність мови, а також індивідуальне образне слововживання.

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІ ІРОНІЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ НА РІВНІ ТЕКСТУ

Доп. - Калінкевич В. М., ПР-02
Наук. кер. - доц. Кобякова І. К.

Сучасна лінгвістика все частіше звертається до тексту як об'єкту лінгвістичного дослідження. Саме це на новій основі відродило інтерес до мовних творів, дозволило дослідити окремі проблеми засобів реалізації комічного з опорою на конкретний твір або конкретного автора.

У тексті як найбільшій комунікативній одиниці поступово складаються форми словесного відображення суспільного буття, виробляються прийоми словесного оформлення того, що висловлюється. І разом з тим з'являється проблема підтексту, яка зводиться до того, що за безпосередньо зображеним читач знаходить ще один, глибинний шар подій.

Іронія на текстовому, як і на лексичному і синтаксичному мовних рівнях, залучає для своєї реалізації ті засоби, що у семантичному, структурному, функціональному і комунікативному плані подібні до неї, тобто ґрунтуються на протиставленні узуального й okazіонального лексичного значення; форми та змісту; поверхневого і глибинного змісту речення, висловлювання; теми і реми предикативно-релятивного комплексу, їхнього прямого і переносного значень.

Явище вторинної номінації, самим безпосереднім способом пов'язане з експресивно-образним і емоційно-оцінним вживанням мовних одиниць, тобто, і з вираженням модальності. Семантичною основою цього вживання є принцип семантичної двоплановості, створюваної узуальними та okazіональними значеннями, що носить системний характер. Тобто й у цьому випадку реалізується загальна властивість мови як засобу спілкування - взаємодія категорій абстрактного і конкретного порядку. У випадку іронії воно має суворо закономірний, визначений характер: між узуальним та okazіональним значенням виникають відносини невідповідності, протиріччя, що породжують суб'єктивно-оцінну модальність негативного характеру. Ця взаємодія є механізмом реалізації іронічного змісту і має на текстовому рівні найбільш складну структуру - ведучу роль у його реалізації набувають явища реляційного плану: сам характер, тип зчеплення відрізків тексту несе значеннєве і стилістичне навантаження, тому що від нього найчастіше залежить виникнення потрібної асоціації. Протиріччя між прямим і переносним, узуальним та okazіональним змістом теж дуже складне: воно часто має інтертекстуальний характер (алюзії, цитації, пародії), реалізується градуально на великих відрізках тексту за допомогою текстових засобів - катафори, анафори, різних видів повторів. Для художньої прози саме текстова іронія є переважною, оскільки саме вона дозволяє втілити світоглядну позицію автора, використовуючи для цього всі можливі зв'язки та комбінації лексико-синтаксичних засобів з текстовими.

Варто особливо підкреслити, що, хоча іронія являє собою цілком мовленнєве явище (дуже невелика кількість лексичних одиниць, словарно зафіксованих як іронічні, та й їхня іронічність

досить сумнівної властивості), механізм її реалізації закріплений у мовній системі. Лише ті мовні одиниці, що потенційно пристосовані до реалізації цього механізму (як по своїм сутнісним характеристикам, так і комбінаторним можливостям, тобто здатності взаємодіяти з іншими мовними одиницями, що володіють тими ж потенціями), беруть участь у виконанні такого комунікативного завдання, як втілення іронії. Саме потенційна можливість утілити єдиний для всіх мовних рівнів механізм реалізації іронії перетворює мовні одиниці в продуктивний засіб вираження іронії.

Дослідження показало, що іронія як явище вторинної номінації особливо сильно обумовлена контекстом. Іронія, реалізована текстовими засобами, надає перевагу, як правило, мегаконтекстам, хоча може актуалізуватися й у макроконтекстах (наприклад: алюзії і цитації). Текстові види іронії дуже часто потребують для своєї реалізації не тільки лінійних контекстів, але і залучають вертикальний контекст (цитації, алюзії, пародії).

Виявлення зв'язку іронії з категорією модальності ясно визначило комунікативну установку іронії. Іронічна модальність - це модальність унікальна, модальність особливого порядку. При всій розмаїтості позитивно- і негативно-оцінних суб'єктивно-модальних змістів (любов, здивування, поблажливність, осуд, відраза, обурення і т. ін.) лише іронія являє собою приховану модальність. У художніх текстах вона являє собою художню форму авторської оцінної позиції. Створення іронічного змісту обумовлено інтенцією автора виразити своє відношення до дійсності непрямим, опосередкованим шляхом; відсторонитися від зображуваної ситуації, глянути на неї з боку, тобто оцінити ситуацію, формально не роблячи цього; іншими словами, прагненням сховати глибше модальність висловлювання.

На рівні тексту іронія не обмежується вираженням глузування, а передає найбагатшу гаму почуттів, включаючи і ті, котрі, як вважалося, властиві тільки сатирі: обурення, ненависть, презирство, осуд. На відміну від передачі цих почуттів сатирою, втілення їх іронією приховано. Термін „іронічний зміст” вказує на наявність складних кореляцій семантики слів із усією текстовою

ситуацією в цілому і на велику вагу іронії в створенні ідейно-образної і естетичної системи художнього твору, затверджуючи тим самим іронію як елемент світогляду, відношення індивідуума до світу (особливо це стосується сучасної літератури). Наявність іронічного змісту переборює сформований погляд на іронію як на якусь перехідну форму між гумором і сатирою, позбавлену права на самостійне втілення авторської позиції і функціонуючу лише як засіб створення гумору і сатири, і допомагає іронії зайняти положення нарівні з такими формами комічного, як гумор і сатира. Про те, що це місце належить їй по праву, свідчить хід розвитку англійської літератури, у якій іронічний спосіб бачення суспільства і такого ж відношення до нього властивий багатьом із кращих її представників - від Г. Джеймса до О. Хакслі, К. Кізі, Дж. Селінджера і багатьох інших.

LAKONISMUS IN DER HEUTIGEN DEUTSCHEN SPRACHE

N.W. Kortschagina, ПР-01
S.W. Jermolenko

In der heutigen Sprachkunde werden immer öfter die aller letzten Tendenzen der Sprachen betrachtet. Wir haben unsere Aufmerksamkeit auf die aller wichtigsten Frage des Lakonismus der deutschen Sprache gewidmet

Unsere Aufgaben sind folgende:

1. versuchen die letzten Tendenzen der deutschen Sprache in Bezug auf die Vereinfachung oder Lakonismus oder Ökonomie auf verschiedenen Sprachebenen zu betrachten;
2. herauszustellen, wo und auf welche Weise diese Tendenzen ausgedrückt sind.

Die vorliegende Arbeit besteht aus III Kapiteln

1. Einführung
2. Die letzten Tendenzen des Lakonismus oder der Sprachökonomie der deutschen Sprache
3. Schlußfolgerungen

Die Fragen, die wir in dieser Arbeit zu beantworten beabsichtigen, sind folgende:

1. Lakonismus oder Sprachökonomie in :

- a) der Deklination
- b) der Konjugation
- c) dem Satzbau

2. Intellektualisierung

3. Anglizismen

4. Abkürzungen

als verschiedene Arten des Lakonismus oder der Sprachökonomie zu betrachten.

Seit der Endsilbenabschwächung im frühen Mittelalter hat sich das Kasussystem immer mehr vereinfacht, sowohl was die Kasusbezeichnungen als auch was den Kasusgebrauch betrifft. Dagegen haben im verbalen Bereich die Endungen nichts von ihrer Funktion eingebüßt, wenn auch z.B. im Imperativ Singular die Form ohne *-e* heute bevorzugt wird (*sag! geh!* aber *sammle! fördere!*). Interessant ist die Entwicklung des Konjunktivs.

Bei einer Diskussion über Veränderungen im Satzbau des heutigen Deutsch müssen natürlich Faktoren wie Textsorte, Funktionalstil und Zielgruppe berücksichtigt werden.

Auch ist die Anzahl der Nebensätze zurückgegangen. Heute ist der Satzbau wieder - wie in mhd. Zeit - hauptsächlich parataktisch geworden. Von den verwendeten Nebensätzen besteht über die Hälfte aus Relativsätzen und fast $1/3$ aus daß-Sätzen.

Das Klammerprinzip im Deutschen führt auch zu den eingeschobenen Nebensätzen, die im „Papierdeutsch“ immer noch zu sog. Schachtelsätzen ausarten können.

Ökonomie (ein gewisser haushälterischer Zug) wird als ein Grundprinzip der Sprache angesehen.

Trotz der Tendenz zur Ausklammerung im modernen Deutsch ist die Rahmenbildung immer noch ein wichtiges Element des deutschen Satzbaus.

In den letzten 100 Jahren hat die Nominalisierung stark um sich gegriffen, was aber nicht etwa aufs Deutsche beschränkt ist.

Die obigen Darlegungen *wollen* Anstoß *sein* zu einem verstärkten Bemühen um eine Effektivierung des Sprachunterrichts im Bereich rezeptiven, berufs- und damit auch gesellschaftsrelevanten Sprachkönnens. (24 Wörter, 2 Verben).

Interjektionen gehören zu den kürzesten aber auch ausdrucksreichsten Wortarten aller Sprachen. Wir haben einige gebräuchlichsten Interjektionsarten beigelegt und auch ihre Bedeutungen summiert. Wir haben sie in drei wichtigsten Gruppen eingegliedert

Die englische Sprache hat (durch ihre Bedeutung als Weltsprache) einen großen Einfluß auf das Deutsche. Nicht nur in die Umgangssprache, sondern auch in die Schriftsprache gehen verstärkt Wörter englischen Ursprungs ein.[8;45] Man betrachte nur die Bereiche Multimedia, Computer, Kommunikation, Business

Sehr oft wird Englisch auch für Abkürzungen in der deutschen Business (Handels)sprache gebraucht, was auch leicht zu erklären ist. Wenn wir nur Silbenzahl der deutschen und englischen Synonyme vergleichen so fällt jedem die Länge der deutschen und die Kürze der englischen Varianten.

In der vorliegenden Arbeit wurde nur ein Überblick über die wichtigsten Ansätze des Lakonismus oder der Sprachökonomie in der deutschen gegenwärtigen Sprache gegeben, die in ihrem Grundansatz vorgestellt und in ihren Überschneidungen oder Gegensätzen voneinander abgegrenzt und mit einander verglichen wurden

Dabei hat unsere Arbeit gezeigt, daß es viele verschiedene Wege gibt, sich mit dem Phänomen des Lakonismus oder der Sprachökonomie und seinem Problem zu befassen

Im Bereich der theoretischen wie der angewandten Übersetzungswissenschaft gibt es genug Raum für weitere Ansätze der vereinfachten, abgekürzten deutschen Sprache, die besseren Untersuchungen auf diesem Gebiet bedürfen.

Im Blick auf die verschiedenen Forschungsansätzen dürfte es schwierig sein zu sagen, "was besser oder was schlechter ist", aber wir sind der Meinung, daß wenn es sowas in einer Sprache gibt, so bedürfte es der Untersuchung und der Anerkennung. Und diese Tendenzen des

Lakonismus sind durch die Gegenwart und das gegenwärtige schnelle Leben, durch das Tempo bedient und dadurch auch erklärt sein kann.

РОЗВИТОК ТА СТАТУС ТРИВАЛИХ І ПЕРФЕКТНИХ ФОРМ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Доп.- Король Л.Ю., ПР-02
Наук. кер. - доц. Баранова С.В.

Германська система часів виникла на базі індоєвропейського іду. Становлення аналітичної форми **Perfect** можна простежити на матеріалі староанглійського періоду, вже в цей час зустрічаються словосполучення дієслів **beon** та **habban** з дієприкметником минулого часу:

Nu is se dæz cūten „тепер прийшов цей день” (Beowulf).

Дієслово **beon** вживається з неперехідними дієсловами, а дієслово **habban** – з перехідними. В староанглійській мові існували дві паралельні конструкції, які могли передавати значення закінченості дії до певного моменту в теперішньому або в минулому, тобто значення, що характерне для сучасного англійського перфекту. Дієслова **beon** та **habban** не можуть розглядатися в цей час як аналітичні форми дієслова, адже вони недостатньо граматизовані та не уніфіковані ні у відношенні форми, ні змісту.

Вже в ранньому середньоанглійському періоді починається граматизація конструкцій **habban//beon** + дієприкметник минулого часу. Перш за все це проявляється в повній втраті власного лексичного значення дієслів **habban//beon** та перехід цих дієслів до складу допоміжних. До середини середньоанглійського періоду майже всі дієслова створюють перфектні форми з **habban**, а щодо дієслів руху, то вживаються конструкції з дієсловом **to be**:

Arcite is riden anon un-to the toun „Arcit знову приїхав у місто” (Arcite);

Longe we habban lein on ure fule synnes „довго ми перебували в наших гріхах” (Beowulf).

Форми з **be** можна визнати аналітичними формами перфекта, так як вони функціонують паралельно аналітичним формам з **have**:

передають аналогічне значення й вживаються в аналогічних умовах контексту.

Таким чином, аналітична форма перфекта, що з'явилася в середньоанглійській період ще не мала стійкого граматичного значення: хоча основне її видове значення закінченості дії завжди присутнє а співвідношення з певним моментом може бути відсутнім.

Протягом ранньоновоанглійського періоду відбувається подальше обмеження вживання дієслова *to be* як допоміжного дієслова аналітичної форми перфекту. Але в той же час форми дієсловом **to be** починають спеціалізуватися на передачі стану (*the tree is fallen* „дерево лежить”, *he is gone* „його немає”), а форми з **to have** передають саму дію (*the tree has fallen* „дерево упало”, *he has gone* „він пішов”). До початку XVIII ст. Perfect повністю закріплюється в сучасному вживанні.

Щодо видового значення тривалості, то воно не мало спеціально закріпленої форми вираження в староанглійській мові. І в більшості випадків передавалося за допомогою простої форми дієслова, і лише контекст вказував на значення тривалості.

Тривала дія передавалася за допомогою особливої синтаксичної конструкції - іменного складного присудку, вираженого дієсловом **beon (wesan)** та дієприкметника теперішнього часу:

Sēo eorðe is berende missenlicra fuzela „ця земля годує різні птиць” (Arcite).

Дослідники відзначають також, що конструкція **beon (wesan)** та дієприкметника теперішнього часу могла передавати значення початку дії, її інтенсивність та значення стану.

В самій англійській мові з давніх часів існувала тенденція щодо більш чіткого розмежування видових значень. Це проявилось у створенні цілої системи описових видових форм, початок якої закладається в староанглійській період. Систему передачі видових значень в староанглійській мові можна представити двома опозиціями: нетривала дія/тривала та незавершена дія/завершена.

Виникнення **Continuous** як єдиної аналітичної форми відноситься до ранньоновоанглійського періоду. В цей час дієслово **to be** повністю проходить процес граматизації й перетворюється в допоміжне дієслово.

He was on huntinge „він був на полюванні” (Chaucer).

Взагалі, аналіз існуючих гіпотез та дистрибутивний аналіз об'єкта дослідження показує, що тривалі та перфектні форми не входять в опозиції, представлені категорією часу в англійській мові.

Тривалі та перфектні форми не можуть бути об'єднані в одну категорію виду, тому що вони не вступають у відношення контрастної та додаткової дистрибуції. Одночасне вживання цих форм **Present, Past, Future Perfect Continuous** – свідчать про те, що тривалі та перфектні форми не можуть бути протиставлені у бінарній позиції.

Категоріальними значеннями тривалого виду у сучасній англійській мові є актуальність, процесуальність, тривалість, обмежена у часі.

Категоріальною ознакою перфекту є передування відносно якого-небудь часового центру або дії: **Present Perfect** означає передування моменту мовлення, **Past Perfect** означає передування моменту, або періоду часу у минулому, а також передування іншій минулій події. **Future Perfect** означає передування моменту у майбутньому.

Стосовно сучасного етапу розвитку граматичної системи англійської мови, відбулася стабілізація тривалих та перфектних форм. Тривалі та перфектні форми морфологізовані, при цьому тривалі форми досягли меншої міри граматизації у порівнянні з перфектом.

Отже, комплексний аналіз тривалих та перфектних дієслівних форм англійської мови вносить певну ясність у споконвічні проблеми традиційної граматики та історії англійської мови.

Слід зауважити, що в цілому результати даної роботи розширюють уявлення про категоріальну належність конструкцій “be + дієприкметник минулого часу” і “have / be + дієприкметник теперішнього часу, про формальні та семантичні зміни, що привели до становлення тривалих та перфектних форм англійського дієслова.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Доп. - Лисенко Б.Ю., ПР-01
Наук. кер. - ст. викл. Єрмоленко С.В.

Розвиток німецької мови відбувається на всіх рівнях, передусім на рівні лексики, фонетики і, як це не дивно, також на рівні морфології й синтаксису.

Загальна тенденція, яку визначають усі лінгвісти без винятку, полягає в тому, що літературна мова наближається до розмовної. В граматиці сучасної німецької мови можна зазначити наступні зміни:

- 1) слабка відміна втрачає свою класичну ознаку;
- 2) зникнення синтаксичного родового відмінка;
- 3) зникнення *-e* в давальному відмінку, а також при утворенні наказового способу;
- 4) найбільш вживані форми дієслова сильної та неправильної відміни витісняють застарілі форми

У сучасному синтаксисі відбуваються не менш стрімкі зміни. Як основну тенденцію слід відзначити те, що кількість підрядних речень загалом зменшується. Складні типи речень, зокрема причинні, поступово витискаються. Їхнє місце заступають номінативні конструкції. Кількість слів у реченнях також зменшується.

Одним із найяскравіших явищ сучасного синтаксису є злам рамкової конструкції (*Ausklammerung*), тобто перенос її змінних деталей з останнього місця, де вони повинні розташуватися згідно з законами класичної граматики, ближче до початку.

Лексична система мови, на відміну від усіх інших її систем, є найбільш чутливою до суспільно-історичних змін. Словниковий склад мови, який безпосередньо пов'язаний з життям і діяльністю людини, постійно змінюється. Цей процес відбувається в різних напрямках:

- з'являються нові слова й фразеологічні звороти;
- розвиваються нові значення у деяких старих, вже існуючих

в мові слів;

- деякі застарілі слова й звороти відходять до пасивного словникового запасу;
- у деяких слів зникають старі значення й розвиваються нові;
- розширюється склад загальновикористованої лексики за рахунок окремих стилістичних груп слів і зворотів.

Тенденції розвитку німецької мови спостерігаються і на фонетичному рівні. Тут превалує загалом демократизація, спрощення й утилізація вимовної норми.

Ще до Другої світової війни і в перші післявоєнні роки єдиним критерієм літературної високої вимови була так звана сценічна вимова.

Становище змінилося наприкінці 50-х років, коли група лейпцизьких вчених на чолі з Г. Крехом виступила за демократизацію вимовної норми.

Замість актора на сцені основним носієм норми виступає директор радіо і телебачення.

Змінилася і сама назва вимовної норми. Замість *Bühnenaussprache* виник термін *Hochlautung*, що означає літературну вимову. Разом з цим змінилися вимоги до вимовної норми. Закономірною було визнано сильну редукцію в кінцевих складах, у наслідок якої виникають асиміляції і спрощення форм слів.

Не менш стрімкі зміни можна зазначити і в німецькому правописі, а саме:

- у написанні букв та відображенні звуків;
- у написанні разом та окремо;
- через дефіс;
- при переносах;
- у пунктуації.

Відносно відображення звуків на письмі, зміни торкнулися наступних моментів:

- a) написання *ss* та *ß*
- b) подвоєння приголосних після короткого голосного
- c) вживання трьох однакових приголосних в складних словах
- d) вживання умляута
- e) написання іномовних слів

ГРАФІКО-ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ПОЗНАЧЕННЯ МОВЧАННЯ НА ПИСЬМІ ЯК НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА

Доп. - Макеєва О.О., ПР-02
Наук. кер. - проф. Швачко С.О

У межах сучасного підходу до вивчення мови як складної часто непослідовної системи, що функціонує і змінюється в умовах суспільної взаємодії людей, закономірно виникли проблеми аналізу всього спектру мовних явищ, які відображають специфіку розмовної мови.

Усі лінгвістичні знаки можна розділити на вербальні та невербальні. Будь-яка комунікація, що здійснюється без слів вважається невербальною. До таких засобів належать міміка, жести, сигнальні знаки тощо. Невербальні знаки вивчають паралінгвістик (пор.: тембр, висота, гучність, пауза, інтонація) та паракінесик (пор.: жести, міміка). Невербальні (немовні) знаки поділяються на:

- слухові (плач, елементи інтонації);
- акустичні (мова барабанів, свисту, покашлювання тощо);
- зорові (жести рук, рухи тіла, міміка, пантоміміка, дорожні знаки, сигналізація тощо). Доцільність зорових знаків особливо очевидна у спілкуванні на відстані.

За допомогою вербальних та невербальних знаків автор головний суб'єкт тексту, формує свої висловлювання під впливом інтра- та екстралінгвістичних факторів, дієвості лінгвальних соціальних та психологічних чинників.

Одним з невербальних засобів комунікації є пауза. Під **паузою** (від грецького – *παυσις* – припинення) розуміють тимчасову зупинку звучання, яка розриває потік мовлення.

Під реалізацією паузи розуміють її опосередкування маніфестацією у мовленні за допомогою спеціальних просодичних

та мовних засобів (інтонації, вимови, лексичних одиниць, синтаксичних структур тощо).

Осмисленню глибинної структури тексту сприяє його візуальне зображення, звертання до **графічних знаків**. Графічні знаки пунктуації виступають субститутами (замінниками) просодичних компонентів семантичного простору усних висловлювань. Серед графічних позаалфавітних знаків, що вказують на паузу, особливе місце займають кома, тире, крапка з комою, крапка, двокрапка, знаки оклику та питання.

1. *"London's awful," he said. "One never has time to see any of people he wants to. Let's lunch together one day next week, shall we?"*

"I'd liked to," I replied.

"I'll look at my book when I get home and ring you up."

"All right" [Maugham, 2001: 8].

2. *"Hulloa, Armstrong, we want some of Liebfraumilch, the '21."*

"Very good, sir."

"How's it holding up? Pretty well? We shan't be able to get any more of it, you know."

"I'm afraid not, sir."

"Well, it's no good meeting trouble halfway, is it, Armstrong?"

Roy smiled with breezing cordiality. The steward saw from his long experience of members that the remark needed an answer.

"No, sir." [Maugham, 2001: 23-24].

Одним з способів позначення пауз на письмі є створення партитури тексту, тобто схеми елементів інтонації.

Haven't we met somewhere before? |||

Look it up in the timetable. |||

Cheer up! It can't last for ever. |||

Паузи описуються номінативними словами та словосполученнями, які є **лексичними засобами** реалізації паузи (*an awkward pause, after a long pause, after some hesitation, an uncomfortable pause*):

"Come off it, Roy," I said. "I'm too old a bird to be caught with a chaff. Spit it out."

There was a moment's pause at the other end of the telephone. I felt that Roy didn't like my expression [Maugham, 2001: 45].

Потенціально властивість комбінуватися з невербальним знаком мовчання мають ядерні слова типу: англ. *pause, stop, to be silent, to hesitate, a break, to make a stop, an interval, to say nothing, stillness, silence, to give no information, interruption*; укр. *пауза, мовчання, перерва, тиша, перепочинок, зупинка, в нерішучості, мовчати*. Наприклад:

Roy was silent for a moment. He looked in the bottom of his cup, but whether to see if there were any coffee in it or to find something to say, I didn't know [Maugham, 2001: 31].

Особливо цікавою є реалізація психологічної паузи у художніх текстах. Часто для цього використовуються слова типу *to look for words, to stare helplessly, trying to find spoken words* і подібне.

He formed his speech with his lips many times before he could utter it. But when he did find spoken words for it, they came to him coherently, though slowly. [Dickens, 1989: 75]

2. As the ancient clerk deliberately folded and subscribed the note, Mr. Cruncher, after surveying him in silence until he came to the blotting paper stage, remarked: "I suppose they'll be trying Forgeries this morning?" [Dickens, 1989:91].

Окремим випадком позначення паузи на письмі є прийом, коли автор замість опису паузи подає опис зовнішніх обставин, за яких ця пауза виникла. Наприклад, він змальовує внутрішній стан мовця його думки або зовнішні фізіологічні прояви його поведінки:

"I was so interested to hear that you and Mr. Ashenden had known one another years and years ago. Was he a nice little boy?"

Driffield looked at me for a moment with that level ironic gaze of his. I had the impression if it there had been nobody there he would have put his tongue out at me.

"Shy," he replied. "I taught him to ride bicycle" [Maugham, 2001: 70].

Таким чином основними лексичними прийомами авторського описання паузи є слова та словосполучення типу *an awkward pause, after a long pause, after some hesitation, an uncomfortable pause* тощо та передача паузи за допомогою змалювання суміжних елементів комунікації.

АКТУАЛІЗАЦІЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ)

Доп. - Матюшенко О.Ю., ПР-02
Наук. кер. - доц. Баранова С.В.

Художній твір – це особлива модель картини світу, яка відображена через призму авторського світосприйняття. Саме бажання автора зробити своє мовлення оригінальним, нестандартним дає поштовх лінгвістичному аналізу текстів художньої прози. Для того, щоб зрозуміти авторські інтенції, проникнути в глибинну суть твору й необхідно розкрити поняття актуалізації, яка є головним, а то й єдиним засобом.

Синтаксис є головним організуючим началом мовленнєвого твору, одиниці інших рівнів мовної системи беруть участь у формуванні думки та її комунікативному вираженні тільки через синтаксис. Проте з нормативними характеристиками синтаксичної організації тексту в художньому творі тісно переплітаються індивідуальні авторські особливості. Отже, текст – це деяка глобальна структура, що включає в себе глибинну та поверхневу структури, де перша – це ідейно-тематичний зміст тексту, в основі якого знаходяться авторські інтенції, а остання – це лінгвістична форма, яка покриває глибинну структуру.

На рівні поверхневої структури можна, зокрема, дослідити структури вторинної предикації та текстові внесення, їх зв'язок з актуалізацією. Структури вторинної предикації – синтаксично залежні, в англійській мові вони представлені інфінітивними,

діеприкметниковими та абсолютними конструкціями. Як правило ці конструкції вважаються такими, що не мають відповідників в українській мові. Проте є й інші точки зору. Щодо абсолютних конструкцій, то Сазонова Н.М., наприклад, вважає, що вони перегукуються з українською структурою, що носить назву "називний самостійний":

Люди жнуть або косять , а її Андрій іде стежкою , і ціпком вимахує. , ремінна торба через плече , брить на потилиці.

Щодо текстових внесень, то вони структурно та семантично виділені в межах текстової матриці за допомогою різних способів та засобів висунення. Так, наприклад, в оповіданні Ф.Стоктона "The Lady or the Tiger" містяться такі текстові внесення, додаткова інформація яких створює підґрунтя для ефекту ошуканого очікування, наголошує на слабінках в сильному характері принцеси:

How often , in her waking hours and in her dreams , had she in wild terror ,

and covered her face with her hands , as she thought of her lover opening the

door on the other side of which waited the cruel fangs of the tiger.

Наступними елементами, що привертають до себе увагу на рівні поверхневої структури є синтаксичні інтенсифікатори значення. Інтенсифікація значення часто здійснюється уточнюючими текстовими одиницями, що модифікують основну предикативну лінію базового речення. Актуалізоване односкладне речення, що знаходиться в постпозиції може мати уточнюючий характер (1) або сприяти ефекту емотивності висловлювання (2):

1.He was one of the family. Almost.

2.Achates would still be making for Boston when Belinda gave birth. It was like being trapped. Helpless.

Подальше вивчення проблеми передбачає розгляд явищ актуалізації через синтаксичні стилістичні прийоми. Предметом синтаксичної стилістики є вивчення специфіки функціонування експресивних засобів та прийомів ускладнених мовленнєвих конструкцій. Розрізняють два види експансії синтаксичних

моделей: розширення та ускладнення. До розширення відносять різні види повтору, перелік, синтаксичну тавтологію, полісиндетон.

Серед засобів, які часто вживаються для підсилення виразності висловлювання, чільне місце посідає повтор. Звичайно розрізняють декілька видів повтору. Так, обрамлення чи кільцевий повтор – це повторення мовленнєвої одиниці на початку та в кінці висловлювання:

Nothing ever happened in that little town, left behind by the advance of civilization, nothing. (S. Maugham)

Повтор-підхоплення – це повторення кінцевого елемента якогось висловлювання на початку іншого:

Poirit was shaken; shaken and embittered. (A. Christie)

Поєднання декількох повторів утворює ланцюговий повтор:
A smile would come into Mr. Pickwick's face. Smile extended into laugh, the laugh into roar, and the roar became general. (Ch. Dickens)

За своєю стилістичною функцією повтор дещо нагадує перелік, який створюється шляхом повторення однорідних синтаксичних одиниць. Перелік може використовуватись як засіб суб'єктивної оцінки подій. Значною експресією володіє перелік, де є паралельні структури:

There was a great deal of confusion and laughter and noise, the noise of orders and counter-orders, of knives and forks, of corks and glass-stoppers. (J. Joyce)

Наступна група зі зміною порядку компонентів синтаксичної моделі включає засоби експресії, що пов'язані з порушенням порядку розташування компонентів нейтральної синтаксичної моделі. До них відносять інверсію, відокремлення, тощо. Звичайно розглядають два види інверсії: граматичну та стилістичну. Граматична інверсія змінює значення синтаксичної структури, а стилістична передбачає умисне порушення існуючого порядку слів з метою виокремлення смислового компоненту. Побачити авторські інтенції та стилістичне забарвлення висловлювання при цьому допомагають службові

слова, які зазвичай займають ініціальну позицію, а висуненням на передній план постпозитивного дієслівного елемента (up, off, out, down) підсилюється динамічність розповіді:

On went her old brown jacket, on went her old brown hat.
(O. Henry)

Стилістична функція відокремлення полягає в підкресленні, виділенні значення, смислу, що містить цей член речення. Відокремленню може піддаватися будь-який другорядний член речення, проте найчастіше зустрічається відокремлене означення:

Mr. Browne led his charges thither and invited them all, in jest, to some ladies' punch, hot, strong and sweet. (J. Joyce)

Отже, цілеспрямоване використання синтаксичних характеристик висловлювання в художньому тексті не зводиться до побудови спеціальних фігур, а розповсюджується на всі параметри речення. Саме ця обставина робить кожне речення потенційним носієм змістовної ємності тексту, яку й розкриває процес актуалізації мовних одиниць на синтаксичному рівні. Адже саме актуалізація представляє собою реалізацію потенційних можливостей виразності художньої прози, саме актуалізовані елементи різних рівнів мовної будови тексту виконують функцію сигнальних вогнів, які допомагають читачеві з'ясувати, яким чином автор досягнув того чи іншого ефекту твору, якими засобами він створив те чи інше враження.

СЛОВА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ

Доп. - Проценко О.В., ПР-01
Наук. кер. - доц. Медвідь О.М.

Людська мова, що являє собою соціальне явище, є найважливішим засобом людського спілкування, несе в собі відбиток духовної й матеріальної культури певної нації.

Національно-культурна специфіка проявляється на всіх рівнях мови: фонетичному, лексичному, фразеологічному, словотвірному, синтаксичному, але одиниці різних рівнів мови володіють національно-культурною специфікою по-різному.

Актуальність дослідження зумовлена загальною орієнтацією сучасної лінгвістики на вивчення функціональності мови, на розуміння мови інокультурних текстів, бо контактуючи з чужою культурою (тобто інокультурним текстам), реципієнт бачить її через призму своєї локальної культури і, таким чином, не розуміє специфічні феномени незнайомої культури. Актуальність дослідження крім того, визначається недостатньою вивченістю такої складної і одночасно досить загальноживаної системи слів національно-культурної специфіки.

Поява слів національно-культурної специфіки в різних текстах перекладу є невід'ємним фактором нашої дійсності, тому існують різні типи лакун. Щодо лінгвістичних лакун, то їх можна розглядати як мовні лакуни, що існують в тексті перекладу, що зіставляється з оригінальним текстом.

Співвідношення між текстом перекладу і оригіналом можна охарактеризувати по-різному. З одного боку, текст перекладу менший за текст оригіналу, бо в процесі перекладу тексту обов'язково виникають різного роду втрати (повні чи часткові лакуни).

Нерідко часткові лакуни виникають унаслідок втрати в тексті перекладу асоціацій, інспірованих засобами вихідної мови:

"The remains of a picket drunkenly guarded the front yard..."
(H. Lee).

«Поріділі коли паркану, гойдаючись, як п'яні, обгороджували двір перед будинком....» (X. Лу).

В англійській мові іменник «picket» багатозначний. Використовуючи полісемію слова «picket», автор оригіналу викликає в читачів певні асоціації: похмуре враження від кинутого двору підсилюється від того, що залишки колів паркану «охороняють» двір, нахилившись у різні боки, як підпилі солдати із вартового загону. Оскільки в російській мові слово «пикет» не має всіх значень англійського «picket», у перекладі зникають асоціації, що прагнув викликати в читача автор оригіналу, а слово «пикет» узагалі відсутнє у тексті перекладу.

З іншого ж боку, текст перекладу може бути більшим, ніж текст оригіналу, бо при перекладі тексту на іншу культуру він

підлягає певним змінам шляхом різнобічних пояснень важких для розуміння інокультурними реципієнтами фрагментів як в самому тексті, так і поза ним за допомогою різних перекладацьких змін, а також додавання в текст специфічних для культури мови перекладу елементів, що відсутні в оригіналі (компенсовані лакуни).

«*He plied her with scones and jam*» (J. Galsworthy). - «Він пригощав її оладками з варенням». Англійське слово «scone» означає: «ячмінний або пшеничний корж». Словник Вебстера дає наступне тлумачення: «*a biscuit, often quadrant-shaped and sweetened*». Назва специфічного англійського предмета замінена в перекладі українською реалією. У результаті частина сем (форма у виді сектора, рецепт готування, смак), що формують «значеннєву масу» слова «scone», виявляється загубленою. Нове слово, що з'явилося в тексті перекладу, не приналежній культурі оригіналу, полегшує розуміння російським реципієнтом даного фрагмента тексту.

Наряду з лінгвістичними лакунами існують і культурологічні лакуни, які можна систематизувати й розділити на декілька великих груп:

1) суб'єктні лакуни, що відображають національно-культурні особливості комунікантів, які належать до різних лінгвокультурних спільнот. (Так, зіставлення тексту п'єси Т. Уільямса «Трамвай „Желание"» і його перекладу на українську мову дозволяє установити деякі відповідності в передачі характеристик поведінки персонажів за допомогою розділових знаків.

Вітання в американському тексті, як правило, закінчується крапкою, а в українському варіанті кращі відповідає знак оклику (наприклад: «*Hello, Eunice*». — «Здрастуйте, Юніс!»);

2) діяльно-комунікативні лакуни, що відображають національно-культурну специфіку різних видів діяльності в її комунікативному аспекті. (Жест як інтернаціональний засіб спілкування вживається в тих випадках, коли виключено використання якої-небудь мови. У такій ситуації найчастіше вживаються жести, що імітують, описові і вказівні. Вказівні та жести, що імітують, використовуються, наприклад, у ситуації описаній в гоголівській комедії «Одруження»: «...покажешь, бывал

здак, на бутылку или стакан - ну тотчас и знает, что это значит выпить; приставишь эдак кулак ко рту и скажешь только губами: паф-паф – знает: трубку выкурить»);

3) лакуни культурного простору (ландшафту), якщо розглядати процес спілкування в широкому значенні, або лакуни культурного інтер'єру, якщо розглядати той чи інший конкретний комунікативний акт. До цих лакун, що виникають через відсутність в одній культурі реалій, характерних для іншої культури (борщ, квас - як лакуни в англійській, наприклад, культурі), відносяться і лакуни, що виникають через використання різних «предметів» в аналогічних ситуаціях. Так, в англійській культурі минулого століття традиційним весільним подарунком були годинник певного тину: «...на полку - незмінний весільний подарунок - будильник у шкрянутому футлярі». Одним із традиційних весільних подарунків у Японії є біла і рожева шовкова вата, що спочатку зберігається на видному місці, а потім використовується на господарські потреби.

Інокультурний текст неадекватно розуміють люди навіть у тих випадках, коли немає мовного чи мовленнєвого бар'єру, тому що реципієнт має справу з комплексом екстралінгвістичних факторів, що ускладнюють розуміння тексту. Важливо підкреслити, що з складностями мовного чи мовленнєвого характеру має справу, по перше, перекладач (реципієнт тексту, що має спеціальну підготовку). Екстралінгвістичні складності ж виникають не лише перед перекладачем, але й перед читачем (реципієнтом, що намагається зрозуміти на основі деякого тексту особливості чужої культури). В зв'язку з цим особливе значення має систематизація екстралінгвістичних факторів (культурологічних лакун), що стоять на шляху адекватного розуміння тексту інокультурним реципієнтом.

КАТЕГОРІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Доп. - Подлівахіна О.А., ПР-02
Наук. кер. - доц. Баранова С.В.

Проблема заперечення в лінгвістиці є масштабною, багатопланою та багатоаспектною, що зумовлено різноманітністю

форм заперечення у різних мовах, а також існуванням різних засобів його вираження в одній, окремо взятій мові, їх постійною взаємодією та взаємопроникненням.

Англійська мова, як і будь-яка інша, має широкі можливості для вираження заперечного значення, яке може передаватися граматично (*not* при дієслові-присудку), лексико-граматичним шляхом (займенники *no, none, nobody, nothing*, прислівники *neither, never, nowhere*), морфологічно (афікси *un-, in-, de-, dis-, non-, a-, anti-, ill-, -less*).

Заперечення в англійській мові може передаватися також шляхом використання певних усталених мовних зворотів (*I wish I knew* та інші). Заперечне значення може виражатися будь-яким мовленнєвим засобом за допомогою відповідної інтонації.

Існує думка, що категорія заперечення є суто граматичною. Згідно даної точки зору – це категорія, що виражає заперечний характер зв'язку між тими чи іншими елементами синтаксичної структури чи та, що позначає все речення в цілому чи окремі його елементи, як заперечні за допомогою спеціальних формальних граматичних показників.

В залежності від того, з якими елементами структур взаємодіють формальні граматичні показники заперечення можна виділити два види заперечних речень: загально та частково заперечні. Загально заперечними є речення, в яких заперечується присудок. Речення, в яких заперечується який-небудь другорядний член, зазвичай вважаються частково заперечними.

Підкреслюючи широту діапазону заперечення в плані передачі конкретних значень та відтінків, можна разом з тим вказати і на його властивість виражати протилежне заперечному стверджувальне значення. Очевидно, присутності формального показника заперечення не завжди достатньо для того, щоб певний член речення чи все речення в цілому розглядати як заперечні.

Характерною рисою заперечних речень у сучасній англійській мові є також їх монозаперечність, що характеризується можливістю вживання лише одного граматичного показника заперечення проведених членах базового предикативного комплексу.

Варто взяти до уваги, що негативні зв'язки між членами речення завжди представляються з точки зору тієї особи, через чію свідомість ці явища переломлюються. В цьому – суб'єктивна сторона об'єктивної по своїй природі категорії заперечення, що зумовлена існуванням оточуючого об'єктивного світу і нерозривним зв'язком мислення та мовлення. Поряд з цим ставиться також питання про відокремлення мовного та логічного заперечення .

Особливої уваги вимагають заперечно – питальні речення (загальні питання). Оскільки такі речення мають додатково до значення питання імпліцитне значення авторського припущення про значну ступінь можливості здійснення події, про яку йде мова

Отже, не зважаючи на певну кількість способів вираження заперечення, що наявні в англійській мові, саме питання щодо місця заперечення серед інших мовних явищ, по праву може вважатися одним із найбільш складних та найменш розроблених. У лінгвістичній літературі відносно цього зустрічається лише загальні, достатньо уривчасті відомості.

Деякі сторони заперечення все ще залишаються недостатньо вивченими, а у трактовці ряду питань загально-теоретичного і більш конкретного характеру продовжують зберігатися значні розбіжності.

Таким чином, проблема заперечення є перш за все загально-лінгвістичною проблемою. У вузькому розумінні проблема заперечення може кваліфікуватися разом з тим і як проблема суто мовознавча, оскільки заперечення, зберігаючи загальні універсальні ознаки, що характеризують його як явище, виявляє одночасно специфічні особливості реалізації у кожній конкретній мові.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ П'ЕСИ Б. ШОУ “ПІГМАЛІОН”)

Доп. - Попова О. В., ПР-01
Наук. кер. - доц. Медвідь О.М.

Робота представляє собою наукове дослідження теми “Особливості емоційної лексики (на матеріалі п'єси Б. Шоу

“Пігмаліон”)). Актуальність даної теми визначається спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення проблеми емоційного забарвлення тексту, адже саме поняття емотивності і методи виявлення і репрезентації емотивного субстрату в текстах залишаються далеко неясними. Необхідність вивчення цієї теми зумовлена відсутністю єдиної думки серед вчених щодо місця, яке займає емоційний компонент в значенні слова, і щодо розмежування понять – емоційності, експресивності та оцінки. Що стосується терміну “емотивність”, то він використовується для позначення лінгвістичного висловлення емоцій. Під “оцінкою” ж зазвичай розуміють позитивну чи негативну оцінку значення слова. “Експресивність” пояснюється як “підсилення”.

Mrs Heggins. You silly boy, of course she's not presentable. She's triumph of your art and of her dressmaker's; but if you suppose for moment that she doesn't give herself away in every sentence she utters you must be perfectly cracked about her. (slang for “mad”). Або:

Doolittle [sadly] ... Wont you put on your hat, Lizza, and come and see me turned off (slang for “married”)?

Таким чином, одержані данні означають, що в якості обов'язкових компонентів у складі емоційного навантаження слова виступають емоційність, оцінка, а також присутні такі ознаки, як сила (експресія), некомфортність та інші. І тут слід зазначити, що відношення між цими компонентами зовсім не ієрархічні. До того наведені приклади (з п'єси “Пігмаліон”) підтвердили факт нерозривності емоції та оцінки (адже будь-яка емоція-оціночна, будь яка оцінка супроводжується емоційним ставленням до неї).

Doolittle. Morning, Governor. [He sits down magisterially] I come about a very serious matter, Governor. (де *governor* – це розмовне слово на позначення “sir”, яке часто використовувалось простими людьми у зверненні до посадової особи для створення дружньої атмосфери).

Під час дослідження спостерігається однаковість вчених лінгвістів у визначенні того, що різні категорії мають неоднаковий потенціал у словотворенні емоційного впливу на слухача чи читача. Та одні дослідники вважають, що кількість таких слів у мові мінімальна, інші ж зачисляють до слів, що висловлюють емоції

практично весь словник мови. Зрозуміло, що можна погодитись з авторами, які вважають, що теоретично кожне слово може за певних обставин перетворитись на носій емоцій.

Pickering [Strolling over to the piano]. I rather enjoy dipping into it occasionally myself: it makes me feel young again.

Higgins. I am glad to hear it. [to Eliza] Most men are the marrying sort: and youre not bad-looking: it's quite a pleasure to look at you sometimes – not now, of course, because, youre crying and looking as ugly as the very devil; but when youre all right and quite yourself, youre what I should call attractive.

Постійна взаємодія об'єктивних та суб'єктивних факторів дає підстави для визнання такого явища, як перехід нейтрального найменування в експресивну форму, оскільки процес найменування має багато спільного з емоційним забарвленням. Наша свідомість визначає не лише номінативну класифікацію, яка необхідна для пізнавальної потреби людини. Для людини властиво реагувати на світ емоційно, класифікуючи те, що позначається номінативно як приємне чи не приємне, корисне чи не корисне. Отже, той факт, що предметно-логічне значення кожного слова оточене експресивною атмосферою пояснюється тим, що слова знаходяться в постійному зв'язку з усім нашим інтелектуальним та емоційним життям.

Намагаючись чітко виділити обмежене коло емоційної лексики, більшість лінгвістів робить спроби виділити конкретні засоби реалізації емоційних характеристик слова. Досить часто до лексики з емоційним забарвленням відносять слова, “нове” значення яких було створено за допомогою словотворчих афіксів чи шляхом складання основ, а також слова, у власне-лексичному значенні яких вже закладено певний оціночний відтінок предмета чи явища, яке воно (слово) позначає.

The Bystander. He aint a tec. He's a blooming busybody: that's what he is. I tell you, look at his boots.

Якщо в іншому контексті слово *busybody* позначало б “зайняту особу”, то в даному випадку підійде інше пояснення – “набридлива особа”, яке створюється не лише завдяки значенню цієї лексеми, а й в результаті утворення словосполучення “*blooming busy-body*”.

Серед засобів емоційного впливу називають також використання слів у переносному значенні, а також специфічні асоціативні зв'язки, які надають слову своєрідної емоційності.

Higgins [tempted, looking at her]. It's almost irresistible. She's so deliciously low-so horribly dirty.

Отримані дані проведеного аналізу підтверджують гіпотезу щодо наявності потенційного емоційного навантаження у будь-якого слова яке сприймається індивідом. Крім того, можна впевнено стверджувати, що для подальшого вивчення феномену емоційного навантаження слова необхідно розробити основи емоційної парадигми, звернути увагу на її понятійний апарат, для чого потрібно визначити зміст терміну емоційності (а в лінгвістичних дослідженнях – емотивності). Всі ці завдання досить реальні і досяжні.

ФАЛЬШИВІ ДРУЗИ ПЕРЕКЛАДАЧА

Доп. - Савенкова Д. С., ПР- 02
Наук. кер. - проф. Швачко С.О.

Перекладачу варто пам'ятати, що існують певні фактори, які не дозволяють використовувати схожі слова, як еквіваленти. В залежності від того, чи знає перекладач ці фактори, ФДП можуть стати або його друзями, або його ворогами. Ось найважливіші з цих факторів:

1. Семантичний фактор
2. Стилiстичний фактор
3. Фактор співпадання
4. Прагматичний фактор

У багатьох мовах існують слова, що мають подібну (звукову) форму і, нерідко, але зовсім необов'язково, ідентичне значення (так звані інтернаціоналізми та псевдоінтернаціоналізми).

Абсолютна більшість слів будь-якої мови є багатозначними. Тільки в мовленні слова набувають конкретне значення в умовах контексту.

Контекст робить слово однозначним. Іноді для цього досить усього лише одного сусіднього слова, а іноді значення слова можна осмислити тільки після прочитання всього тексту.

Іноді під впливом контексту слова здобувають якісь нові значення. Наприклад, слово *hostage* означає «заручник», але у реченні *In an atomic war women and children will be the first hostages* це слово означає «жертви».

У широкому смислі, контекстом є і знання перекладача в тій області, до якої відноситься перекладений ним матеріал.

Інтернаціональні слова часто бувають проблемою для недосвідчених перекладачів. Недарма такі слова називають „фальшивими друзями перекладача”. Перекладач мимоволі згадує етимологію тотожного слова і забуває про те, що його значення і вживання не збігаються з англійським. Наприклад:

...he was strongly built, with curly hair that seemed to show all the vitality of a fine constitution.

Труднощі перекладу інтернаціональної лексики полягають у тому, що перекладач, особливо початківець, нерідко забуває про таке поняття, як «актуалізація слова» (*usage*), і, знаходячись під враженням знайомої графічної форми слова, припускає в перекладі буквализми і порушує, норми рідної мови (мови перекладу. Слова такого типу у французькому мовознавстві відповідають виразу *faux amis du traducteur* - «фальшивих друзів перекладача».

У мовознавстві виокремлюються наступні розбіжності значень інтернаціональних і відповідних українських слів. Українське слово збігається з англійським, але не у всіх значеннях, а лише в одному з двох. У цю групу інтернаціональної лексики входить порівняно велика кількість слів, переклад яких не становить значних труднощів.

Українське слово може мати декілька значень і лише одне з них відповідає англійському. Українське слово „аудиторія” ширше за значенням англійського *auditorium*. Українською можна сказати „аудиторія читачів”; по-англійськи слово *auditorium* у такому значенні не вживається, і еквівалентами в англійській мові для передачі цього значення будуть такі одиниці, як *the readership, the*

reading audience, the readers чи навіть *market* (порівн. *the book has a good market*).

Спостереження показують, що наукові співробітники, інженери, аспіранти і студенти, що приступили до перекладу науково-технічної літератури, роблять помилки при перекладі „фальшивих друзів перекладача”.

З основних причин, що призводять до помилок, відзначимо наступні:

1) переконаність в однозначності слів і граматичних форм;

2) змішання графічного вигляду слів;

3) помилкове використання аналогії;

4) переклад слів більш конкретними значеннями, ніж вони фактично мають;

5) невміння підшукати відповідне значення для перекладу англійських слів і лексичних і граматичних сполучень;

6) незнання системних закономірностей англійської науково-технічної термінології і способу її передачі на українську мову.

LINGUISTIC PECULIARITIES OF CHILDREN'S SPEECH

N. Sakhnuyk, ПР-02
senior lect. H.Kozlovsk'a

The study children learn to speak understand and speak their mother tongue – methods, theories and findings, later language learning in school. The work shows the techniques for finding out about child language; speech production and comprehension; theories of language acquisition. It also concerns the acquisition of grammar: growth in sentence length and complexity; the acquisition of vocabulary: first words and their content, distinguishing the meaning of words; the acquisition of conversational skills and the study the language in school later oral development, learning to read and write.

Children learn to speak by copying the utterances heard around them and other reactions that adults provide. Children do imitate a great deal, especially in learning sounds and vocabulary; but little of their grammatical ability can be explained in this way.

But at the same time it was argued that children must be born with an innate capacity for language development: the human brain is 'ready' for language, in the sense that when children are exposed to speech, certain general principles for discovering or structuring language automatically begin to operate.

The main alternative account argued that language acquisition must be viewed within the context of a child's intellectual development. It is not possible, in the present state of knowledge, to choose between these various approaches. The number of definite, general facts known about language acquisition is still very small. In particular, much more information is needed about the way children learn languages other than English. Doubtless imitative skills, a general language-learning-mechanism, cognitive awareness, and structured input all pay their part in guiding the course of language acquisition. Unravelling the interdependence of these factors constitutes the main goal of future child language research.

The first mistake is reduplication. The different syllables of a word are pronounced in the same way: in one child water was pronounced as [wowo]; bottle as [bubu]; and window as [mumu]. Even monosyllabic words can be reduplicated: as when ball becomes [bobo].

Earliest stage of grammatical development hardly seems like grammar at all, since only single words are involved – utterances such as Gone, More, Dada, Bye-bye.

At around 2 years of age, many children produce sentences that are three or four words in length, and combine these words in different ways to produce a variety of grammatical constructions. Typical sentences at this stage include: Man kick ball, Where Daddy going?, Put that on there.

Children do not learn a word with its meaning 'ready made'. They have to work out for themselves what it must mean, and in so doing they make errors. Three types of error occur often during the second and third year.

1. *Overextension* A word is 'extended' to apply to other objects that share a certain feature, such as a common property of shape, colour,

or size. Dog might be applied to other animals, or moon to other round objects.

2. *Underextension*. In case, the word is used with a narrower meaning than it has in adult language. dog might be applied only to the family dog, or shoes only to the child's own shoes.
3. *Mismatch* Here, there is no apparent basis for the wrong use of a word by the child, as when in one case a telephone was referred to as a tractor. There is usually no way of tracing back the association of ideas that has caused such misidentifications.

It is not possible, in the present state of knowledge, to choose between these various approaches. The number of definite, general facts known about language acquisition is still very small. In particular, much more information is needed about the way children learn languages other than English. Doubtless imitative skills, a general language-learning mechanism, cognitive awareness, and structured input all pay their part in guiding the course of language acquisition. Unravelling the interdependence of these factors constitutes the main goal of future child language research.

СЕМАНТИЧНІ ПРОЦЕСИ В СТУДЕНТСЬКОМУ СЛЕНГОВОМУ ОБІХОДІ

Доп. - Солодовнікова М. С., ПР-1
Наук. кер. - доц. Кобякова І.К.

СЛЕНГ –це слова, котрі часто розглядаються як порушення норм стандартної мови. Це дуже виразні та іронічні слова, котрі служать для означення предметів про які йде мова у повсякденному житті. В основі усіх семантичних процесів лежить зміна зв'язку між формою та значенням. Ці протилежні семантичні процеси називаються ГЕНЕРАЛІЗАЦІЄЮ та СПЕЦИФІКАЦІЄЮ. Під ГЕНЕРАЛІЗАЦІЄЮ ми розуміємо лексему, яка набирає більш широкий ряд референтів.

Eg: down – означає не лише донизу, але й зламаний механізм, або людину, яка в депресії.

Messed up – означає не лише заплутаний, але й напідпитку, п'яний, або людину, яка вживає наркотики.

To mess up – перекладається як: зробити помилку, або привести щось (когось) у безлад.

You are so bad – означає не лише те, що ти погана людина але й : ти дійсно крутий.

Під СПЕЦИФІКАЦІЄЮ ми розуміємо процес, в якому кількість референтів зменшується.

Eg: attic – означає голова.

Toys in the attic – з глузду з'їхати, “криша їде”.

Beat it! -- потрібно перекладати не як перемога, а як забирайся геть!

To be of one's rocker – з глузду з'їхати.

Cold turkey -- зненацька.

To talk cold turkey – казати правду.

Betcha! – битися об заклад, закладатися

Cool it! -- заспокойся!

A bum! - людина без постійного місця проживання.

Bloody! – проклятий! Прокляття! Хай йому грець!

To get a kick out of something – знаходити задоволення в чомусь, “тащитися від чогось”.

В англійській мові сленг може створюватись за допомогою СКОРОЧЕНЬ.

Eg: gimmi = give me

Gotta = got to

Gonna = going to

Wanna = want to

Іншим стилістичним методом, важливим для аналізу семантики студентського сленгу являється ВЕРБАЛЬНА ІРОНІЯ, яка надає словам значення протилежне вихідному (початковому).

Eg: you are always so lucky! – тобі так і щастить! (має значення того, що людина завжди потрапляє у скрутне становище, нещаслива людина).

Of course! -- так , звісно! (означає, що людина не згодна з її опонентом. Більш того, вона відмовляється розділяти думку свого опонента).

Отже, СЛЕНГ експресивний, образний, багатофункціональний та обширний за своїм значенням та лексичним складом. Студенти не лише вносять та створюють нові лексичні одиниці, але й розширюють значення вже існуючих стандартних слів. В процесі цього такі лексичні одиниці набувають нового змісту.

Таким чином, семантичні процеси свідчать про винахідливість студентської молоді та про високу образність мовної підсистеми.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ ПОБУТОВОЇ РЕКЛАМИ)

Доп. - Шкарупа Є.С., ПР-02
Наук. кер. - ст. викл. Козловська Г.Б.

Реклама міцно ввійшла в життя сучасного суспільства, ставши його невід'ємною частиною. Вона знаходить застосування буквально у всіх сферах життєдіяльності, де збігаються інтереси товаровиробника і товароспоживача. Хоча реклама має прадавнє коріння, з розвитком людської цивілізації функції реклами мало чим змінилися – вона виступає як носій певної інформації , яка доводиться до адресату тим чи іншим способом.

В даній роботі було розглянуто ряд питань. По-перше, був простежений процес появи рекламних текстів в житті людей. В результаті можна сказати, що найпростіші форми реклами існували ще до нашої ери. Вони виконувались на кам'яних плитах, стінах, папірусах. Одним з перших рекламних звернень , що дійшли до нашого часу, вважається єгипетський папірус, у якому повідомлялося про продаж раба. Його текст проголошував: "*Він прекрасно чує обома вухами , бачить обома очима . Гарантую його помірність у їжі, чесність, покірність*". Зберігається папірус у Британському музеї.

Рекламний текст завжди справляє враження на людей, до якого б соціального прошарку вони не належали. Тобто природа рекламного тексту завжди комунікативна, інформативна, переконуюча. Реклама є "соціальним механізмом", який змінює поведінку людей у суспільстві, їх ментальність.

Щодо структурних характеристик реклами, то рекламний текст, що лежить в основі будь-якого повідомлення, повинен бути максимально простим, але і максимально цікавим. Текст реклами повинен бути доступним для розуміння, рекламне повідомлення повинно бути стислим і універсальним, а також повинно створюватись враження правдивості повідомлення.

Сутність семантичної категорії експресивності полягає у вираженні додаткових значеннєвих відтінків, що нашаровуються на основне (лексичне або граматичне) значення, або в посиленні цього значення. За створюваними емоційним ефектом, тобто за ступенем експресивності і впливу рекламного тексту на глядача можна виділити дві пари понять: *інформативні РТ і РТ, що спонукають*, з одного боку, і *нейтральні й експресивні* - з іншого.

В рекламному тексті простежується тенденція вживати прості, короткі, усічені речення, ввідні слова, слова-речення, слова-звертання, емоційно-експресивну лексику, повтори, зачини, інверсії, складносурядні та складнопідрядні речення, інфінітивні речення. Реклама використовує багатий спектр засобів виразності на всіх мовних рівнях: алегорія, метафора, порівняння, паралелізм, різні види повторів, алітерація, онома-topія, концентрація імперативних форм дієслова і конотативних прикметників - усе це широко представлене в рекламних текстах.

При всьому достатку мовних засобів впливу, що характерно для всіх різномовних рекламних текстів, необхідно пам'ятати, що насиченість вербальної частини реклами різноманітними засобами виразності зовсім не є гарантією успіху. Важливою ознакою вдалої реклами є гармонічне поєднання основної рекламної ідеї з тими засобами виразності, які даній ідеї найбільше відповідають. Це виражається зокрема, у знаходженні тієї єдино вірної тональності рекламного звернення, що надає тексту особливої енергетики,

підсилюючи його сукупний образно-мовний вплив на масову аудиторію.

Таким чином, ефективність рекламного тексту залежить від вдалого поєднання всіх складових його компонентів: зображення, звук, образ, словесна тканина, а також дуже важливим є сам вербальний компонент реклами - словесний текст.

СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

Доп. - Турова В.В., ПР-01
Наук. кер. - проф. Швачко С.О.

Термін "сленг" у перекладі з англійської мови означає:

- 1) мову соціально чи професійно відокремленої групи на противагу літературній мові;
- 2) варіант розмовної мови (у т.ч. експресивно забарвлені цієї мови), що не співпадає з нормою літературної мови.

Вчені-мовознавці виділяють багато способів утворення функціональних одиниць сленгу, тим самим, підтверджуючи тезу про постійне оновлення словникового складу сленгу: **запозичення з англійської мови**; **афіксація** (*халява* – *халявщик*, *депресія* – *депресняк*); **усікання** (*шиза* – *шизофренія*); **метафорика** (*голяк* – повна відсутність чого-небудь); **полісемія** (*стирчати*: 1) знаходитися під дією наркотику; 2) одержувати велике задоволення як фізичне, так і духовне); запозичення блатних арготизмів (*кльово* – добре); **деривація** (*забити косяк* – набити цигарку наркотиком для паління); **абревіація** (КПЗ: 1) камера попереднього затримання; 2) кімната приємного запаху; 3) Київський пивний завод; *чмо* "дурень тупиця"); **телескопія** (*мозжечокнутись* – збожеволіти (мозочок – чокнутись)); **каламбурна підставка** (*бухарест* – молодіжна вечірка (від "бух" – спиртне), *безбабство* – безгріштя (від *бабки* – гроші)); **антономасія** (*слухати Мендельсона* – "бути присутнім на акт одруження"); **універбізація** (*академка* – "академічна відпустка"); **заміна слова паронімом** (*шпора* – "шпаргалка"); **метатеза** (*саби самої* – "саме собою"); **епентеза** (*шпалера* – "висока, худа людина (від шпала)).

У сленгу відображається спосіб життя мовного колективу. І основні **тематичні групи словотворення** такі: відношення між людьми; захоплення; людина і світ навколо неї; фізична діяльність; оцінка; інтелектуальна діяльність.

Молодіжний сленг – слова, що вживаються тільки людьми визначеної вікової категорії, що замінюють повсякденну лексику і відрізняються розмовним, а іноді і грубо-фамільярним забарвленням.

Першою причиною настільки швидкої появи нових слів у молодіжному сленгу є, звичайно ж, стрімкий розвиток життя. Якщо заглянути в численні журнали, що висвітлюють новинки ринку, то ми побачимо, що практично щотижня відбуваються більш-менш значущі явища.

В умовах такої технологічної революції кожне нове явище повинне одержати своє словесне позначення, свою назву. А оскільки майже всі вони (за рідкісним винятком) з'являються в Америці, Європі, то природно одержуємо його домінуючою англійською мовою. Відбувається так зване заповнення культурологічних лакун за допомогою англійських термінів. Серед запозичених англійських сленгових лексичних одиниць переважають іменники (65%), дієслова (20%) та прикметники (15%).

Останнім часом відбулося також повальне захоплення молоді комп'ютером. І от величезна кількість термінів, орієнтованих на залізного помічника, виходить на вулицю і знаходить собі місце в повсякденному житті. Наприклад: *глюк, хакати, юзати, юзер*.

Простеживши шлях слова від самого народження до переходу в сленг, з'ясувалося, що сленг у мові є своєрідною "віддушиною", яка допомагає прискорити цей процес, коли мова намагається наздогнати потік інформації.

Вивчення і порівняння системи функціональних стилів різних мов приводить до висновку, що сленг - це не шкідливий паразитичний наріст на тілі мови, який "висушує, забруднює і вульгаризує усну мову" того, хто ним користується, а органічна і в якійсь мірі, мабуть, необхідна частина цієї системи. Вона дуже цікава для лінгвіста: це та лабораторія, в якій всі властиві природній

мові процеси, не стримувані тиском норми, відбуваються у багатьох разів швидше і доступні безпосередньому спостереженню.

ENGLISH VARIETIES

Tatyana Vasyura, PR-02
Prof. S. Shvachko

The various dialects of English differ from the standard language in a rough proportion to how long they have had a separate identity. Languages need time to develop in their own directions and take on their own features.

Of special interest are those English varieties, which are, first of all, less studied by linguists, and, secondly, which have greater number of distinctive features from mother language than other varieties, namely the varieties of English in the Commonwealth. This class includes Asian English, African English and mixed-up varieties as pidgins and Creoles. Along with the historical aspect, the background, an attempt has been made to throw light upon grammatical and syntactic characteristic features of the English varieties mentioned above, their vocabulary and sounds, so all that can be of interest from the philological point of view. So it is necessary to define whether they are languages themselves or not.

On the one hand, there is a difference of size; because a language is larger than a dialect. That is, a variety called a language contains more items than one called a dialect. This is the sense in which one may refer to English as a language, containing the total sum of all the terms in all its dialects, with 'Standard English' as one dialect among many others.

The other contrast between 'language' and 'dialect' is a question of prestige, a language having prestige, which a dialect lacks. In this sense Standard English is not a dialect at all, but a language, whereas the varieties, which are not used in formal writing are dialects. Whether some variety is called a language or a dialect depends on how much prestige one thinks it has, and for most people this is a clear-cut matter, which depends on whether it is used in formal writing.

It is important to say that standard dialects also provide medium through which persons from different linguistic backgrounds can

communicate with one another. In larger parts of the former British Empire, English has retained great significance even where very few of the population speak it as a mother tongue. In Africa it is rivaled as a lingua franca only by Swahili in Tanzania and one or two other regions of the east. Being the language of no particular group, it enjoys the same kind of advantage and status as Latin did in medieval Europe. South African English has always existed in a complex multilingual and multicultural environment. The vocabulary of SAE has been influenced to a greater or lesser degree by the other languages, for instance:

by Afrikaans, e.g. *boerewors* 'spiced sausage', *braai* 'barbecue', *in a dwaal* 'confused, dreamy', *jol* 'have fun', *laatlammietjie* 'younger last child', *lekker* 'pleasant, nice, delicious';

several Indian languages, e.g. *breyani* 'Indian dish of meat and rice', *bunny-chow* 'curry in a hollowed-out half-loaf of bread', and *samoosa* 'triangular pastry with curried filling' (known as *samosa* in Britain), *charo* 'Indian' (affectionate if used by an Indian person, but racist if used by others).

Several languages were influential in the past, for example Portuguese, e.g. *bredie* 'stew', *commando*, *kraal* 'animal enclosure', *padrao* 'cross' (as erected by early explorers)

In addition to borrowed words, African English includes expressions translated from other languages the common greetings *go well* and *stay well*, *monkey's wedding* 'simultaneous sunshine and rain'; *to throw the bones* 'to divine'; *to hold thumbs* 'to cross one's fingers'. It has also developed new senses of established English words, e.g. *just now* 'in a while', *location* 'black residential area', *motivation* 'project proposal', *robot* 'traffic-light'.

Similarly, in Asian countries, in India for instance, English is probably the most lasting legacy from colonial times. Attempts have been made to replace English as the language of government, the courts, and higher education. They have so far failed. The openings that English provides in international commerce and its freedom from regional rivalries have made it indispensable. Though there is also mark on Indian variant of English left by other languages as Carib languages *jiga* or *jigger* (an insect), *kayman* (a crocodile), and *macca* (anything sharp, a thorn). ; West African languages *bosi* (proud, a show-off), *bukra* (white

man or woman), *duppy orjumby* (a ghost), *fufu* (pounded food), *nyam* or *ninyam* (food, to eat), *omi* (water), *tuku-tuku* (short, squat), and *unu* (you, plural), for instance. There are also words that were taken from British dialects: for example *bubby* (a breast), *buss* (a kiss), *fig* (a segment of an orange), *labrish* (gossip, chitter-chatter, from the dialect word *lab*, to blab, reveal secrets), and *tinnen* (made of tin).

As for the mixed-up varieties of the English language, one can surely say that they are languages themselves too with their own vocabulary, grammar and sounds. Although the grammar of pidgin is simpler than the grammar of English, and although pidgin often sounds like the uneducated fumbling attempt to speak the parent language, pidgin is not just "corruption" of it. Pidgins have grammar and vocabulary their own. However, they are created languages. An English-based pidgin lies at the very limits of what you might call English. Though founded on English, it includes admixtures from local languages. Grammatical complications in English are also ironed out; for instance, a single form *go* might also be used for *goes*, *going*, *gone*, and *went*. Pronunciation too is altered to fit into local patterns. Foreign speech sounds are usually avoided; *thing* sounds like *ting* and *the* like *de* or *ze*. Sentences tend to be short and follow simplified patterns: questions, for instance, may be formed solely by a special intonation of a simple statement. Repetition or reduplication is common which is used for emphasis (*bikbik* - "very big"); for word building (*tingk-tingk* means "a thought or opinion"); for distinguish words that sound the same (*sansan* for "sand" but *san* for "sun"); for grammatical purposes - in order to show, for instance, a plural.

While pidgins are regarded as reduced languages, Creoles are considered expanded languages. That is, while pidgins develop to enable communication in relatively isolated dominants, Creoles allow for a full range of expressive possibilities on a par with more "recognized" languages. In regions where English-based pidgins and Creoles are used, there is usually a range of possibilities running from full-blown pidgin to Standard English. Speakers with more education tend to be able to speak something closer to the standard language as well as the local pidgin.

But still all the mentioned varieties should not be thought as the corruptions of English. They are not the wrong forms of mother

language. They are languages and they have their own right to exist, as there is need in them.

КАФЕДРА ИНОЗЕМНИХ МОВ

INFORMATION SOCIETY

O.V. Bespalov, PGS; V.V. Sabadash

Social-economic formation, which has production and consumption as basis of economic system and society social structurization, can be named postindustrial (information) society.

Information instruments make production basis, information goods and services are main consumption (and therefore, production) product, and information is the key factor of society structurization in information society.

In this context I should like to dwell more in detail on such an aspect of IS category as economics information technologies, inasmuch as just them determine IS character.

Better information for incumbents, lock-in, and demand- and supply-side economies of scale suggest that industry structure in high-technology industries will tend to be rather concentrated. On the other hand, information technology can also reduce minimum efficient scale thereby relaxing barriers to entry. People value diversity in some areas, such as entertainment, and IT makes it easier to provide such diversity. Standards are a key policy variable. Under a proprietary standard, an industry may be dominated by a single firm. With an open standard, many firms can interconnect. Consider, for example, the PC industry. The PC itself is a standardized device: there are many motherboard makers, memory chip makers and card providers. There are even several CPU providers, despite the large economies of scale in this industry.

Compare this to the software world, where a single firm dominates the PC operating system and applications environment. What's the difference?

The hardware components typically operate according to standardized specifications, so many players can compete in this

industry. In the software industry, standards tend to be proprietary. This difference has led to a profound difference in industry structure.

THE SCOPE OF THE GLOBAL CLIMATE CHANGE PROBLEM

T.M.Ovcharova, PGS; O.F.Balatsky

Addressing global climate change is a paramount challenge of the 21st Century. Since the beginning of the industrial revolution, atmospheric concentrations of carbon dioxide (CO₂), the chief heat-trapping greenhouse gas, have risen 35 percent—from about 275 parts per million by volume (ppmv) then to 370 ppmv today. This increase is due to human activities, primarily from the burning of fossil fuels and from deforestation. Carbon that has been sequestered in the Earth's crust (in the form of oil, coal, and other fossil fuels) over millions of years has been extracted, burned, and released into the atmosphere in large quantities within the past 200 years. Atmospheric concentrations of methane, the second leading greenhouse gas, have more than doubled over the past two centuries. These changes in the composition of the Earth's atmosphere have increased the average global surface temperature by about 0.6° C (1° F) over the past 100 years. Regional climate changes due to temperature increases have already affected many physical and biological systems, and emerging evidence suggests impacts on human settlements from recent increases in floods and droughts.

If the trends in greenhouse gas emissions growth are not altered, global temperatures are expected to rise between 1.4 and 5.8° C (2.5 to 10.4° F) by 2100, according to the latest assessment of the Intergovernmental Panel on Climate Change. The effects of such temperature changes on agricultural production, water supply, forests, and overall human development are unknown but will likely be detrimental to a large portion of the world's population. To prevent atmospheric CO₂ concentrations from exceeding a level of 450 ppmv, global emissions would need to decrease dramatically during this century. Over the same period, however, the global population is expected to increase by 40 to 100 percent (from today's population of six billion) and economic growth is projected to climb 10- to 20-fold.

According to the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC 2001c), climate change is a vastly different problem than other environmental and public policy issues. Below are six characteristics of the problem that help explain why this is so and militate against easy solutions.

The problem is global. Climate change is related to the concentration of greenhouse gases (GHGs) in the Earth's atmosphere. Emissions from all sources from all countries determine the concentration of these gases. Some countries are very large emitters, and others are very small emitters. Acting alone, individuals and countries that reduce emissions will have a small overall effect.

The problem is long-term. Emissions of carbon dioxide (CO₂), on average, remain in the atmosphere for about 100 years (some other gases persist for thousands of years). Thus, GHG concentrations are related to the net accumulation of gases over long periods of time, not to a single year's emissions. This raises complicated ethical questions because the future generations that will be most affected by climate change are not present to participate in today's decisions.

Associated human activities are pervasive. GHG emissions are linked to a broad array of human activities, including those related to energy use, industrial activities, and land use decisions. In addition, the wide range of policies affecting technological innovation, economic growth, and population size further shape emissions.

Uncertainty is pervasive. Many uncertainties exist regarding the magnitude of future climate change and its consequences, as well as the costs, benefits, and barriers to implementation of possible solutions.

The consequences are potentially irreversible and are distributed unevenly.

Sea level rise and other potential consequences of a global temperature increase can take more than one thousand years to play out. Likewise, societies differ in their vulnerability to climate change impacts, with poorer societies less able to adapt to the consequences of climate change.

The global institutions needed to address the issue are only partially formed. The 1992 Climate Convention has nearly universal membership (including the United States). This agreement establishes an

objective of stabilizing atmospheric GHG concentrations at a level that would avoid "dangerous" human interference with the climate system. The definition of "dangerous," however, is left open to broad interpretation by Parties. The 1997 Kyoto Protocol has expanded the decision-making process for climate change policy, but currently includes only short-term targets for some industrialized countries.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT INDICATORS FOUNDING SYSTEM

Shkarupa O.V., PGS; O.I. Karintseva

The longstanding and widening debate on the environment, based on expanding scientific knowledge, has established that the earth is a bounded system, with a limited capacity to regenerate resources and absorb waste. Sound development of both social and ecological systems is only possible within the constraints imposed by the natural environment, and the challenge facing our societies today is how to preserve the delicate balance of the biosphere. The international community has recognized that increasing environmental degradation is related to the present development of human society. This is characterized by production and consumption models based on high utilization of natural resources and energy, the latter being mostly derived from fossil sources.

The concept of sustainable development, first conceived at international level in the nineteen eighties, emphasizes the need for solutions that can harmonize the expectations of economic systems with the conservation of ecosystems. The sustainability approach introduces the principle of environmental responsibility for the future survival of our planet and the principle of intra- and inter-generation equity. Implicit here is the need to improve the quality of life of the poorest populations on earth and that of future generations. The principles of responsibility and equity, underlying the sustainable development concept, show the importance of finding shared political solutions to international disputes, without having recourse to war, which always has disastrous consequences for the lives of millions of people and destroys the

conditions which the sustenance, and the material and spiritual growth of people depend on. Conflict is always in opposition to development.

The scope of sustainable development is the world as a whole, and it requires a multidimensional and intersectorial approach. Environmental policies must be integrated with those of the economic, social and cultural sectors, requiring a number of institutional and ethical changes at both local and international levels. Actions taken to achieve the sustainability objective need to respect democratic principles, different cultures and traditions, fundamental human rights, and civil and political freedom, through a wide consensus founded on the participation of all.

The sustainable program is being conducted at four levels: educational, consultative, research, and implementative. Indicators of sustainability are selected pieces of information that reflect the status of larger systems. They allow us to better understand the "big picture" by looking at various smaller, but important, pictures. Indicators help to show the direction a system is moving; if it is improving, deteriorating or staying the same. Usually at the sustainable indicator selection process for any territory three basic types of indicators is developed:

1. Indicators indicating whether the environmental objectives and goal set by the government are being met
2. Indicators of environmentally friendly country management
3. Indicators selected by the public which will reflect the state of the environment

The process of choosing sustainability indicators will improve the city and country managers' ability to make a decision at various levels and promote local information exchange, participation and democracy. The process of indicator selection by the public should also contribute to making the pilot territories more visible and help them be a role model in building awareness of and momentum for sustainable development in the whole world.

FEATURES OF THE PERSONNEL MOTIVATION UNDER THE MARKET CONDITIONS

A.A. Degtyarenko, PGS; O. V. Prokopenko

At the given stage of the Ukrainian enterprises development the special urgency is got by motivation of the personnel of the enterprise, which can be related to one of directions of improvement of its activity. In conditions of transitive economy the ways of motivation should by the certain measure depend on a direction of work of the enterprise, purposes and tasks of its activity, and also market environment, in which it works. Taking into account market conditions of activity, firstly, will permit to determine optimum directions of work of the enterprises, goods and services, on which it is necessary to focus manufacture, secondly, correctly to determine goals, directions and ways of motivation.

Motivation is important not only at daily work, for encouragement of productive activity of the workers. At transition to the market in particular urgent is motivation of the workers at change of the direction of the enterprise activity, which is accompanied with new kinds of the personnel activity. At often changes of kinds of activity it is necessary constantly to interest the personnel in a new direction of work.

It is well-known, that any system of motivation should base on study of needs of the human. Modern motivation models take into account a wide spectrum of the factors, which influence productivity of work. And as show research of the domestic experts, among all other factors of motivation on the first place are high wages and money compensations. In this direction the motivation also can be carried out by payment by firm a part of expenses of the worker. It is favourable to the worker, as thus he will have significant money economy and can spend the saved means for something else.

There are different stimuluses, which induce the worker to work well, however, among them there is no universal, which induces to work according to the selected strategy of the enterprise. Thus, in conditions of transitive economy enterprise should, firstly, constantly improve and change system of the personnel motivation in view of changes, which

occur in market environment of managing, and, secondly, scientifically prove and check up it in practice.

SUSTAINABLE MANAGEMENT IN DEVELOPING COUNTRIES

E.V. Kirsanova, PGS; O.F. Balatskiy

A growing population pressure on the finite water resources, as well as changes in consumption and production patterns, and trade policies due to development, urbanisation and industrialisation, are resulting in a rapidly increasing demand for water and in upstream-downstream conflicts of interest. The challenges include to meet basic water needs for human being, for the living as well as for coming generations, and for the environment, and to secure enough water of acceptable quality for agriculture, industry, energy etc. without compromising the sustainability of vital ecosystems. An integrated water resources management and compromise building is required to balance water uses to available resources and to land use and ecological services.

Integrated Water Resources Management, applied in a river basin approach, is recognised as a pre-requisite for any water-related intervention. The EC Water and Development policy should therefore be based in such an approach and include the following:

- Ensuring the access to safe water and sanitation systems and to hygiene to meet basic human needs;
- Supporting improved governance structure to secure best possible use of water and an enhanced cooperation in Integrated Water Resources Management of shared, including transboundary;
- Providing for Cross-sectoral coordination of different water uses, including ensuring water for food security, in rural as well as urban areas, water for the environment, energy, industry, transport etc.

The main challenges to achieve Water Security as recognised in the Ministerial Declaration at The Hague World Water Forum are:

Meeting basic needs: to recognise that access to safe and sufficient water and sanitation are basic human needs and essential to health and well-being, and to empower people, through a participatory process of water management.

Securing the Food supply: to enhance food security, particularly of the poor and vulnerable, through the more efficient mobilisation and use, and the more equitable allocation of water for food production.

Protection Ecosystems: to ensure the integrity of ecosystems through sustainable water resources management.

Sharing Water Resources: to promote peaceful co-operation and synergies between different uses of water at all levels, within and, in the case of boundary and trans-boundary water resources, through sustainable river basin management or other appropriate approaches.

Managing risks: to provide security from floods, droughts, pollution and other water-related hazards.

Valuing Water: to manage water in a way that reflects its economic, social, environmental and cultural values for all its uses, and to move towards pricing services to reflect the cost of their provision.

Governing Water Wisely: to ensure good governance, so that the involvement of the public and the interests of all stakeholders are included in the management of water resources.

The EC is a major donor in grant financing. It has thus in collaboration with the EU Member States the remit and resources to make a significant contribution to global efforts to water security.

The goal for an EC water and development policy is to promote strategies directed towards sustainable management of water resources, within the overarching objective of poverty alleviation.

The EC Development priorities include several aspects where water is a key factor and would need to be emphasised, such as:

- Transboundary water management is a crucial part in the context of regional integration and cooperation, with the objective to foster conflict prevention and promote peaceful cooperation between different interest.

- Access to water supply and sanitation as a basic social service and a key element in poverty alleviation.

- Rural development and food security require stronger coordination to ensure development of products that will give higher economic yield. Such development as well as development of different small-scale farming systems would require a sustainable management of the water resources.

- Capacity building, including institutional capacity are key issues in the water sector.

- There is a need to integrate water and development issues including their environmental effects in trade and development issues.

WILLEBRAND'S FACTOR

S.I. Maltseva, PGS; V.F. Orlovsky

Willebrand's factor was at first described in 1926 by Eric A. von Willebrand, who investigated the diseases of inhabitants of Arland Island in Finland, displaying by bleeding.

Willebrand's factor is a high-molecule glycoprotein, which is produced in endothelium and in megakaryocytes and its synthesis represents many-staged process. At the first stage, so-called Willebrand's factor precursor, which is polypeptide consisting of 360 kDa. In its structure one can distinguish four types of domains. At the second stage post-relaying modification of Willebrand's factor takes place, which is based on the connection of subunits pre- Willebrand's factor in dimer and then in the process of glycosylation in multimer. Final product has a very high mass from 500 kDa to 10000 kDa. While synthesis Willebrand's factor by endothelium cells its excretion takes place, as in plasma, so as in subendothelium space, in which it is in close contact with fibrils of collagen. Availability of subendothelium depot of Willebrand's factor is one of the most important conditions, ensuring effective adhesion of thrombocytes and hemostasis in the case of endothelium layer injuring. Besides, Willebrand's factor molecules contain α -granules thrombocytes. Willebrand's factor is considered to be the subunit of VIII factor (F VIII Ag) and strengthen thrombocytes sticking to vascular wall, probably forming molecular bridges between them and subendothelium of injuring

vessels, and also carrying out connection between thrombocytes hemostasis and coagulant hemostasis.

Willebrand's factor carries out two main functions in hemostasis: takes part in the process of original hemostasis (adhesion and aggregation of blood thrombocytes) and in the process of secondary hemostasis (taking part in blood settling). Willebrand's factor influences the process of bleeding braking, and that's why it is named a new hemostatic factor diseases risk, which are developed on the background of arteriosclerosis, artery injuring, and which are closely connected with the process of thrombosis. Thrombosis displaying in the result of antigen Willebrand's factor level increasing during the diseases, which are developed on the arteriosclerosis background becomes more expressed, if they are accompanied by another risk factor, such as, the disorder of lipid exchange, especially by hypercholesterolemia, arterial hypertension and smoking.

Besides endothelium cells, subendothelium and thrombocytes being the main source of Willebrand's factor, take the direct part in realization as inflammatory, so as and uninflamatory changes with vessels walls. The Willebrand's factor increasing is observing under different clinical conditions, associated with vessels injuring, including diabetes mellitus, acute disorder of brains blood circulation, arteriosclerosis vessels injuring. Willebrand's factor increasing is not specific for vasculitis and can be met under other forms of vessels pathology (venous thrombosis, and stasis after surgical operation). The facts existing that Willebrand's factor is a very sensible marker of vessels endothelium injuring.

When studying donor blood serum it was established, that the normal concentration of F VIII Ag fluctuates from 0,54 to 1,86 ME/ml (in general $1,06 \pm 0,05$ ME/ml), under another data it is concentration is 5 – 10 mcg/ml. At naming pathologic conditions remarkable increasing of Willebrand's factor concentration takes place.

Thus, as clinical and experimental investigation showed, Willebrand's factor plays an important part, both in hemostasis and in thrombosis processes. The difference is that at hemostasis it plays a positive part, saving organism from bleeding in the time vessels

mechanical injuring, and at the thrombosis it plays a negative part, occluding vessels, injured by different pathologic processes.

ELLIPSOMETRIC INVESTIGATIONS OF INFLUENCE OF PARAMETERS OF HETEROGENEOUS LAYERS ON THEIR OPTICAL PROPERTIES

U.S. Shvets, PGS; V.D. Karpusha

Investigation of physical and chemical properties of heterogeneous near-surface layers is connected with ambiguity of the results obtained. It depends on their structure features. For amorphous alloys the nonuniform structure in depth or in chemical composition and areas of excess unconfined space, change of concentration of atoms into near-surface layer are typical. It is well-known that optical properties depend on the structural qualities. To describe structure of amorphous alloys one can use a model: "amorphous substrate - effective film". Analysis of near-surface layer structure explains the structure of amorphous alloys. Therefore, it is necessary to integrate as methods studying volumetric properties of amorphous alloys as their near-surface layers for correct interpretation of experimental results.

In this paper near-surface layers $Fe_{80}AM_5B_{15}$ ($AM = Ti, V, Cr, Mn, Fe, Co, Ni$) have been investigated by spectral ellipsometric method. The executed modeling of density energy spectrum of electronic conditions and optical conductivity $\sigma(h\nu)$ explains experimental spectral dependences of optical conductivity of alloys. Values of temperatures of crystallization AMAs and values of $\sigma(h\nu)$ in range of energy from 1 to 2 eV have opposite character of dependences. Alloys will have the greatest thermal stability, when they have the least value of $\sigma(h\nu)$ that confirms Nagel-Tauka criterion.

Characteristics of near-surface layers of alloys with different admixture material were obtained by solution of inverse task of ellipsometry for model of optical structure: a thin film plus a homogeneous substrate. Comparison of the actual measured data with predictions of the assumed model allows making conclusions about

possible use of the offered mathematical model for solution of inverse task of ellipsometry.

SHADOW ECONOMIES: SIZE, CAUSES, AND CONSEQUENCES

A.S. Strizhak, PGS; A.G. Degtyrenko

Shadow or underground economic activity is a fact of life around the world, and there are strong indications that it is increasing. Most societies attempt to control these activities through various punitive measures or through education, rather than through reforms of the tax and social security systems which could improve the dynamics of the official economy. Gathering information about underground economic activity is difficult, because no one engaged in such activity wants to be identified. Obtaining accurate statistics about the allocation of a country's resources in the shadow economy is important for making effective economic policy decisions. Hence, it is crucial to know who is engaged in the shadow economy, and with what frequency and magnitude such activities occur.

The size, causes, and consequences of the shadow economy vary for different types of countries, but some comparisons can be made which might be useful for social scientists and politicians, who must deal with this phenomenon sooner or later.

Attempts to measure the shadow economy first face the problem of defining it. One commonly used working definition is: all economic activities that contribute to the officially calculated (or observed) gross national product but are currently unregistered.

A main focus of this survey is to give a comprehensive summary of available data on the size of the shadow economy, since there has been no consistent comparison of estimates on various countries generated using similar methods. An overview of some results, estimated with indirect or "indicator" methods, which provide approximate magnitudes of the size and development of the underground economy, defined as productive value-adding activities that should be included in the official GNP.

The growth of the shadow economy is caused by many different factors. The most important and often cited ones are: the rise of the burden of taxes and social security contributions; increased regulation in the official economy, especially of labor markets; forced reduction of weekly working time; earlier retirement; unemployment; and the decline of civic virtue and loyalty towards public institutions combined with a declining tax morale.

An interdisciplinary analysis of the causes of the increase of the shadow economy seems necessary, since economic factors can only partly explain the increase.

On the one hand, the shadow economy's effect on the official economy should be taken into account in setting tax and regulatory policies, and on the other hand, the existence of a shadow economy could lead to overstatement of the inflationary effects of fiscal or monetary stimuli. Another hypothesis is that a substantial reduction of the shadow economy leads to a significant increase in tax revenues and therefore to a greater quantity and quality of public goods and services, which ultimately can stimulate economic growth. In the neoclassical view, the underground economy, responding to the economic environment's demand for urban services and small-scale manufacturing, adds to the economy a dynamic and entrepreneurial spirit and can lead to more competition, higher efficiency, and limits on government activities. The informal sector may also contribute "to the creation of markets, increase financial resources, enhance entrepreneurship, and transform the legal, social, and economic institutions necessary for accumulation". The effects of the shadow economy on economic growth therefore remain ambiguous.

Over the last ten years, corruption has gained growing attention among scientists, politicians, and public officials. A more general definition is "that corruption is the intentional non-compliance with arm's length relationship from this behavior for oneself or for related individuals". Corruption is sometimes involved in: satisfying regulations and obtaining licenses to engage in particular activities; land zoning and similar official decisions; access to publicly provided goods and services; decisions regarding procurement or public investment contracts; control over the provision of tax incentives; and hiring and promotion within the

public sector. On the one hand underground is a substitute for corruption (bribery), and on the other hand the empirical results point more to a complementary process: Countries with more corruption and bribery have larger shadow economies.

THE GLOBAL ECOLOGICAL CATASTROPHES AND THE ENVIRONMENTAL PROTECTION

I.A. Telizhenko, PGS; O.F.
Balatskiy

Since ancient times Nature has served Man giving everything he needs: air to breathe, food to eat, water to drink, wood for building and fuel for heating his home. For thousands of years, people lived in harmony with the environment and it seemed to them that the resources of nature had no end or limit. With the industrial revolution our negative influence on Nature began to increase.

So, pollution is one of the most burning problems of nowadays. Now millions of chimneys, cars, buses, trucks all over the world exhaust fumes and harmful substances into the atmosphere. These poisoned substances pollute everything: air, land, water, birds and animals.

The greenhouse effect is unquestionably real, and is essential for life on Earth. It is the result of heat absorption by certain gases in the atmosphere (called greenhouse gases because they trap heat) and re-radiation downward of a part of that heat. Water vapor is the most important greenhouse gas, followed by carbon dioxide and other trace gases. Without a natural greenhouse effect, the temperature of the Earth would be about zero degrees F (-18°C) instead of its present 57°F (14°C).

Human activity has been increasing the concentration of greenhouse gases in the atmosphere (mostly carbon dioxide from combustion of coal, oil, and gas; plus a few other trace gases). There is no scientific debate on this point.

Relatively cool surface and tropospheric temperatures, and relatively warmer lower stratosphere, were observed in 1992 and 1993 following the 1991 eruption of Mt. Pinatubo. The warming reappeared in 1994. A dramatic global warming, at least partly associated with the

record El Niño, took place in 1998. This warming episode is reflected from the surface to the top of the troposphere.

The problems and prospects of the blue planet interest not only scientist and futurologists, but also politicians, industry, the public – and above all, young people! There is hardly a young person who is not concerned with the preservation of our natural habitat. To recognize environmental problems and master them, to reduce and avoid environmental pollution, to discover and develop ecologically sound technologies – there are the essential building blocks for our future.

Nowadays there are many different pressure and interests groups in many countries, which try to find solutions to the problems of pollution at the national and international level. So they are groups of people with a common interest in trying to draw the public attention to environment problems, to influence the government decisions.

And there is no escape from this ecological crisis without organizing a single body dealing with the environmental problems, developing and carrying out a nationwide program of environmental protection and co-operating with international schemes.

Scientists now predict that by the year 2050 the population will be doubled what is today. The fact remains that the rate of food production fell behind population growth in many of developing countries. The annual fish catch already exceeds what the world's oceans can successfully sustain. If we go on using our natural resources at today's rates, we will have used up the intire reserves of copper, natural gas and oil by the year 2054.

But the problem ahead lie not so much in what we use but in what we waste. What faces us is not so much a resource crisis as a pollution crisis. The only solution is to try to change the areas of consumption, technology and population. Changes in technology must be backed by slower population growth. And it can be achieved by education in health and women's rights. And there is a little hope of reducing consumption over the next half century.

ECOMARKETING APPROPRIATION AT THE JSC "SUMYHIMPROM"

M.O. Baskakova, PGS; S.N. Ilyashenko

Open Joint-stock company "Sumyhimprom" operates the world after appropriation of new assortment and producing the new kinds of production, following the problems of ecology, energy and resource saving.

The foreign countries are huge & perspective sale market of many products producing at OJSC. But very often exporter meets with definite impediments at the external market such as regulatory impediments in the form of decisions & directions of importer-countries concerning the quality, design, ecological safety norms connected with national technical standards.

Nowadays extremely allowed throws exploitation system & the observation control system act at the enterprise as well as in the whole Ukraine. And requirements & export product quality standards became harder.

The appearance of the international standards series of ecological management systems at enterprises & companies ISO 14000 & EMAS are called one of the most important international nature saving initiatives. These quality standards are directed first of all towards standardization of harmful substances concentration in the environment. They also demonstrate the conformity of the ecological marketing management system to modern requirements.

So after conducted activity analysis of OJSC & the project of instilling the international quality standards in Ukraine it is necessary to add the following proposal to the economical situation improvement of the company: to pay more attention to the ecological & international marketing development; external market sale stimulation methods must be used only after their exact marketing research; gradually instilling international quality standards ISO 14000 & EMAS, the first, for equalizing the chances with developed country competitors, the second, for improving environmental condition in Ukraine.

IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF SMALL AND MIDDLE ENTERPRISES (SME) IN DEVELOPING COUNTRIES

O.O. Mitsura, PGS; O.I. Karpishchenko

Micro enterprises and small businesses account for the major share of employment in many developing countries. These enterprises thrive because they offer low-income populations opportunities for economic self-sufficiency. During economic crises, micro enterprises and small businesses are often the most resilient, serving as a crucial backbone of the domestic economy. Yet, despite their size and importance, these businesses rarely have access to the savings, credit and payment services provided by banks. Financial services for these 'underserved' businesses have been lacking for several reasons including the high transaction costs and perceived credit risks associated with small loans, and the unreliability of financial information from entrepreneurs that operate outside the formal economy. Consequently, these entrepreneurs must resort to informal channels with little flexibility and high costs.

The role and objective of banking systems in formerly centrally planned economies was totally different from those in market economies. In both Western Europe and North America, banks constituted the principal source of credit for SMEs throughout the 1950s, 1960s, and 1970s until their capital markets developed in the 1980s to offer SME entrepreneurs alternative sources of capital. This was because the banking sector was entirely in private ownership but regulated rigorously albeit prudentially. Central banks did not assume activist roles. Deposit insurance was established by governments as a form of security for bank deposits. Since banks were privately owned and accountable to their shareholders, they sought efficient financial intermediation and profitability as the rationale for their very existence. Banks' credit and intermediation decisions were autonomous as was their risk assumptions. Their lending to SMEs was dictated by their independent policies for profitability and risk diversification and not based on any governmental fiat.

SMEs contribute substantially to a stable economic environment and to the development of the economy. To achieve stable economic development the business of SMEs must be supported. They need especially financial and consulting services which help them to overcome difficulties during the start-up phase or to carry out their normal business activities. Local retail banks are the natural partners for SMEs but they themselves are also facing many changes and challenges on their markets which have an impact on their relationship with SME. This is true for banks in developing as well as in developed countries.

Examples of some of the challenges can be summarized as follows:

1. European banks work in a demanding international and national regulatory environment.
2. SMEs face a very competitive environment due to e.g. the globalization process and new technologies.
3. To achieve economies of scale retail-banks have to standardize and automate the processing of their products.
4. To get in touch with SMEs retail banks have to reorganize their distribution channels.
5. Risk management is another major issue.
6. The overall decisive factor is staff. Training of staff members is of high importance.

To help SMEs in such conditions efficient retail banks in developed and developing countries need core competence in the following main areas: automation, distribution, marketing, credit policy and management.

The provision of finance to small and medium enterprises in transitional economies at market interest rates presents challenging opportunities for commercial banks. It helps them to diversify their portfolio and hence help reduce concentration risk. Through extensive networking, it could also help commercial banks raise and diversify their deposit and other funding bases. This would be beneficial to banking penetration and more efficient financial intermediation. It would provide them invaluable experience in strengthening their credit appraisal skills and in developing new and innovative financial products tailored to the

specificity of each market. It could provide banks with the knowledge of efficient financial intermediation without the confines of collateral.

ROTOR DYNAMIC FORCES

S.V. Tokarev , PGS; A.N.Guly

Any movement of the axis of rotation of the impeller-shaft relative to its casing induces fluid forces on the shaft and the casing, which in turn increase or decrease the rotor deflection or vibration. Contributions to these rotor dynamic forces can arise from seals, the rotor side space, the flow through the impeller, leakage flows, or the flow in the bearings themselves.

When designing high speed turbomachines the resulting fluid forces and rotor deflection must be known to begin with. For this reason rotor dynamic coefficients are required as input data for the prediction of rotor vibration. In general the dynamic behavior of the rotor system is described by linear models with time invariant system parameters in terms of differential equations, expressing the dynamic equilibrium of inertia, damping, stiffness and external forces.

Assuming a linear relationship of force and displacement and neglecting influences of high derivatives of the motion, this force-displacement model may be described with the following rotor dynamic stiffness, damping and mass matrices:

$$\begin{Bmatrix} -F_x \\ -F_y \end{Bmatrix} = \begin{bmatrix} K_{xx} & K_{yx} \\ -K_{xy} & K_{yy} \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} x \\ y \end{Bmatrix} + \begin{bmatrix} D_{xx} & D_{yx} \\ -D_{xy} & D_{yy} \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} \dot{x} \\ \dot{y} \end{Bmatrix} + \begin{bmatrix} M_{xx} & M_{yx} \\ -M_{xy} & M_{yy} \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} \ddot{x} \\ \ddot{y} \end{Bmatrix} \quad (1)$$

For small motion around a centered position the cross-coupled terms of the damping and stiffness matrices become equal in magnitude based on their rotational symmetry. According to experimental findings the cross-coupled inertia terms of the mass matrix may be neglected and are set to be zero. However, the direct inertia term M cannot be neglected except in cases where laminar seal flow dominates, e.g. for slide

bearings. Thus, the coefficient matrices can be simplified in the case of small concentric perturbations as follows:

$$\begin{Bmatrix} -F_x \\ -F_y \end{Bmatrix} = \begin{bmatrix} K & K_c \\ -K_c & K \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} x \\ y \end{Bmatrix} + \begin{bmatrix} D & D_c \\ -D_c & D \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} \dot{x} \\ \dot{y} \end{Bmatrix} + \begin{bmatrix} M & 0 \\ 0 & M \end{bmatrix} \begin{Bmatrix} \ddot{x} \\ \ddot{y} \end{Bmatrix} \quad (6)$$

Labyrinth seals are often the major source for radial fluid forces in turbomachinery and may, in the worst case, destabilize their rotors. On the other hand, the seals are the key elements controlling the leakage flow of turbomachines. Optimizing leakage flow and friction will contribute to improving the efficiency of the machines. In practice one has to find a compromise between the often conflicting demands arising from efficiency improvement and rotor dynamic stability.

For seals the coefficient matrices are independent of the type of rotor motion but strongly dependent upon the operational conditions of the seal, such as the leakage flow or the rotor speed and also depend largely on the preswirl of the flow entering the seal. These particular effects were systematically investigated in a series of research works at the Swiss Federal Institute Zurich. On the basis of experimentally measured forces under varying operational conditions of the seal and rotor motion the stiffness, damping and mass matrices of equation (6) could be determined. Selected results of these studies will be used as reference for comparison with the results of the study being presented.

To calculate the rotor dynamic behavior of turbomachinery seals well-validated tools, such as the bulk-flow theory of Childs, are available. The difficulty in applying these tools very often lies in making a preliminary estimate of the flow conditions into the seal part. To avoid this difficulty a procedure was tested to determine rotor dynamic coefficients on the basis of numerical flow calculations using a commercial CFD code. Choosing an adequate, rotating co-ordinate system, rotor dynamic coefficients could be determined directly through the integration of calculated pressure distributions.

LAMINATED COMPOSITE PLATES

D.O. Zhygylj, PGS; V.A. Khvorost

The use of composites in all products - from sporting goods to bridges to satellites - is increasing. Composite materials consist of two or more materials combined in such a way that the individual materials are easily distinguishable. A common example of a composite is concrete. It consists of a binder (cement) and a reinforcement (gravel). Adding another reinforcement (rebar) transforms concrete into a three-phase composite.

The individual materials that make up composites are called constituents. Most composites have two constituent materials: a binder or matrix, and a reinforcement. The reinforcement is usually much stronger and stiffer than the matrix, and gives the composite its good properties. The matrix holds the reinforcements in an orderly pattern. Because the reinforcements are usually discontinuous, the matrix also helps to transfer load among the reinforcements.

Reinforcements basically come in three forms: particulate, discontinuous fiber, and continuous fiber. A particle has roughly equal dimensions in all directions, though it does not have to be spherical. Gravel, micro balloons, and resin powder are examples of particulate reinforcements. Reinforcements become fibers when one dimension becomes long compared to others. Discontinuous reinforcements (chopped fibers, milled fibers, or whiskers) vary in length from a few millimeters to a few centimeters. Most fibers are only a few microns in diameter, so it does not take much length to make the transition from particle to fiber. With either particles or short fibers, the matrix must transfer the load at very short intervals. Thus, the composite properties cannot come close to the reinforcement properties. With continuous fibers, however, there are few if any breaks in the reinforcements. Composite properties are much higher, and continuous fibers are therefore used in most high performance components, be they aerospace structures or sporting goods.

Matrix materials are usually some type of plastic, and these composites are often called reinforced plastics. There are other types of

matrices, such as metal or ceramic, but plastics are by far the most common. Suffice it to say for now that the two most common plastic matrices are epoxy resins and polyester resins.

Composite materials are available as plies or lamina. A single ply consists of fibers oriented in a single direction (unidirectional) or in two directions (bidirectional; for example a woven fabric). There are other forms, but these are the most important for this discussion.

Composite properties are best in the direction of the fibers. Perpendicular, or transverse, to the fibers, the matrix properties dominate because load must be transferred by the matrix every fiber diameter. Because most structures are not loaded in a single direction, even though one direction may dominate, it is necessary to orient fibers in multiple directions. This is accomplished by stacking multiple plies together. Such a stack is called a laminate.

The most efficient composites have most of their fibers oriented in the primary load direction, and just enough fibers oriented in the other directions to carry secondary loads and hold the structure together. Efficiency means both low weight and low cost.

This study is intended to outline the mechanics of fiber-reinforced laminated plates, leading to a computational scheme that relates the in-plane strain and curvature of a laminate to the tractions and bending moments imposed on it. Although this is a small part of the overall field of fiber-reinforced composites, or even of laminate theory, it is an important technique that should be understood by all composite engineers.

Also the constitutive relations for isotropic materials can be viewed in matrix form. It can be shown that the extension to transversely isotropic composite laminate is very straightforward. Since each ply in a laminate may be oriented arbitrarily, the elastic properties of the individual laminate can be transformed to a common direction. Finally the individual ply stresses against the applied tractions and moments to develop matrix governing relations for the laminate as a whole can be balanced.

The calculations for laminate mechanics are best done by computer, and algorithms are outlined for elastic laminates, laminate

exhibiting thermal expansion effects, and laminates exhibiting viscoelastic response.

EVALUATION CRITERIA FOR ENVIRONMENTAL POLICY INSTRUMENTS

Khodun T.V, PGS; Sokolov M.O.

This chapter sets out the range of costs and benefits which may be relevant in evaluating environmental policy instruments.

A central issue in evaluating the effects of environmental market mechanisms is their environmental impact. Environmental effectiveness is a key issue in evaluating all environmental policy measures.

The administration and compliance costs of market-based and regulatory environmental policy instruments will be an important consideration in evaluating the relative merits of different policy approaches.

Some environmental market mechanisms, including user charges, environmental taxes, and certain types of tradable permits, may generate government revenue.

Wider economic effects is the range of economic costs and benefits associated with different environmental instruments apart from the direct abatement costs, administration and compliance costs, and the costs of charges in tax revenues.

Soft effects of economic instruments are various possible effects of such instruments working through changes in attitudes and awareness.

Economic instruments are likely to be more effective at stimulating innovation in pollution-abatement technologies than regulations which merely require a given level of compliance.

The limitations which are placed on the scope of evaluation studies by resources and the availability of information need to be borne in mind in interpreting the results. A decision has to be made in any evaluation study concerning the timescale over which the effects of different policies are to be assessed.

A frequent difficulty in assessing the effects of an economic instrument in environmental policy is that economic instruments are in practice rarely used in isolation, but are combined in a package of policy measures.

Environmental policy instruments do not operate in a national vacuum.

THE PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL LAW

Loza V.A., PGS; Melnik L.G.

In recent years, much of the EU's environmental legislation has been stimulated by a process of accretion. In other words, basic framework or other measures have been adopted, and subsequent legislation has been motivated by efforts to complete or supplement those frameworks. In this sense, the EU's policy-making process may be said partly to proceed by virtue of its own momentum. The process by which the legislation is created is often intensely political, and sometimes owes more to compromise and political log rolling than to tidy applications of principle. Nonetheless, there are common policy strands that have influenced the EU's policy making.

(a) *The polluter pays.* Although now well-established, the principle remains an idea of formidable obscurity. In the complicated processes by which raw materials are first made into finished goods and thereafter distributed to consumers, it may, after all, be difficult to identify any culpable "polluter". Real offenders sometimes exist, but the term carries a connotation of special moral opprobrium which often seems unjustifiable. The basic problem is usually not him or her, or even you, but us.

(b) *Prevention.* This idea essentially provides that environmental damage should preferably be prevented rather than cured.

(c) *Precaution.* This latter principle essentially connotes a "moral" obligation to use good husbandry in the treatment of natural resources. It implies an approach to environmental rule making which is even more protective than that demanded by the preventive principle, particularly where the consequences of inactivity are thought to be irreversible.

(d) *Sustainable development*. It should be the governing rule behind environmental legislation, and accordingly that priority should be given, for example, to re-use and recycling in waste disposal.

(e) *Subsidiarity*. the subsidiarity principle suggests that decision making should occur at the lowest practicable level of government.

(f) *Proximity*. This idea has had particular importance with respect to transfrontier shipments of waste. Its roots in that context are largely political, rather than economic or environmental, and it is likely that the provision's authors had in mind transfrontier air and water pollution rather than waste shipments.

(g) *Proportionality*. By this it is meant that the terms and extent of any obligations imposed must be reasonably related to the objectives which are sought.

THE CONCEPTION OF MODERN INFORMATION SOCIETY

A.V. Anchurova, M-01; S.V. Glivenko

The dramatic acceleration in the development and use of information and communication technologies during the last few years has set in motion a worldwide process of transition from the "Industrial" to the "Information Society". The depth of this process seems to have much greater social, economic and cultural implications for humanity than the industrial revolution of the past. Business, education, training, research, entertainment - indeed, all aspects of life - are increasingly affected by electronic networks and multimedia technologies, which are opening up new opportunities and challenges for all. We move towards the third millennium & we should realize the fundamental changes brought by the "communication and information revolution". Moreover, individuals, groups and communities will need to develop not only new tools of analysis but also very different mentalities and attitudes in order to adapt to the "new" civilization based on information and knowledge.

Sure signs of Information Society are information, communications, computing & electronic (ICCE) technologies, which are developing rapidly & played a prominent role in the global economy.

The information sector is very important because of its special nature: information is a social good & it can be shared freely once it is created. Besides information economy creates non-material goods. Such wealth arises from the mental work of intellectuals, the result being stored in some material media. Non-material wealth such as ideas, knowledge, or information are neither used up nor worn down. They are not lost when shared or given away. People tend to share them freely, because "knowledge shared is knowledge doubled." So, the limits to material growth do not apply to information growth.

There are various types of information: software, music and the arts, cultural items, databases, literature, media, ideas, designs, inventions, as well as traditional knowledge and genetic information.

The Information sector naturally gives rise to cooperation and sharing, but where the dominant forms of ownership today are highly monopolistic. These forms, called intellectual property rights (IPR), raise the selling price of non-material wealth by illegalizing the free sharing of information and thereby creating artificial scarcity.

Most important of all, there is now a political will in many countries to support and encourage these processes.

The major problems are posed not by the technologies as such, but rather by political, social, organizational and ethical issues involved.

Whether humanity as a whole is to benefit from these opportunities will depend not only on the transfer of technology, but first and foremost on human capability to make the best possible use of information technology.

In the information society we have new opportunities for development:

- *in the field of education*, information technologies are viewed as a means of complementing traditional educational techniques to enable education systems to adapt to the different learning and training needs of societies.

- *scientific research*, where computer networks and many telematics applications originally developed, remains one of their most active consumers.

- *in the field of environment*, information technology will help to expand humanity's capacities to understand and manage physical and ecological processes, and to forecast and respond to disasters and catastrophes.

- *in the field of culture*, multimedia technologies already offer tremendous possibilities for the promotion and sharing of physical and non-physical cultural heritage.

The information economy is required to contribute to "advancing the mutual knowledge and understanding of peoples, through all means of mass communication", "to promote the free flow of ideas by word and image", to "maintain, increase and diffuse knowledge", and to "give fresh impulse to popular education and to the spread of culture".

It is true that economic and commercial interests now seem to be the main driving force for the building of information highways. But it is also obvious that culture, education and science, as distinct and integral parts of our civilization, cannot be left totally at the mercy of market forces. We should create & adopt the information policies, which will be in harmony with society, economy & environment.

THE SHADOW ECONOMY IN UKRAINE

M.Y.Fulerova, M-01; S.V.Glivenko

For long time Ukraine had command and control economy. The process of creating of free market system was started in 1991. At that time Ukraine was not able for radical changes, and the huge "shadow" economy arised.

Under the "shadow" economy we understand: hidden services and goods production; informal activity (no registered business); illegal economy - bribes, swindler, extorting, contraband, prostitution, and so on.

There is one important aspect of studying shadow economy: the scales of "shadow" economy's capital turnovers and incomes are unnoticeable That is why it is the "shadow" economy. It is supported that the share of the "shadow" economy in Ukraine in machine - building in 1993-1995 was 5-13, in oil - processing -11 per cent in public transport -

20-30, in service 80-86 and in the field of medical services it was 47-50 per cent. In 1996-97 the tendency towards growing is going on. Shadow capital is actively taken out. In accordance with data of the National Bank of Ukraine, in 1994 approximately 2 billion dollars were carried out, and Ukrainian foreign investments in 1994 were 8,4 million dollars. Approximately 40 per cent of cash, which is in circulation, miss banks. In such a way, the "shadow" sector is serviced. Now it is on the almost legal level, and, practically, all population is engaged in it.

Our "shadow" has a feature - it is a self-reproducing system. "shadow" generates crisis, and crisis, in its own turn, generates stronger "shadow". This is the most important cause of economical lagging of Ukraine, in comparison with the Eastern - European countries. But the "shadow" has the only one positive aspect: The "shadow" economy, in the time of deep crisis, helped people to survive and is doing it now. As a final result - it has a bad influence upon future developing of Ukraine. Now we are able to observe:

- the criminalization of the "shadow" economy and society, and appearing of organized criminality, which has become the political phenomenon. Authorities of criminal world become deputies on different levels. That gives the possibility to have an influence upon state resolutions (the above - mentioned is caused through the piling up of capital in the "shadow" sector. Approximately 77 per cent of all money mass are in the "shadow"). It has a bad effect on the foreign investment activity, because the risk level is high.

- the scientific and technical degradation, because the elements of the "shadow" economy do not make long-term capital investments to maintain innovations.

- the conversion of the "shadow" economy into monopsony. Having at its disposal enough large capitals, the "shadow" economy is able for removing of any competitor to buy and to resell goods. Taking the part of goods or financial capitals in the conditions of deficiency of the industrial one, the "shadow" money are doomed to play an inflation role.

The existing of mass abuse in the country on all levels (and on the state level as well) gives a ground to call the economy of Ukraine "persons economy". Persons Economy - it is the condition of economy

in which common result depends on decisions of persons, which are engaged in a "shadow" sector. This condition is just for countries with large "shadow", which has a tendency to become deeper corrupted.

The "shadow" economy cannot be easily liquidated, but it is necessary to decrease its share, to make it within the limits of 20-25 per cent. The most important method must be a policy with the combination of a "whip" and a "gingerbread", but the priority has to belong to the "gingerbread". It is very important to create the normal conditions for business functioning. The state must facilitate the process of firms creating, entering, and functioning on a market by means of:

- reducing of a quantity of the bureaucratic barriers during founding;
- changing the tax system;
- stimulating the foundation of the systems of business legal protection, giving credits on favorable terms, giving of information of good quality.

Capital, which is in the "shadow", must be pulled into a legal sector. But the process of convincing of Ukrainian businessmen to make own business legal, will be very hard, because control made deep psychological traumas. The hardest problem, which has to be settled, is to change the way of our people thinking. It is needed to change some generations.

THE COMPETITIVE ANALYSIS OF GOODS' POSITION ON FOREIGN MARKET

I.V. Andrusenko, E-
01; V.Gryshchenko

The competition is one of the main operative powers of market economy. The rival overseas market research is required for successful functioning of the enterprise. It is impossible to get the advantages in competitive fight on foreign markets when you ignore your own rival and information about their weak and strong points.

The rival research is produced for the quantification of their influence upon the market. The main result of such research for enterprise must be the reinforcement of their own market position.

It is possible to use the next sequence of the rival research process:

- 1) the rival identification and its classification;
- 2) the rival activity and its results analysis;
- 3) the research strong and weak sides of rival activity.

Under the level of competitiveness of goods are offered to understand the relative feature of product, expressing degree of its preference over goods rival. In this sense the criterion of competitiveness can be the relative share of the valued goods sale in contrast with goods rival.

$$B_{0i} = \frac{M_0}{M_0 + M_i} \quad (1)$$

where B_{0i} – the relative share of the valued goods sale;

M_0 – volume of valued good sale;

M_i – volume of good-rival sale.

Competitiveness of a product depends of row factor, influencing upon preference of the goods and defining volume of its sale on given market. These factors are considered as the components of competitiveness and divided into three main groups: technical, commercial and legal factors.

These factors have a great influence over competitiveness. But for the difficulty of background data reception it is impossible to get an analytical dependency linking them with rate of competitiveness. That's why, in our mind, it is effectual to use the expert methods for forecasting of goods competitiveness.

The rate of goods preference, getting by some means, allows calculating the estimations of the expected share of the valued product and its analogue sale on given market.

$$B_{0i} = \frac{1}{1 + \sum_{i=1}^N \frac{(1 - B_{0i})}{B_{0i}}} \quad (2)$$

where B_0 – the expected share of the valued product sale;

N – a number of rival;

B_{oi} – the preference of the valued product over its analogue.

In denominator of the formula (2) to one it is added an amount of the ratio of analogue preference over valued product to its preference over analogue.

All specified values are defined for given market in the same period. In formula (2) it is defined an expected share of the sale of valued goods and its analogue. The conclusions about the competitiveness of valued goods are done after the results of payment had been matched.

SOME ASPECTS OF ENVIRONMENTAL RISK

T.V. Ivashchenko, E-03; L.G. Melnik

Where environmental regulation, company law and corporate governance disclosures led, financial exposures follow. These exposures have led, in the US, to the development of a specialized environmental insurance market. Businesses are becoming aware of the need to protect themselves from the impact of possible environmental liabilities and to both understand and quantify their potential off-balance sheet liabilities.

The growth of environmental insurance market outside the US is taking a different form to the 'home grown' variety, where prescriptive legislation encouraged the development of standardised products.

In the US the focus has primarily been set on the potential exposures from on-going business activities (potential environmental risks), such as the cost of clean-up for accidental spillage. In Europe, the focus has been firmly on historical liabilities, largely because of the impact of the industrial revolution: much more industrial activity takes place on brown-field sites that may be heavily contaminated.

So how should companies protect themselves against possible environmental liabilities? The physical control elements to minimise exposures are good practice and an established and regularly audited environmental management system (EMS). While the financial control elements have in the past been restricted to warranties, indemnities and insurance, the best protection from the ongoing business environmental risk is a good EMS.

However, financial solutions for environmental risks are not limited to insurance. Self insurance including, where appropriate, the use of captive insurance companies, as well as Alternative Risk Transfer, options and other derivatives, and pure finance solutions, all have role to play. This, together with the customised nature of the insurance covers that can be put into place, necessitate a consultative approach and an active involvement by client's staff in various departments as well as an active engagement in dialogue at board level.

GROWTH STRATEGY – A DECISIVE STEP IN FURTHER ACTIVITY OF THE COMPANY

Y.V. Taranenko, M-01; O.M. Telizhenko

Getting growth strategy right is a hit-and-miss process for many companies. Getting growth strategy right has always been a tricky, risk-inherent business. And today's companies face a perfect storm of three convergent economic forces: impatient shareholders, unrealistic demands for growth and a slowing economy. Some mistakes, like those above, are enormous and visible. Some are barely noticeable. The question is not whether failure can be avoided – it can't in any arena that entails risk. Rather, the question for the management of any company that wants not just to survive, but also to thrive, is: "How can we optimize the odds of profitable growth?"

To define a company's core, its management must have a deep understanding of the true strengths and unique assets that form its basis of competition. In other words, management must know its business's depth and breadth, before it can successfully expand corporate boundaries. At a minimum, companies must look at which product lines and customer segments are most profitable, which customers are most loyal and why, and which assets constitute their greatest source of market power and influence. In addition, companies must think inside their industry and examine where they can control their extended industry's profit pool.

The highest probability of success for any company expanding into an adjacency relies on many factors. These include the strength of

the company's core activity, the extent to which the adjacent activity is related to the core and a solid resource plan. While all factors are critical, management teams systematically underestimate the importance of the relation between core and adjacency.

Some of the greatest creative successes flow from the most systematic approaches to channelling talent and resources to build on core assets. The great growth companies of the next decade will be following the same rule, resetting the odds of profitable growth in their favour.

THE PROBLEM OF TIMBER TRADE

N.M. Kostyuchenko, ED-91; L.G. Melnik

It's well known that world's forests are an important reservoir of biological wealth. They harbor more than half of all species on Earth and provide a range of other important natural services, including flood control and climate regulation (the quality of air). But the planet's forest cover is steadily decreasing as human numbers and the global economy continue to expand. Nearly half of the forests that once covered Earth have already been lost. And almost 14 million hectares of tropical forest – an area nearly 3 times the size of Costa Rica – is being destroyed each year.

International global timber trade plays the main role in deforestation. But it's not the only cause. Among others are: the cleaning of land for agriculture and grazing, fuelwood gathering and felling of trees for domestic use.

Several countries export more wood than they consume domestically, including Camerron, Canada, Gabon, Papua New Guinea. Recent years have seen particularly rapid grows in trade in more finished types of forest products such as plywood, pulp and paper. Indonesia and Malaysia now account for nearly 60% of world plywood exports, up from just 4% in 1975. This grows trend is expected to continue.

Industrial countries are the dominant players in forest products trade, accounting nearly 80% of the value of both exports and imports.

But developing countries have steadily increased their share. Brasil, Indonesia, and Malaysia are among the top 10 forest products exporters. But these 3 countries alone accounted for some 40% of global forest loss during the 1980s and 36% of the forest loss in the first half of the 1990s.

Today all over the world it's tried to make so-called nontariff barriers to timber trade by number of important forest protection policies.

NUCLEAR SAFETY AND THE HUMAN BEING

Y.M. Linnik, ED-91; S.M. Ilyashenko

Guaranteeing nuclear safety requires a consistent and progressive national nuclear policy. For Ukrainian politicians it is important to draw from the varied experiences of such states as Russia, the USA, Germany and France. First of all the catastrophic aftermath of the Chernobyl accident must be properly dealt with, including the provision of treatment for Chernobyl victims, implementation of measures to prevent the spread of radiation (such as reconstruction of the Chernobyl sarcophagus and permanently shutting down certain reactors), and careful monitoring of environmental quality in surrounding areas. In addition, Ukraine must participate fully in international nuclear safety arrangements and resolve employment and training issues for nuclear power engineers

Chernobyl nuclear power station (NPS) has been completely covered the year before. It has happened after the explosion. Some people wonder if it was an economically based solution or just an action of the politicians. I will try to explain.

On the one side Chernobyl NPS was the enterprise of Ukraine's international status, and formed an important part of national consciousness. NPS are considered to be the safest for the environment. Nuclear power stations don't produce the wastes. But the resources must be kept somewhere after having been used. One more thing now more then 5 thousand people are out of work and without means of subsistence.

But on the other side one mistake costs more then 1 million kWh a year. Western and Ukrainian scientists have estimated that the Chernobyl catastrophe caused worldwide damage amounting to over one trillion (one million million) US dollars, out of which two hundred

billion dollars were suffered by Ukraine. This estimation includes valuation of loss of life, the economic impacts of damaged health, and the costs of agricultural and industrial areas becoming unusable. It is clear that reimbursement of these costs is not feasible. What is at stake is simply the scope and character of a partial and very restricted reimbursement. So I think that the covering of NPS was an economically based solution.

Assessments of the environmental safety of nuclear power engineering generally (i.e., as a method of producing electricity) is evaluated by different countries in different ways. France and the USA are among the optimists. Germany is the most cynical among the nuclear powers, having decided to close its nuclear power stations by 2015.

For Ukraine, Germany's decision will increase criticisms of Ukraine's nuclear policy, though at the same it will open up new opportunities to market power in Germany and Western Europe.

Concurrently as nuclear policy in Ukraine is reviewed, Ukraine's power sector needs to be reconstructed along lines that will permit participation in the European energy system CENTREL. In addition to structural changes, realizing such a plan will require personnel changes in the administration of Ukraine's power sector.

By continuing to purchase gas from Russia, Ukraine will be able to maintain the Russian gas pipeline which supplies Europe on its territory, thereby ensuring the receipt of transit fees which would otherwise be lost to Belarus upon completion of the pipeline there. It is, in contrast, Europe which will increase its energy dependence on Russia, since Germany will lose half of its domestic energy supplies by 2015.

Ukraine takes an active part in the world nuclear security system. It has signed and acceded to all the main UN International Agreements on guaranteeing non-proliferation and non-possession of nuclear weapons and has not violated their provisions.

Ukraine may make a significant contribution by assisting international criminal investigations and shutting down transportation routes for illegal shipments. Ukraine is in a position to make lasting contributions to the development of nuclear technology, nuclear policy and world nuclear security.

MOTIVATION IN SUSTAINABLE ECONOMIC

I.V. Malakhova, E-93; L.F. Chumak

The economic, ever since Adam Smith, is understood as the exercise of individual self-interest. In economic practice self-interest means the profit motive, which is the desire to increase one's financial wealth. A society based on the profit motive must be committed to a perpetual economic growth. The modern world, then, presents us with a yield equation of terms, each implying the other: Self-Interest → Profit Motive → Growth.

Though the growth seems to be desirable, the sustainability is the most optimal outcome of the equation above noted. In this case society needs an alternative motive to self-interest. It may be defined by many names, which include social interest, community, cooperation, service, even altruism, but most generally it can be described as the "common good".

The motive gives a way to generate a new shape of society with the monetary incentives reduced by limiting the incomes. When the highest income is limited to some multiple (for example 10:1) of the lowest, firstly the profit-making incentive would be reduced, secondly it would introduce a new age of social solidarity. Because of this many businesses become non profits (Non Governmental Organizations). This conversion to a totally non profit economy would have the open space to move into the fore, such as entrepreneurship and technological innovation, solely and primarily for the environment and the common good.

So the original yield equation would have the following replacement: Common Good → Non Profit → Sustainability. These institutional structures have the potential to largely eliminate the economy of unending growth and consumerism, and to promote in its place something else, which includes environmental restoration and preservation, holistic science, social upliftment and solidarity, the pursuit of beauty, truth etc. However, now this social model cannot be realised due to the modern psychological favours. People are hardly believed to

exchange their self-interest and the profit motive on the common good in order to achieve the society model based on the victory of solidarity.

RURAL TOURISM: PROBLEMS AND PERSPECTIVE OF DEVELOPMENT

N.M. Dudchenko, E-93; L.F. Chumak

Nature plays a great role as a source of quietness, silence and beauty in modern urban life. A great meaning has influence of nature on human mental health, restorative influence of viewing and experiencing nature, the joy of scientific learning, ethical and cultural meaning of natural resources. Some research in environment psychology and landscape planing prove the social and psychological components of human-nature relationships.

The matter is that many of these functions could have economic value. The loss of this ideas could have serious economic implications, which are all often not taken into account. One of the models of the rational realization of these nature's functions is eco-tourism on the territories of National natural packs, sanctuaries, regional landscape packs and so on. Eco-tourism appeared not long ago at the close of the 80-th – at the beginning of the 90-th last century in Canada, Australia, France, take a great place in national packs of USA. But the most popular sort of eco-tourism in Europe is rural tourism. It can make townspeople feel comfortable and relax.

Rural tourism is a kind of tourism concentrated in village territories. It provides development of tourist routes, places for rest, museums of local lore, history and economy, and also centers on service tourists' with conductors and guides.

Ukraine has underdeveloped net of recreation places, that is caused by the historical reasons. Being a republic of former Soviet Union most of Ukrainian territories were closed for foreign tourists because of forbidden regime. International tourism was underdeveloped in comparison with disposable potential. Only small part of Ukrainians was able to visit foreign countries, because it was connected with hard

bureaucratic procedure and obstacles and also dozens of millions Ukrainian's gave a written undertaking not to leave the country.

Nowadays in spite of the fact that "iron curtain" fell liberalization of foreign-policy and economy didn't take place and Ukraine is still staying "terra incognita" for many countries' tourists. The matter is that there are very common and hazy ideas about potential of this large country. Ukrainian recreational, landscape, historical, cultural and climatic resources belong to one of the most valuable in Europe. Such regions as Carpathian, some regions of Forest-steppe, Steppe, Azov coast and Crimea can be large health and recreation complex with highly developed infrastructure.

The development of rural green tourism in Ukraine is very urgent because of the further influence on stabilization of villages' economic development, maintenance of employment of countryfolk, their exit from socioeconomic crisis, reduction of people's migration from village regions in cities. The rural green tourism in the majority of the countries of the world is considered as the integral compound of the program of complex socioeconomic village's development.

In spite of economical instability, absence of advertisement difficulties with entrance visa, transport complexity about 8 million foreigners visited Ukraine during last 5 years. So leaving everything without modifications, but improving organizing and informative work the number of foreign tourists will increase 20-30% in a year.

As for the development of rural tourism the Ukrainian government aspires to carry out some certain steps such as the acceptance of the state programs and normative acts aimed at development of small business in spheres of activity not connected with agricultural manufacture. This normative acts prove the fact that rural tourism is not a business activity so it is not taxed.

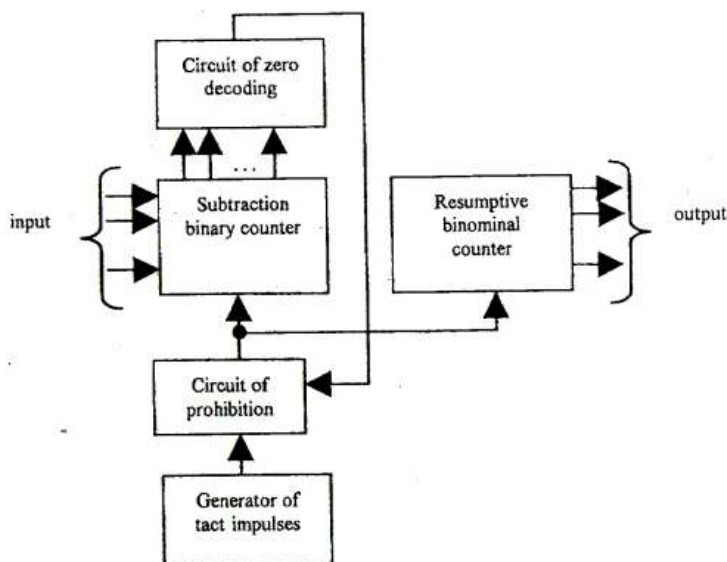
The development of this form of business can be interesting to the countryfolk because of low capital investments and low enterprise risk this kind of activity is a source of the additional incomes, which give opportunities for development of the enterprise initiative, increases the market of selling for the own goods and services of the local manufacturers.

The interest of local bodies of authority in development of rural tourism consists in increase of well-being of the local population, improvement of a socio economic climate, updating of the regional and local budgets.

TRANSFORMER BINARY CODES INTO BINOMINAL ONES

K.O. Teletov, ES-91; A.A. Borisenko

One of the most important things in solving the problem of digital telecommunication is reliability and authenticity of data communicated. One of the way out to increase antijamming is information coding. The easiest codes are the ones of even and uneven number. However they don't satisfy the properties of asymmetrical telecommunications channels. In that case binominal codes are much more useful.

Figure 1- Block circuit of transformer binary codes into binominal ones

Algorithm works in the following way. At the first subtraction binary counter takes a number which needs transforming. Then the resumptive binominal counter resets. The circuit of zero decoding lets tact impulses from the generator of tact impulses go through the prohibition circuit. So these two counters change their current positions

until the subtraction binary counter sets to zero. When the zero combination appears on output of subtraction binary counter, the circuit of zero decoding produces a forbidding signal and blockades tact impulses from generator of tact impulses. As a result we have a required binominal combination on the output (fig.1).

So this device will be very effective in tiny hardware systems, in which time is no importance.

THE SYSTEM OF TAXES IN UKRAINE.

Y.S. Galagan, E-93; L.F. Chumak

The system of taxes of the country is based on the law "The system of taxes ". This law defines the principles of the system of taxes in Ukraine, taxes, payments to the budgets and special state funds, rights duties and responsibilities of payers.

Supreme Council of Ukraine carries out reducing and establishing of taxes and payments to the budgets and special state funds.

Tax and payment are an obliged instalments to the budgets and special state funds made by a payer according to the law of taxes.

Special state funds are included to the State budget of Ukraine except Pension Fund of social insurance.

Principles and purpose of the system of taxes:

- development of scientific and technical progress, providing advanced technology and promotion of home produced goods to the world market;
- stimulation of business and investment activity;
- stability that means ensuring of invariability of taxes, payments during a budget year;
- social justice that means supporting people of moderate scanty means by establishing free of income tax minimum and effecting a differential approach to people of high living level;
- equality -tax discrimination can not be tolerable; ensuring of equal approaches to all subjects of production;
- economical validity-establishing of taxes on the basis of accounts of national economy development and financial abilities;
- even distribution and proportionality-payment effects from the part of

the profit. Equal profits stipulate equal taxes as well as greater profits-greater taxes;

-competence-establishing and reducing of taxes are made according to the law of taxes;

-accessibility-the taxes must be available for payers.

The payers are juridical and physical persons that are obliged to pay taxes according to the law. Account of payers is carried out by special establishments. Objects of taxes are: profits, surplus value of products, price of products including customs duties and using of natural resources, property of juridical and physical persons and other subjects that are reflected in the law.

Payers are obliged.

-to carry out book-keeping.

-to refer to state establishments all documents about taxes, payments.

- to allow execute audit and control of the appropriate documents.

Payers have rights:

-to have some privilege.

-to receive and look through the results of the audit.

-to make a complains.

The taxes are classified of the common taxes and payments, such as the tax for surplus value, an excise, the tax for the profit of the enterprises, the custom duty, the tax for property, the rent payment and another, and the local taxes and payments. Among the last the advertising tax, the municipal tax, the market payment, the payment for parking, the resort tax, the payment for the owner of dogs and so on. The local taxes are established by local councils .The volume of taxes is reckoned to the local budget.

The control of taxes and payments is carried out by the state tax authorities that can be made answerable for illegal activity.

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ОСНОВНІ АСПЕКТИ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ В МЕЖАХ КУРСУ “УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ”

Доп. – викл. Яременко Л.М.

Курс “Українська мова за професійним спрямуванням” має за мету навчити майбутніх фахівців створювати професійне мовне середовище, основним прийомом ділової риторики, публічного виступу як засобу переконуючої комунікації.

Актуальними є поняття “суспільна думка”, як специфічний прояв суспільної свідомості, що виражається в оцінках (як в усній, так і писемній формі) і характеризує явне (або приховане) ставлення великих соціальних груп до актуальних проблем дійсності, що являють суспільний інтерес; “маніпуляція суспільною свідомістю”. Подібна маніпуляція стала технологією влади. До людей, свідомістю яких маніпулюють, ставляться не як до особистостей, а як до об’єктів.

Підкорення не завдяки технології, а як технологія!

Відомий американський учений Ноам Хомський у монографії “Необхідні ілюзії: контроль над свідомістю у демократичних суспільствах” пише: “Протягом 80-х років урядам Рейгана та Буша у США вдавалося провадити цілком праву соціальну та мілітаристську політику навіть за обставин, коли в суспільній думці простежувався сильний нахил у бік соціал-демократичних принципів. При опитуванні переважна більшість підтримала введення державних гарантій повної зайнятості, державне медичне обслуговування та будівництво дитячих садків, а співвідношення прихильників і супротивників військових витрат складало 3 до 1. Майже половина населення США була впевнена, що вислів “від кожного за здібностями, кожному за потребами” є

статтею Конституції США, а не гаслом з "Комуністичного маніфесту" К.Маркса."

Іміджмейкер уміло вербалізує дійсність (знаходить словесне оформлення). Вербальні (словесні) гасла стають основним компонентом будь-якої політичної реклами. Вони задовольняють два типи вимог: спираються на символи(ідеї) партії та відбивають основні проблеми, істотні на той момент для електорату. Реальне слово виступає у вигляді вершини айсберга. Коли офіційна влада Росії назвала чеченців, які чинили опір легітимній владі у республіці, "бандоформуваннями", це санкціонувало застосування зброї для вирішення конфлікту.

Слово не тільки описує ситуацію, слово може формувати саму ситуацію. Наприклад, не міністерство війни, а міністерство оборони. Або в американських ЗМІ після 15 травня 2003 р. вживався вислів "після перемоги", а не "після встановлення миру" чи "після війни". Так створюється кероване налаштування суспільної думки на позитивні емоції.

Вислів у ряді випадків виступає у ролі визначеного катализатора ситуації, який переводить цю ситуацію із неясного, неопформленого стану в чітке правило, з яким погоджується більшість населення. Як приклад, можна навести висловлювання Л.Кравчука "Маємо те, що маємо", або В.Черномірдіна – "Хотіли, як краще, а вийшло, як завжди".

Сьогодні дуже часто в передвиборній боротьбі використовуються методи нейролінгвістичного програмування. Наприклад, передвиборна кампанія Л.Кравчука. "Його перевтілення з комуніста в демократа пройшло дуже плавно, м'яко. База його іміджу і була створена на тому, що людина, котра "завідувала" комуністичною ідеологією в Україні, змогла стати першим Президентом незалежної України. Усе було спрацьовано професійно". (І.Іванченко, 2-та "Факти і коментарі", професійний іміджмейкер)

Стереотипи ефективно керують усім процесом сприйняття інформації. Процес сприйняття – це механічне пристосування ще невідомого явища під стійку загальну формулу (стереотип).

Стереотипи формуються під впливом двох факторів: несвідомої колективної переробки індивідуального соціокультурного середовища, а також, безумовно, прицілеспрямованому ідеологічному впливі за допомогою ЗМІ. Через стереотипи легко маніпулювати свідомістю людини. Наприклад, у свідомості громадян нашої країни зберігся як стереотип “філософія надії”, орієнтація на ідеальні зразки. В американців існують свої стереотипи. Людей в США виховують так, що вони не вірять у безвихідність ситуації, присутній “оптимізм до останнього”. Провідним стереотипом стає людина, орієнтована на досягнення, цілеспрямована, що розраховує на свої сили. ЗМІ привчають людей мислити стереотипами.

Серед прийомів НЛП вирізняють:

*прийом “віддзеркалення”- позитивні характеристики (зорві, мовні, емоційні);

*прийом “емоційного спонукання”, що складається в доведенні виборця до стану сприйняття кандидата шляхом емоційного впливу на ситуативно пропоновані виборцю риси характеру і почуття. (підлестити, заперечити, торкнутися почуття власної гідності і т.ін.).

*прийом “накладення субмодальностей” – це введення у свою мову “чужих” мовних характеристик, що створюють сприятливе тло для спілкування, іншими словами – моделюються потрібні ситуації;

*прийом “якоріння пікового досвіду”(постійне наголошування на позитивних моментах). У запалі позитиву послабляється критичність сприйняття;

*прийом метафоризації- ввести виборця в ситуацію нового для нього досвіду (“Якщо я буду президентом, то...” через казку, вірш, анекдот, притчу і т.п.).

Отже, в політичній та суспільній діяльності активно застосовується маніпуляція у формі вербального впливу. Цей вплив може здійснюватися як на свідомому рівні (у вигляді метафор, підміни понять, появи нового контексту слів тощо), так і на рівні підсвідомого(сублімальний вплив). У формуванні суспільної думки активно використовуються плітки, чутки, так званий “Чорний ПіАр”. Про що свідчить використання цих технологій в суспільній і

політичній діяльності? – Про нерозбірливість у засобах? Скоріше навпаки: про інтелекту-альний, професійний підхід до справи.

УКРАЇНСЬКІ МОВОЗНАВЦІ ПРО УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКУ ДВОМОВНІСТЬ

Доп. - Василенко В.А., к. філол. н.,
доц. філії НУВС в м.Суми

Двомовність, що є першопричиною взаємодії мов і призводить до значних змін у мовній системі, для українського мовознавства була й лишається актуальною. У результаті тривалих мовних контактів українська мова зазнає безпосереднього впливу з боку інших мов, зокрема російської, польської, румунської, угорської, англійської. Питання українсько-польської, українсько-румунської, українсько-айглійської мовної взаємодії стали об'єктом дослідження мовознавців А.Вінченза, С.В.Семчинського, Л.О.Лазаренко, Ю.С.Жлуктенка, І.Одарченка, С.В.Рота та ін. Найбільш широко опрацьовані українсько-російські мовні зв'язки.

Вперше звернув увагу на необхідність наукової розробки синхронного й діахронного аспектів мовної взаємодії І.А.Бодуен де Куртене, який писав, що «внаслідок умов, що своєрідно склалися, перевага залишається, звичайно, на боці мови великоруської» [1,28].

Отже, білінгвізм колективний чи масовий зумовлений не психологічними чи лінгвістичними факторами, а соціальними умовами. Він принципово відрізняється від індивідуальної двомовності.

Проблема впливу російської мови на українську мовну систему гостро постала в 20-ті роки при створенні українського правопису. Українські мовознавці О.Курило, О.Синявський, В.Сімович, М.Гладкий, М.Сулима, І.Огієнко своїми дослідженнями самотутніх мовних явищ намагалися привернути увагу до проблеми втрати специфічних рис української мови під впливом російської.

У передмові до книги «Уваги до сучасної української літературної мови» О.Курило, висловлюючи розуміння того, що кожна нація «мусить вбирати в себе різні як до умов впливи», бо так склалася історія, непокоїться про те, що коли сучасна українська літературна мова, здебільшого наукова, «заховуючи свої фонетичні, морфологічні та лексичні (переважно) особливості», усіма іншими сторонами відходить від природнього джерела – народної мови, де є інші психічні асоціації, і уподібнюється до російської літературної мови, то вона в такій мірі стає неприродня й штучна, що перестає бути українською мовою [2, 3].

В.Сімович зазначає, що негативний вплив російської мови на українську проявляється в опосередкованих через російську запозиченнях з європейських мов, «у правописі чужих слів, і в відміні, й у роді, який прикладаємо до чужих слів, ігноруючи закони української граматики» [3,18]. Дослідник закликає обминати калькування, відшукуючи потрібні слова й вирази в рідній мові, напр., рос. *на протяженні* можна передати наступним чином: *протягом місяця - цілий місяць, на протязі року - цілий рік, на протязі століть - століттями, протягом двох літ - що два роки, протягом трьох років - за три роки*.

Уважно й трепетно ставились до проблем рідної мови О.Синявський, А.Кримський, І.Огієнко, які не намагались виступати законодавцями мови, а лише об'єктивно оцінювали й опрацьовували те, що створено народом. «Ніде я не осуджую ніякої форми, - писав Огієнко, - бо всі вони витвір живого життя, - я лише констатую самий факт, яким він єсть... але присуд про вартість і живучість лишаю сказати самому життю» [4, 9].

Як бачимо, мовознавці 20-х років, працюючи над унормуванням української літературної мови, намагались зберегти її самобутність, ґрунтуючись на принципі традиційності, обмежуючи невиправдане надмірне використання запозичень.

Проте всі напрацювання українських мовознавців були перекреслені рішенням листопадового пленуму ЦК КП(б)У 1933 р., а зокрема «Резолюцією комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології», яка засуджувала

діяльність Інституту наукової мови в Києві як найактуальнішого осередку СБУ і ставила завдання переглянути всі термінологічні та загальноживані словники, видані Інститутом, як ворожу продукцію [5, 15-21].

Отже, починаючи з 1933 р. вже не йшлося про те, які явища українсько-російської мовної взаємодії негативно впливають на українську мову, змінюючи її систему. Всі вони розглядалися як такі, що збагачують нашу мову, і називалися творчими запозиченнями з російської мови.

Заполітизовано й тенденційно розглядалися українсько-російські мовні контакти в 50-80-ті роки. Висунута В.В.Виноградовим теорія взаємодопомоги з боку російської мови національним мовам була «творчо» розвинута представниками соціолінгвістичного напрямку з українському мовознавстві І.К.Білодідом, О.О.Мельничуком, З.М.Русанівським як практика гармонійної двомовності, яка полягає з паралельному функціонуванні української та російської мови - мови міжнаціонального єднання, дружби і співробітництва.

Не уникнули впливу шкідливої тенденційності й такі дослідники українсько-російських міжмовних взаємозв'язків як Г.П.Їжакевич, Г.К.Черторизька, В.І.Кононенко, В.М.Брицин, Н.Г.Озерова та ін., праці яких, в основному, проникнуті увагою до проблем культури російського мовлення в Україні, присвячені явищам інтерференції в російській мові українців під впливом рідної мови.

Деякі питання російсько-української мовної взаємодії досліджує в 60-ті роки С.В.Ващенко, намагаючись спростувати тезу В.В.Іванова про те, що за загальним правилом розвитку людських засобів спілкування змішана двомовність завжди призводить до креолізації мов, тобто до виникнення змішаної мовної системи [6, 27].

Більш об'єктивно до оцінки явищ мовної взаємодії підходив Л.А.Булаховський. Пов'язуючи мовні зміни з історичним розвитком, вчений зауважує, що «мов, які б більше чи менше не підлягали стороннім впливам, навіть у відсталих (дикунських) народів, народів, що живуть найбільш ізольовано, досі не виявлено» [7, 286]. Однак цей факт, - підкреслює Л.А.Булаховський, - не дає

права зменшувати принципово важливого іншого діяння - діяння внутрішніх законів розвитку мов, що визначають їх обличчя.

Загальнотеоретичні питання мовних контактів розроблені вченими-мовознавцями А.О.Білецьким, С.В.Семчинським та Ю.О.Жлуктенком. Вони дослідили й описали механізм мовної взаємодії, який складається з ряду етапів.

С.В.Семчинський вважає, що запозичення та калькування збагачують лексику, а негативне ставлення до запозичень пояснює як відразу «афективно настроєних пуристів, які вважають, що мова, користуючись запозиченнями, втрачає свою національну самобутність» [8, 172]. Проте визнає, що внаслідок взаємодії мов відбуваються зміни іншого порядку, що призводить до втрати певних слів мови, які називає негативними запозиченнями.

Насамкінець слід підсумувати, що питання міжмовних взаємин ще науково не аналізовані в такій мірі, як цього вимагає сучасний стан мовознавчої науки. Внаслідок активних міжмовних контактів виникають нові мовні явища, що призводять до мовних видозмін. Велика сила інтерференції може діяти при цьому, витворюючи явища нової мовної якості. Все це необхідно врахувати, щоб розкрити й зрозуміти певні процеси в мовному житті.

Література

1. Бодуэн де Куртене И.А. О смешанном характере всех языков // Избранные труды по общему языкознанию: в 2-х т. - М., 1963. - Т. 1.
2. Булаховський Л.А. Загальне мовознавство. - К., 1975. - Т. 1.
3. Ващенко В.С. Про гібридні слова // Лінгвістичний семінарій. Тези доповідей.- Дніпропетровськ, 1966. - С. 26—28.
4. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. - 3-є вид. -VIII. - 1925.
5. Огієнко І. Український стилістичний словник: Підручна книга для вивчення української літературної мови.- Львів, 1924.
6. Семчинський О.В. Семантична інтерференція мов. - К., 1974.
7. Сімович В. На теми мови. - Прага; Берлін, 1924.

8. Резолюція комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті в питаннях термінології // Мовознавство. -1934. -Ч. 1. -С. 17-21.

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ – АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЖУРНАЛІВ

Доп. – ст. викл. Ничик Л.А.

Проблема духовності є особливо актуальною для Української держави, яка ввійшла в ХХІ століття незалежною, соборною. Перед нею стоїть завдання – розбудова всіх галузей і ланок важливих для життєдіяльності країни. Шлях національної консолідації, формування нової суспільної солідарності в Україні перекривають як ідеологічна спадщина тоталітаризму, так і гострі соціальні протиріччя. Цементуючою субстанцією для України є національна ідея. У своїх державотворчих пориваннях українське суспільство має розраховувати на національну ідею як на спосіб самоусвідомлення своєї унікальності серед інших націй і народів світу. Національна ідея має бути об'єднуючою. Вона покликана згуртовувати навколо себе як український етнос, так і представників усіх інших етносів, які живуть на території України.

Національна ідея є необхідною у суспільстві, бо координує його, а своє практичне втілення вона знаходить через механізми освіти, від якості та впливовості якої залежить духовний, моральний, культурний, інтелектуальний рівень народу, ставлення до нього у світі. Тому особливої ваги у розбудові держави набуває система освіти, яка, на думку П.Щербаня, "... є тією силою, яка робить громадян спроможними компетентно й відповідально брати участь у житті суспільства" [4;12]. А це можливо лише за умов відродження національної системи освіти.

Фундаментом, методологічно-філософською основою, найважливішим засобом та джерелом формування характерів громадян, органічним компонентом усіх ланок та всіх форм системи освіти є національне виховання. В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання, яка максимально

враховує національні риси і самобутність українського народу. Адже нація – це, насамперед, система, сукупність різноманітних природних (біологічних, психічних) історично зумовлених ознак, тобто психології, характеру, інтелекту певної культурно-історичної спільності людей. Г.Ващенко вважає, що “націю творять спільне походження, або спільність крові, спільність території, спільна мова, спільна культура й традиції і свідомість своєї окремоті” [1: 97].

Видатні вчені світу здавна визнають, що виховання має яскраво виражений національний характер. К.Ушинський часто вживав термін “англійське виховання”, “німецьке виховання”, “російське виховання” тощо. В.Сухомлинський настійно пропагував ідею національного самовизначення учнів у процесі навчання виховання.

Дійсно, людини взагалі, тобто без національної приналежності, немає, а є француз, росіянин, українець і т.д. Без життєтворчих, духовнотворчих національних факторів (рідної мови, моральних норм, традицій, звичаїв) загальнолюдський фактор (у абстрактному вигляді) не може повноцінно існувати ні в культурі взагалі, ні у вихованні зокрема. Таким чином, відродження національної системи виховання є дуже важливим завданням, яке стоїть перед освітянами України. За період незалежності Української держави було створено ряд документів з цього питання, тобто проблема національного виховання певною мірою опрацьована на державно-програмному рівні. Так, у Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття) визначені стратегічні завдання і головну мету національного виховання, пріоритетні напрями та шляхи його реформування. На виконання програми було розроблено “Концепцію національного виховання”, яку схвалила Всеукраїнська педагогічна рада працівників освіти 3 червня 1994 року. Через два роки (28 лютого 1996 року) колегія Міністерства освіти України затвердила “Концепцію виховання дітей та молоді у національній системі освіти”. Слідом за цим науково-педагогічна громадськість розробила альтернативні проекти: “Концепція національного виховання” та “Концепція сучасного українського виховання”.

Поява такої кількості концепцій національного виховання свідчить про неабиякий інтерес громадськості до цієї проблеми. Пошук оптимального її розв'язання відбувається на теоретичному рівні.

Національне виховання є тим питанням, яке знаходиться в центрі уваги вітчизняної педагогічної журналістики, що є цікавим явищем громадсько-педагогічного життя нашої країни, бо "...через засоби масової інформації поширюються найрізноманітніші знання в галузі українознавства – від вивчення української мови до освоєння і опрацювання складних проблем вітчизняної історії, традицій українського народу" [3; 8]. Безперечно, динамічні процеси перетворення, що відбуваються в Україні, докорінно змінили розуміння ролі та функцій сучасних ЗМІ. Раніше не без їх участі відбувалися катастрофічні для національного існування народу перекоси у масовій свідомості. Отож, нині "система масової комунікації, незважаючи на різні платформи і напрями, має виражати засади загальнолюдських вартостей, політичного плюралізму, сприяти розкриттю творчого потенціалу громадянського суспільства" [3; 9].

Систему засобів масової інформації представляють друковані та електронні ЗМІ. З появою електронної журналістики дехто прогнозував занепад друкованої. Але цього не сталося бо, на думку І. Михайлина „... кожна з підсистем виконує в системі журналістики свою, пов'язану з її специфікою функцію, обслуговує цілком визначені суспільні потреби в інформації" [2; 62]. Однією з підсистем є преса, яка виконує аналітичну, роз'яснювальну роль. Загальна кількість періодичних видань в Україні у 2000 році становила понад 10 тисяч, а у 2003 році – біля 16 тисяч. Тобто спостерігається тенденція до збільшення періодики, що підтверджує факт розвитку в Україні власної інформаційної індустрії, однією з галузей якої є преса.

Специфіка педагогічних журналів, що поряд з іншою педагогічною літературою є джерелом наукової інформації для спеціалістів, полягає в тому, що вона безпосередньо і активно впливає на суспільну свідомість, забезпечує оперативний зв'язок з читачем. Педагогічна преса сучасності вбирає в себе науковий

потенціал вітчизняних педагогічних діячів, акумулює і концентрує передові педагогічні ідеї, погляди, положення.

Фахівці з педагогіки: вчителі, директори шкіл, викладачі вузів звертаються у процесі своєї діяльності до педагогічних журналів, а їх в Україні біля 100 видань. Умовно їх можна поділити на загальнодержавні (наприклад, „Світ знань”, „Освіта управління”, „Обдарована дитина” тощо) та регіональні (наприклад, „Освіта Луганщини”, „Вісник Вінницького політехнічного інституту”, „Науковий вісник Волинського держуніверситету” т.д.); загальнотеоретичні педагогічні (наприклад, „Рідна школа”, „Палітра педагога”, „Освітянські відомості”) та вузькогалузеві (наприклад, „Медична освіта”, „Іноземні мови”, „Історія в школі”, „Мовознавство”, „Дефектологія”, „Зарубіжна література”). Переважна більшість педагогічних журналів видається українською мовою (наприклад, „Директор школи”, „Дивослово”, „Урок Української”, „Шкільна бібліотека”, „Педагогіка толерантності” інші), проте є й російськомовні видання: „Воспитание школьников”, „Семья и школа”, „Русская филология”, „Русская словесность в школах Украины”.

Серед такого розмаїття педагогічних видань уважно привертають ті, які на своїх сторінках розміщують матеріали про національне виховання. Таких журналів за період з 1991 р. до 2000 р. налічуємо 19: „Рідна школа”, „Початкова школа”, „Педагогіка та психологія”, „Дивослово”, „Педагогіка та психологія професійної освіти”, „Урок Української”, „Дайджест: Школа-парк педагогічних ідей та технологій”, „Дошкільне виховання”, „Історія в школі”, „Історія в школах України”, „Наша школа”, „Нові технології навчання”, „Освіта і управління”, „Слово і час”, „Трибуна педагога”, „Трудова підготовка в закладах освіти”, „Українська література в загальноосвітній школі”, „Українська мова й література в середніх школах, ліцеях та колегіумах”, „Шлях освіти”.

Дослідження перелічених педагогічних журналів показало, що проблема національного виховання є актуальною, широко обговорюється. Цей факт свідчить про зростання громадського інтересу до цього питання. Суспільство в цілому починає розуміти, що національне виховання – це не те, що може бути або може й не

ути, це те, без чого жодна країна не є повноцінною, бо національне виховання – це першооснова поваги держави до самої себе.

Література

1. Ващенко І. Виховний ідеал. – Полтава: Ред. Газ. “Полтавський вісник”, 1994. – 191 с.
2. Михайлин І. Основи журналістики. – К.: ЦУЛ, 2002. – 248 с.
3. Москаленко А. Свобода преси – одна з основних цінностей демократії //Вісник Київського університету. Серія: журналістика. – К., 1997. – Вип. 5. – С. 3- П.
4. Щербань П. Національне спрямування навчально-виховного процесу закладів освіти //Рідна школа. – 2000. - №3. – С. 10-12

РЕКЛАМА В ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ ДЛЯ ЖІНОК ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Доп. – асп. Сушкова О.М.

Періодика для жінок – один із сегментів вітчизняного ринку засобів масової інформації, що відрізняється численністю і різноманітністю видань. Відмінність цієї групи видань від інших – висока якість поліграфії, безліч ілюстративного матеріалу, реклами, висока ціна.

Матеріали статей у виданнях даного сегмента відступають на другий план, програючи віртуозному візуальному мистецтву реклами. “Реклама – це серйозний соціально-психологічний феномен, який в наш час значно впливає на життя багатьох людей”, – підкреслює Т. Л. Мурза [5:106]. Її в журналах не просто багато – практично 50% номера. Часто вона має самостійне значення, приймається як девіз, використовується як психологічний фактор для того, щоб привернути увагу читача до окремих розділів випуску. “Реклама є своєрідним дзеркалом, в якому жінка може побачити своє відображення, що існує в умовах певного контексту”, – зазначає дослідниця Р. М. Ямпольська [6:7].

Реклама проникає в усі сфери суспільства, активно впливає на багато соціальні інститути та поведінку людей. Секрет успіху

більшості рекламної продукції, розрахованої на продаж не стільки товару, скільки образу життя, залежатиме від гендерних стереотипів. У публікації “Тенденції розвитку типологічної структури преси для жінок” Р. М. Ямпольська наголошує: “У більшості ілюстрованих видань у центрі уваги часто постає образ жінки, її фігура, обличчя та інші частини тіла з усіма достоїнствами та недоліками, а не “жіноча тема”, яка пропонується читачеві” [6:7]. Безліч рекламованої продукції демонструється саме на фоні красивих жінок, частин жіночого тіла, щоб привернути до неї більше уваги.

Жіночий сектор журнальної періодики дає рекламодавцям унікальну можливість для відтворення потенційних смаків споживачів. Експерти з реклами стверджують: “Що б не пропонували на сторінках журналу, успіх залежить від самої жінки” [2:65]. Вона чи сама купує цей товар, чи впливає на того, хто його може придбати. Слушно відзначає українська дослідниця Т.Журженко: “Реклама, пропонуючи силу-силенну цілковито новий для українських жінок товарів і послуг, перетворила сам процес споживання на справжнє мистецтво, що вимагає від жінки навичок досвіду і навіть хисту” [3]. В наш час преса для жінок впевнено змінює імідж сучасної жінки багато в чому завдяки рекламі та впровадженню нових життєвих моделей, орієнтуючись на Захід. Дослідниця американської преси О. Г. Кир’янова наголошує: “Потреба у самоповазі – впливова сила в кожному аспекті життя американської жінки. Їй важливо добре думати про себе, відчувати впевненість у тому, що вона – те, що собою уявляє” [2:65]. У зв’язку з цим дослідники закордонної періодики для жінок, при аналізі реклами в дамських журналах говорили насамперед про маніпулятивні властивості. Американський бізнес завжди робить ставку на психотерапевтичні функції “престижного споживання”. “Рекламна переконливість” багатьох жінок поки що не є предметом серйозних психологічних досліджень в Україні, але сам факт наявності існує. Основою такої переконливості є емоційність жінок і їх внутрішня невпевненість у собі.

Реклама в такому вигляді, в якому вона публікувалася на сторінках перших глянсових видань, на відміну від Америки, бул

принципово новим явищем для України. Дослідниця американської періодики Л. М. Землянова наголошує: “Вона була “риторикою”, формою вираження демократії, яка виконує виховну функцію, аналогічну тій, котру за старих часів виконував фольклор” [1:125]. Рекламу представляють як серцевину сучасної американської культури. Разом з тим можна без перебільшення говорити про те, що в західноєвропейських країнах немає такої сфери життя, в якій не були виявлені укорінені елементи американізму. Україна також не уникла асиміляції окремих соціальних стандартів виселення та орієнтації на американський спосіб життя. Тому деякі висновки з роботи О. Г. Кир’янової, що розкривають сутність рекламного процесу і механізму роботи журнальної періодики для жінок актуальні й сьогодні. Зокрема, вона пише: “Жодна галузь американської періодики не розвивається настільки швидко і динамічно. Цьому сприяють вичерпні дані, що редакції журналів збирають про читачок: вік, родинний стан, рівень доходів, місце проживання, вид занять, зацікавлення, звички. Озброєні цими даними, журнали ведуть бій за аудиторію. Ще одна зброя – встановлення “довірливих” контактів з читачами. Як це робиться? Це рахунок самореклами” [2:65].

Фахівці вважають, що в українському суспільстві відбувається рекламна революція, і на сучасному етапі рекламний процес досяг принципово нового, змістовно-технологічного рівня. Разом з тим спостерігається експансія реклами, яка охоплює нові сфери діяльності, збільшуючись в кількості й змінюючись в якості. Комплексний вплив глобалізації на рекламний процес полягає в тому, що підкоряючись феномену інтеграції форм і способів людського існування, він фактично стає розповсюджувачем інформаційних, здатних претендувати на роль загальноосвітніх, етнокультурних традицій. Особливого значення тут набуває принцип додатковості: на основі вже сформованих установок за допомогою реклами реципієнтом засвоюються нові цінності життя. Наприклад, рекламним зразкам побутової техніки, виготовленої німецькою фірмою “Siemens”, приділяються цілі сторінки журналів для жінок, і наголос робиться на основному достоїнстві товару: вони економлять турботи на задоволення. Можна без перебільшення

говорити, що в цьому випадку західний спосіб життя за допомогою рекламної комунікації передає українським жінкам одну зі своїх глибоко укорінених соціальних традицій – нескориме прагнення до комфортності, пов'язане з чіткими уявленнями людини про те, що життя йому дається лише один раз, а тому потрібно цінувати кожний його момент і прагнути отримувати (за допомогою першокласної побутової техніки) позитивні емоції навіть від самих прозаїчних занять – прання білизни, приготування їжі, прибирання квартири тощо.

Посилити й поглибити у своїх читачок споживацькі інстинкти – одна з безсумнівних функцій українських журналів для жінок. Вони й самі коштують чимало, а ще й спонукають до нових витрат своїми рекламами. Багатоплановий ілюстрований матеріал про губну помаду в журналі “Натали” запевняє: “жінка, в якій щомісяця виникає “абсолютно природного” бажання придбати черговий тюбик цієї самої помади, є просто психічно неповноцінною” [4:27]. Споживацька спрямованість журналів для жінок, здавалося б, абсолютно не узгоджується з купівельною спроможністю переважної маси українського жіноцтва, але чимдалі товстішим вони стають саме завдяки рекламі, а рекламодавці не платитимуть просто так. На сторінках видань представлена реклама дорогої косметики та парфумерії, лікарських препаратів, цигарок та спиртних напоїв, побутової техніки, білизни, одягу, туристичних поїздок, нових кінофільмів – різноманітних засобів досягнення гармонії. Проте ніде не зазначено, скільки ж коштує повний комплект для догляду за шкірою та декольте, помада, чи живильні маски для обличчя. Про мізерні, а ще до того й не виплачені зарплати середньостатистичних українок тут не згадується. Принципово зорієнтовані на меншість, яка вибилась у певний майновий прошарок, українські журнали для жінок презирливо не помічають більшості, яка вибитися не здатна.

Виходячи з вище сказаного, зауважимо, в рекламі, розрахованій на жіночу аудиторію, нав'язливо калькуються критерії і норми життя, цінності та моральні ідеали, властиві жінці “неукраїнського” характеру. В силу сформованих соціокультурних традицій спосіб життя американок, німкеней, французенок, італійок набагато

дрізняється від українських жінок великим індивідуалізмом та аціоналізмом. Українські жінки, хоча вони за своєю ментальністю мають більш колективістський та ірраціональний характер, до того їм властиві в першу чергу сімейні ролі, гідні висококласного якістю і теж прагнуть до зовнішньої досконалості. Але рівень соціально-матеріального становища настільки низький, що вся еклама іноземних товарів викликає в них спочатку погано риховане роздратування, а потім – стійке відторгнення.

Література:

1. Землянова Л. М. Современная американская коммуникативистика. – М., 1995.
2. Кирьянова О. Г. Американская “женская печать”: иллюзии на продажу // Журналист. – 1987. – №7.
3. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні // <http://www.ji.lviv.ua/n17texts/o-kisl.htm>.
4. Кононенко Є. Їхня наука виживання серед чоловіків // Критика. – 1999. – №6.
5. Мурза Т.Л. Реклама в женских журналах как социально-психологический феномен // Вестник МГУ. Сер. 18: Социология и политология. – 2001. – №3.
6. Ямпольская Р. М. Тенденции развития типологической структуры женской прессы // Вестник МГУ. Сер. 10: Журналистика. – 1995. – №6.

«ИНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ» СЛЕНГ ЯК МОВНИЙ ФЕНОМЕН

Доп. - Ємельяненко О., ПР-34
Наук. кер. - Легкодух Н. М.

Створення окремих суспільних груп цілком закономірно призводить до появи якщо не окремої мови, то системи слів та виразів, характерних саме для них. Саме такі мовотвори становлять великий інтерес для сучасних лінгвістів, бо ця гілка ще не досить досліджена, а значить, має наукову цінність.

Зараз неважко прослідкувати виникнення специфічної мови до того ж її різновиди виникають доволі часто. У зв'язку з цим проводяться нові дослідження, створюються словники, ведеться наукова робота по вивченню різновидів мови. Існують словники сленгів – молодіжного, американського, інших мов, словник шахрайського, комп'ютерного, нецензурного жаргону. Це величезне поле для праці науковця.

Сленг (англ. slang) – експресивна та емоційна лексика, що відхиляється від певних літературних норм і більш характерна для школярів, студентів, молодих людей, – посів своє місце у розмовній та літературній мові та активно використовується у повсякденному житті. Про його популярність свідчить навіть те, що пошукова система Яндекс дає 122903 посилання на нього не менше як на 120 сайтах. А за останній місяць 3129 чоловік цікавились ним. Немає сумнівів, що інтернет-технології мають великий вплив на розвиток сленгу, особливо комп'ютерного та так званого сленгу «хакерів».

Згідно з результатами соціологічного опитування, що було проведено серед студентів-першокурсників гуманітарного факультету, маємо такі дані: лише 10% опитуваних ставляться до сленгу негативно, більшість же (50%) вважають, що сленг невід'ємною часткою молодіжної культури, але надмірне вживання шкодить якості мовлення. 40% ставляться до цього явища позитивно, вважаючи його елементом своєї унікальності, відмінності від інших. Однакова кількість молодих людей (по 50%) вживають сленг відповідно активно і пасивно. Більшість (80%) намагається спілкуватися ним тільки з друзями, однолітками, але 20% спілкуються ним завжди.

На діаграмах це виглядає так:

В залежності від того, ким і з якою метою використовується сленг, існує декілька його підвидів:

- професійний, що характерний для людей однієї сфери зайнятості (сленг комп'ютерників і вчених-фізиків звичайно відрізняється);
- віковий – в залежності від віку особи, що його вживає (доросла людина навряд чи буде вживати слова з лексики молоді);
- територіальний – визначається місцем проживання (майже для кожного міста характерний свій словниковий набір);
- класовий (сленг робітничого класу значно відрізняється від аристократичного).

Кожен сленг гідний вивчення, але ще не дослідженим лишається так званий «інтелектуальний» сленг.

Коли восени 1975 року на екранах телевізорів з'явилася нова передача Володимира Ворошилова «Що? Де? Коли?», стало зрозуміло, що ця інтелектуально-ігрова передача не може імітуватися у формат телебачення. Тому виник нових рух під головною назвою «спортивне Що? Де? Коли?», що швидко завоював значну частину пострадянського простору та значні діаспори за кордоном.

Загальний зміст гри залишився незмінним. У ній присутня спортивна структура (є тренування, ліги, спонсори), і вона доволі організована. Проводяться як шкільні, вузівські, міські, обласні турніри, так і всеукраїнські і навіть чемпіонати світу. Це не комерційна структура, тому для гравців перш за все важливий сам успіх гри. Вона, безперечно, азартна, але азарт полягає не в грошах, а в перемозі як такій, отриманій власним розумом. Це є важливим фактором самоствердження, особливо для молоді. Але в структурі присутні також і солідні дорослі люди.

Сам феномен цієї гри потребує ретельного дослідження, але цілком закономірним є те, що така могутня своєрідна структура породила свою мову. Її класифікація достатньо суперечлива.

Мову, яка обслуговує таку ігрову діяльність, можна віднести до мови арго, бо деякі слова зрозумілі лише для людей цієї структури, а непосвячені їх не розуміють. У зв'язку з цим вже давно

з'явився жарт невідомого автора, що з першого погляду ці так звані «інтелектуали» можуть здатися «фанатичними працівникам похоронного агентства, що обговорюють загальну кількість гробів свічок, в особливих випадках згадуючи білі капці». Але знаві зовсім не утаємничують свою мову і не приховують значення слів.

Мова гравців має також ознаки професіоналізмів, так як вживані слова обмежуються вузькоспецифічними потребам представників руху. Але якщо професіоналізми найчастіше неофіційними заміниками спеціальних термінів, то у цій мові слів існують в єдиному, неофіційному екземплярі.

Тому буде правомірним віднести мову знавців до професійного сленгу (звісно, що територіальний чинник також присутній).

Крім того, у середовищі знавців також сформувався своєрідний фольклор. Прислів'я на зразок «Не знаєш ответа пиши Пушкин» (як варіант – «потому что гладиолус»), «Некрасивы ответы – правильные ответы», «Если вы ответили на этот вопрос значит, тут что-то не то» (як варіант – «значит, вы автор вопроса») увійшли у вжиток вже давно.

Характерно те, що люди, потрапивши у середовище знавців мимоволі починають користуватися тією ж термінологією після одного-двох тижнів ігор чи тренувань. Можна виділити три стадії вживання сленгу:

- поступове осмислення значення і пасивний вжиток;
- активне вживання у відповідному середовищі;
- перенесення сленгових слів у побутове життя.

Роль інтелектуального сленга неоднозначна. З одного боку він живе повноцінним життям у середовищі знавців, проте, як будь-яких інших сленг, не вважається бажаним у літературній мові хоча займає значну частину повсякденного розмовного лексикону гравців і створює специфічну атмосферу гри.

Література:

1. "Большая Российская энциклопедия", 2001
2. <http://dewal.km.ru/004slovar/slovar002stati.htm>
3. Яна Дубинянская. «Чегекисты и что-где-когдауны»

ІЗ ІСТОРІЇ СУМСЬКОГО КАДЕТСЬКОГО КОРПУСУ

Доп. - Бічевий А.О., курсант 74 взводу СВІРВіА
Наук. кер. - викл. Яременко Л.М.

Сумський кадетський корпус був типовим для цього виду військовим навчальним закладом. Кадетський корпус складався з семи однорічних класів. Класи набирались із кадетів-інтернів і адетів-екстернів. Кадети-інтерни підрозділялись на азеннокоштных /які були на повному державному забезпеченні/ і типендіатів, які утримувалися на проценти з капіталу пожертв/, а також своєкоштных кадетів. Кадети-екстерни лише відвідували класи, а проживали і харчувалися вдома чи у родичів. Кадети кожного курсу ділились на роти, кількість яких визначалась штатним комплектом. У Сумському кадетському корпусі, так як і в інших корпусах, 1-а рота була старшою. Вона складалася із кадетів II та VI класів. Друга рота складалася із кадетів V та IV класів. Третя рота - кадети III класу. Четверта рота - кадети II та I класів. П'ята рота підрозділялась на відділення /до 35 чоловік/ із кадетів кожного класу. Ротою командував ротний командир. Як правило, це був заслужений офіцер у званні полковника, який мав великий військовий досвід. Командування відділеннями покладалось на лейтенантів-вихователів. Вибір офіцера для кожного курсу здійснював безпосередньо директор Кадетського корпусу, до числа найголовніших обов'язків якого закон вносив спостереження за тим, щоб ... только люди достойные, с чистою нравственностью, с познаниями и способностями к воспитанию, были допускаемы к важной обязанности воспитателей».

ГОРТАЮЧИ ПОЖОВКЛІ СТОРІНКИ

Духовне життя Сумського кадетського корпусу було досить насиченим. У корпусі були кадетський струнний і духовий оркестри. Широкою популярністю користувався кадетський хор. До його репертуару входили й українські народні пісні. На сцені корпусу ставили вистави, в яких брали участь як артисти київських театрів, так і місцеві любителі драматичного мистецтва. В дні свят і

знаменних дат проводились тематичні вечори, концерти, танці. А з 1938 року тут знаходиться Сумське артилерійське училище. довоєнні роки після створення артилерійського училища було проведено десять випусків (з 1937 по 1941 р.р.). Декілька тисяч командирів-артилеристів були направлені в артилерійські частини. У 1937-1938 р.р. училище готувало і командирів для артилерії Іспанської Республіки. Напередодні Великої Вітчизняної війни та перший її період училище готувало кадри командирів-артилеристів для Монгольської Народної Республіки.

За заслуги в справі підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил Сумське артилерійське училище нагороджено двома орденами Червоного Прапора (у 1943 і в 1968 роках). У 1968 році наказом Міністра оборони СРСР училище перейменовано в Сумське вище артилерійське командне двічі Червонопрапорне училище ім. М.В.Фрунзе.

У 1997 році Військовий інститут артилерії при Сумському державному університеті зробив перший вітчизняний випуск молодих офіцерів для Збройних Сил України.

28 грудня 1999 року Військовий інститут артилерії відсвяткував 100-річний ювілей свого існування. З нагоди цього свята Постановою Кабінету Міністрів України інституту присвоєно ім'я гетьмана України Богдана Хмельницького.

Згідно з наказом Міністра оборони України з 1 вересня 2000 року інститут розпочав підготовку військових фахівців для частин та підрозділів ракетних військ Збройних Сил України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2001 року № 321 інститут був перейменований у Військовий двічі Червоного Прапора інститут ракетних військ і артилерії імені Богдана Хмельницького Сумського державного університету.

З 1992 року начальником Військового інституту артилерії є генерал-лейтенант Колесніков В.О..

Проходять роки і десятиліття, змінюються вивіски на будівлі колишнього Сумського кадетського корпусу. Нові люди в його стінах вирішують сучасні завдання підготовки офіцерських кадрів для захисту і слави Вітчизни. Але свою історію училище по праву відраховує з Сумського кадетського корпусу.

Г.С.СКОВОРОДА – ВИДАТНИЙ РИТОР-ГУМАНІСТ

Доп. - Бубенщиков Р.В., курсант 74 взводу СВІРВіА
Наук. кер. - викл. Яременко Л.М.

Григорій Савич Сковорода (1722 - 1794) – видатний письменник і філософ XVIII століття, ритор-гуманіст, просвітитель, представник демократичної культури українського народу. До визначеної йому природою мети він йшов свідомо.

Після закінчення науки в місцевій школі Григорій вступив до славної Києво-Могилянської академії.

За ці роки він здобув глибокі знання в мовах, у математиці, природознавстві, філософії, метафізиці, теології, красномовстві, тож склав добру підвалину для подальших студій у чужих краях, про що тоді мріяв. Невдовзі полковник Гаврило Вишневський, відбуваючи в урядову подорож до Мад'ярщини, взяв Сковороду для духовної праці при закордонній православній церкві.

За цей час він удосконалив свою німецьку мову і збагатився останніми здобутками науки. Три роки віддав він студіям метафізики та теології, перекладав проповіді Івана Златоуста, написав повчальні байки. Та скрізь Григорій спостерігав одне: багаті пригноблюють бідних, а ті проклинають свою долю. Повернувся Сковорода до Києва з головою, переповненою знаннями, із серцем, сповненим любові до рідного краю.

У 1753 році Сковорода був запрошений на посаду професора піітики у Переяславський колегіум. Від Києва до Переяслава Григорій йшов пішки. Дорогою зупинявся в Борисполі, інших містах, де розмовляв із простими людьми, які шанобливо його приймали. Коли його запрошували на обід, відмовлявся від горілки, вина і пива. Їв тільки овочі й фрукти, не вживав м'яса, навіть риби.

У Переяславі він одразу почав спілкуватися з ченцями, прочанами, козаками переяславського полку. Зав'язувалися відверті розмови. Сковорода говорить про нове життя людини – за покликом Бога, наводить біблійні притчі. Коли його запитали, як він ставиться

до Біблії, відповів: „Це найпрекрасніша для мене книга ..., це джерело життя, вічно зеленіюче плодоносне дерево”.

За свою викладацьку працю в колегіумі він відмовився брати гроші, бо звик жити дуже скромно. Спав не більше 4 годин, їжу вживав один раз після заходу сонця, одягнений був дуже просто, але чисто. Сковорода знав, що тільки відмовившись від зайвого, він зможе жити вільно, бути незалежним.

Лекції вважав справою потрібною та приємною насамперед викладачеві й корисною для суспільства. Готуючись до них він перечитував в оригіналі твори Плутарха, Цицерона, Горація, Івана Златоуста та інших філософів. Сковорода проявляв себе як педагог і ритор-новатор..

Гнаний політичними ворогами, але вірний своїм переконанням, упевнений у тому, що щастя людини не в почестях і розкоші, а в самопізнанні, у праці, Сковорода обирає свій шлях у житті: стає мандрівним філософом, народним учителем і співцем.

У системі філософських поглядів Сковороди важливе місце посідає принцип самопізнання. Кожну людину філософ розглядає як „мирок малый”, що криє в собі невичерпні творчі можливості для досягнення особистого, всенародного та загальнолюдського щастя на землі. Сковорода мріяв перебудувати хижацький світ шляхом переважно внутрішнього перевиховання, удосконалення. Пізнавши себе, кожна людина пізнає свої здібності, свої творчі нахили, своє природне місце в суспільстві - теорія „сродної праці” Сковороди.

Ідеї просвітництва, свободи, раціоналізму, справедливості, віротерпимості, толерантності Г.С. Сковорода поширював серед своїх учнів, серед народу. Він був видатним ритором-гуманістом. У багатьох відношеннях Сковорода нагадує старогрецьких філософів, твори й біографію яких він добре знав і намагався на практиці втілити їхнє кредо: жити відповідно до свого вчення і своїх переконань. За словами академіка Д.І. Багалія „... він жив так, як навчав, а навчав так, як жив”, тобто був чесний до кінця перед людьми і самим собою. Недарма сучасники (В. Ери) називали його „українським Сократом”, „харківським Діогеном” (В. Маслович). Особливо близьким за духом йому був образ давньогрецького мудреця Сократа. Ця людина ще за життя стала легендарною, її

без перебільшення можна вважати совістю українського народу.

ПРОБЛЕМА ДВОМОВНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Доп. - Карпенко Л., ЛС-304
Наук. кер. - викл. Яременко Л.М.

Аналіз існуючої мовної ситуації в нашій державі, зокрема у місті Суми, свідчить про зростання напруження довкола проблем реалізації конституційних вимог щодо розвитку та застосування мов. Слід констатувати, що вкрай повільно впроваджується українська мова в усі сфери життя. Навпаки, вона місцями "здає свої позиції" перед російською в порівнянні з попередніми роками. Адже більшість газет, теле-і радіопрограм виходять саме російською мовою, а відомо, що народ говорить тією мовою, якою говорять ЗМІ. Зокрема, у Сумських газетних кіосках немає жодного україномовного пізнавального видання для онацтва, хоч часто чуємо, що молодь – це майбутнє нашої нації.

В Україні проживає близько 12% росіян проти більш ніж 70% українців. Зіставлення цих даних робить незрозумілим питання двомовності як таке (українська та російська мови як рівнозначні). Яка нація в цій державі є основною і, відповідно, панівною? Та й світова практика свідчить не на користь двомовності. Адже навіть у такому конгломераті народів, як США, розуміють, що мова є зв'язкою, що збирає націю до купи. Було б дивним, якби, наприклад, розбудова держави Ізраїль почалася з двомовності. І нам є чому повчитися у цієї держави. Адже єврит – це мова, яка 1500 років переживала гоніння, яка стала "мертвою" мовою, але відродилася.

Чому ж саме в Україні постає питання двомовності? Чи може це якийсь комплекс меншовартості, неповноцінності своєї мови, культури, нації, себе самих?

Якщо ж говорити про спорідненість української та російської мов, історичні корені російськомовності в Україні, треба звернути увагу на те, що для Західної України ріднішою є польська. І саме тут постає питання, а чи є проблема двомовності суто культурною?

Адже двомовність не сприятиме ані зміцненню Української держави, ані духовному єднанню нації. Таким шляхом можна лише пошматувати країну на окремі князівства. То ж виявляється, що мовне питання є й питанням національної безпеки.

Звісно, такі країни, як Канада, можуть собі дозволити двомовність. Адже англійська (чи французька) в Канаді не переживали вікових гонінь. Та й невідомо, яка з цих мов є для Канади національною, бо чи є таке поняття як “канадська нація”.

Поняття “американська нація” – є. Бо в американців є спільна мова. Так званий American English, який вже давно перестав бути просто англійською.

Не можна забувати і про таке поняття, як “лінгвістична картина світу”. Воно означає, що кожен народ, кожна нація сприймає світ через призму своєї мови, і сприйняття не є однаковим у англійця, француза, росіянина і українця. Воно різне, бо у них різні мови, а мова то є відображення мислення, способу життя.

Ідея про глибинний зв'язок між мовою, мисленням і духом народу має значні історичні корені. Проте чи не найкраще її сформулював німецький мовознавець і філософ Вільгельм фон Гумбольдт: “Мова народу – це його дух, і дух народу – це його мова”.

Порівняймо, наприклад, етимологію деяких українських і російських слів:

виховати – заховати від зла; виховати – выкормить;

лікарня – лікувати, давати здоров'я; больница – терпеть боль;

панувальник – пошана, повага; поклонник – поклонение;

освіта – світло; образование – формирование по образцу;

подружжя – дружба; супруги – сопряженная пара;

шлюб – “злюб”, кохання; брак – брать.

Як бачимо, російська мова не така вже й співзвучна українській, та й український менталітет не схожий на російський.

Я не знаю жодної вагомої причини, з якої українці мали б надати російській мові статус державної. Знаю, чому цього робити не можна. А у владних колах ще й досі існує думка, що не буде шкоди від використання російської мови як офіційної у регіонах і містах з переважно російським населенням (це при 12% росіян).

Прикро, що в деяких регіонах України більшість шкіл – російськомовні. Та й у ряді україномовних навчання проводиться російською мовою. Для порівняння варто сказати, що у степових провінціях Канади, де українців нараховується 6-10%, українських шкіл немає, і не тому, що уряд цьому перешкоджає, а із зовсім іншої причини – канадійці українського походження вважають нерозсудливим ігнорувати державну мову і відмежовуватися від оточуючої їх культури, при цьому зберігаючи знання рідної мови. В Україні є і російськомовні вищі навчальні заклади.

Всупереч 10-ій статті Конституції України про державність української мови в деяких містах і областях російська мова набула статусу другої державної (Одеська міська рада ухвалила таке рішення 1993 р., Луганська 1994, Харківська 1996, Донецька 1997; прийняли подібне рішення й інші міста України: Харцизьк, Орлівка, Маріуполь, Новомосковськ, Лисичанськ, Запоріжжя). Це уловило появу сумних відголосків: денаціоналізація в цих регіонах відзеркалюється в деградації населення. Як свідчить статистика, саме Одеська, Запорізька, Луганська, Харківська області і Крим є лідерами по злочинності в Україні.

Ще сто років тому у своїй статті “Двоязичність і дволичність” Іван Франко звертав увагу на подібні факти (До речі, через критику москвофільства і відступництва від рідної мови, що аж ніяк не в’язалося з політикою поросійщення України, ця стаття багато років не друкувалася. Не включено її і до 50-томного зібрання творів І. Франка).

Що ж до “взаємозбагачення культур”, ми маємо дивитись не на сучасні Канаду чи Швейцарію, а на Грецію 1829, Польщу 1917, Чехію 1918, Ізраїль 1948. У цих країнах зрозуміли, що взаємозбагачення культур може проходити лише за умов їх вихідної рівності. Та у них, як і у нас зараз, ситуація була дещо інша – придушена власна мова (і культура) і мова колишньої метрополії, позиції якої дуже міцні. В такому випадку сильніша культура поглине, зневілює слабшу. (Прошу зауважити, що слово “слабшу” означає ослаблену, а не менш розвинену). Можна і приклад навести, що з нами станеться, як не замислимося: в Ірландії теж давали усім

“шанс” – тій самій англійській. І тепер англійська в Ірландії є, а ірландської немає.

Мені сумно, коли наші політики, намагаючись продемонструвати свою демократичність, розмовляють на російській мові під час офіційних візитів на Східну Україну. Мовляв, ми усім мовам даємо рівні шанси на розвиток, усі оберігаємо. Але це теж саме, що шуку від карася боронити: за цією демократією ми не бачимо, що саме українська мова в Україні потребує захисту.

За І. Огієнком “мова – то серце народу, гине мова – гине народ”. Тож питання двомовності - це не питання демократії, це не питання захисту мови нацменшини. Це є питання існування української нації.

РОЗВИТОК РИТОРИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В УКРАЇНІ, ВИДАТНІ ОРАТОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ

Доп. -Коритін Є.А., курсант 71 взводу СВІРВіА
Наук. кер. – викл. Яременко Л.М.

“Слова – єдине, що житиме вічно!” – казав один з риториків сивої давнини Гезлітт.

Риторика (красномовність), як й інші науки, має свою історію, без знання якої важко розраховувати на успіх, тим більше у ораторському мистецтві, необхідність у якому на сьогоднішній день все зростає.

Нині виникла гостра потреба у людях особистісного типу, які вміють самостійно мислити, переконувати живим словом. Саме тому відомий українській оратор Феофан Прокопович, який читав курс риторики у Києво-Могилянській академії, назвав риторику “царицею душ”, “княгинею мистецтв”.

Риторика, яку ще називають наукою та мистецтвом переконуючої комунікації, становить фундамент професіоналізму вчителя, юриста, менеджера, військового та багатьох інших гуманітарних кадрів нової України.

Свідоме життя людини можна розглядати як послідовність і сукупність промов, якісного чи неякісного мовлення, від чого

алежить її доля, а також доля навколишніх людей, отже, і всього суспільства. Тому значно зростає вагомість розвитку риторики, яку на Заході називають теорією і практикою комунікації (США), теорією мовного існування людини (Японія), неориторикою (Бельгія) тощо.

Важливу роль у відновленні національних риторичних традицій відіграють культурно – наукові передумови: в останні десятиліття активізувалися науки, спрямовані на розвиток мовної особистості, – стилістика, лінгвістика тексту, прагматика, соціальна і особистісна психологія, педагогіка, методика викладання мови тощо.

Народ України хоче і повинен зростити духовну, інтелектуальну особистість, відповідальну за мовленнєвий вчинок, – тому відновлення статусу риторики як науки і навчальної дисципліни є визначним кроком на шляху до творення демократичного, високоцивілізованого суспільства, в якому людина ціє словом ефективно, переконуюче.

Риторика виникла у стародавній Греції, де була ваговою складовою частиною суспільного життя. В Гомерових творах справжнім героєм вважався той, хто не тільки виявляв доблесть, а й міг гарно говорити. Війську Агамемнона, що завоювало Трою, дуже допомагав своїми промовами старий учитель Нестор, хоч він уже й не міг безпосередньо брати участь в битві.

До недавнього часу були відомі більшою чи меншою мірою праці античних риториків Аристотеля, Цицерона, Демосфена, Квінтіліана та деяких інших авторів, частково і слов'янська риторична спадщина, особливо ломоносівського періоду, часів Київської Русі, епохи українського ренесансу XVII – XVIII ст.

До наших днів дійшли 30 промов Демосфена, у тому числі й відома промова “Про вінок”. Жодна з них не є плодом імпровізації, а є результатом тривалої, виснажливої праці.

Слов'янська риторика України, Росії, Білорусі увібрала в себе латиномовні риторики, поетики, грецькі й західноєвропейські поетики й риторики, ідеї яких розвивали кращі гуманісти – просвітителі.

М.В.Ломоносов так визначає риторичу :”Красномовство мистецтво про всяку дану матерію красно говорити, тим самим прихилиючи інших до своєї про це думки”.

Окреме слово треба сказати про роль Києво-Могилянської академії, що тривалий час була єдиним вогнищем просвіти культури в Україні, в Росії, Білорусі та південних слов'янських країнах, мала статус європейського навчального закладу, а слава її випускників-просвітителів сягала світового масштабу.

Останньою “риторичною хвилиною” в Росії початку ХХ ст. можна вважати відкриття у 1919 р. у м.Петрограді унікального навчального закладу – Інституту Живого Слова – на чолі професором В.М. Всеволодським-Гернгросом.

Сучасний етап духовно – інтелектуального відродження українського народу вимагає відродження його риторичної спадщини, щоб виробити свій оригінальний ораторський стиль.

АНАТОЛІЙ КОНІ - МАЙСТЕР ОРИГІНАЛЬНИХ СУДОВИХ ПРОМОВ, “ЧАРОДІЙ СЛОВА”

Доп. - Андрущенко Р.В., курсант 74 взводу СВІРВі.
Наук. кер. – викл. Яременко Л.М.

Зі своїх 83-х 10 років Анатолій Федорович Коні прожив при радянській владі. Вона позбавила його, здається, усього: вищих чиновницьких звань і орденів, посади члена Державної Ради, крім звичайно, звання почесного академіка з красного письменства. Яке б будь-яке академічне звання, воно надавалося видатним російським письменникам довічно.

У 82-річному віці А.Коні писав:” Я прожив життя так, що мені за що червоніти. Я любив свій народ, свою країну, служив їм, і міг і вмів. Я не боюся смерті. Я багато боровся за свій народ, за те, що вірив”.

Протягом усього свого життя він займався літературною діяльністю, писав про Пушкіна і Толстого, Тургенева, Достоевського, Гончарова і Некрасова... Його характеристики нагадують не стільки портрети, скільки висічені майстерною рукою.

ам'ятники відомим літераторам. Він вважав себе потрібним народові – і продовжував служіння йому. А.Коні запропонували поїхати за кордон на лікування (це була завуальована пропозиція виїхати між голодною Росією у стані війни і ситим комфортним заходом), він відмовився, а інакше і не могло бути. Але це не значало, що Анатолій Федорович приймав ідеї партії та нову владу.

В історію ХХ століття А.Коні увійшов як блискучий юрист, майстер оригінальних судових промов.

Здобувши ґрунтовну освіту, в 22 роки А.Коні захищає кандидатську дисертацію на тему: “Про право необхідної оборони”. Саме в правознавстві він знайшов себе – служителем Феміди Коні виявився дійсно блискучим.

Неухильно дотримуючись закону, суддя або прокурор Коні либоко вникав у психологію людини, яка завинила, завжди бачив у ній не відвернену фігуру, до якої необхідно застосувати ту чи іншу статтю Укладення про покарання, а “душу живу”, ретельно аналізував усі “за” і “проти”, з послідовним гуманізмом і безстрашністю відстоював право людини в тих випадках, коли воно неважалося. Однак завжди був непримиренний до відомих і безсоромних законопорушників.

Коли прокурор Коні брався за “розплутування” справи представника визначеного стану, чомусь ображався весь стан. Жодний дворянин-чиновник чи поміщик або церковний служитель чи військовий офіцер не в змозі був підкупити молодого прокурора Харківського окружного суду.

Судові справи Коні знайшли відображення в нарисах “Справа Овсянникова”, “Ігуменя Митрофанія” та інші, де правові і моральні акценти були чітко розставлені.

Протягом 1917-1920 рр. А.Коні на прохання А.В.Луначарського прочитав близько тисячі публічних лекцій у різних петербурзьких навчальних закладах, передаючи молоді свої знання й практичний досвід.

Анатолій Коні ніколи не сходив зі свого “острівця” законності і права, ніколи не втомлювався нести “вогонь” правди, справедливості і культури в народ і в суспільство. Від того

відважний, навіть, зухвалий по відвазі перехід з однієї епохи в іншу став для нього вираженням вищої творчої і громадянської любові до своєї багатолюдної Росії, до народу, від якого він ніколи не мислив ні відокремити, не віддалити себе.

Як багато з минулого в сьогодення зумів перенести Коні – учений, юрист-практик, літератор, лектор-просвітитель. 9 лютого 2004 року виповнилося 160 років від дня його народження.

25 лютого 2000 року заснована медаль Анатолія Коні за великий внесок у реалізацію державної політики в сфері юстиції і законотворчу діяльність.

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ АРТИЛЕРІЇ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МОВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Доп. - Шишов Д., курсант 71 взводу СВІРВіА
Наук. кер. – викл. Яременко Л.М.

Артилерія являє собою важливу складову частину сучасної армії.

Артилерія має багатовікову історію. Вона прийшла на зміну стінобитній і металевій техніці.

Перші вогнепальні гармати були примітивні за своєю будовою. Серед перших гарматних майстрів Русі найбільш відоме ім'я Микула Кректников (середина IX ст.).

У XIV-XV ст., коли в країнах Європи було освоєно лиття, гармати почали відливати з міді і бронзи. Широка організація гарматно-литтєвої справи на Русі приходить на кінець XV ст. початок XVI ст. Відливка гармат із бронзи дозволила значно прискорити і полегшити процес їх виготовлення та полішити конструкцію. В XV-XVI ст. відбувається подальший розвиток озброєння військ, з'являється бойовий досвід у застосуванні артилерії. Все це призводить до перетворення артилерії із виду зброї в рід військ (поряд з піхотою та кіннотою).

У XVI-XVII ст. зароджується артилерійська наука. В XVII ст. в передових країнах проходить подальший розвиток артилерії.

Намітилась стандартизація в їх виготовленні, виросла роль артилерії військах.

На початку ХУІІІ ст. Петро I, використовуючи досягнення в розвитку артилерії європейських армій, докорінно змінив російську артилерію. Був установлений чіткий порядок виготовлення матеріальної частини за кресленнями, введено єдину артшколу і загальне найменування гармат. Артилерія була поділена на полкову, польову, осадну і укріплювальну. Подальший розвиток артилерії в Росії в середині ХУІІІст. пов'язаний з діяльністю генерала-фельд-техмейстера П.І. Шувалова, видатних полководців П. Румянцева, А.В.Суворова, М.І. Кутузова.

Переозброєння артилерії передових армій нарізними різнозарядними гарматами ознаменувало докорінний переворот у розвитку артилерії, збільшилась дальність стрільби (1,5-4 тис.м.) і точність попадання і швидкострільність.

Особливе місце в історії артилерії належить талановитому російському винахіднику В.С.Барановському, котрий 1872-77 рр. перше розробив ряд зразків швидкострільної зброї. А з винаходом бездимного пороху в 80х р. ХІХ ст. принципи будови швидкострільних гармат Барановського були запозичені всіма країнами Європи.

Під час І світової війни з'явилась легка артилерія супроводу піхоти, протитанкова і зенітна. В період громадянської війни було прийнято єдину організаційну структуру артилерійських підрозділів частин. У 2-ій половині 20-х років в усіх країнах проводилась модернізація артилерії, велась робота по створенню нових гармат легкої і важкої артилерії, протитанкових і зенітних гармат та гармат великої потужності.

Подальший розвиток радянської артилерії пов'язаний з Великою Вітчизняною війною 1941-1945 рр. Особливо швидкими темпами розвивалась реактивна, зенітна, протитанкова, самохідна артилерія і міномети. Повоєнний розвиток артилерії іде по лінії подальшого підвищення її далекобійності, швидкострільності і маневреності. Повна моторизація армії викликала необхідність створення самохідної артилерії. На озброєння надійшли нові зразки гарматної, гаубичної, зенітної артилерії і мінометів. Особливо швидкого

розвитку набула реактивна артилерія, яка має підвищену дальність, високу точність і потужний залп, що дозволяє військам успішно влучати в ціль у стислі строки. Велика увага приділяється розвитку арзасобів боротьби з танками. В середині 50-х років створений новий ефективний засіб боротьби з танками – проти-танкові керовані реактивні снаряди. Сьогодні артилерія залишається важливим засобом вогневого забезпечення бойових дій військ, особливо при безпосередній вогневій підтримці мотострілкових і танкових частин і з'єднань, одним із вирішальних засобів боротьби з танками супротивника. При веденні бойових дій без застосування ядерних засобів ураження артилерія, як і раніше, буде головною ударною силою.

ПСИХОЛОГИ ТА ІМІДЖМЕЙКЕРИ ПРО МИСТЕЦТВО ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ

Доп. - Єфіменко А., курсант 72 взводу СВІРВіА
Наук. кер. – викл. Яременко Л.М.

У час переваги електронних технологій публічні виступи залишаються найпотужнішим інструментом інформування чи переконання групи людей. Вони допомагають виробляти політику й є каталізатором дії. Публічні виступи є ефективним засобом для здобуття визнання і демонстрації лідерства в будь-якій компанії чи професії.

З точки зору іміджмейкерів публічний виступ дає можливість людині постати в найбільш вигідному для неї світлі. Публічний виступ – це робота над іміджем і з іміджем. Це найвиразніша картинка, котру ми надаємо людям. Щоб навчитися правильно й гарно говорити перед аудиторією, потрібні три основні передумови, а саме: володіти технікою мовлення, знати визначальні психологічні засади відносин між людьми і – найголовніше- що сказати. Для того щоб вас уважно слухали, необхідно завжди мати в запасі щось нове, причому розповідати цікаво, захоплююче. Гарні промови не просто надихають і запам'ятовуються, вони мають захоплювати й легко сприйматися. Кращі промови продовжують своє життя

незалежно від моменту їх виголошення, впливаючи на аудиторію, поза часом.

Публічний виступ вимагає серйозної підготовки. Виступ, як правило, складається зі вступної, основної й завершальної частин. Не треба забувати про надзвичайну важливість невербальних форм інформування, бо з виразу обличчя, пози, вітального жесту можна скласти певне враження про людину – приязне, байдуже чи вороже, - довідатись про рівень її культури і навіть про ставлення до мети зустрічі. Більшість дослідників погоджується, що вербальний компонент виступу займає 35%, а невербальний – 65% часу.

Щоб досягти мети виступу, слід підтримувати психологічний контакт з аудиторією, викликаючи й постійно стимулюючи в ній зацікавленість розмовою. Слід зачіпати почуття слухачів. Адже сильні емоції завжди позначаються на думках, залишаються надовго в пам'яті.

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНИХ ПІДПРИЄМЦІВ І МЕЦЕНАТІВ ХАРИТОНЕНКІВ ОЧИМА НАЩАДКІВ

Доп. - Шевченко О.В., курсант 73 взводу СВІРВіА
Наук. кер. – викл. Яременко Л.М.

У кожного народу є свої історичні особистості, лицарі без страху й докору, які не можуть загубитися серед століть. Саме такими і були представники династії Харитоненків: за кілька поколінь із державних селян у дворянську гідність Російської імперії. Родоначальником промислової династії Харитоненків вважають Герасима Омеляновича. У 1849 році І.Харитоненко вже належав до III купецької гільдії. Продовжувачем справи батька став його син Матвій. Але найбільшим підприємцем став молодший син Іван. Уже на кінець 40-х років він мав можливість розпочати свій тернистий шлях купця, промисловця, громадського діяча, мецената.

Акцентуємо свою увагу на меценатстві та благодійності цієї родини у повітовому місті Суми. З ініціативи Н.М.Харитоненко в місті Суми в 1888 р. був створений дитячий притулок. При ньому було відкрите жіноче училище. На будівництво й утримання було

витрачено 240 тис. карбованцев. А на кошти Харитоненка-старшого на його історичній батьківщині в с.Нижня Сироватка була побудована церква святителя Тихона.

При Сумському реальному училищі у 1882 р. він облаштував Олександро-Невську кам'яну церкву, а пізніше пожертвував 30 тис. карб.на будівництво храму при цьому ж училищі.

Пожертви сім'ї Харитоненків у сфері освіти були не менш щедрими. Для Сум 1873 рік був визначальним у розвитку місцевої освіти: жіноча й чоловіча гімназія реорганізуються в гімназії, які відтепер існують за рахунок благодійних коштів. На кожну гімназію меценати виділили по 5 тис крб. Для найбільш бідних учнів встановили спеціальні стипендії. У 1873 р. було створене 4-класне реальне училище з 2-ма відділами: механічним і хіміко-технічним. У 1891 р. при училищі були запроваджені стипендії імені І.Харитоненка, які призначалися учням із селянських сімей слободи Н.Сироватка.

У 1899 р. завдяки старанням П.Харитоненка створюється Михайлівський кадетський корпус – закритий військовий заклад, в якому вихованці навчалися за програмою гімназії. Будівельні роботи тривали кілька років і коштували П.І.Харитоненку 600 тис. карб.. Корпусний храм був освячений 26 вересня (ст. стилю) в день ангела Івана Герасимовича. Своєрідною відзнакою для стараних учнів кадетського корпусу був дозвіл користуватися унікальною сімейною бібліотекою Харитоненків.

Благодійність П.І.Харитоненка не обмежувалася лише суспільно значущими справами. Не можна не згадати ще про один аспект життя відомого підприємця: він був колекціонером і покровителем мистецтва. Довгі роки він був директором Московського відділення Імператорського російського музичного товариства. У консерваторії на його кошти навчалися 20 студентів. Саме він дав можливість талановитому юнакові із Лебедина Івану Стешенку, котрого пізніше називали другим Шаляпіним, стати світовою знаменитістю. Саме П.Харитоненко був обраний головою заснованого в 1913 р. в Москві Рум'янцевського музею (нині музею образотворчого мистецтва ім. О.Пушкіна).

У Московському й Сумському особняках П.Харитоненка

були розміщені зібрання картин, а в помісті Наталівці зберігалася цюдова колекція старовинних ікон, серед яких було кілька зразків XV-XVI століть (в основному Новгородської школи).

Але найбільшою пристрастю мецената було колекціонування російського живопису. В його зібранні були роботи В.Поленова, З.Сурикова, І.Рєпіна, М.Нестєрова, І.Айвазовського, В.Серова, З.Васнецова. Найвідоміша картина в його зібранні – “Невідома” Крамського.

Таким чином, члени сім'ї Харитоненко зробили значний внесок у розвиток культури й освіти, за що були відзначені багатьма нагородами й званнями. Так Іван Герасимович був нагороджений орденом Святого Володимира III ступеня за пожертву 100 тис. карб на гуртожиток Харківського університету.

Підсумовуючи сказане, приходимо до висновку, що такі люди, як члени родини Харитоненків, були знаменням своєї епохи й апитані часом і суспільством. І такі люди, безперечно, потрібні йьогоднішньому суспільству.

МОВНІ ОГРІХИ У ТЕКСТАХ ЗМІ

Доп. - Фесенко В., ПР-33/1
Наук. кер. – доц. Кузнецова Т.В.

Процес мислення нерозривно пов'язаний із мовою. Мислення – синонім до існування. Згідно з теорією німецького мовознавця і філософа Вільгельма фон Гумбольдта, різні мови дають не просто різні позначення одного й того самого поняття, а й різні його бачення. Один із перших етнолінгвістів, український учений Олександр Потебня вважав, що, оволодіваючи мовою, людина успадковує і той спосіб ставлення до світу, який пропонує мовна традиція, адже у мові фіксується притаманна саме цьому народові картина світу. Мова є основним засобом організації всіх видів суспільної діяльності: виробництва, науки, освіти, культури, служить основною розпізнавальною ознакою та є засобом збереження духовної самобутності кожної етнічної спільноти. Виконуючи такі важливі функції, національна літературна мова

відзначається нормами, що є обов'язковими для всіх мовців. Унормованість – основна ознака літературної мови.

Норма літературної мови – це сукупність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, закріплених у процесі суспільної комунікації.

Мовні норми історично та суспільно зумовлені, систематизовані. Учення про норми, як узвичаєні способи вимовляти й записувати слова відповідно до об'єктивних законів мови, становить теоретичне підґрунтя культури української літературної мови.

Розрізняють орфоепічні, графічні, лексичні, граматичні, стилістичні, орфографічні, морфологічні та пунктуаційні норми, опанування якими сприяє підвищенню культури мови.

На жаль, сьогодні трапляються чисельні мовленнєві помилки на різних мовних рівнях як у спілкуванні, так і на письмі. Зокрема, аналізуючи тексти ЗМІ, а саме оголошення і рекламу, а також інструкції різноманітних товарів, ми виявили значну кількість мовленнєвих огріхів. Найбільш поширеними серед них є лексичні помилки, представлені, в основному, кальками.

<i>Калька</i>	<i>Норма</i>
<i>на вашому торжестві</i>	<i>на вашій урочистості</i>
<i>безхазяйне майно</i>	<i>безгосподарне майно</i>
<i>достойнства автомобілів</i>	<i>переваги автомобілів</i>
<i>робота по місту проживання</i>	<i>робота за місцем проживання</i>
<i>постановка на облік</i>	<i>взяття на облік</i>
<i>охоронник</i>	<i>охоронець</i>
<i>надіньте рукавички</i>	<i>надягніть рукавички</i>
<i>прядь за пряддю</i>	<i>пасмо за пасмом</i>
<i>на протязі 20 хвилин</i>	<i>протягом 20 хвилин</i>
<i>відросші корені</i>	<i>відрослі корені</i>
<i>по скінченню вказаного часу</i>	<i>після закінчення</i>
<i>рясно сполосніть</i>	<i>ретельно сполосніть</i>
<i>попадання до очей</i>	<i>попадання у вічі</i>
<i>у неметалічній судині</i>	<i>у неметалевій посудині</i>
<i>готування суміші</i>	<i>приготування сумі</i>
<i>офарблюючи волосся</i>	<i>фарбуючи волосся</i>
<i>залишки фарби удалити</i>	<i>позбутися залишок фарби</i>

Порушення лексичних і стилістичних норм зустрічається в оголошеннях типу:

"Вам сьогодні весело, ви сьогодні одружуєтесь, все рівно ви від мене нікуди не дінетесь (музичне супроводження будь-яких вечорів)."

"Весілля чи ювілей. Запросили ви гостей? Як їм їсти, як їм пити, коли танці заводи? Музикант, тамада знають, що, коли, куди." ("Ваш Шанс").

Орфографічні помилки: *"автомобілі Росії", "ділер", "Мінюст"*.

Технічні огріхи: *"технічне забезпечення", "обладнення", "для ванн: розчиніть 500г. води", "після чого"*.

Отже, як бачимо, недотримання мовних норм ускладнює процес розуміння тексту. Неправильно вжите слово стає джерелом побічної теми, змінює хід думки читача, заважає сприйманню інформації. Крім цього, використання кальок комізує та спотворює зміст, що зовсім не личить професійному мовцеві. Як тут не згадати славнозвісні рядки: *"Не бійтесь заглядати у словник..."*.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

Доп. – Балаєва С., ПР-23
Наук. кер. – доц. Євграфова А.О.

Серед слів, які набувають в різний час і в різних вустах різного змісту, - давні й нові слова – демократія (як ідеал і ... лайка), справедливість, еліта, опозиція, перебудова ... і, звичайно ж, національна ідея. Що таке національна ідея? Якою вона є чи буде (чи може, чи мусить бути) для України? [1,8].

Тема потроху стає «модною». При розгляді різновекторних ідентифікацій національної ідеї автор статей, на жаль, не пропонує своєї дефініції цього поняття. Мабуть, тому що воно є занадто складним і надзвичайно заполітизованим. Втім поняття «національна ідея» все ж таки існує. І ми вслід за професором І.Науменко приймаємо таке розуміння національної ідеї як гостро розвинене почуття націоналізму, тобто сукупності мовно-

культурних, філософсько-етичних, світоглядних, духовних категорій, що виводять етнос на шлях самоідентифікації як на-ції [2,6].

У цьому переліку різних категорій, що визначають націю як таку, чи не найважливіша за значенням – мова. Бо саме вона є передумовою й основою культури і духовності, бо саме вона є генетичним кодом нації, її історичною пам'яттю, головною ідентифікаційною ознакою.

Мова, виконуючи акумулятивну функцію, фіксує духовні надбання народу. Особливим мовним матеріалом, який втілює культурно-національний світогляд, є паремії (прислів'я, приказки, приповідки, афористичні висловлювання).

Укладачі існуючих збірок прислів'їв та приказок не лише зібрали фольклорний матеріал, а й почасти видали їх, згрупувавши тематично[3].

Паремії – енциклопедії народного життя. Прислів'я невіддільні від життя народу і, як народ та його мова, – безсмертні. Народна мудрість – золота скарбниця культури, велике національне багатство. У пареміях зафіксовані всі аспекти людської діяльності. Що стосується теми національної ідеї в пареміях, то ми виділяємо в усталених формулах ставлення українців до морально-етичних явищ людського суспільного буття. Тут якнайяскравіше виявилась українська ментальність: світосприймання і світобачення, стосунки між особами в різних колективів, соціальна характеристика людини, ставлення до справжніх і фальшивих духовних цінностей.

Метою даної наукової роботи було проаналізувати і згрупувати відповідно до значення паремії, взяті із параміологічних словників [3].

Вдалося виділити паремії, які засвідчують любов до рідного краю: рідна сторона – мати, чужа – мачуха [3,361]; свій край, як рай, а чужа країна, як домовина [3,361]; лучче на родині кості положити, як на чужій слави добувати [3,361]; Дон Доном, а найкраще дома [3,362]; за рідною землею і в небі скучно [3,361]; з рідного краю і ворона мила [3,361]; за рідний край хоч помирай [3,361]; не дай, доле, в приймах жити, а на чужині гинути [3,361]; в чужім краю і солов'ї лиш цвірінькають [3,361]; де рідний край, там і під ялиною рай [3,361].

Особлива повага до слова змальовується у таких пареміях: птицю пізнавати по пір'ю, а людину по мові [3,226]; красне слово – золотий ключ [3,227]; від теплого слова і лід розмерзається [3,226]; слово до слова зложиться мова [3,327]; ласкаве слово – що весняний день [3,227]; слово старше, ніж гроші [3,227]; говорити – не горох молотити [3,229]; добре тому жити, хто вміє говорити [3,229]; не до ладу сказати – краще мовчати [3,231]; знаєш - кажи, не знаєш – мовчи [3,233].

Література:

1. Кравченко Л. Національна ідея// Урок української – 1999-№1-с.8-14, №2-с.2-5.
2. Науменко І. Національна ідея. Як її розуміти?// Українська газета.- №11.18.03.2004.
3. Українські прислів'я та приказки/ Упоряд.С.В.Мишанич, М.М. Пазяк.- К.:Дніпро, 1984.

ДЕЯКІ МОВНО-НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО ЕТИКЕТУ

Доп. - Ошкодьорова М., студ. філії НУВС в м.Суми
Наук. кер. - доц. Василенко В.А.

Феномен людського спілкування є явищем складним, синкретичним. У ньому міцно переплетені соціальні, психологічні та мовні чинники. Тому вивчення комунікативного акту без комплексного підходу, без постійного врахування всіх трьох складників неможливе. Важливу роль у людському спілкуванні відіграє мова, а точніше мовлення, що є найуніверсальнішим засобом комунікації. Саме мовні характеристики акту комунікації вивчені мало.

Діловий мовний етикет визначається мовознавцями як система "стійких формул спілкування, рекомендованих суспільством для встановлення мовленнєвого контакту співрозмовників, підтримання спілкування у виразній тональності відповідно до їх соціальних ролей і рольових позицій відносно один одного в офіційних обставинах" [ЛЕС,241].

Структуру мовного етикету визначають такі основні елементи комунікативних ситуацій, як звертання, привітання, прощання, вибачення, подяка, побажання, прохання, знайомство, поздоровлення, запрошення, пропозиція, порада, згода, відмова, співчуття, комплімент, присяга, похвала тощо. Названі елементи мовного етикету покликані репрезентувати насамперед увічливість співрозмовників.

Відбором етикетних мовних формул на кожному етапі створюється та чи інша тональність спілкування. У європейському культурному ареалі розрізняють п'ять тональностей спілкування: високу, нейтральну, звичайну, фамільярну і вульгарну.

Високою тональністю спілкування характеризується сфера суто формальних суспільних структур (урочисті заходи, дипломатичні прийоми, брифінги тощо). Нейтральна тональність функціонує у сфері офіційних установ. Звичайна тональність характерна для спілкування на побутовому рівні. Фамільярна тональність забезпечує спілкування в колі сім'ї, у дружньому товаристві. Вульгарна тональність спостерігається в соціально неконтрольованих ситуаціях.

Важливо те, що діловий мовний етикет, зберігаючи традиційну структуру етикетних виразів, не є закритою системою, бо йому властива динаміка і гнучкість. Як відомо, частина формул мовного етикету поступово архаїзується. Наприклад, мало кому відомі вирази: “Добрідосвіток!”, “Уклінно прошу ...”, “Коли Ваша ласка...”, “Дозвольте, шановне товариство, відрекомендуватися”. Інші донедавна належали до виразів-табу: “добродії”, “панове”, а ще - “гречна панно”, “гречний паничу” тощо. А сьогодні виникають нові вирази, що творяться за типовими для української мови моделями, напр.: “бажаю Вам усіляких гараздів!”

Слід наголосити, що суттєвою диференційною ознакою мовного етикету українців є форми кличного відмінка: Василю Миколайовичу, Павле Сидоровичу, пане голову. Однак, на жаль, ця давня істотна риса нашого мовного етикету катастрофічно, неприпустимо швидко зникає з українського мовного небосхилу. Як засвідчують результати наших спостережень і соціолінгвістичних досліджень, молодь, люди середнього віку, міське населення майже

не послуговуються кличним відмінком. Зрештою, це не дивно, бо про нього іноді забуває навіть українська преса, телебачення, радіо.

Безумовно, має свої особливості і мова керівника. Повагу і довіру до нього формують – і грамотність мови, і точне вживання слів та мовних конструкцій, дикція, і сила звуку тощо.

Таким чином, культура усного мовлення ділової людини – неодмінний складник загальної культури, суттєва ознака його моральних ділових якостей і характеру, це, перш за все, обов'язок поводитися високі моральні принципи, мати багатий внутрішній зміст, формувати глибоку духовність і дотримуватися норм етикету.

ФРАНЦУЗЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СЕМАНТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Доп. - Білик М.М., студ. філії НУВС в м.Суми
Наук. кер. – доц. Василенко В.А.

Питання мовної еволюції, а саме ролі іншомовних запозичень у мові привертала увагу мовознавців з давніх часів.

В українському мовознавстві питання про французькі запозичення поки ще детально не розглядалося. Лексика французького походження розглядалася мимохідь із вивченням інших явищ (Л.А.Булаховський, І.К.Білодід, М.А.Жовтобрюх, В.М.Русанівський та ін.).

Французькі запозичення проникали в українську мову різними шляхами: через мову-посередника (польську, німецьку), а також прямим шляхом через літературні джерела.

У першій половині XVII ст. в українську з французької потрапляє деяка кількість слів, пов'язаних з військовою лексикою: *амуніція, бомба, конвой, мушкетер, сержант* та інші; менш представлена виробнича лексика: *типографія, матриці*; побутова: *пантофль, боти*; поодинокими словами представлена дипломатична лексика: *секретар, декрет*.

У другій половині XVII - першій половині XVIII ст. українська мова збагачується новими французькими словами, які належать до таких галузей: 1) військова: *альяр, марш, форпост, перспектива,*

фортифікація, флот; 2) суспільно-політична: міністр, кабінет; 3) юридична: ордер, кондиція; 4) мистецтво: білет, ілюмінація, ложа, маскарад.

Збільшується кількість французьких запозичень, що належать до різних сфер побуту: *бутель, крен, камзол, поплін, сервіє*.

З другої половини XIX ст. починається дискусія відносно запозиченої лексики в українській мові, яка продовжувалася до недавнього часу. В ній, як відомо, одна частина мовознавців дотримувалася думки, що слід обмежити кількість запозичень за рахунок суто українських новотворів із відповідними значеннями. Інша вважала запозичення природним шляхом поповнення словникового складу.

Найбільша кількість запозичень із французької в українську припадає на другу половину XIX - початок XX ст. За останній час збільшився приток запозичень з англійської і зменшився з французької мови, але корпус останніх у сучасній українській літературній мові досить великий (понад 2000 слів).

Визначимо тепер місце запозичень із французької мови в українській. Відповідно до схеми Халіга-Вартбурга весь універсум розподіляється на 3 великі групи: 1) всесвіт; 2) людина; 3) людина і всесвіт.

Розглянемо, як французькі запозичення співвідносяться з різними складовими частинами універсуму. На думку дослідників, найменш проникливою є та частина словникового складу, яка пов'язана із всесвітом. Запозичення з французької представлені в цій частині одиничними назвами із сфери "небо і небесні тіла" (*гало, зеніт*), погоди та вітрів (*бриз, містраль, мусон*), назвами рельєфу та ґрунту (*грот, гравій*). Незначною кількістю представлені також назви живих істот: *жако, казуар, дюгонь, кашалот, тюрбо, кальмари, терміти*.

Ряд рослин в українській мові має подвійну назву - народну, на ґрунті української мови і французьку, яка часто виступає як термінологічна назва: часникова цибуля - *рокамболь*, земляна груша - *топінамбур*, печериця - *шампіньйон*. У такому випадку, як бачимо, відбувається диференціація рідного і запозиченого слова за функціонально-стилістичними ознаками.

Основний корпус французьких запозичень в українській мові належить до частини універсуму "Людина", бо ця сфера повніше відображає явища, що пов'язані з відношенням запозиченої і рідної мови. У складі української мови понад 350 французьких назв осіб. Це слова, які характеризують людину за зовнішнім виглядом (*блондин, брюнет, шатен*), за расовими ознаками (*метис, мулат*) і фізіологічними ознаками представленими словами, що називають воропливий стан (*ідіот, кретин, маньяк*).

У запозичених із французької назв керівників існує синонімічне відношення слів, яке має загальну назву "керівник" (*шеф, патрон*), що відрізняються стилістичними ознаками. Інші назви керівників як запозичені з французької, так і суто українські або які прийшли з інших мов (*директор, омендант* і т.ін.) відрізняються сферою діяльності.

У назвах осіб стосовно комерційної і фінансової діяльності осіть широко представлені синонімічні відношення суто українських і запозичених із французької слів (*компаньйон - оваріш, нуворіш - парвеню - вискочка, комерсант - торговець, конкурент - суперник, партнер - компаньйон - спільник*). Як бачимо з прикладів, синонімічний ряд може включати поряд із суто українськими декілька іншомовних слів.

Запозичені слова цієї групи мають переважно термінологічні значення, а українські відрізняються ознакою розмовності.

Значну за кількістю слів і семантичними ознаками групу складають назви діячів мистецтва. У ній обмежені суто українські співвідношення - синоніми, а там, де вони представлені (*балерина - танцівниця, журналіст - газетчик*), відрізняються обсягом значення (у даному разі - більш вузькому).

Ще одну групу запозичених із французької слів складають назви осіб за психічними та емотивними ознаками. До них належать: *мораліст, організатор, реаліст, романтик; альтруїст, бюрократ, доктринер, егоїст, педант, прожектор, садист; авантюрист, аферист, браконьєр, інтриган, кар'єрист, мародер, шантажист; доміно, маска*.

Як бачимо, запозичені з французької мови назви осіб характеризують людину переважно за придбаними в суспільстві ознаками, менш представлені слова, що характеризують особу за її фізичними, біологічними ознаками, а також за психічними якостями, що відображає і загальне положення французьких запозичень у структурі української мови.

КАФЕДРА ПОЛТОЛОГІЇ, СОЦІОЛОГІЇ, ПСИХОЛОГІЇ І КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

СНОВИДЕНИЯ И ТВОРЧЕСТВО

Докл. – доц. Кривопишина Е.А.

Развитие креативности как необходимого свойства творческой личности на современном этапе научного психологического знания немислимо без изучения бессознательного уровня психической деятельности. Процесс творческого воображения буквально подпытывается, а иногда – базируется на таких проявлениях бессознательного как интуиция, инсайт, сновидения.

В психологической литературе рассматривается проблема участия бессознательного в творческом процессе, в частности, роль сновидений во внутренней определенности процессуальных стадий художественного и научного творчества.

Так, многочисленные публикации Б.М.Кедрова, посвященные разработке теории научного открытия, анализу процесса научного творчества, содержат информацию об участии бессознательного в творческом акте. В работе “День одного великого открытия” дается психологический анализ открытия периодического закона Д.И. Менделеевым. Общеизвестным фактом является то, что согласно рассказу ученика и друга Менделеева – профессора Иностранцева – таблицу периодических элементов ученый увидел во сне. На основании ранее известных данных, Кедров выстраивает ретроспективу великого открытия: 1)

подготовительный этап (около 15 лет); 2) момент открытия (1 день); 3) разработка (около 3-х лет); 4) проверка, доработка, утверждение в науке (около 30 лет), которая призвана развеять легенду о том, что периодическая таблица приснилась Менделееву в виде карточного пасьянса. Но свидение в день 17 февраля 1868 года действительно сыграло свою роль, родилась гениальная догадка, справедливости ради нужно отметить, что ей предшествовали годы напряженного научного поиска и труда.

Современные исследования не отрицают доминирующую роль участия сознания в творческом процессе, в то же время доказано, что определенная часть творческой работы мозга протекает на бессознательном уровне.

Бессознательные механизмы в измененных состояниях сознания, а также во время сна, участвуют в творческом акте, переработке и перегруппировке ранее накопленной информации, что, в конечном счете, приводит к созданию нового творческого продукта.

В исследованиях А.Н. Леонтьева, Я.А. Пономарева получила подтверждение гипотеза, что в основе психологического механизма решения творческой задачи лежит проблема взаимоотношения прямого (осознаваемого) и побочного (неосознаваемого) продуктов деятельности.

Эту проблему современная психология пыталась решить в том числе, ссылаясь на разницу в функциях левого и правого полушарий головного мозга. Согласно межфункциональной асимметрии мозга, левое полушарие отвечает за анализ речевой деятельности, напоминает цифровую вычислительную машину, работающую и непрерывно контролирующую психическую деятельность; в то время, как правое полушарие – пространственное и целостное восприятие, по типу аналогового устройства, работающего по принципу сравнения, идентификации и ассоциаций. Этим можно объяснить “интуитивное мышление”, которое часто ассоциативно, пространственно конструктивно продуцирует “готовые решения” – догадки, но вербально не отработанные и не уточненные. Это объясняет интуитивное понимание художественных произведений, музыки, воздействие которых

сложно, а иногда невозможно выразить словами, т.е. заменить вербальным описанием.

Интуитивный ряд не включается в оценку того или иного явления, идеи. Эта оценка зреет, иногда в течение нескольких месяцев, лет. Этот процесс можно представить следующим образом: события, свидетелями которых мы являемся, остаются некоторое время в кратковременной памяти, где одни следы исчезают, а другие — частично или полностью — переходят в долговременную память. Физиологический механизм этого явления, как отмечает Вулдридж, получил название ассоциативное припоминание, заключается в следующем: постоянно меняющаяся картина текущих событий проецируется на “экран” свободных нейронов для образования новых следов памяти, кроме того, передается многочисленными комплексами, проводимость которых повышена, так как там хранятся старые следы. Формирование представлений ассоциативное возникновение в сознании забытых, неосознанных событий приводят к внутреннему видению, нахождению искомого решения, знанию. Это переживается как внезапное озарение — инсайт.

По пределению И.М. Сеченова, сновидения — это “небывалая комбинация бывалых впечатлений”. Постичь внутренний механизм физиологию сновидений помогло учение о высшей нервной деятельности, в частности, изучение особенностей процесса торможения.

Экспериментально доказано, что переход нервной клетки из состояния возбуждения к полному торможению и обратно совершается через ряд промежуточных, так называемых гипнотических фаз. Когда сон глубокий, сновидений не бывает. Мы видим сны в парадоксальной фазе, когда по тем или иным причинам сила тормозного процесса в отдельных клетках или участках мозга ослабевает и полное торможение меняется одной из переходных фаз. Для находящихся в переходной фазе корковых клеток полустершийся отпечаток давнего переживания или впечатления может сыграть роль слабого раздражителя, и тогда казавшееся давно забытым пробудит в нашем мозге образ, который представляется реальным. Во время сна на фоне торможения яркое

вспыхивает возбуждения, которые связаны с теми или иными стремлениями, занимающими нас в течение дня. Этот механизм получил название оживление дремлющих доминант, и именно он, по мнению физиологов, лежит в основе тех сновидений, которые способствуют решению творческой задачи.

Еще одним подтверждением участия в творческом процессе сновидений является открытие химической структуры бензола Ф.А. Кеккуле, решение проблемы молекулярной структуры бензола пришло к ученому во сне, он увидел древний образ змеи с хвостом во рту – прообраз кольца, который вызвал к жизни решение творческой задачи – молекулярной структуры бензола.

Сегодня ученые работают над созданием кибернетических моделей с иным способом решения творческих задач. Основное внимание при этом уделяется стратегии решения творческих задач. Этот эвристический поход, основанный на минимуме информации, не гарантирует полного успеха, но может обеспечить его.

Бессознательное, и, прежде всего сновидения, являются обычным способом переработки информации и познавательной деятельности. Этот эвристический способ остается по-прежнему во многом таинственным, но оставляющим надежду – открыть тайны человеческого сознания.

САМОВИРАЖЕННЯ, САМОТВЕРДЖЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Доп. - ст. викл. Сахно П.І.

Питання про самовираження, самоствердження, самореалізацію в юнацькому віці постає дуже гостро, бо це є спосіб не тільки вияву свого “я”, а і важлива умова адекватного і гармонійного розвитку особистості.

Потреба у самовираженні може виявлятися в різних формах – явних чи неявних. Чим слабкішою є здатність людини опонувати своєму внутрішньому “я”, чим слабкіше самооцінка, тим більш значущою для неї є зовнішня виразність.

Потреба у самовираженні виникає ще в дитинстві, але активно змінюється, поповнюється новим змістом у юнацькому віці. Самовираження в подальшому розвитку особистості стає основою самореалізації процесів, визначальних у житті творчості людини. Потреба у самовираженні може бути прихована у внутрішній сутності людини, якщо її не було реалізовано на даному етапі життя. Найбільш поширеною є думка, що самоствердження – це намагання особистості завоювати соціальну позицію, знайти своє місце в оточенні, прагнення реалізувати себе в об'єктивному світі.

Сутність самоствердження розкривається через само спрямованість особистості на задоволення найбільш фундаментальних потреб - в праці, творчості, повазі.

Карл Роджерс у своїй теорії особистості виходить із того, що внутрішні труднощі людини, при відповідному втручанні терапевтичного характеру, мають потяг до зовнішнього прояву. Самоствердження особистості розвивається в міру “подорослішання” індивіда, розширення коло його діяльності та спілкування і стає детермінантою постійного тяжіння до розвитку.

Потреба у творчій самореалізації важлива характеристика особистості, оскільки засвоєний життєвий досвід, який пройшов через призму внутрішнього світу особистості оцінюється, критично переробляється нею і переходить у дійову позицію. Механізми самореалізації надають діяльності і поведінці людини особистісного смислу, що знаходить свій вираз у перетворенні суспільних вимог і оцінних критеріїв на норми самооцінки і самоконтролю. Для успішної дії внутрішніх механізмів самореалізації особистості необхідний високий рівень її духовного розвитку. Недостатній рівень моральності може призвести до негативної самореалізації.

Самореалізація пов'язана із свідомим прагненням розкрити свої сили та здібності в суспільному застосуванні, у соціальній спрямованості особистості.

Близьким до поняття самореалізації є поняття саморегуляції, самокерування, які характеризують психологічний механізм самовпливу, внутрішнього панування над собою. Самокерування є елементом внутрішнього контролю у процесах самовиховання, самопереконання, само опанування.

Самореалізація – це по суті, самоконструювання, в процесі якого набувається життєвий досвід. Але самореалізація може бути не тільки позитивною, а й негативною, у результаті чого має місце антисоціальна поведінка особистості. Якщо проаналізувати негативну самореалізацію, то необхідно відзначити, що в підлітковому віці часто порушуються загальноприйняті норми. Це пояснюється тим, що підліток не вміє правомірними засобами задовольнити свої соціально-психологічні потреби у визнанні, повазі, самоствердженні. Специфічним у підлітковому віці є прагнення якомога скоріше досягти статусу дорослої людини, самостійності. Ця установка може реалізуватись як позитивним так і негативним способом. Підліток може брати участь у різних видах трудової діяльності, які не вимагають спеціальної професійної підготовки, фізично доступні йому. Прагнення до новизни життєвих вражень та до лідерства дозволяє йому досягти певних успіхів і навіть особистої самореалізації у спорті, мистецтві, художній, музичній, технічній творчості та ін.

Водночас психологічно напружена ситуація розвитку підлітків за відсутності недостатнього педагогічного керування родичами змушує їх використовувати не завжди краще, але швидкодіючі засоби досягнення дорослості. Так, підлітки легко і швидко приймають такі негативні форми психологічного захисту, як "притиснення" неприємних роздумів про наслідки свого вчинку, самоізоляція, витрощі, відкритий негативізм або конформне підкорення вимогам, демонстрація фізичної сили, агресивність, загроза, брутальність, шахрайство, пантаж. В основі негативних форм самореалізації лежать специфічні для юнацького віку особливості особистості: суперечливий розвиток особистісних утворень, недостатня критичність до себе та завищені вимоги до інших, неадекватно високий рівень домагань та малий життєвий досвід, прагнення до новизни, самостійності, а водночас несвідома підпорядкованість вторинній людині, психологічне розчинення у групі ровесників.

Психолого-педагогічними дослідженнями доведено, що одним з найбільш поширених причин негативної самореалізації підлітків є їхня нездатність соціально прийнятним способом компенсувати свою непристосованість до соціального оточення,

зв'язану з низкою особистісних акцентуацій та недостатнім розвитком загальних здібностей.

Важливим завданням суспільства в цьому напрямку є формування у молоді почуття соціальної перспективи, свідомості, творчої спрямованості як головної лінії життєвих орієнтацій.

Важливою стороною самореалізації є самовизначення. Завдяки самовизначенню особистість включається в ті, чи інші структури суспільного життя через індивідуальний вибір. Особистість вибирає з того, що реально доступно їй в даний період життя.

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЛЮДИНИ ДО СУЧАСНОЇ ДІЙСНОСТІ.

Доп. - Соловей А.С., ЕФ-37
Наук. кер. - ст. викл. Сахно П.І.

Особистість-це перш за все людина. Але не просто людина, а окремо взятий представник людського роду, який означається поняттям "індивід"(йому властиві неповторні природні і соціальні якості). Особистість - це суспільний індивід, якому притаманні соціально значущі риси, що утворюють стійку систему багатоманітних якостей, рис індивіда. У ході історичного розвитку індивід може набувати одні та втрачати інші соціальні якості, але є якості і незмінні.

Системна якість, яку являє собою індивід, здобувається ним у практичній діяльності, зокрема у праці та в спілкуванні з іншими людьми. Індивід тільки тоді стає особистістю, коли його залучено до суспільних відносно спілкування з людьми.

Людський індивід має величезну кількість взаємопов'язаних суспільно цінних рис, які мають природні і соціально значущі риси. Моральні якості особистості носять тільки соціально значущий характер. Звичайно, тим чи іншим індивідам властиві і багато негативних, аморальних якостей.

Багато рис особистості відносяться одночасно і до психологічних, і до моральних якостей. Кожна із численних

костей даного індивіда може істотно відрізнятись від відповідної кості іншої людини (наприклад, за ступенем розвинутості). Усі соціально значущі якості є продуктом впливу суспільства, соціальних спільностей, окремих людей на дану особистість, а також продуктом самовиховання. Ці якості справляють величезний вплив на розвиток суспільства, тому вони називаються соціально значущими.

Сукупність соціально значущих відмінностей особи становлять індивідуальність – відмінність кожної конкретної особи від іншої в залежності від інтелекту, характеру, темпераменту, потреб, інтересів, здібностей, схильностей, яка являє собою системну якість, що виражає неповторну, оригінальну єдність природних та соціальних рис людини.

Розвинена особистість має багато соціальних, культурних, моральних, естетичних, психологічних рис.

Структура особистості досить складна. Вона складається з багатьох елементів, що перебувають у динамічному взаємозв'язку. Існують внутрішні та зовнішні основи структури.

Однією з внутрішніх основ є потреби людей. За багатством потреб, за їхнім характером, способами їх формування та реалізації можна судити про рівень розвитку особистості. Потреби людей є рушійною силою розвитку суспільства і людини. Заради потреби здійснюється людська діяльність. Багатоманітність потреб сприяє виникненню та розвитку багатоманітності інших рис особистості.

Людські потреби історично обумовлені, визначаються даним історичним типом суспільних відносин, соціальним середовищем, у якому живе особистість, системою виховання даного суспільства, а також самовихованням цієї особистості.

Потреби людини є основою її інтересів. Категорія потреби охоплює більш широке коло явищ, ніж категорія інтересу. Потреби існують у всіх біологічних організмів, в тому числі й у людини. Інтереси ж – тільки людині. Інтереси, як і потреби, є рушійною силою діяльності, поведінки і вчинків людей.

На сьогоднішній день важливе місце належить також проблемі адаптації людини до сучасної дійсності. У суспільстві має місце складна взаємодія найрізноманітніших, часто суперечливих

інтересів, і її результати бувають інколи несподіваними. Неодмінною умовою успішності політики, скажімо держави, є врахування цієї взаємодії, прогнозування її наслідків. Прикладом може бути громадсько-політична активність особистості. Вона виражає ставлення громадянина до політичної влади, системи, структури суспільства, політичних інститутів, установ, організацій (наприклад, боротьба за зміцнення або зміну політичної влади, політичні демонстрації і т.ін.). Протилежною політичній активності особистості є політична пасивність (наприклад політична індиферентність, нігілізм індивідів, їхня нездатність або небажання прилучатися до політичної культури та її цінностей).

У процесі прогресивної громадсько-політичної діяльності відбуваються зростання свідомості, злам застарілих стереотипів мислення та поведінки, звільнення особистості від усіляких забобонів; формується активна позиція особистості, поглиблюється почуття обов'язку, відповідальності перед іншими громадянами. Ця діяльність формує принциповість та рішучість у політичних діях.

Активна участь у громадсько-політичній діяльності дає змогу особистості узгоджувати свої інтереси з інтересами держави, дає можливість учасникові виявити свої творчі нахили, розкрити і вдосконалити свої особисті якості, сприяє зростанню його самосвідомості. На основі прогресивної громадсько-політичної діяльності розвивається моральна культура особистості, стають більш багатими за змістом її загальнолюдські моральні якості, риси.

За умов екологічної катастрофи особливо важливого значення набуває екологічна активність населення. Екологічна активність – це форма діяльності суб'єкта, відмінною ознакою якої є міра ступінь інтенсивності цієї діяльності, спрямованої на гармонізацію взаємодію людини і природи. Суб'єктами екологічної активності виступають особистість, соціальна група, держава, дане суспільство людство в цілому. Екологічна активність особистості спрямована як на цілі суспільства, так і на її власну самореалізацію. Вона є соціальною умовою і засобом здійснення глобальної “суперзнавець” – гармонізації взаємодії людини і навколишньої природи, взаємодії суспільства на природу, на середовище ма

узгоджуватися з його впливом на людину як на біосоціальну і соціальну істоту.

Але все це поки що в ідеалі. Реальність же така, що вплив суспільства на природу має здебільшого руйнівний характер. Тепер, хоч і запізно, люди отямилися. Проте небезпеки своєї екологічної орієнтації і діяльності у повному її обсязі людство ще не усвідомило. Суспільство під тиском негативних фактів, а також громадської думки змушене розвивати екологічну активність (вживаються заходи до збереження природного середовища, виділяють більше коштів на його охорону, впроваджується раціональне природокористування і т.д.). Але екологічні дії ряду країн світу практично розрізнені, мало узгоджені між собою; вони проводяться не завжди ефективно.

Екологічна активність держави і відповідна активність особистості соціально зумовлені суспільні умови сприяють розвитку екологічної активності особистості або гальмують його, накладають на нього певні історичні обмеження.

Серед різноманітних умов розвитку цієї форми проявом людської діяльності домінантне місце посідає загальна культура особистості, і зокрема, її соціально-екологічна культура. В зв'язку з цим важливо розуміти специфіку екологічної культури, її структуру, світоглядні основи, її зворотній вплив на формування світогляду методологічних передумов її вивчення, з'ясувати процес передачі досягнень сучасної культури новій генерації людей.

Сучасна дійсність досить складна і непроста. Вона вимагає від будь-якої особистості особливої мобільності внутрішніх і зовнішніх сил. Міжнародні конфлікти особливо впливають на психологію сучасної особистості. Постає проблема визначення відношення до речей, які пропонує сучасний світ. Окрім екологічних проблем постає багато питань, пов'язаних з питанням усвідомлення певних цінностей та орієнтирів у сучасному житті. На сьогодні велике число людей просто не бачить перед собою життєвих цілей і сенсу життя, що так чи інакше ускладнює адаптування людини до дійсності. Темпи життя значно прискорені, тому сучасній людині досить непросто знайти спільну мову не тільки з оточуючим середовищем, але й з собою. Тому важливе місце посідає вивчення

психології особистості, соціологічні дослідження моментів адаптації людини до сучасної дійсності.

КУЛЬТУРА ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

Доп. – Кравчук Л., М-33

Наук. кер. – ст. викл. Сахно П.

Розглядаючи людське життя як цілісність, неможливо обминути питання про його значення з точки зору існування розвитку культури і цивілізації в цілому. Такий підхід до життя як культурного феномена суттєво доповнює традиційні дослідження культури окремих сфер і форм життєдіяльності: культури праці, побуту, дозвілля, політичної діяльності, моральних відносин тощо.

Культура життя – це відповідність життєдіяльності особистості її суспільній природі і сутності людини як універсальної цілісності, що здатна до необмеженого розвитку самовдосконалення.

Подібно до того, як історичний процес формує особистість як єдність суспільно-історичного та індивідуально-самобутнього, так і культура споконвіку існує як єдність об'єктивного і суб'єктивного, що опосередковується практикою. У найбільш узагальненому вигляді культура є опосередкування усього існуючого практичними формами його перетворення.

Діалектика взаємопереходів об'єктивних умов життя самодіяльності людей, відношення індивідуальних здібностей до суспільних форм їх реалізації є такою, що становлення особистісного буття має місце у світі суспільного: індивідуалізація досягається соціалізацією.

Самодіяльне життя кожної людини, у процесі якого вона вирішує свої проблеми і реалізує власні цілі, є єдиною “точкою зростання” суспільно-історичного життя, розвитку соціуму в цілому. Усе матеріальне і духовне багатство світу, його культурне надбання за різних часів складалося з індивідуальних зусиль і досягнень.

Культура людського життя характеризує процес індивідуалізації загального способу діяльності суб'єкта.

особистісні параметри життєдіяльності окремої людини. Вона виступає специфічним способом духовно-практичного самовизначення людини у житті.

Взаємодія індивідуальних видів діяльності суб'єкта з сукупним багатством форм суспільної практики втягує його у суспільні відносини, розширює соціальні зв'язки, що утворюють простір для реалізації його життя. У процесі виробництва та інших форм спілкування кожний з індивідів стверджує себе у творюваному предметному і духовному світі суспільної культури, причому властивим йому унікальним, неповторним чином. Виникає своєрідний простір людської дійсності – “життєвий світ” особистості, що має часову локалізацію. Це світ, у якому людина стверджує і реалізує себе цілісним способом, виступаючи як суб'єкт, творець свого власного життя і долі.

Різні форми класових, національних, етнічних, групових відносин і спілкування, норми, традиції і звичаї, що пронизують виробництво і побут людей, форми і стилі творчості у мистецтві, а також безліч інших регламентуючих начал життєдіяльності людей – це утворює культурно-історичний континуум, у якому реалізуються індивідуальні здібності і можливості людей.

Ці умови виступають формами культурного розвитку доти, поки слідування їм відповідає потребам розвитку людської індивідуальності, а не обмежує чи гальмує його. Іншими словами, валифікувати соціальні умови і відносини як форми ствердження і розвитку культури можна лише в тому разі, коли вони здатні стимулювати розвиток особистості. Сміслова суть світобудови окреслює об'єктивні параметри розумового, самодіяльного, отже, і культурного прояву індивідуальності членів суспільства.

У різні епохи суспільна практика виробляє і відшліфовує найбільш стійкі, загальнозначущі й раціональні схеми ставлення до світу, надає їм статусу загальних орієнтирів свідомості та імперативів поведінки. Це і є шлях до індивідуалізації людини завдяки творчому життєздійсненню. При цьому суб'єкт виступає і як “законний спадкоємець” соціокультурного багатства світу, і як його творець.

Життя людини полягає не стільки у підтриманні життя процесу задоволення потреб, скільки у вирішенні власне проблем буття і смислу життя шляхом культурного розвитку самовдосконалення.

Цілі і проблеми культурного розвитку особистості належать до пошукової сфери буття, де реалізуються продуктивні здібності можливості людини.

Культура життя як засіб і культура життя як мета діалектично взаємопов'язані і постійно переходять одна в одну. Життєві цінності, котрі спочатку були цілями, стають засобами для створення нових цілей. І навпаки, ті чи інші форми діяльності спілкування, втрачаючи у ході розвитку свій смисл і виправдання, перестають також слугувати актуальними формами культурного самовияву людей. При цьому вони не зникають безслідно, залишаються дійовими чинниками, подібно до того, як не втрачаються разом із зміною поколінь раніше надбані навички уміння, знання, що інтегруються до нових форм життєдіяльності.

Прожите життя не пропадає даремно, воно завжди має смисл навіть якщо не одреметилось у соціально значущі результати, з якими звичайно оцінюються масштаб і роль особистості для людської культури у цілому. Адже невпинний процес культурного історичного розвитку людства можливий тільки завдяки міріадам прожитих людських життів, "життєвій праці" поколінь, що одреметнюється у різних формах культурної творчості і творіння самого життя. Саме їх сукупність створює і "матеріал", і "вічний двигун" цього розвитку.

Яким би крихітним не здавалося індивідуальне життя на тлі громадянської культури і цивілізації, але саме з життєтворчих зусиль усіх тих, хто жив і живе, складається нескінченне різноманітне людського світу культури.

У культурі життя особистості реалізується внутрішній зв'язок двох полюсів, двох вимірів людського буття – світу об'єктивованих, загальних, надіндивідуальних форм сукупної суспільної діяльності і світу індивідуального розвитку самосвідомості і самодіяльності, суб'єктивних цілей і смислів просторі цих загальних форм.

Форми життєдіяльності не вибираються людьми довільно, вони їм задані історично. Ці форми можуть відповідати рівню індивідуальних здібностей і запитів, а можуть бути й перешкодою, що заважає особистісному розвитку. Це означає, що у першому випадку вони слугують формами самодіяльності і культури, а у другому – сприймаються як обмеження культурного процесу.

СОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ

Доп. - Буднік Т.В., ЕФ 37
Наук.кер.- ст.викл.Сахно П.І.

Головним джерелом виникнення соціально-психологічних явищ є сфера спілкування.

У спілкуванні здійснюються сприймання та розуміння людини людиною, формуються засоби комунікації, такі прояви, як імітація, навіювання, засвоєння соціальних норм, традицій.

Процес міжособистісного спілкування слугує основою і головним фактором формування соціально-психологічних явищ.

Соціально-психологічні явища виникають як відображення різних форм спілкування, безпосереднім контактом у соціальному оточенні. Через мікросередовище (друзі, колеги, дім, родина, дозвілля) у безпосередньому спілкуванні людина зазнає впливу макросередовища – суспільства, його культури, моралі, соціальних норм. Людина й суспільство взаємодіють в процесі міжособистісних контактів, безпосереднього спілкування та набуття індивідуального досвіду.

Однією з провідних категорій, що характеризують включення людини в соціальне середовище, є поняття соціальної установки, або атитюду (від англ. attitude - ставлення, установка). Крім соціальної детермінації поведінки, це поняття розкриває психологічне переживання і спрямованість людини, поєднуючи в собі особистісні смисли емоцій та їхній предметний зміст.

Атитюд у психології розглядається як внутрішній стан готовності людини, що передуює поведінці, виконанню певної дії. Він формується на підставі попереднього досвіду, може розгортатись як

на усвідомленому так і на переусвідомленому рівні та здійснює регулятивну функцію щодо поведінки. Феномен соціальної установки виявляє динамічні аспекти психічної регуляції. Він виникає як результат взаємодії соціальної ситуації та соціальної потреби.

У поведінці членів певної соціальної групи атитюд забезпечує єдність сприймання, спільне ставлення до соціальної ситуації, життєвих подій, поведінки окремих людей і готовність до спільної діяльності. Функціонування атитюдів створює підставу для координації та організації дій, спрямованих на реалізацію єдиної мети, "стандартизує" сприймання соціальних явищ.

Функції атитюду:

- визначає сталий, послідовний, цілеспрямований характер поведінки в ситуаціях, що змінюються;
- звільняє від необхідності приймати рішення і довільно контролювати поведінку в стандартних ситуаціях;
- може виступати як фактор, що зумовлює інертність діяльності та гальмує пристосування до нових ситуацій, що вимагають зміни алгоритму поведінки.

Залежно від спрямованості атитюду виділяють рівні смислових, цільових та операційних установок.

Смислові атитюди складаються з трьох компонентів:

- інформаційного (світогляд людини);
- емоційного (симпатії, антипатії щодо значущого об'єкта);
- регулятивного (готовність діяти).

За допомогою смислових атитюдів людина сприймає систему норм і цінностей певного соціального середовища. Вони допомагають зберігати цілісність поведінки людини в конфліктних ситуаціях, сприяють ствердженню та розвитку особистості, визначають поведінку людини в широкому колі соціальних ситуацій. Такі установки можуть переходити у відповідні риси характеру.

Цільові атитюди зумовлені метою і визначають стійкість перебігу певної дії. У випадку переживання дії цільові атитюди виявляються як динамічні тенденції до завершення перерваної дії.

Опозиційні атитюди виявляються в процесі розв'язання конкретних завдань на підставі врахування умов ситуації та прогнозування розвитку цих умов, що спираються на минулий досвід поведінки в подібних ситуаціях. Такі атитюди розкриваються у стереотипізації мислення, комфортній поведінці та ін.

У контексті атитюду соціальна поведінка залежить від стану готовності людини до певного способу дії, певної диспозиції.

Диспозиційна концепція особистості пов'язує готовність людини до поведінки в певній соціальній ситуації з умовами діяльності, що їй передувала. Саме в цій діяльності формується стійка готовність до реалізації певних потреб людини у відповідних умовах.

Автор диспозиційної концепції особистості В. Ядов розглядає диспозицію особистості (від лат. Dispositio - прихильність, схильність) як ієрархічну систему, верхівку якої утворюють спільна спрямованість інтересів та система ціннісних орієнтацій, як продукт дії соціальних умов. Середній рівень становить систему загальнених атитюдів, а нижчий - ситуативні атитюди як готовність до оцінки та дії в конкретних умовах.

Вищі диспозиції найбільш стійкі. Вони впливають на диспозицію нижчих рівнів. Але ситуативні атитюди на відміну від загальнених мають відносну самостійність, що забезпечує адаптацію людини до мінливих умов діяльності. Провідною диспозицією стає та, яка цілком відповідає певним умовам та конкретній меті.

Однією із засад цієї класифікації виступає послідовне розширення межі активності особистості в онтогенезі щодо рівнів включення в дедалі ширші сфери діяльності, у соціальну систему через засвоєння її цінностей. Іншою засадою є тривалість часу, протягом якого зберігається головна якість умов діяльності або ситуації, у яких можуть бути реалізовані ті або інші потреби людини. У цьому разі нижчий рівень утворюють предметні ситуації - людина впродовж короткого інтервалу часу переходить від однієї конкретної ситуації до іншої. Наступний рівень - умови групового спілкування. Тут мають значення особливості групи, у якій функціонує людина. Вони стабільні в значному часовому вимірі. Ще

сталіші умови діяльності у сферах праці, дозвілля, сім'ї.
Максимальна сталість властива умовам життя людини.

Диспозиції є особливим продуктом взаємодії потреб і ситуаційних умов, за яких відповідні потреби можуть бути задоволені. При фіксації (закріпленні) в структурі особистості ці диспозиції утворюють відповідну ієрархію. У системі ціннісних орієнтацій особистості, що утворюють вищий рівень диспозиції, можна виділити загальну життєву позицію особистості. Це передусім спрямованість інтересів у провідних сферах життєдіяльності. Провідною функцією диспозиційної системи є психічна регуляція поведінки людини в соціальному середовищі.

МОРАЛЬНЫЕ ЧУВСТВА МОЛОДЕЖИ

Докл. - Макаренко Ж., ЕФ-3
Научн. рук. - ст. преп. Сахно П.И.

Личность формируется в процессе общения с другими людьми, то есть каждый человек, несмотря на присутствие ему индивидуальных черт, становится личностью только в общении с другими людьми. Всем известно, что одиночество морально убивает человека. Одиноким людям чаще, чем остальным, болеют и подвержены депрессии, быстрее утомляются, кроме того, в отношениях с другими людьми они более требовательные, не общительные. Им присущ пессимизм, низкая социальная активность. Хотя известно множество примеров высокой социальной активности многих одиноких людей, так как оно для них является единственным утешением. Отношение людей к нам зависит от нашего отношения к ним. В каждой конкретной группе общества есть люди, которые вызывают симпатию или антипатию. В обществе людей, с которыми мы психологически совместимы, наш мозг вырабатывает особые химические вещества, которые стимулируют нервную систему и активизируют жизненные процессы.

Люди строят свои отношения в зависимости от особенностей своего внутреннего мира, уровня интеллекта и эрудиции.

принадлежности к одним или другим социальным группам. Если между людьми возникают недоразумения, то наступает ссора, отчуждение, при полном понимании – сближение и гармония. На основе этого возникает дружба, которая основана на взаимном уважении, доверии, понимании. Психологическая совместимость является основой счастливого брака, хороших отношений, а несовместимость может привести к катастрофе.

Чувства – одно из наиболее ярких проявлений личности человека. Охарактеризовать личность во многом означает сказать, что вообще данный конкретный человек любит, что он ненавидит, презирает, чего он стыдится. Чувства характеризуются, в основном, устойчивостью, длительностью, измеряются не часами и днями, а месяцами и годами жизни их субъекта. Чувство любви к близкому человеку может по-разному проявляться: это зависит от обстоятельств. Нужно радоваться успехам любимого или любимой, гордиться друг другом, не злорадствовать. Если же поведение того или иного человека не соответствует этим качествам, то моральная, духовная и физическая связь между двумя данными субъектами не предпочтительна (не желательна). Существует множество устойчивых чувств (принимающих или не принимающих характер страсти), занимающих все помыслы и стремления личности, и ярко характеризующих ее эмоциональную сферу. Заметное место среди них – особенно в юношеском возрасте – принадлежит чувству любви, которое может рассматриваться, как пример устойчивого чувства. Любовь – одно из важнейших собственно человеческих чувств. Понятие «любовь» в психологии употребляется в двух значениях, в широком значении (родовое понятие) любовь – это высокая степень отношения, выделяющего его объект среди других. В более узком смысле (видовое понятие) любовь – это интенсивное, напряженное и относительно устойчивое чувство, физиологически обусловленное сексуальными потребностями, которые выражаются в стремлении быть с максимальной полнотой представленными своей личностью – значительными чертами в жизнедеятельности другого таким образом, чтобы пробуждать у него потребность в ответном чувстве той же интенсивности, напряженности, устойчивости (люби меня, как я люблю тебя). Чувство любви имеет

глубоко интимный характер, сопровождается ситуативно возникающими и изменчивыми эмоциями нежности, восторга, уныния и другие, при поднятом или подавленном настроении, иногда эффектами ликования или же горя.

Смежность сексуальной потребности индивида, обеспечивающей в конечном счете продолжение рода и любви, как высшего чувства, обеспечивающего индивиду полноценную персонализацию, то есть дающей личности оптимальные возможности быть продолженной, идеально представленной в значимом другом (в любимом или любимой) практически не позволяет в рефлексии отделить одно от другого.

Это обстоятельство послужило одной из причин того, что разные философские и психологические направления допускали абсолютизацию одного из двух этих начал. Любовь сводилась либо к биологическому началу, половому инстинкту, либо отрицалась и принижалась физиологическая сторона любви и она трактовалась как чисто «духовное» чувство (аналогия «платонической» любви) в христианской религии, представление о физиологических проявлениях этого чувства, как о чем-то неизменном, грязном, греховном. Хотя физиологические потребности и являются предпосылкой возникновения и поддержания чувства любви между мужчиной и женщиной, однако в связи с тем, что в личности человека биологическая симпатия снимается и выступает в превращенном виде, как социальная, любовь в своих интимных психологических характеристиках является общественно обусловленным чувством.

Как говорит народная мудрость: «Любовь, как кашель — ее не скроешь». Это действительно подтверждается в жизни. Физиологическое состояние души, внутренний мир человека, который любит, сильно отличается от того мира в его души, который был до того, пока стрела «Купидона» не поразила сердце влюбленного, словно почки на деревьях в его душе расцветает новое чувство, жизнь становится красочной ...

Любовь влияет на социальную активность. Одни люди, полюбив, ходят угрюмые, отрываются от коллектива; другие, наоборот, открывают в себе творческий талант. Они пишут стихи,

сочиняют песни, часами играють на любимом музикальному інструменті. Специфічний характер прибуває почуття любові в ранньому юнацькому віці, коли воно для багатьох юнаків і дівчаток є першим і неповторимим. Молодь запам'ятовує свою першу любов на все життя. Саме в цей період у молодих людей виникають нові, невідомі їм раніше бажання, потреба в пізнанні оточуючого їх світу дорослих людей. Відомо, що деякі педагоги з великою обережністю ставляться до цього почуття, особливо якщо воно впливає на успішність навчання. Зрозуміло, що юнацька любов, як і любов дорослих людей, своєю фізіологічною основою має статеву потребу, але любов в ранньому юнацькому віці, особливо в підлітковому періоді, за частотою віддалена від того, що для дорослого людини становить її необхідні атрибути. Лежачі в її основі потреби, як правило, не достатньо диференціюються і усвідомлюються.

Іноді дорослі – педагоги, батьки, знайомі, спостерігаючи взаємини закоханих пар, невольно нав'язують їм свій статевий досвід, причому закохані нерідко безвідповідально уловлюють, що старші по-іншому, з іншої точки зору бачать їх почуття, тому деякі грубо, інші жартівливо і рідко відхиляються від розпитань і виховань.

ЛІДЕР І ЛІДЕРСТВО

Доп. - Мерко М., М-33

Наук. кер. - ст. викл. Сахно П.І

Лідер - (від англ. leader – провідний) – член групи, якому вона надає право приймати найвідповідальніші рішення, що стосуються інтересів усієї групи. Це авторитетна особистість.

Лідерство – це вплив стосунків у процесі взаємодії, що ґрунтуються на особистих характеристиках, де простежується факт домінування і підкорення.

У процесі психологічних спостережень і досліджень розроблено купу теорій лідерства. Теорія лідерських ролей Р.

Бейлса розглядає лідера з позицій професіоналізму, враховуючи емоційний фактор. „Теорія рис” стверджує, що передумовою визнання людини лідером є володіння нею специфічними „лідерськими” рисами і здібностями. Згідно з ситуаційною теорією Ф.Фідлера, лідерство – це продукт ситуації, що склалася у конкретній групі.

Прихильники інтерактивної теорії вважають, що лідером може стати будь-яка людина, що займає відповідне місце в системі міжособистісної взаємодії.

Грунтуючись на концептуальних підходах, у психології розроблено і прийнято різноманітні класифікації лідерів за змістом діяльності (генератор ідей та виконавець); за характером діяльності (універсальний і ситуативний); за спрямованістю діяльності (діловий і емоційний); за соціальною ознакою (формальний і неформальний); за ціннісно-емоційною ознакою (позитивний і негативний).

В житті рідко зустрічається керівник-лідер, який мав би здібності і творця, і реалізатора ідей.

За характером діяльності універсальне лідерство виявляється постійно, ситуативне має тимчасовий характер.

За спрямованістю діяльності лідер може бути діловим – утримувати лідерські позиції за рахунок високих ділових якостей (професіоналізму і компетентності) або емоційним (дії лідера спрямовані на емоційну сферу взаємодії з членами групи).

Позитивна діяльність простежується у лідера-організатора, який своїми діями сприяє вирішенню ділових завдань. Лідер з негативними прагненнями розпалює емоційні пристрасті в колективі, сприяючи виникненню конфліктних ситуацій.

Формальний лідер-керівник водночас може бути і неформальним. Але може бути і інакше. У групі є формальний керівник, наділений рисами і здібностями лідера, і в цій же групі інший член колективу посідає місце неформального лідера, діяльність якого може мати позитивний або негативний характер. Негативні лідери бувають двох типів: лідер-організатор і лідер-комунікатор. Лідер-організатор – людина, яка відверто заважає справі, часто перебільшує, у звертанні використовує займенник

ми”, не уточнюючи при цьому, хто мається на увазі. Однак слід зазначити, що негативний лідер-організатор безпечніший порівняно негативним лідером-комунікатором. Лідер-комунікатор тримається в тіні, на зборах сидить в останніх рядах, листи не підписує, формуючи ряди „анонімників”. Інформація, що надходить від нього, має характер роздумів, що примушує членів групи помислювати її з негативних позицій.

Для психологічного клімату колективу краще, коли, крім формального лідера, в групі є неформальний лідер, але за умови, що між ними не виникають конфлікти.

Психолог Макрегор (1960) виділив дві теорії лідерства:

1) теорія „Ікс”, основним положенням якої є ствердження, що людина за своєю природою лінива та потребує контролю та управління;

2) теорія „Ігрек”, згідно з якою людина за своєю природою діяльнісна та здатна самостійно організувати свою діяльність.

Розбиваючи концепцію Магрегора, Оуші (1981) запропонував ще один варіант ставлення до людини, назвавши його теорією „Зет”. Основним положенням даної теорії є ствердження, що людина працює з максимальною ефективністю під належним керівництвом.

З поняттям лідерства тісно пов’язане поняття стилю лідерства. Стиль лідерства – це типова для лідера система засобів психологічного впливу на підлеглих.

Психологи виділяють такі стилі лідерства: авторитарний, ліберальний, демократичний, ситуативний, непослідовний, портисипативний. Лідери, що дотримуються авторитарного стилю, управляють людьми з позиції теорії „Ікс”; лідери, які керуються ліберальним стилем управління, дотримуються теорії „Ігрек”. Демократичні лідери займають позицію між даними двома варіантами. Ситуативний стиль враховує рівень психологічного розвитку підлеглих та колективу (П.Херсі, К.Блон).

Непослідовний стиль характеризується непередбаченим переходом від одного стилю до іншого, що є причиною виникнення конфліктних ситуацій.

Для портисипативного стилю характерна відкритість у стосунках між керівником та підлеглими, регулярні наради з підлеглими, створення груп із правом самостійного прийняття рішень, надання співробітнику можливості самостійного розроблення нових ідей.

Структура механізмів впливу на людей залежить від якостей членів групи. Лідер є значною мірою залежним від колективу. Група вимагає виражати її інтереси. Лише за цієї умови послідовники не просто йдуть за своїм лідером, а й бажають йти за ним.

ЦІННОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

Доп. – Кливенюк А., ЕФ-37

Наук. кер. – ст. викл. Сахно П.І.

У психології вироблено поняття для відображення регуляції як окремих дій людини, так і життя загалом.

Потреби перебувають в основі інтересів, які означають сконцентрованість діяльності людини на тому предметі, який здатний задовольнити ту чи іншу її потребу.

Ідеальне уявлення результату відображається у понятті ціль. Це – життєві, моральні та естетичні імперативи, які вироблені людською культурою і визначаються у суспільстві як загальнозначущі. Цінності, які виступають для людини в якості стратегічних цілей її діяльності, називаються ціннісними орієнтаціями особистості. Життєві цінності визначають спрямованість життєвого шляху. Проблема психології життя – проблема життєвого шляху людини.

Концепція Ш. Мюллер відобразила аналогію між життям людини і історичним процесом, прагнення її до самоздійснення.

Недолік концепції Ш. Бюллер: автор реалізувала „іманентний” підхід без врахування соціального оточення.

Концепція С. Рубінштейна полягала в розумінні ролі особистості як активної діяльної сили, суб'єкта, що творить своє життя.

За концепцією Е. Еріксона життєвий шлях розглядається за внутрішньою логікою розвитку суб'єкта, будь-які суспільства мають складну організацію, що забезпечують людині досягнення „завершеної форми людського буття”.

Школа Б. Ананьева здійснила спробу поглянути на життєвий шлях ніби іззовні.

Життєвий світ – це світ, що виникає внаслідок складної взаємодії зовнішнього, практичного світу буття людини та психологічного світу. Суттєвим виміром життєвого шляху є його просторова розгорнутість, наявність багатьох ліній розвитку. Його самореалізація у різних сферах життєдіяльності.

Особистість перебуває у складному силовому полі зовнішніх чинників, які формуються і функціонують поза її волею (соціально-часові, соціально-просторові).

Спосіб життя людей – це система істотних, типових форм і способів їхньої життєдіяльності.

Основні форми діяльності є перетворювальна діяльність, споживання, пізнання, спілкування з іншими людьми.

Стиль життя особистості виражає специфіку входження індивідуального у соціальне, суспільне. Гармонія певних елементів системи життєдіяльності особистості.

Стратегія життя – ідеальна, ймовірна, динамічна модель свідомої побудови і здійснення особистістю свого життя з урахуванням життєвої перспективи.

У розвитку стратегії життя особистості необхідно уявити його як цілісність, відтворити у своїй свідомості картину життя в його багатоаспектних проявах. Роль розуму у побудові індивідуального життя.

Складовими образу бажаного майбутнього виступають мрії, прагнення, фантазії, бажання.

Мрія – це форма уявлення особистості внутрішньої діяльності, котра полягає у створенні образу того, що людина бажала б здійснити.

Мета – це спосіб усвідомлення об'єктивних умов буття людини, котрі бачаться крізь призму погрібного.

Очікування

– це усвідомлена раціонально-емоційна оцінка подій, їх значення для суб'єкта у контексті його життєвих інтересів.

Механізми формування життєвої перспективи особистості: уявлення особистості про часову парадигму її життя – минулого, теперішнього, майбутнього.

СМИСЛ ЖИТТЯ

Доп. - Ковбаса Т.І., М-33

Наук. кер.- ст. викл. Сахно П.І.

Життя людини складається з великої кількості подій, відбувається у різних площинах діяльності і спрямоване на реалізацію різноманітних цілей. Психологічним утворенням, що дозволяє подолати цю мозаїчність і досягнути своє життя як повну цілісність, є уявлення про сенс життя.

Вчений В.Франклін проаналізував основні шляхи, на яких людина може зробити своє життя осмисленим, і виділив такі: по-перше, це те, що людина дає світу, по-друге, це те, що людина бере від нього і по-третє, - її життєві принципи. Беручи до уваги вище сказане, можна виділити такі групи смисложиттєвих цінностей: цінності творчості, цінності переживання і цінності відношення.

Під цінностями творчості розуміють суспільно-корисну працю. Серед цінностей переживання Франклін виділяє любов, яка має багатий ціннісний потенціал. Третя група цінностей дозволяє зробити осмисленим життя навіть тоді, коли воно не плідне на творчість і небагате на переживання. Ця група цінностей стосується ставлення людини до своєї долі, до обставин, які вона не здатна змінити. Те, як людина несе свій тягар долі, свій хрест, мужність, яку вона виявляє у стражданнях та випробуваннях – усе це свідчить про те, на скільки вона ствердилася як особистість. Зрозуміло, що людина в змозі знайти сенс свого життя, не звертаючи уваги ні на що.

У психології розвитку особистості звично розрізняти „засвоєння” сенсу життя вже відомого, „заданого” людині і „осягнення” сенсу, яке характеризує більш високий ступінь

особистого розвитку і відбувається у процесі постійного діалогу людини зі світом та собою.

Взагалі сенс життя, як найбільш узагальнений регулятор існування людини, може бути у двох формах: як свідоме уявлення людини щодо головних цілей та як цінностей. Сенс життя, так чи інакше, в усвідомленому чи неусвідомленому вигляді зовсім не обов'язково притаманний людині, як розгорнута „філософія буття”, а здебільшого, як віра у певні цінності, що утворюють трижильні особистості, і не дозволяють життю людини розпастися на непов'язані між собою відтинки існування.

Л.Толстой, тонкий аналітик людської душі, писав з цього приводу: „Коли Ленін думав про те, хто він такий і для чого він живе, то не знаходив відповіді і впадав у відчай; та, коли він перестав питати себе про це, то знав, і хто він такий, і для чого він живе.”

Сенс життя людини „виростає” разом з нею, зумовлений усією історією її життя, її оточенням та життєвим досвідом. Йому можна дати визначення – спрямованість особистості на реалізацію певних життєвих цінностей.

Уявлення людини про сенс свого існування є найзагальнішим регулятором її життєвої активності, кожен з нас ставить собі питання: в чому суть нашого буття, а яка моя „життєва місія”? Найявністю у психологічній структурі чітких уявлень про сенс життя надає особистості сил і витривалості у різноманітних життєвих випробуваннях, складає мозаїчність повсякденності у цілісну картину. У цьому плані гарною ілюстрацією може слугувати відома притча: „У чоловіків, які везли візки з цеглою, спитали: „Що ви робите?” – „Хіба не бачите? Везу цеглу”, – відповів перший. „Я заробляю на життя собі і своїй родині”, - відповів другий. А третій гордо промовив: „Я будую Шартриський собор”. Очевидно, що за зовнішньої однаковості їхніх дій, вони мають різний життєвий сенс, тому і різною, залежно від мети, є повнота життя для цих людей, міра їх самореалізації та задоволеності.

ПРОБЛЕМА ВІЛЬНОГО ЧАСУ

Доп. – Іваненко О., Ю-34
Наук. кер. – ст. викл. Сахно П.І.

Час - істотний фактор життя людини. З народження дитина зустрічається з часом.

Спочатку – простий фізіологічний ритм, зв'язаний з режимом харчування і сну, природною зміною дня і ночі. Пізніше – уявлення про вік, часи послідовних подій, розуміння минулого, сучасного, майбутнього, формування ставлення до культурних традицій і суспільних ідеалів. Час – повсякденний ритм життя, що зв'язується з годинниковим механізмом, нагадує про себе у вигляді історії.

Історія культури знає багато способів визначення часу. Відомо не тільки здатність людей орієнтуватися у часі за сонцем і зірками, але й пристосовуватися до природних циклів життя, висвітлювати історії людських поколінь та соціальних подій.

Люди по-різному сприймають і класифікують цінності. Це залежить від життєвого досвіду, виховання, світогляду. І ставлення до часу, як до цінності виникає не відразу.

Вперше час як суспільна цінність фіксується в економічних теоріях XIX ст., де розглядається невід'ємною характеристикою суспільства. Девід Рікардо писав, що справжнє багатство нації у можливості за менший робочий час створити більший достаток, величезну кількість матеріального багатства, тобто справжнє багатство суспільства – час, вивільнений з процесу матеріального виробництва, час, яким людина може вільно розпорядитись: частково для споживання продуктів, частково для вільної діяльності і розвитку здібностей. Вільний час – дозвілля, створюване працею і вільне від праці. Коли виникає зневілювання індивідуального ставлення людей до свободи і вільного часу, тоді вільний час набуває форми суспільного обов'язку, що нав'язаний суспільству окремою людиною. Тут мабуть доречно згадати один грецький міф. Прометей не дав людям свободи, але добув вогонь, який допомагав їм готувати їжу і зігрівав, тобто дав можливість відносної свободи дій. Прометей ще попрохав Афіну подарувати людям вічно-юну

душу, чим уподобав людей богом. Людина навчилася дивитися на небо. У неї виникла потреба свободи.

Поява вільного часу показує, що людина починає помічати час там і тоді, де і коли вона починає зустрічатися з відмінностями у часі. Але самотійне значення час одержує тільки тоді, коли власний вільний час стає для людини цінністю.

Вивільнення часу усвідомлюється як насущна потреба, дозвілля – як справжнє життя. Дослідження соціальних основ людської життєдіяльності неминуче зустрічається з тим, що відмінність вільного і робочого часу – один з важливіших показників соціального аналізу. Промислова революція і розвиток індивідуального суспільства конкретно визначили різницю праці і дозвілля, знявши з них напрям романтики попередніх культурних означень. Нерегламентованість праці вченого, політика управління, що породила гнучкий рухомий режим праці, не кажучи уже про ієрархії мистецтва, висунули питання про якісний зміст вільного часу. Єдність кількісних і якісних критеріїв відобразилась у формуванні вільного часу як самотійного соціального явища.

Умовно структура вільного часу має два рівні: суспільно – необхідний і індивідуально – вільний час. Суспільно – необхідний час є тісно зв'язаний з кількістю визначеного часу, його матеріальним обчисленням: робочий тиждень і кількість вихідних ; час, витрачений на той чи інший рід занять, вид праці і часу дозвілля індивідуальні і суспільні засоби, що використовуються для організації і проведення дозвілля. Індивідуально – вільний час розкриває інші риси вільного часу: світоглядні орієнтації, духовні потреби, соціальну активність, політичну лояльність, повсякденну лояльність, та ін.

Вільний час – дозвілля, що має безумовну цінність, суспільна необхідність, що веде до конструювання сфери вільного часу в особливий соціальний інститут. Соціально-економічний статус вільного часу – природний наслідок його залежності від життєвонеобхідного робочого часу. Включає такі показники: тривалість робочого дня, робочий тиждень, гнучкість ритму роботи, пропорційність структури соціальної зайнятості у виробничій і не виробничій сферах.

В сучасних умовах суспільна тенденція до збільшення вільного часу і зменшення робочого, потреба в гнучкій професіональності, змінює суспільний статус людини, її корпоративність. І за професіоналізмом та трудовою діяльністю все ще залишається пріоритет у визначенні наданих людям суспільством свобод. Слід також зазначити, що свободи все ще виступають соціальним автономним інститутом.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СНОВ И СНОВИДЕНИЙ В ПСИХОАНАЛИТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ З.ФРЕЙДА

Докл. - Даценко Т., Е-12
Научн. рук.- доц. Кривопишина Е. А.

В последние столетия люди решительно отошли от подобных представлений. Толкование сновидений причислили к области суеверий и просвещенный, образованный человек, неважно, ученый или нет, не сомневался, что сновидения – это бессмысленное и ни чего не значащее проявление деятельности мозга, в лучшем случае – реакция мозга на ощущения тела, испытываемые во сне.

И только Фрейд в начале XX столетия подтвердил правильность прежних представлений о том, что сновидения имеют и смысл и значение, нам не снится то, что не является существенным отражением нашей внутренней жизни, и все сновидения можно понять, если знать ключ к их разгадке; толкование снов – это, в переводе с латинского, так называемый царский путь или главный путь к пониманию подсознательного и пониманию наиболее мощных мотивов, как патологического, так и нормального поведения. Фрейд не только определил природу сновидений, он настойчиво и непреклонно вновь и вновь подтверждал одно из старейших представлений: сон есть осуществление иррациональных желаний, подавляемых во время бодрствования. Наши сновидения в основном не подчиняются законам логики.

Сон имеет несколько фаз: медленную и быструю. Во время медленного сна возобновляется утраченная энергия, перерабатывается полученная за день информация, сортируется в мозге, одновременно отсеиваются ненужные или несущественные впечатления. Именно в этот период закрепляется в памяти изученный перед сном материал, что важно для нас. Маловажное забывается сразу. Кроме этого, во время медленного сна резко возрастает выделение гормона роста, что подтверждает народное поверье — "дети растут во время сна".

Тем не менее, сны мы видим во второй фазе — быстрой, которую иногда называют парадоксальной — человек спит, а мозг и сердце работают практически с той же самой нагрузкой, что и в активном состоянии.

Различают следующие виды сна: летаргические, гипнотические, целительные, фантастические, "сны в руку", вещие и пустые.

Летаргический сон может наступить в связи с определенными отклонениями в работе мозга человека.

Гипнотический сон — это сон в который человек впадает путем аутотренинга.

Фантастические сны, как известно с проведенных исследований, часто видят мечтатели, а также молодые люди, особенно с впечатлительной нервной системой. Хотя, возможно, каждый из нас в тот или другой период жизни видел фантастический сон.

"Сон в руку". Вспомните, что практически каждый из вас видел во сне что-то такое, что вскоре сбывалось, например, приснилась драка и что-то к вам "прибилось" — приехал гость, встретили знакомого, получили деньги и т.д.

Вещие сны — это рациональное предвиденье, ведения в которых мы видим будущее. Такие сны помогают не только предусмотреть какую-то ситуацию, но и при умении проанализировать ее, "прочитать сон", изменить что-то в жизни.

Конечно, наши сновидения отображают в основном то, что мы знаем, про что помним, думаем – то есть всю информацию, полученную в процессе познания. Прослеживается связь между уровнем интеллекта, культурой, эрудицией, творческой одаренностью личности и способностями ее мозга проектировать на экране не только то, что познано, но и фрагменты будущего.

Фрейд понимает сны как воображаемое осуществление вытесненных желаний, и в особенности сексуальных желаний зародившихся в раннем детстве и полностью не преобразованных в результате формирования реакции. Когда контроль сознания ослабевает, эти желания предстают исполненными, как в случае сновидений. Однако, если бы вытесненные желания, проявляющиеся во сне, можно было бы осуществить в реальной жизни, наши сны не вызывали бы такого чувства неловкости и не выглядели бы загадкой. Фрейд объясняет это явление, предполагая, что в состоянии сна наш внутренний моральный цензор тоже наполовину спит. Так мыслям и фантазиям удается проникнуть в спящее сознание. Если бы внутренний цензор совсем не спал, он бы их туда не допустил. Цензор бодрствует, как раз настолько, чтобы не позволить запретным мыслям проявиться ясно и однозначно. Если роль сновидений заключается в том, чтобы оберегать сон, то вытесненные желания, проявляющиеся во сне, должны быть достаточно замаскированы, чтобы его обмануть. Подобно симптомам невроза, они представляют собой сочетание подавляемых желаний "Ид" и подавляющей силы контролируемого "суперэго". Иногда случается, что этот механизм маскировки не срабатывает, как следует, сновидения становятся слишком очевидным, чтобы цензор мог его проглядеть, и мы просыпаемся. Особенно интересны и важны повторяющиеся сновидения, которые некоторым людям снятся в течение нескольких лет, иногда всю жизнь, насколько они могут помнить. Как правило, эти сны выражают тему жизни, ее лейтмотив, и часто дают ключ к пониманию причин невроза или позволяют разглядеть важнейшую сторону личности. Иногда сон остается неизменным, иногда происходят более или менее незначительные

изменения, которые свидетельствуют о внутреннем прогрессе человека — или, так тоже случается, о его деградации.

Таким образом, допущения Фрейда сводятся к тому, что главной чертой языка сновидений является маскировка и искажение бессознательных желаний, что позволяет нам спокойно спать. Эти представления оказали важное влияние на понимание Фрейдом значения символов. Он считает, что главная функция символа — замаскировать и исказить суть скрытого желания. Язык символов понимается как некий "тайный код", а толкование сновидений как его расшифровка.

СПОСОБНОСТЬ ВИДЕНИЯ С ЗАКРЫТЫМИ ГЛАЗАМИ КАК ПАРАПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Докл. - Алексенко О., Э-12

Науч. рук.- доц. Кривопишина Е.А.

Начало систематическому изучению физических процессов, сопутствующих экстрасенсорному восприятию (ЭСВ), было положено более ста лет назад известными физиками Дж.Дж.Томсоном, О.Лоджем и В.Круксом. В последнее время исследования ЭСВ проводятся в крупных университетах, научно-исследовательских и технологических институтах многих стран, включая Россию, где в течение ряда лет исследования ведутся в Институте радиотехники и электроники РАН под руководством Ю.В.Гуляева. Большое внимание уделяется изучению сознания как такового и построению его физических моделей. В многих работах описаны результаты исследований феномена "видения" с закрытыми глазами вещества в электромагнитном поле и сопутствующих электродинамических процессов. Показано, что изучаемый феномен обладает чертами волнового процесса и характеризуется двумя важными особенностями, позволяющими для его исследования применять физические методы, — полной воспроизводимостью и возможностью выполнять физические измерения. Тот факт, что с рассматриваемым феноменом оказались непосредственно связаны электромагнитные процессы, играет

решающую роль, поскольку позволяет надеяться применить для его изучения стандартные методы, основанные на использовании измерительных преобразователей, трансформирующих изучаемое явление в электрический сигнал. Результаты экспериментов указывают на голографический характер этого варианта восприятия и на возможности его интерпретации в терминах, свойственных зрительной системе.

В многих работах обсуждается голографическая модель ЭСВ, согласно которой испытываемая при ЭСВ порождает "опорное излучение", организованное как волновой процесс, и воспринимает пространственное распределение интенсивности, возникающее при интерференции опорного и рассеянного объектами излучения, несущего "отпечаток" оптической картины последних. В данном случае ЭСВ рассматривается как активный процесс, при котором интерпретация ЭСВ осуществляется теми же функциями сознания, которые ответственны за интерпретацию обычного зрительного восприятия и создают перцептивный образ объектов, организуя их "видение".

В серии опытов с дифракционной решеткой, выполненной из плотной бумаги, была обнаружена: волновая организация излучения и измерена длина волны (опорного) волнового процесса, которая в зависимости от физического состояния испытываемой изменялась в пределах от 4 до 35 мм. Эксперимент ты с дифракционной решеткой, выполненные магнитами разной силы, обнаружили изменения длины волны, причем с увеличением силы магнита длина волны возрастала. Последняя возрастала также каждый раз, когда в эксперименте использовалось что-либо, препятствующее взаимодействию испытываемой с магнитом, — все то, что частично блокировало восприятие, например, более плотная одежда. Длина волны была также от состояния испытываемой — она оказывалась тем короче, чем лучше испытываемая "видела" магнит. Длина волны оказалась довольно точным показателем состояния испытываемой, ее "формы". Что касается зависимости увеличения длины волны от увеличения силы магнита, то, видимо, это обусловлено автоматическим ослаблением взаимодействия, в результате

второго испытуемая генерировала более длинноволновое излучение.

Для проверки этой гипотезы был выполнен следующий эксперимент. Два магнита существенно разной силы помещались на разных расстояниях от испытуемой, при которых она воспринимала их с одинаковой яркостью. Более сильный магнит оказывался при этом более удаленным. Затем с помощью дифракционной решетки измерялась длина волны, отвечающая ЭСВ каждого магнита. Во всех экспериментах длины волн практически совпадали, в то время как для тех же магнитов, помещенных на равных расстояниях от испытуемой, длины волн существенно отличались. Волновая картина излучения подтверждена и в опытах с зонной пластиной Френеля, играющей роль собирающей линзы. Поскольку интерпретация ЭСВ дается испытуемой в терминах ее зрительной системы, ее сознание должно трансформировать ЭСВ в перцептивный образ объектов, как бы "видимых глазами". Такие "глаза" действительно обнаружены, они расположены вне ее головы примерно на уровне макушки, их стереобаза в 2,5-3 раза больше расстояния между (обычными) глазами. Этим объясняется тот факт, что испытуемая при ЭСВ "видела" горизонтально искаженную картину, "сжатую" в 2,5-3 раза (по сравнению с обычной, зрительной). Обнаруженный волновой процесс сам по себе имеет не электромагнитную природу, поскольку для электромагнитных волн длиной 35 мм бумага прозрачна, в то время как для исследуемого волнового процесса бумага оказалась непрозрачной. Но поскольку именно этот процесс оказался связанным с электромагнитными процессами, в частности, с током в кольце, были предприняты попытки обнаружить электромагнитное излучение, сопутствующее ЭСВ. В серии экспериментов по обнаружению электромагнитного СВЧ-излучения из области, светящейся вокруг магнита, оставленных при активной поддержке профессора Ю.А.Пирогова в его лаборатории, получен отрицательный результат для диапазона 5... 15 мм. В этих экспериментах предполагалось, что частоты генерируемого испытуемой излучения и сопутствующего электромагнитного процесса, порожденного взаимодействием опорного излучения с веществом в магнитном поле, равны. Длина

волны опорного излучения контролировалась с помощью дифракционной решетки, но для определения его частоты необходимо знать скорость распространения. Поскольку для измерений использовалась весьма чувствительная аппаратура, вероятно, этот результат свидетельствует о том, что скорость распространения "излучения испытуемой" отличается от скорости света.

ПСИХОСЕКСУАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ И ВЗАИМООТНОШЕНИЕ ПОЛОВ

Докл. - Старцева Т., Е-11

Науч. рук. – доц. Кривопишина Е.А.

Половое созревание – центральный психофизиологический процесс подросткового и юношеского возраста. Его специфическими и функциональными признаками являются менархе (начало регулярных менструаций) у девочек и эякулярхе (начало эякуляций. Первое семяизвержение) у мальчиков. Средний возраст менархе колеблется сейчас в разных странах и средах от 12,4 до 14,4 года, а возраст эякулярхе – от 13,4 до 14 лет. В основе полового созревания лежат гормональные изменения, влекущие за собой сдвиги телосложения, социального поведения, интересах и самосознании.

Чем раньше начинается половое созревание, тем более бурно оно обычно протекает и тем быстрее заканчивается; позднее начало созревания обычно характеризуется и более вялым его течением. Рано созревающие мальчики не только рано начинают, но и в последующие взрослые годы ведут более интенсивную половую жизнь. Рано созревающие женщины и потом отличаются высокой сексуальной реактивностью. Эти индивидуальные различия очень велики, поэтому они диктуют необходимость дифференцированного, индивидуального подхода к подросткам и юношам.

Еще более изменчивы социальные аспекты пубертата: возрастные темпы полового созревания и их совпадение во времени

теми или иными социальными переходами и жизненными событиями – переходом в другую школу, завершением образования и т.д. чрезвычайно важна также субъективная, психологическая сторона дела – как сам подросток принимает, переживает и оценивает пубертатные события. Сексуальное поведение подростка зависит не только от темпа полового созревания, но и от социальных факторов.

Разделив обследованных ими 13-летних на до- и постпубертатных сопоставили уровни социосексуальной активности в этих группах (влюбленности, поцелуи, объятия, петтинг, вступление в половые отношения). Оказалось, что постпубертатные мальчики по всем показателям опережают допубертатных. Однако у девочек такой зависимости не обнаружено, постменархиальные девочки только чаще влюблялись.

В отличие от античной Греции с ее культом человеческого тела, традиционная христианская мораль считает любые телесные проявления грязными, низменными.

Когда 15-летняя девочка серьезно спрашивает: « Существует ли чистая любовь?» – это уже содержит в себе утверждение, что всякая чувственность, начиная с прикосновений и поцелуев, является грязной. Юношеская мечта любви и образ идеальной возлюбленной часто лишены сексуального содержания.

Невозможность выразить в словах свои эротические переживания из-за отсутствия общества сверстников или вследствие большой застенчивости может отрицательно повлиять на развитие личности.

Чем младше подросток в момент своей первой близости, тем менее эта связь мотивируется любовью, тем более в ней случайного, ситуационного.

Самая сложная проблема психосексуального развития в подростковом и раннем юношеском возрасте – формирование сексуальной ориентации, т.е. системы эротических предпочтений, влечение к лицам противоположного, своего или обоего пола. Окончательно баланс гетеро- и гомоэротических влечений складывается, по Фрейду, только после полового созревания. У подростка этот процесс еще не завершен, поэтому

латентная(скрытая) гомосексуальность проявляется, с одной стороны, в прямых сексуальных контактах и играх, а с другой- в страстной дружбе со сверстниками собственного пола.

Формирование гомосексуальности подростка проходит этапы:

1. от первого осознанного эротического интереса к человеку своего пола до первого подозрения о своей сексуальности;
2. от первого подозрения о своей гомосексуальности до первого гомосексуального контакта;
3. от первого гомосексуального контакта до уверенности в своей гомосексуальности, за которой следует выработка соответствующего стиля жизни.

Сексуальная ориентация в большинстве случаев не является делом свободного выбора, изменить ее чрезвычайно трудно, а то и невозможно.

Юношеская мечта о любви выражает прежде всего жажду эмоционального контакта, понимания, душевной близости. Потребность в самораскрытии и интимной человеческой близости и чувственноэротические желания очень часто не совпадают и могут быть направлены на разные объекты. По образному выражению одного ученого, мальчик не любит женщину, к которой его влечет, и его не влечет к женщине, которую он любит. Девочки, которым «сила» не предписана, свободны от этой заботы, зато они вынуждены скрывать увлечения, оберегая свои достоинство и репутацию. В целом девушки чувствуют себя в общении с юношами более свободно и уверенно, чем юноши с девушками. Характерно в этой связи отношение юношей и девушек к разнополой дружбе. Соотношение любви и дружбы представляют в юности сложную проблему. Любовь предполагает большую степень интимности, чем дружба, она как бы включает в себя дружбу. Психосексуальные трудности – одна из главных причин юношеского одиночества.

Наиболее разработанная, опирающаяся на эмпирические данные современная классификация различает 6 стилей любви:

1. эрос- страстная, исключительная любовь-увлечение, стремящаяся к полному физ.обладанию.

2. людус- любовь-игра, не отличающаяся глубиной чувств, сравнительно легко допускающая возможность измены.
3. сторге-спокойная, теплая, нежная любовь-дружба.
4. прагма- рассудочная (людус+сторге), легко поддающаяся сознательному контролю любовь по расчету.
5. мания-иррациональная любовь-одержимость, для которой типичны неуверенность и зависимость от объекта влечения.
6. агапе- бескорыстная любовь-самоотдача, синтез эроса и сторге.

Маниакальные увлечения типичны для подростков и юношей.

Важную роль в любовных отношениях играют представления о том, каким должен быть любимый человек, которые служат как бы эталоном выбора и критерием оценки. В социальной психологии по этому поводу имеются 3 гипотезы:

1. идеальный образ любимого предшествует выбору реального объекта, побуждая личность искать того, кто бы максимально соответствовал этому образу; большинство людей действительно имеют какой-то идеальный образ любимого, с которым они сравнивают своих избранников.
2. Гипотеза выводит «романтические ценности» из бессознательной идеализации предмета любви, которому приписываются желанные черты, независимо от того, какой он на самом деле. По мнению Фрейда, напряженность любовных переживаний объясняется главным образом переоценкой объекта влечения, обусловленной его недоступностью.
3. Гипотеза противоположна первой, утверждает, что не идеальные образы определяют выбор любимого, а, наоборот, свойства реального, уже выбранного объекта обуславливают содержание идеала.

Как заметил Пришвин, «любовь – это неведомая страна, и мы все плывем туда каждый на своем корабле, и каждый из нас на своем корабле капитан и ведет корабль своим собственным путем.»

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ МАТЕРИ НА РАЗВИТИЕ РЕБЕНКА В ПРЕНАТАЛЬНОМ ПЕРИОДЕ

Докл. – Костюченко Т., Е-11
Науч. рук. – доц. Кривопишина Е.А.

Обычно не придают значения тому факту, желанным или нежеланным появляется на свет ребенок. А наука уже с уверенностью утверждает: психика нежеланного ребенка травмирована еще до рождения. При длительных стрессовых состояниях в крови матери образуется избыточное количество стероидных гормонов, проходящих плацентарный барьер и влияющих на формирующийся мозг ребенка. Величина и характер эмоционального контакта между матерью и еще не родившимся ребенком, возможно, являются самым решающим фактором из влияющих на возникающую психику.

Мать - это первая земная вселенная ребенка, поэтому все, через что она проходит, испытывает и плод. Эмоции матери передаются ему, оказывая либо положительное, либо отрицательное влияние на его психику.

Любовь, с которой мать вынашивает ребенка; мысли, связанные с его появлением; богатство общения, которое мать делит с ним, оказывают влияние на развивающуюся психику ребенка.

Именно неправильное поведение матери, ее излишние эмоциональные реакции на стрессы, которыми насыщена наша тяжелая и напряженная жизнь, служат причиной огромного числа таких послеродовых осложнений, как неврозы, тревожные состояния, отставание в умственном развитии и многие другие патологические состояния.

Еще не родившийся ребенок - это формирующееся человеческое существо. Влияние отношений матери к еще не родившемуся ребенку исключительно важно для его развития.

Мать является также посредником между внешним миром и ребенком. Формирующееся человеческое существо не воспринимает этот мир напрямую. Однако оно непрерывно улавливает ощущения и чувства, которые вызывает у матери окружающий мир. Это существо

регистрирует первые сведения, способные определенным образом крашивать будущую личность, в тканях клеток, в органической амьяти и на уровне зарождающейся психики.

Также важны взаимоотношения матери и отца. Совсем емаловажная роль принадлежит и отцу. Отношение к жене, ее еременности и, конечно, к ожидаемому ребенку - один из главных факторов, формирующих у будущего ребенка ощущения счастья и илы, которые передаются ему через уверенную в себе и спокойную ать.

В июле 1983 года доктор Верни, психиатр из Торонто провел прос пятисот женщин, который показал, что почти одна треть из них икогда не думала о вынашиваемом ребенке. У детей, которых они роизвели на свет, чаще наблюдались нервные расстройства. В раннем озрасте такие дети плакали намного больше. Они также испытывали пределенные трудности в процессе адаптации к окружающим и к жизни.

Группа французских специалистов опубликовала результаты сследований, свидетельствующие о наличии у плода активной енсорной системы.

Как известно, органы чувств и соответствующие центры мозга азвиваются уже к третьему месяцу беременности. В шесть недель у ародыша фиксируется деятельность мозга. В семь включаются в аботу синапсы, передающие сигналы между волокнами нервной скани. В этом возрасте у малыша появляются первые рефлексы. Если отронуться до его носа или рта он откинёт голову. От прикосновения к руке 9-недельный зародыш совершит хватательное движение, при касании век завращает глазами. Если воздействие на руку окажется болезненным, рука отдернется.

В конце третьего месяца жизни большая часть тела зародыша ачинает чувствовать прикосновения, а их бывает достаточно, так как и сам малыш живо ворочается, вступая в контакт с жидкостью, пуповиной, стенками матки, и чувствует движения матки. Осязание развивается раньше других чувств и играет чрезвычайно важную роль в формировании мозга и гармонической деятельности нервной системы ребенка. Дело в том, что органическое вещество мозга

формируется не само по себе, а под воздействием сигналов, поступающих в мозг.

Внутреннее ухо формируется в 8 недель, далее развивается наружное ухо и вся система слуха формируется к 5 месяцам.

Психологи и психиатры выявили наличие еще одного существенного фактора - качества эмоциональной связи, существующей между матерью и ребенком. Любовь, с которой она вынашивает ребенка; мысли, связанные с его появлением; богатство общения, которое мать делит с ним, оказывают влияние на развивающуюся психику плода.

Итак, обеспечение ребенку психологической поддержки со стороны взрослого, в первую очередь матери, приводит к более гармоничному психическому и физическому развитию ребенка.

ПСИХОЛОГИЯ МЕЖЛИЧНОСТНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ

Докл. - Сотник О., ПМ-02
Науч. рук. - доц. Барвинский А.А.

Практически в каждом акте человеческого общения и взаимодействия в социуме мы сталкиваемся с психологическим воздействием, которое может являться конечной целью общения, предполагающей формирование у партнера по межличностному контакту определенных убеждений и мотивации. Психологическое воздействие — это направленная передача информации от одного человека к другому с целью изменения психологических характеристик, поведения и других особенностей партнера по общению.

Системный подход к психологическому воздействию выделяет субъект, объект и процесс психологического воздействия. В реальной жизни инициатива воздействия может переходить от субъекта к объекту и наоборот. Тот, кто первый начал серию воздействий, может называться субъектом (инициатором), а тот, кто испытал его влияние, — объектом (адресатом влияния, реципиентом). Субъект межличностного воздействия изучает объект и ситуацию, в которой осуществляется воздействие,

ыбирает стратегию, тактику и средства воздействия, учитывает отступающие от объекта сигналы об успешности или неуспешности воздействия (обратную связь), организует противодействие объекту (при его возможном контрвоздействии) и т. д.

В объекте психологического воздействия часто выделяют предмет воздействия — убеждения, мотивы, ценностные ориентации, психологический климат, межгрупповая напряженность и т. д. Объект соотносит предлагаемую ему коммуникатором информацию с имеющимися у него ценностными ориентациями и своим жизненным опытом, после чего принимает решение.

Процесс психологического воздействия (влияния) включает стратегию, тактику, динамику, средства, методы, формы, аргументацию и критерии эффективности воздействия.

Два основных типа стратегии психологического воздействия можно обозначить как монологический и диалогический [2]. В рамках монологического типа стратегии выделяются два подтипа императивный, который предполагает предварительное оглашение цели воздействия, и манипулятивный, при котором цель не договаривается. В отличие от манипулятивной стратегии, диалогическая (развивающая) стратегия исходит из признания субъектом полноценности и принципиального равноправия взаимодействующих партнеров и поэтому стремится абстрагироваться от всевозможных различий между ними.

Средства воздействия могут быть вербальными и невербальными (паралингвистическими и экстралингвистическими). Основой успеха является выбор системы аргументации, убедительной для реципиента, базирующейся на реальных условиях жизни и учитывающей психологические особенности объекта [3].

К методам воздействия относятся убеждение и принуждение (на уровне сознания), внушение, заражение и подражание (на неосознаваемом уровне психики). Последние три метода относятся к социально-психологическим [4].

Убеждение применительно к психологическому воздействию может выполнять несколько функций: информационную,

критическую и конструктивную. Принуждение как метод воздействия имеет две модификации: физическое и морально-психологическое принуждение. Главная особенность метода принуждения, по сравнению с убеждением, заключается в том, что базовые посылки, с помощью которых обосновывается данный тезис, потенциально содержат в себе негативные санкции для объекта. Под внушением понимается целенаправленное, неаргументированное воздействие, основанное на некритическом восприятии информации. Действенность внушения зависит от особенностей субъекта и объекта и особенно от складывающихся между ними взаимоотношений. Заражение имеет интегративную и экспрессивную функции. Первая используется для усиления монолитности группы, вторая связана со снятием психической напряженности. Экспрессивная функция заражения ярко проявляется на зрелищных мероприятиях.

Подражание заключается в осознанном или неосознанном следовании объекта манере поведения или примеру субъекта воздействия. Следование образцам достойного поведения преподавателей и руководителей позволяет формировать у обучающихся или подчиненных высокие личные и деловые качества.

Формы межличностного воздействия могут быть речевыми (письменными и устными), наглядными и демонстрационными. Легче всего воспринимаются устные (речевые), наглядные и особенно демонстрационные формы. Выбор форм определяется многими факторами: задачами воздействия, личными и деловыми качествами объекта и субъекта, материально-финансовыми ресурсами субъекта и пр.

Критерии эффективности воздействия могут быть стратегическими (отсроченными в перспективе, например, мировоззренческими) и тактическими (промежуточными), которыми руководствуется субъект в процессе воздействия на партнера (к примеру, речевыми высказываниями, мимикой и пр.). Использование критериев желательно осуществлять в системе, сопоставляя их интенсивность и частоту проявления.

Таким образом, системный подход к психологическому воздействию раскрывает суть процесса воздействия на партнера по общению. Роль психологического воздействия на практике весьма значительна, так как правильное использование средств и методов воздействия позволяет продуктивно общаться и влиять на людей.

Список литературы

1. Андреева Г.М. Социальная психология. М.: Аспект Пресс. 2000. – 386 с.
2. Балл Г.А., Бургин М.С. Анализ психологического воздействия и его педагогическое значение // Вопросы психологии. 1994. №4, с. 56-66.
3. Милич П. Аргументация: цели, условия, приемы // Психология влияния, СПб., 2000. с. 367-396.
4. Ковалев Г.А. Теория социально-психологического воздействия // Основы социально-психологической теории. М., 1995. с. 352-374.
5. Межличностное общение: Хрестоматия. СПб.: Питер, 2001. – 355 с.
6. Тутушкина М.К. Общение и межличностные отношения // Практическая психология. СПб., 1997. с. 159-172.

ИСТОРИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЧУВСТВ

Докл. - Пересада И.А., ДМ-01
Науч. рук. – доц. Барвинский А.А.

Житейское понимание слова «чувство» настолько широко, что теряет конкретное содержание. Научное использование этого термина ограничивается лишь случаями выражения человеком своего положительного или отрицательного, то есть оценочного отношения к каким-либо объектам. При этом, в отличие от эмоций, отражающих кратковременные переживания, чувства долговременны и могут порой оставаться на всю жизнь. Например, можно получить удовольствие (удовлетворение) от выполненного задания, то есть испытать положительную эмоцию, а можно быть

удовлетворенным своей профессией, иметь к ней положительное отношение, то есть испытывать чувство удовлетворенности.

Особо выделяют так называемые высшие чувства, которые отражают духовный мир человека и связаны с анализом, осмыслением и оценкой происходящего. Человек сознает, почему он ненавидит, гордится, дружит. Исходя из того, какая сфера социальных явлений становится объектом высших чувств, их делят на нравственные (моральные) и эстетические.

Эстетические чувства - это отношение человека к прекрасному и уродливому, связанное с пониманием красоты, гармонии, возвышенного и трагического. К этой группе относят и чувство юмора (чувство смешного).

К нравственным чувствам относятся в первую очередь чувства товарищества, дружбы, любви, отражающие различную степень привязанности к определенным людям, потребность в общении с ними. Отношение к своим обязанностям, принятым на себя человеком по отношению к другим людям, к обществу называется чувством долга. Несоблюдение этих обязанностей приводит к возникновению отрицательного отношения к себе, выражающегося в чувстве вины, стыда и угрызания совести. К нравственным чувствам также относится чувство жалости, зависти, ревности и другие проявления отношения к человеку и животному.

О любви как о чувстве сказано не мало, особенно поэтами, художниками, музыкантами. В наш век ученые подвели под столь романтическое понятие и научную основу, определив, что процесс любви - это результат различных химических реакций, происходящих в организме. И все же это большая загадка, которую мы разгадываем всю жизнь...

Это понятие включает в себя как чувство, возникающее между мужчиной и женщиной, так и другие ощущения по отношению к окружающему миру. Используя слово «любовь», мы не задумываясь, на сколько разный в него вкладываем! Любовь как нечто идеальное, высокое и вечное существует в искусстве. Каждый конкретный случай в отношениях между людьми имеет свою форму: - глубинная любовь (основывается на восхищении предметом любви, уважении и взаимной симпатии);

- бескорыстная (помогает влюбленным развиваться);
- собственническая (требует чего-то взамен, как минимум – ответного чувства, основана на неутоленных в прошлом потребностях);
- любовь «по долженствованию» (не жизнетворна, основывается на обязанности любить).

К сожалению, в наше время любовь стала более прагматичной. Мы можем вспомнить о ней в день святого Валентина или же в годовщину свадьбы. Часто люди сетуют на то, что они ждали от любви совсем не то, что получили. С одной стороны, слово «любовь» достаточно затертое и привычное, а с другой – нет ничего более волнующего, загадочного и даже мучительного. Люди часто не понимают друг друга, говоря о любви, поэтому стоит разобраться, что каждый имеет в виду, говоря: «Я люблю этого человека».

Любви не стоит бояться, как и не нужно опасаться того, что она не будет вечной, высокой, супер-романтической. Наверное, лучше совершить ошибку в любви, чем вообще не знать, что это за чувство.

Любопытные факты

- Романтическая любовь зародилась, по подсчетам ученых, около 4 миллионов лет назад. Тогда наши далекие предки встали на ноги (в прямом смысле) и получили возможность посмотреть на представителей противоположного пола новым взглядом. Внешность (рост, цвет волос и глаз, ширина плеч и тонкость талии) стала играть заметную роль в отношениях.
- У женщин чувство зарождается медленнее, чем у мужчин, - им нужно больше времени, чтобы оценить партнера. Но оно более надежно и продолжительно. Мужчины влюбляются намного быстрее. Правда, намного быстрее и остывают.
- У каждого человека в подсознании заложена «карта любви». То есть образ своего будущего возлюбленного формируется в раннем детстве – в результате наблюдений за понравившимся взрослым. А к подростковому возрасту идеал окончательно формируется.
- Чувство «опьянения любовью» вызывают в мозгу влюбленных природные вещества – амфетамины. Но они долго не живут,

поэтому романтическая любовь может просуществовать от года до трех лет. А вот эндорфины оказывают успокаивающее действие. Именно они дают влюбленным чувство безопасности и покоя рядом друг с другом.

СТЕРЕОТИПЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОРИЕНТАЦИИ СТУДЕНТОВ

Докл. – Ключко А., МТ-11
Науч. рук. – доц. Барвинский А.А.

Накануне президентских выборов в Украине всплывают на поверхность вопросы: какова же политическая ориентация молодежи ? За кого она собирается отдать свои голоса на предстоящих выборах ? Прежде всего, необходимо подчеркнуть, что сегодня в свете «быстро меняющейся власти» для большинства молодых людей нелегко разобраться в том, кому реально, на данный момент, принадлежит власть в стране. Раньше в общественном мнении господствовало устойчивое представление о том, что реальный носитель власти обеспечивает порядок, дисциплину, стабильность экономической и политической жизни. Но в силу событий, развернувшихся с начала распада СССР, эта точка зрения подверглась, и небезосновательно, сомнениям со стороны абсолютного большинства представителей нации. Это и не удивительно, ведь сейчас самые видные политические деятели нередко оказываются причастными к криминалу в различных его проявлениях. Это обстоятельство говорит явно не в пользу всей национальной политической системы, а также затрудняет вливание молодых, независимых, компетентных и образованных людей, обладающих незаурядными способностями и реальным патриотизмом, в политическую инфраструктуру страны. Вот отсюда и начинается упрочнять свои позиции неверие в возможность государственных структур активно решать острые социальные проблемы, ведь согласно появившемуся, из-за вышеперечисленных факторов, стереотипу, правящие страной силы заинтересованы лишь

в собственном обогащении, пренебрегая при этом правами и свободами остальных граждан нашего государства.

Чтобы критика была более ясной, мы предоставляем анализ, проведённого нами социологического опроса среди пятидесяти студентов Сумского Государственного Университета. Так как издавна студенчество считалось самым прогрессивным слоем населения, то следовательно, оно должно быть в курсе всех политических событий, происходящих в стране и за её пределами. Нужно заметить, что по данным проведённого исследования, современная студенческая молодёжь только подтвердила приведенное выше мнение (65% опрошенных заявили, что интересуются политикой постоянно, а ещё 28% - интересуются политической жизнью в мире от случая к случаю). Эти показатели, казалось бы, должны радовать, но ответы студентов на следующий пункт анкеты «Состоите ли вы в какой – либо общественно-политической организации?», дают при анализе совсем не оптимистические результаты: только 5% опрошенных дали положительный ответ. Отсюда можно сделать вывод, что современная молодёжь Украины может лишь издали наблюдать за управлением государством, но быть реально причастной к совершению судьбы страны, она не может. Да, именно не может, а не не желает. Расцветающая бюрократическая система с всё более ярко выраженной приемственностью на руководящих постах оставляет не у дел новое, возможно, более компетентное в политических вопросах молодое поколение.

Радует то, что студенты пока ещё не складывают руки и не прибегают к излюбленному и так явно характеризующему украинский менталитет выражению:

«Моя хата з краю», а собираются отстаивать свои права. Согласно тому же опросу, многие молодые люди считают одним из главных способов влияния на расстановку в стране политических сил и, следовательно, на всю политическую ситуацию в целом, может быть участие в ближайших президентских выборах (88% опрошенных собираются идти на выборы президента страны 31 октября текущего года).

Что же касается отношения нынешней молодёжи к вопросу о независимости Украины, то здесь говорят цифры: 70% респондентов ответили за **сохранение** суверинитета Украины, а 30% - против; при этом, восстановления СССР хотят 47%.

Возможно, что стремление к восстановлению Союза у студентов вызывает то обстоятельство, что политика нашего государства в становлении украинского языка как государственного, не совсем последовательна и весьма форсирована. Ведь нынешнее поколение студентов родилось в СССР и воспитание его, а также обучение велось на русском языке (до 6 лет ребенок очень хорошо усваивает устную речь, которая его окружает, а для этого поколения была родной именно русскоязычная среда). Подтверждением этого являются данные анкетирования 95% опрошенных общаются в семье на русском языке, пока лимит русскоязычных студентов не будет исчерпан (т.е. пока на учебу в университет не придет новое поколение, которое родилось и воспитывалось в украиноязычной среде).

Из ответов студентов на вопрос анкеты: «Каково Ваше отношение к проблеме государственного языка в Украине?» следует еще одно подтверждение вышесказанного: 90% студентов выступают за то, что в Украине должен считаться государственным не один украинский, а и русский язык.

Что же касается видения студентами Украины в будущем, то 85% считают, что независимое Украинское государство должно строиться на полиэтнической основе. Это и не удивительно, ведь в опросе приняли участие 33 украинца (украинки),

12 русских, 1 белорус и 4 представителя других национальностей.

К тому же 87% считают, что русский, украинский и белорусский народы – братские, а точнее это вообще один народ.

Но вопрос в том, способно ли нынешнее государство гарантировать своим гражданам все блага и соблюдение их прав и свобод? На данный момент четкого ответа на этот вопрос нет: 40% студентов ощущает себя гражданами независимого государства 23% - нет, а еще 37% - ощущают, но не совсем.

Такая неопределенность сказалась на отношении к государственной символике: у 38% респондентов желто-синий флаг,

терб в виде трезубца, гимн вызвали чувство гордости за свое государство; у 26% - чувство горечи и разочарование; а 36% - безразлично.

Нужно заметить, что на вопрос: «Каким политическим партиям Вы симпатизируете?» студенты отвечали быстро и с интересом, это говорит об эрудиции респондентов в этой области. Итак, предпочтения студентов выглядят так: 15% симпатизируют левым, 53% - центристам; 8% - правым, а 25% являются сторонниками сил, выступающих за создание единого государства путем объединения 3 славянских народов: русского, украинского, белорусского.

Вот так выглядят политические взгляды и предпочтения опрошенных студентов нашего виза. Скорее тенденции, которые появились при анализе ответов на вопросы данной анкеты, отражают действительную политическую ориентацию всего студенчества в целом.

САМОСОЗНАНИЕ И САМООЦЕНКА КАК ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

Докл. - Зайченко А., ПМ-01
Науч. рук. - доц. Барвинский А.А.

Самосознание представляет собой сложный психический процесс, сущность которого состоит в восприятии личностью многочисленных образов самой себя в разных ситуациях деятельности и поведения, во всех формах взаимодействия с другими людьми и в объединении этих образов в единое целостное образование — представление, а потом и понятие своего собственного „Я” как субъекта, который отличается от других субъектов.

Основная психологическая задача состоит в анализе процесса развития индивидуального сознания, процесса становления рефлексивного сознания. Необходимым и первым этапом в становлении рефлексивного сознания является самосознание. Самосознание как осознание себя в зависимости от целей и задач, стоящих перед человеком, может принимать различные формы и

проявляться как самопознание, самооценка, самоконтроль и самопринятие.

Развитие самосознания — центральный психический процесс, особенно ярко проявляющийся и характерный для переходного возраста. Самосознание — знание человека о самом себе, объект самосознания — сама личность, которая вместе с тем выступает и субъектом познания.

Самооценка часто служит средством психологической защиты. Желание иметь положительный образ «Я» нередко побуждает индивида преувеличивать свои достоинства и преуменьшать недостатки.

Переживания различных эмоций, которые сопровождают процессы самопознания, формируют у человека отношение к себе. Знание о себе, объединенное с определенным отношением к себе, составляет самооценку личности.

Различают несколько видов самооценки, которые отображают особенности объектов оценивания, их сложность, а также некоторые качественные и количественные характеристики самой оценки. Существует классификация видов самооценки по целостности оценивания:

- Глобальная — общая недифференцированная самооценка личности (оценке подлежит личность в целом);
- Частичная — принадлежит к разным уровням познания (оценке подлежат отдельные стороны личности, конкретные свойства, которые проявляются лишь в некоторых особых видах деятельности).

Самооценка, обладает такой характеристикой, как адекватность. В зависимости от степени адекватности обычно различают два вида самооценки:

- адекватную;
- неадекватную.

В свою очередь для неадекватной самооценки, по отношению к эталону, с которым происходит сравнение, может быть выделено два вида:

- завышенная;

➤ заниженная.

Завышенная самооценка приводит к формированию таких особенностей личности, как самоуверенность, высокомерие, критичность к своим действиям и поступкам и т.п. Постоянное занижение оценки человека со стороны окружающих и самой личности формирует в ней робость, неверие в свои силы, замкнутость, стеснительность и т.д. Адекватная же оценка и самооценка обеспечивает благоприятное эмоциональное состояние, стимулирует деятельность, дает возможность правильно оценивать свои силы, вселяет в человека уверенность в достижении намеченных целей.

Осознание своей непохожести на других исторически и логически предшествует пониманию своей глубокой внутренней связи и единства с окружающими людьми. Не менее сложным является осознание своей преемственности, устойчивости своей личности во времени. Осознание себя как части общности, коллектива, а также восприятие скорости течения времени в зависимости от этапа развития самосознания являются важными формирующими факторами становления и развития личности как психологической и сигнализирующими показателями личностного возраста в целом.

Содержание знаний человека о себе и отношение к себе с начальных этапов формирования имеют свой „выход” через процесс саморегулирования и самоорганизации личностью своего поведения.

СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ ЧУВСТВ (ЭМОЦИЙ)

Докл. – Несторенко О., ПМ-11
Науч. рук. – доц. Барвинский А.А.

Познавая действительный мир, человек проявляет определенное отношение к окружающим предметам и явлениям. Окружающие объекты и явления, действуя на органы чувств, вызывают эмоциональную реакцию человека, выражающуюся в

различных ее проявлениях — в радости, грусти, боязни, страхе, ужасе, испуге, печали, восторге, ненависти, горе и т. п.

Эмоции (франц. *emotion*, от лат. *emoveo* — потрясаю, волну) — особый класс психических процессов и состояний, связанных с инстинктами, потребностями и мотивами. Эмоции выполняют функцию регулирования активности субъекта путем отражения значимости внешних и внутренних ситуаций для осуществления его жизнедеятельности.

В античной философии Э. рассматривались как особый вид познания, а состояния удовольствия или страдания связывались с представлением о грядущем благе или бедствии (Аристотель, стоики).

В психологии 18—19 вв. виднейшим представителем интеллектуалистической точки зрения в учении об эмоциях является И. Гербарт, выдвинувший гипотезу, согласно которой эмоциональными состояниями зависят от соотношения представлений, причем задержка их вызывает отрицательно окрашенные эмоции, их взаимное усиление — положительные.

Гораздо большее значение для дальнейшего развития учения об эмоциях имели взгляды на них как на особые приспособительные процессы организма. Важнейшую роль в формировании этих взглядов сыграло появление работы Ч. Дарвина «Выражение эмоций у человека и животных» (1872).

Во многих отношениях близкой к взглядам Дарвина является т. н. периферическая теория эмоций, почти одновременно выдвинутая У. Джемсом и датским врачом Г. Ланге. Согласно этой теории, возникновение эмоций обусловлено вызываемыми определенными воздействиями, изменениями на периферии — произвольно-двигательной сфере.

Несмотря на серьезную критику периферической теории, она в различных своих вариантах продолжала удерживаться в психологии вплоть до исследований Кеннона, Барта и др.

Данные, полученные Кенноном, позволили установить, что особенности эмоций не находятся в соответствии с возникающими висцеральными изменениями. К «центральной» теории

принадлежат также представления о механизме эмоций, выдвинутые И. П. Павловым.

С развитием представлений о биологической роли и физиологических механизмах эмоциональных процессов развивалось научно-психологическое понимание эмоций.

Выделение эмоций как особого класса психических процессов, успехи исследований позволили преодолеть как интеллектуалистические, так и биологизаторские взгляды на природу эмоций человека и выделить их специфические особенности.

Аффектами в современной психологии называются сильные относительно кратковременные эмоциональные переживания, сопровождаемые резко выраженными двигательными и асцеральными проявлениями.

В отличие от аффектов, собственно эмоции представляют собой более длительные состояния, иногда лишь слабо проявляющиеся во внешнем поведении.

Более условным и менее общепринятым является выделение чувств как особого подкласса эмоций. Основанием для их выделения служит их отчетливо выраженный предметный характер (напр., чувство любви к человеку, к Родине, чувство ненависти к врагу и т. п.).

Существенную роль в формировании и развитии высших человеческих чувств играют социальные институты.

Особое место среди эмоциональными процессов занимают состояния стресса (Г. Селье), т. е. эмоциональной напряженности, создаваемой такими факторами, как опасность, аварийные ситуации, повышенная ответственность и т. п.

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА.

Доп. - Лукашенко Д., ТМ-12
Наук. кер. - доц. Панченко А.І.

Загальновідомо, що кількість міжнародно-правових актів, що стосуються прав людини і громадянина на сьогоднішній день більш ніж достатньо. Вже діють на практиці біля сотні спеціалізованих актів, що регулюють особливі види відносин. Навіщо потрібен цей "каркас" нормативних правил, загально визнаних принципів ми більш детально розглянемо нижче, а зараз відмічу тільки те, що ці міжнародні договори в цілому повинні присікати такі види злочинів, як апартеїд, геноцид, расова дискримінація, фізичні катування і т.д.

Цілий ряд міжнародних конвенцій покликаний захищати права дітей, жінок, норми трудового права. Міжнародні конвенції встановлюють та закріплюють статус біженців, права ув'язнених і т.д.

З іншого боку, з біологічної точки зору, людина на різних континентах – перш за все людина, а значить, як істота біосоціальна, створена для існування в суспільстві і рано чи пізно виникнуть ситуації, коли буде потрібне відновлення обмежених прав, або захист від різного виду свавілля. Міжнародно-правові акти, як система юридичних норм, що регулюють крім міждержавних відносин, права і свободи громадян цих держав, якраз покликані забезпечити це та багато іншого. Їх дія поширена як на Англію, так і на Венесуелу, скрізь, де держава приєдналася до міжнародно-правових норм у встановленому процедурному порядку. І наслідком цих дій є правова захищеність особистості, справжній інтерес до проблем людини в різних сферах взаємовідношень держави і людини, незалежно від місцезнаходження людини.

Загально визнано, права і свободи людини і громадянина перестали бути чисто внутрішньою справою держави, однією з умов існування правової держави є плюралізм та відкритість всіх явищ життя.

Вперше положення про міжнародні договори були включені в нормативно-правові акти в США. Да це й зрозуміло, ця держава

авжди за складом була різноманітним формаційним явищем. Так, Конституція США від 1787 р. визначає, що все міжнародні договори, які прийняті нарівні з вказаною Конституцією та законами США і договори, які були і будуть укладені від імені США, є вищим правом країни. А судді, незалежно від їх місцезнаходження, є підлеглими і зобов'язані неухильно придержуватися їх, навіть якщо ці норми суперечать законам штату.

Також в Основному законі Федеративної Республіки Німеччини від 23 травня 1949 р. досить ясно сформульований статус міжнародних договорів. Договір, що стосується сфери діяльності федерального законодавства, повинен бути ратифікований у формі федерального закону, внаслідок чого, міжнародні договори інтегруються у федеральну правову систему Німеччини. Цей договір стає безпосередньо застосованим, володіючи статусом рівноправного федерального закону, і має пріоритет перед національними нормативно-правовими актами.

Приблизно таке ж особливе місце знайшлося для норм міжнародного права в правовій системі Голландії, де передбачено протиріччя міжнародно-правових актів з національною Конституцією. В цьому випадку, при схваленні парламентом договору, положення опубліковуються, застосування його стає загальнообов'язковим, а статті конституційної норми, що йому суперечать, відміняються.

Отже, стисло, які ж конкретно права і свободи встановлює більшість міжнародно-правових актів з прав і свобод людини та громадянина? **Це:**

1. Визнання людського життя, права і свободи особи вищим надбанням, дотримання, визнання, захист яких є обов'язком будь-якої демократичної держави. А саме право на життя слід визнати невід'ємним правом.

2. Встановлюється право будь-якої людини, у випадку порушення його прав і свобод, на судовий захист з повним, всебічним, об'єктивним дослідженням обставин справи і на справедливий, компетентний, судовий розгляд. *(При роботі з малолітніми правопорушниками належить, згідно Мінімальним стандартним правилам ООН, дотримуватися максимальної*

конфіденційності). Примітно, в основних законодавствах, що право на судовий захист надається не тільки фізичним, але і приватним юридичним особам.

3. Кожній людині надається право на захист цивільних прав, право на життя (див. п.1), на свободу та особисту недоторканність, право на майно, на власність і їх захист, право на вільне пересування, право на визначення національної приналежності, право на захист приватної інформації про особистість і на захист від втручання в сімейне і особисте життя.

4. Також декларується право всіх індивідів на захист трудових прав (деякі спеціалізовані міжнародні акти цілком присвячені цій статті).

5. Оголошується захист культурних прав і на вільну творчість.

6. Гарантується людині право на чисте, "здорове" оточуюче середовище (в цьому зв'язку не зовсім зрозуміла ратифікація російським урядом і Державною Думою РФ міжнародного договору про поховання на території держави ядерних і токсичних відходів).

7. Надання **всім громадянам** основних загально визнаних політичних свобод.

8. Також ставлення в обов'язок всіх держав, що приєдналися до європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод, сприяння жертвам злочинів.

9. Інші права, згідно специфічному напряму діяльності документа.

Це найбільш загальні права і свободи, що надаються людині і громадянину, діючих на територіях країн, що приєдналися до європейської Конвенції і що визнали Декларацію основними принципами правосуддя власної правової системи.

Сфера дії міжнародно-правових актів і договорів: безпосередня область застосування, об'єктний і суб'єктний бік, а також просторовий аспект, конкретна територія, на якій діють вище зазначені норми.

В більшості своїй міжнародно-правові акти і угоди є відкритими для підпису іншими сторонами.

Уповноважений Верховної Ради з прав людини – це новий інститут для національної правової системи України, де з часу отримання незалежності відбувається формування механізму захисту прав людини, необхідного для побудови демократичної соціальної правової держави. Визначення місця інституту омбудсмена в системі механізму захисту прав людини в Україні має важливе теоретичне і практичне значення.

Інститут омбудсмена є субсидіарно застосовним в правовому механізмі захисту прав людини і громадянина в Україні. Діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини доповнює існуючі способи захисту прав і свобод людини і громадянина, не відміняючи і не переглядаючи компетенції державних органів, що забезпечують захист і відновлення порушених прав і свобод.

Омбудсмен здійснює свою діяльність незалежно від інших органів держави і посадових осіб. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звітує перед Верховною Радою про стан дотримання і захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні і про виявлені недоліки в законодавстві про захист прав людини і громадянина. Втручання в діяльність Уповноваженого Верховної Ради з прав людини забороняється.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини не розглядає звернення, які розглядаються судами і припиняє початий розгляд, якщо зацікавлена особа звернулася за захистом своїх прав в суд, внаслідок судовій юрисдикції, як основному способу захисту і відновлення порушених прав і свобод, надається пріоритет в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, будучи суб'єктом права на конституційне уявлення з питань ухвалення рішень Конституційним Судом має право звертатися, зокрема, з конституційним уявленням про відповідність Конституції України (конституційності) законів України та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, на підставі конкретних скарг громадян, іноземців та осіб без громадянства. Це дає додаткові гарантії для захисту і відновлення порушених прав громадян,

іноземців та осіб без громадянства, що не є суб'єктами права на конституційне уявлення про визнання нормативного акту неконституційним.

Установа інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини викликана прагненням законодавця гарантувати більш якісний захист прав і свобод людини і громадянина в Україні, максимально наблизити стан забезпеченості прав і свобод людини до міжнародно-правових стандартів, зокрема до Всезагальної декларації прав людини.

Таким чином, міжнародно-правові акти існують для юридичного закріплення в законодавствах держав, що мають демократичну сутність єдиних, застосованих для всіх правових систем загальновизнаних норм загального характеру, де в правові принципи закладені категорії гуманізму, справедливості, пошани честі і гідності, охорони життя та здоров'я особистості.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І ЦІННОСТІ ДЕМОКРАТІЇ

Доп. – Самолов С., ТМ-12
Наук. кер. – доц.. Панченко А.І.

Як відомо, людству вже понад 2 мільйони років. Для того щоб вижити, люди навчилися пристосовуватися до зовнішніх факторів та створювати нові предмети. Вони почали використовувати вогонь та займатися господарством, винайшли колесо і за допомогою знарядь праці створили чимало складних систем. І все це стало можливим лише за рахунок колективної суспільної праці. А чи можлива така праця без керівництва? Очевидно, що ні. Без централізованого керівництва починається безладдя і хаос в людських стосунках, необмежена свобода кожної людини призводить до конфліктів, а це робить неможливою співпрацю людей. Існування людства зводиться до необхідності існування деякої компетентної системи керування, при чому така система може існувати на різних засадах.

Сьогодні більша частина людства вважає найдоцільнішою таку форму державного устрою, як демократію.

У буквальному розумінні демократія (грец. *demokratia*, від *demos* – народ і *kratos* - влада) означає “народовладдя”. Скалалося це поняття ще у Стародавній Греції; там демократія визначалася як особлива форма організації держави, за якої влада належить не одній особі, як за монархії чи тиранії, і не групі осіб, як за аристократії чи олігархії, а всьому народу, точніше, усім вільним громадянам полісу – міста - держави.

Сьогодні ж кожен пересічний громадянин може прочитати в будь-якому сучасному словнику: “демократія – форма держано-політичного устрою суспільства, що заснована на визнанні народу як джерела влади. Основні принципи демократії – влада більшості, рівноправність громадян, захищеність їхніх прав і свобод, верховенство закону, поділ влади, виборність глави держави, представницьких органів.”

Демократія поділяється на політичну і неполітичну. Яскравим прикладом неполітичної демократії є демократія первісна, коли були відсутні класи і класові протиріччя. Неполітична демократія втілювалася в установах родового і племінного самоврядування.

З виникненням економічної нерівності, приватної власності й експлуатації з'являється політична демократія, розвиток якого в класовому суспільстві нерозривно зв'язано з пануванням одного з класів.

Принципово важливим для теорії демократії було обґрунтування видатним французьким мислителем Ж.-Ж. Руссо ідеї народного суверенітету. На основі ідеї суспільного договору він доводив, що єдиним джерелом і верховним носієм влади в суспільстві є народ. Це влада неподільна, вона здійснюється безпосередньо самим народом і не може бути передана окремій особі чи органу. Ідея народного суверенітету, тобто визнання народу єдиним джерелом і верховним носієм влади в суспільстві, стала вихідним принципом теорії і практики демократії.

Наступним принципом демократії стала обґрунтована, зокрема Ш. Монтеск'є, ідея представництва, згідно з якою народ як єдине джерело і верховний носій влади в суспільстві делегує владні повноваження державним органам. Головним таким органом є

загальнонаціональна представницька установа, яка формується шляхом виборності. Виборність органів влади також виступає одним із принципів демократії. Монтеस्क'є розрізняв три влади – законодавчу, виконавчу, судову – і стверджував, що в умовах свободи неприпустиме поєднання цих влад і здійснення їх однією особою або одним органом, бо це призводило до сваволі. Тому Монтеस्क'є вважав за необхідне, щоб зазначені три влади здійснювались різними органами. Водночас він визнавав розподілені влади в принципі рівнозначущими і серед них не виділяв жодної, яка б наділялась якістю верховенства по відношенню до інших влад. Розвиваючи своє вчення про розподіл влад, Монтеस्क'є висунув положення про необхідність їх взаємодій і взаємної зрівноваженості.

Обов'язковим принципом демократії є громадянський консенсус, тобто принципова згода основної маси громадян дотримуватися правових умов, у межах яких мають досягатися часткові цілі. Громадянський консенсус передбачає ще один принцип демократії – мажоритаризм, тобто правління більшості. Політичні рішення, особливо ті, що мають суспільне значення, приймаються більшістю або з її згоди. Цей принцип вимагає використання форм і процедур, які дають змогу виявити політичну більшість. Основними з них є представницьке правління та форми безпосередньої демократії. Правління більшості передбачає ще один принцип демократії – дотримання та охорону прав меншості.

Всі вище перелічені принципи демократії в узагальненому вигляді формулюються як принцип участі народу у здійсненні державної влади. Це влада має здійснюватись на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову гілки. Поділ влади та взаємна зрівноваженість її гілок на основі механізму стримувань і противаг покликані унеможливити зосередження державної влади в одному органі чи узурпацію її однією особою. Принцип поділу державної влади є одним із найважливіших принципів демократії.

До основних принципів демократії належать також принципи рівності і свободи. Традиційне для теорії демократії тлумачення свободи полягає в тому, що її звичайно сприймають як відсутність широких обмежень діяльності особи. Це не означає абсолютної

свободи. Держава встановлює певні вимоги, яким має відповідати діяльність кожної особи. Межею свободи будь якої людини є свобода інших людей. Принцип свободи деталізується у конституційно проголошених правах і свободах, до найважливіших з яких належать політичні: свобода слова, друку, процесій, зборів, мітингів, спілок, асоціацій, совісті, право та участь у вирішенні державних справ, на самоврядування, на посаду на державній службі, виборче право тощо. Демократія передбачає надійні гарантії прав і свобод особи, у тому числі судові.

Відповідно до принципу рівності визначається рівність усіх перед законом, усі громадяни наділяються однаковими правами та обов'язками. Принцип рівності означає відсутність закріпленої в праві дискримінації з будь-яких ознак.

Ще одним принципом демократії є політичний та ідейний плюралізм, згідно з яким політичне життя має включати багато різних взаємозалежних і водночас автономних політичних груп, ідеї і програми яких постійно змагаються. Політичний плюралізм найповніше проявляється у багатопартійності. Він передбачає право кожної політичної організації дотримуватися будь-яких поглядів і зобов'язує поважати інші думки.

Розрізняють пряму або безпосередню, і представницьку демократію. Пряма демократія передбачає безпосереднє волевиявлення народу з тих чи інших питань життєдіяльності держави, наприклад на зборах, референдумі, виборах, мітингу, демонстрації тощо. Представницька демократія передбачає, що основні рішення приймають повноважними зборами обраних народом представників: парламентами, асамблеями, радами тощо. Найважливішим засобом безпосередньої демократії є вибори, а виборче право визнається основним політичним правом громадян.

Безперечно, демократія має свої цінності, тобто загальні ідеї, які допомагають людям відрізнити добре від поганого, бажане від небажаного і формулювати на цій підставі суспільні орієнтири та принципи поведінки. Демократія в сучасну епоху сама собою є важливою й загально визнаною цінністю. Але вона утверджується й набирає справжньої сили тільки за умови, що люди знають, за що вони цінять демократію, чого хочуть досягти і що захищатимуть. Ці

основоположні риси демократії перетворили її на соціальну цінність в уяві людей ХХ ст. і можуть бути охарактеризовані як демократичні цінності. Демократичні цінності – це те, за ради чого демократію варто захищати, це уособлення її значущості і життєдайності, її привабливості для мільйонів людей, те, завдяки чому демократія здобуває нових прихильників в усьому світі.

Якщо ми говоримо про специфічні непересічні цінності демократії, то маємо на увазі людське існування в усій його повноті і багатоманітності.

Ядро демократії становлять громадянство і громадянськість. Громадянин, його життя і здоров'я, його гідність і чесноти – найголовніше для демократії. Сила суспільства і його міць складається саме з освічених і організованих громадян, які шанують силу спільного існування, спільного рішення і відповідної дії. Громадянство як суспільна роль і громадянськість, як сукупність рис, суспільних якостей виконувача цієї ролі визначають майбутнє.

Компетентність і відповідальність – ще одні цінності демократії. Компетентність громадянина – це його знання про те, які існують способи відстоювання прав, свобод, захисту власних інтересів, цитаційність, яка забезпечує життєдайність і стійкість демократичного ладу. Готовність і бажання діяти передбачають відповідальність: усвідомлення того, що “дорослий стан” – це обов'язок повною мірою відповідати за прийняті рішення і вчинені дії. Компетентний громадянин мусить бути обізнаний з усіма тими справами, які можуть вимагати його безпосереднього втручання. Компетентність громадянина – це його громадянська пильність, розуміння того, що “споживацьке” ставлення до надбань і цінностей демократії можуть призвести до їх втрати.

Більшість вважає найбільшою цінністю демократії свободу. Глибокі міркування щодо сенсу свободи належать І. Берліну. Пояснюючи сутність понять “негативної” та “позитивної” свободи, І. Берлін тлумачить першу як свободу від гноблення, від втручання інших, а другу – як свободу панування над самим собою, свободу робити вибір згідно з власними уподобаннями, свободу самовиявлення. Негативна свобода досягається звільненням від гноблення, рабства, залежності. Вона забезпечується наданням

формально юридичних прав і ставиться понад усе в класичному лібералізмі та в сучасних лібертаризмі й консерватизмі. Свобода ж позитивна використовується для розвитку особистих здібностей, реалізації прагнень. Для її досягнення потрібно мати певні соціально-економічні, політичні й культурні умови.

Л. Колаковський визначає свободу саме як “сферу людської діяльності, в якій суспільна організація нічого не забороняє й нічого не наказує, від так у цій сфері люди можуть вибирати те, що хочуть, не наражаючись на репресії”. Мінімально необхідне обмеження свободи одного громадянина, згідно з ідеологією лібералізму, визначається потребою захисту свободи іншого громадянина. У випадку порушення цих меж ступає в дію закон, який накладає обмеження і відновлює порушену свободу. Упродовж багатьох століть первісна демократія була ефективним засобом соціальної адаптації і найчастіше вона досягала своєї мети шляхом обмеження свободи, підкорення окремих індивідів інтересам соціального цілого. Але згодом поступово виокремилася особистість, людина усвідомила значущість свого (і будь якого) “Я”. Свобода почала усвідомлюватися як ключова цінність, без якої усі інші втрачають сенс. Демократія справедливо може вважатися таким устроєм, за якого найменш утиснена й найлегше може бути досягнена свобода. Але – і це варто підкреслити особливо – на варті свободи повинні стояти самі її носії – громадяни.

Для того, щоб визначити межі свободи й відповідальності, уникнути надмірних моральних претензій, повинна існувати якась “надлюдська” інстанція, яка не залежала б від чийось особистих уявлень і уподобань, від чиеїсь окремої волі чи сваволі. Саме таку інстанцію уособлює закон і особливою мірою – Конституція, її призначення чітко визначити принципи соціального співіснування людей у демократичному суспільстві. Тому беззаперечна цінність демократії – конституціоналізм.

Ліберальна демократія породила й затвердила як одну із основних своїх цінностей свободу совісті й віротерпимість, а деякою мірою й сама була породжена нею. Бо історично свобода совісті була тим здобутком Реформації, який викликав великий здвиг у людській свідомості і за часом спричинився до

формулювання й конституційного затвердження інших ліберальних прав та свобод.

Для того, щоб громадянин міг реалізувати себе як представник демократичного суспільства, необхідна наявність певних чинників і умов, які також становлять (і репрезентують) основні цінності демократії. Це – свобода слова, контекст якої створюють вільні в своїх діях і захищені законом ЗМІ, котрі дають змогу громадянам бути по-справжньому обізнаними зі станом справ у країні. Громадська думка – наслідок свободи слова, бо спільне судження стає можливим тільки тоді, коли люди можуть вільно, не боячись покарання, виявляти своє істинне ставлення до тих чи інших подій, інституцій, діячів тощо. Отже, свобода слова, вільні ЗМІ – одна з найбільших цінностей демократії.

Усвідомлення кожним особистої значущості, власної людської місії, унікальності, самобутності й невичерпності – це одна із докорінних чеснот демократичного світогляду і водночас один із наших громадянських обов'язків.

Приватність, невтручання в особисте життя – наступні цінності демократії, які впливають із її суті, бо було б дивним міркувати про можливість громадянської участі в демократичному процесі без визнання спроможності людини самотійно керувати власним життям.

Демократія є соціально-орієнтованою формою світогляду. Вона орієнтує людину на стійкий і свідомий інтерес до соціального життя, на усвідомлення власних інтересів і пошук шляхів їх втілення (захисту). Ціннісні виміри демократії органічно включають в себе цінності громадянської асоціації.

Демократизм ґрунтується на повазі до громадянської думки, спільного рішення, громадянського порядку і соціальної згоди. Громадянська активність немовби зменшує простір приватного життя, але разом з цим вона сприяє виборюванню нових можливостей для повноцінного й незалежного існування, кожної людини як ланки демократичного суспільства.

Універсальна цінність будь-якого суспільства – соціальний порядок. І ще однією цінністю демократії сміливо можна вважати те, що він досягається не за рахунок ліквідації розбіжностей і

багатоманітності, властивої живому соціальному організмові. Демократія – це постійно діючий, але впорядкований (законами, процедурами, громадянською зваженістю, обізнаністю і досвідом) конфлікт. Іноді він набуває значних масштабів (зокрема, під час виборів), але від цього суспільство у підсумку тільки виграє. Принаймні проблеми не заганняються в середину і не набувають злякано прихованого характеру. Отже, культура конфлікту є важливим здобутком демократії.

Зважаючи на загальний рівень життя українського народу та, нажаль, незаперечні факти щодо того, що світом керують гроші, може скластися небезпідставне враження, що теорія демократії з усіма її принципами, формулами та концепціями – не більше, ніж красива казка для пересічних громадян, з допомогою якої політична еліта ошукує народ, здійснюючи від його імен владу у власних інтересах. Та це зовсім не означає необхідності відмови від демократії, бо альтернативою її може бути тільки диктатура. Гальмом у розвитку українського демократичного суспільства сміливо можна вважати глобальне нерозуміння нашими співвітчизниками свої ролі в його формуванні. Від кого як не від нас залежить добробут людей, які живуть при політичному режимові, що проголошує приналежність всієї влади народові? За даними опитувань 2002 р. більшість наших співгромадян (32%) розуміє демократію тільки як суспільство свободи і лише 3,4 розуміють, що демократія дозволяє людям брати участь у політичному житті, дає можливість обирати і бути обраними, контролювати владу.

Важко не погодитися зі словами прем'єр-міністра Великобританії Уїнстона Черчілля: “Демократія – погана форма правління, однак нічого кращого людство поки не придумало”, бо демократія, як і інші політичні режими, має свої недоліки, але на фоні інших режимів, помітно виділяються її беззаперечні переваги. Нехай вона повільно розв'язує проблеми, але вона їх врешті розв'язує, тому на даному етапі розвитку людства і держави демократію можна вважати найбільш прийнятною формою державно-політичного устрою суспільства.

СЕКЦІЯ ПРАВОЗНАВСТВА

НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВочИНУ (УГОДИ) ЗА НОВИМ ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Доп. - викл. Сайко Л.Ю.

У зв'язку з прийняттям нового Цивільного кодексу України виникли певні труднощі з тлумаченням деяких правових норм цього кодексу. Так, наприклад, у статті 215 ЦК України визначаються загальні правові засади визнання правочину недійсним. Звичайно, що для цього має бути відповідна правова підстава. Такою правовою підставою Цивільний кодекс визнає факт недодержання в момент вчинення правочину однією стороною чи всіма сторонами вимог, встановлених частинами 1 - 3, 5, 6 ст. 203 цього Кодексу, тобто вимог щодо змісту правочину, щодо волевиявлення учасника правочину, щодо настання реальних правових наслідків правочину, щодо недопустимості порушення правочинном, вчинюваним батьками, інтересів малолітніх дітей. Крім того, недійсність правочину може встановлюватися за ті чи інші порушення безпосередньо законом.

У відповідності із ч. I ст. 48 ЦК УРСР недійсною визначалась угода, що не відповідає вимогам закону. Таке правило хоч було і лаконічним, але відзначалось достатньою однозначністю у тлумаченні. При цьому малось на увазі невідповідність угоди як за законом, так і іншими нормативно-правовими актами, які можуть належати до різних галузей законодавства. Однак у новому ЦК це питання вирішено, на мій погляд, не зовсім вдало, оскільки відповідно до ч. I ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити Цивільному кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства. З цього витікає, що якщо правочин суперечить вимогам адміністративного, сімейного, антимонопольного чи іншого законодавства, то його з формальних міркувань не може бути визнано недійсним, що звичайно є правовим нонсенсом. Тому, я вважаю, що ч. I ст. 203 ЦК було б доцільніше викласти в редакції, яка була

передбачена в проекті ЦК України від 5 червня 1997 р., а саме "зміст правочину не може суперечити положенням закону, інших правових актів, що є обов'язковими для сторін, а також моральним засадам суспільства".

Як відомо, за ступенем недійсності правочину всі правочини діляють на абсолютно недійсні з моменту їх вчинення (нікчемні) та відносно недійсні (оспорювані), які можуть бути визнаними дійсними, але за певних умов.

Нікчемним (абсолютно недійсним) визнається правочин, якщо його недійсність встановлена законом. У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається (ч.2 ст. 215 ЦК України). Оскільки недійсність такого правочину визначено безпосередньо у правовій нормі, то він вважається недійсним з моменту його укладення, незалежно від пред'явлення позову та рішення суду.

Однак це не означає, що взагалі не існує необхідності визнання нікчемного правочину недійсним. Така потреба може виникнути, якщо сторони виконали певні умови нікчемного правочину, який нотаріально посвідчений, якщо він порушує права третіх осіб, якщо він зареєстрований у державних органах тощо.

У таких випадках рішенням суду, який лише констатує недійсність правочину, можуть бути визначені відповідні правові наслідки недійсності правочину, наприклад, зобов'язати державні органи скасувати реєстрацію тощо.

Проте навіть нікчемні правочини у визначених законом випадках за поданням сторін або зацікавлених осіб можуть бути визнані судом дійсними. Наприклад, передбачена ч. 2 ст. 219 та ч.2 ст. 220 ЦК України можливість визнання судом дійсним правочину, який укладений з порушенням нотаріальної форми.

Іншим видом недійсних правочинів є правочини оспорювані. Оспорюваними є правочини, які ЦК України не визначає в імперативній формі недійсними, а лише допускає можливість визнання їх недійсними у судовому порядку за вимогою однієї із сторін або іншої заінтересованої особи. Тобто оспорювані правочини припускають дійсними, такими, що

породжують цивільні права та обов'язки. До них належать переважно правочини з дефектами волі та волевиявлення суб'єктів. Прикладом оспорюваної правочину є правочин, вчинений неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, без згоди батьків, піклувальника (ст. 222 ЦК). Для визнання такого правочину недійсним заінтересована особа (один з батьків, усиновлювач, піклувальник) має подати позовну заяву до суду з вимогою про це.

Дискусійним є питання, до якої групи віднести правочини вчинені під впливом обману (ст. 230 ЦК), в результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною (ст. 232 ЦК), фіктивні та удавані правочини (ст.ст. 234, 235 ЦК). Згідно з коментарем до Цивільного кодексу України за загальною редакцією Харитонова Є.О. правочини вчинені під впливом помилки, обману або насильства відносяться до оспорюваних правочинів, а фіктивні і удавані правочини є нікчемними. Але з цим важко погодитись. На мій погляд більш правильним є вирішення цього питання О.Дзєрою та О.Отрадновою, які виносять зазначені правочини в окрему групу. Оскільки хоча ці правочини і близькі до оспорюваних, або нікчемних, на відміну від оспорюваних, які можуть визнаватися недійсними судом, або нікчемних, які визнаються такими законом, вони визнаються судом недійсними за умови підтвердження допущених порушень закону.

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ

Доп. - Харченко В., Ю-32

Наук. кер. — ст. викл. Сінченко Ю.П.

Двопалатний парламент — поширена у світі структура найвищого законодавчого органу держави. Утворення II палати, як назвали верхньою, було результатом компромісу між буржуазією феодалами у боротьбі за владу. Верхня палата сформувалася для представництва аристократії та для стримання радикалізму нижньої палати.

У наш час двопалатні парламенти збереглися у Англії, Італії, США, Франції. Після II світової війни низка країн реформувала свої двопалатні парламенти і створила однопалатні представницькі органи (Данія, Греція, Швеція). Водночас, Польща, Румунія, Чехія побудували бікамеральні парламенти.

Є дві форми бікамералізму. Характерною ознакою елітарного двопалатного парламенту є те, що палати мають однакові повноваження у законодавчій сфері, а уряд підзвітний обом палатам (Бельгія, Італія).

Другою його формою є парламент, палати якого нерівноправні (Іспанія, Франція, Великобританія). Нерівноправність їх зумовлена менш представницьким характером верхньої палати, що зумовлюється механізмом формування останніх, або нерівноправністю представництва різних верств населення.

Двопалатний парламент характерний для тих країн, в яких встановлена демократична форма правління і федеративний устрій. Але є унітарні країни, в яких існує двопалатний парламент.

Кожна країна обирала най доречну форму побудови парламенту: однопалатний чи двопалатний. Нині вибір слід зробити нам – українцям.

Потрібно зважити усі “за” і “проти”, щоб обрати такий парламент, який буде відповідати інтересам нашої держави і народу. На сучасному етапі в Україні діє однопалатний парламент.

Взагалі, я вважаю, що Україна ще не готова до створення двопалатного парламенту. Є багато підстав так вважати. Якщо вивчати конституційний досвід європейських країн, то можна побачити: всі унітарні країни відмовилися від бікамеральних парламентів там, де вони були.

Двопалатний парламент не потрібний Україні, яка є унітарною державою, адже унітарність не допускає двопалатності. Створення такого парламенту потребуватиме колосальних змін в українському законодавстві. Подібна структура призведе до федералізації країни.

Наслідками такої трансформації парламенту стануть прямі вибори губернаторів областей. Принцип територіального розділу України на штучні області зберігається ще із соціалістичних часів.

Втілення ідеї про двопалатний парламент може призвести до руйнації країни зсередини, бо вона сформувалася переважно під впливом кланово-фінансових груп в Україні. Досить згадати історичні факти поділу України на Лівобережну і Правобережну частини, Галичину, Закарпаття. Введення верхньої палати тільки погіршить керованість суспільством. Їй доведеться взяти на себе частину функцій нижньої палати. А тому протистояння між палатами неминуче. Це погіршить законодавчий процес. Верхня палата знову ж таки вступає у протиріччя з Кабміном, оскільки буде сформована з представників регіонів, які заінтересовані у регіоналізації, а Кабмін заінтересований у централізації.

ПРОБЛЕМИ ПОДАЛЬШОЇ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Доп. - Вакуленко О., Ю-33
Наук. кер. – ст. викл. Сінченко Ю.П.

Кожна людина має невід'ємні, дані їй від народження, права та свободи. Вони не даються жодною державою, законом, отже не можуть бути взяті ними. Держава лише за допомогою права може регулювати процес їх реалізації. Важливо наголосити, що у правовій державі категорично недопустиме нехтування правами і свободами не лише заради егоїстичних групових чи партійних інтересів а навіть і з посиланнями на "високі» державні або національні інтереси. Тобто у правовій державі, цим правам і свободам надається пріоритет порівняно з будь-якими іншими інтересами.

Розглянемо власне Конституцію України. У статті 1 зазначається, що Україна є незалежною, суверенною, демократичною, соціальною, правовою державою. І якщо наша держава - суверенна та незалежна не викликає сумніву, то демократичною, соціальною, а тим більше правовою її назвати важко. Проблема створення правової держави в Україні є чи не найголовнішою, оскільки сьогодення вимагає якісних перетворень, змін, удосконалень.

Моніторинг Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини засвідчує, що однією з найбільш гострих залишається проблема

реалізації громадянами права на судовий захист. З цього питання надходить більше третини усіх звернень громадян. І це не може не тривожити, адже саме суди є основною ланкою національної системи захисту прав людини. У минулому році кількість таких звернень зросла майже вдвічі. Найбільше скарг надійшло на необґрунтованість вироків та рішень судів, несвоєчасний та неналежний розгляд справ та дій суддів. Проведений аналіз звернень громадян дає підстави зробити висновок про те, що, попри вжиті заходи, спрямовані на вдосконалення судової системи, проведення так званої малої судової реформи, прийняття Закону України "Про судоустрій України", сподіване на докорінне поліпшення судової системи не виправдалися. Ситуація з реалізацією права на судовий захист продовжує залишатися в Україні незадовільною.

Загострюється, зокрема, проблема апеляційного та касаційного оскаржень рішень та вироків судів першої інстанції, адже після внесення змін до Цивільно-процесуального кодексу рішення суду можна оскаржити в апеляційному та касаційному порядку виключно через суд першої інстанції, який приймав це рішення. І в багатьох випадках саме суд першої інстанції, який, зрозуміло, в цьому не дуже зацікавлений, блокує процес оскарження. На стан судового захисту громадян вкрай негативно впливає тяганина при розгляді справ. Тому зрозуміло, що судова реформа в Україні ще не є завершеною. Судова система потребує вдосконалення, оскільки не може повністю забезпечити якісний, неупереджений, розгляд справ. До речі, прийнятий нещодавно Закон України "Про судоустрій" уже потребує змін, оскільки рішенням Конституційного суду Касаційний суд України визнано неконституційним, б в Основному Законі про нього не йдеться.

Правова держава неодмінно повинна асоціюватися із свободою слова, незалежністю засобів масової інформації, високою правовою, політичною культурою громадян. На превеликий жаль до цього часу в Україні так і не створено жодного друкованого загальнонаціонального незалежного видання та громадського телебачення, які надавали б неупереджену, виважену інформацію, консолідували суспільство. Дезінформація населення приводить і до

прийняття хибних політичних рішень, що завдає великої шкоди державі вцілому.

Проте свобода слова має й іншу сторону, інший вимір. Є чимало листів громадян, у яких вони просять про захист їх від масової пропаганди насилля, жорстокості, розпусти, що завдають великої шкоди моральним та духовним цінностям нашого народу, травмують психіку молоді, породжують небачену за своєю жорстокістю злочинність. Викликає тривогу і той факт, що деякі ЗМІ на догоду своїм спонсорам і засновникам виконують роль інформаційних кілерів, тим самим завдаючи непоправної шкоди демократичним засадам суспільства, що тільки формується. Держава потребує якісного закону "Про незалежні засоби масової інформації", який би урегулював правові, економічні, політичні принципи їхньої діяльності. Адже досвід розвинутих країн світу незаперечно переконує, що без справді незалежних ЗМІ неможливо побудувати цивілізованої, демократичної, правової держави.

Демократична трансформація українського суспільства, розбудова правової держави означає докорінне якісне перетворення "успадкованих" від колишнього СРСР не тільки відносин власності та способу суспільного виробництва, а й відносин організації та функціонування органів державної влади, політичних, юридичних, управлінських відносин між державою і громадянином, політичними структурами, суспільної, політичної, правової свідомості, духовної культури вцілому. Навіть найрадикальніші перетворення окремо в системі матеріальних умов суспільного відтворення самі по собі неспроможні викликати якісних за своєю суттю і змістом змін у системі суспільних відносин, якщо вони одночасно не супроводжуватимуться такими ж глибокими перетвореннями в системі органів державної влади, політичній системі суспільства, системі суспільної, зокрема політичної та правової, свідомості, політичній та правовій культурі тощо. Тобто мова йде про розбудову правової держави, та про якісне демократичне перетворення всіх сфер життя, яке б відповідало вимогам часу.

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА: КРОКИ І ПРОБЛЕМИ

Доп.- Солонар А., Ю-33
Наук. кер. – ст. викл. Петракова Т.Б.

6 березня 2003 р. Президент України Л. Кучма видав указ Про внесення на всенародне обговорення проекту Закону України „Про внесення змін до Конституції України”. Передбачалось здійснити обговорення протягом 2 місяців з дня його офіційного опублікування в газеті „Урядовий кур’єр”. У телевізійному зверненні Л. Кучма повідомив основні положення.

Л. Кучма зазначив, що необхідно перейти до політичної системи, що відповідає найбільш поширеній у демократичних країнах Європи парламентсько-президентській моделі. Виборці обирають до парламенту депутатів від тієї чи іншої партії. Партії, які отримали найбільшу підтримку, створюють фракції в парламенті. Ці фракції формують більшість. Більшість – формує уряд. Більшість і уряд є стрижнем, серцевиною влади – за рахунок надання їм додаткових повноважень.

А саме, що за повноваження?

Прем’єр-міністра має призначати парламент, Президент вносить кандидатуру на цю посаду, погоджену парламентською більшістю. Парламент затверджує склад уряду.

Президент повинен мати право достроково розпустити парламент, узурпувати владу у випадках:

- 1) якщо депутати не спроможні протягом визначеного Конституцією часу сформувати більшість;
- 2) якщо більшість не спроможна сформувати уряд;
- 3) якщо парламент не може прийняти державний бюджет на наступний рік.

Важливим елементом реформи стане нова структура парламенту. А саме – розподіл парламенту на дві палати. Одна формуватиметься від партії і блоків, що перемогли на виборах за пропорційною системою. Друга – на основі рівного представництва всіх регіонів – областей та міст центрального підпорядкування.

Вибори Верховної Ради, органів місцевого самоврядування та Президента мають відбуватися упродовж одного року – на один термін – 5 років. Результати всеукраїнського референдуму повинні мати пряму дію і не потребувати затвердження будь-яким органом влади.

Пізніше розгорівся конфлікт навколо обрання Глави держави. Президент підкреслив, що необхідно домовитися, адже його позиція відома: всенародне обрання Глави держави. Більшість і опозиція домовились.

У лютому 2004 р. було підписано угоду між лідерами політичних партій, а також депутатських фракцій і груп, які входять до складу більшості Верховної Ради, про створення коаліції демократичних сил для реалізації політичної реформи в Україні, висунення і забезпечення перемоги єдиного кандидата на виборах Президента в 2004 р. й участі в парламентських виборах 2006 р.

У кінці лютого 2004 р. Президент України Л. Кучма оприлюднив думку, що ми не поспішаємо з реформою, а запізнюємося. Отже, на другому її стані, поділився глава держави, треба реформувати судову систему і місцеве самоврядування.

А 3 березня 2004 р. видано Постанову Верховної Ради України „Про деякі заходи щодо законодавчого забезпечення проведення конституційної реформи в Україні”.

Усе це добре. Чи не поспішаємо ми з нею і чи не будуть її наслідки не досить гарними.

Адже наша конституція 1996 р. була схвалена і визнана однією з досконалих у світі зарубіжними юридичними експертами. Навіщо щось змінювати?

На сьогодні ще не до кінця втілені положення Конституції України 1996 р. Зараз іде приведення законів у відповідність до Конституції.

Поряд із політичною реформою, іде ще ряд важливих реформ. Може не треба поспішати?

У нашому суспільстві відсутня довіра до влади, довіра між більшістю опозицій, звідси багато політичних емоцій, підозр у нечесній грі, переслідуванні особистих інтересів, принаймні там, де їх могло й не бути.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МИТНОЇ СПРАВИ НА СЛОБОЖАНЩИНІ

Доп. – Хілько Ю., Погорелова І., Ю-13
Наук. кер. – ст. викл. Паращенко М.І.

Загальні тенденції в розвитку митних відносин з'явилися в період становлення державності наших пращурів. Численні дослідження беруть початок митної справи у древніх русичів від відомого договору князя Олега з візантійцями, після згаданого в літописах успішного походу на “Царіград” (Константинополь 907р.).

Економічним поштовхом встановлення митних зборів та спеціальних органів, які їх стягували, на Русі (як і загалом в інших державах) був розвиток товарного виробництва з метою обміну. Політичним поштовхом було створення і заснування держави так для утримання державного апарату стягувались різні податки та збори в т. ч. з торгівлі і перевезення товарів. Ці податки та збори традиційно називалися – “мити” (мит), а місце їх збору – “митницями”, посадові особи в обов'язки яких входило обмін їх стягувань, – “митниками”, “митарями”.

Високий статус “митника” закріплювався в правових документах “Руської правди”. Розрізнялись такі види мита: “водне” і “сухе”, “проїзне” і “торгове”. Слово “мити” збереглось і в українській мові. На Північно – Східній Київській Русі в Володимиро–Суздальському великому князівстві, де особливо тяжкі руйнування і втрати принесло набіги монгольських і татарських кочівників, цей термін був фактично витіснений тюркським “тамга” (печатка, клеймо, офіційний документ з ханською печаткою).

У становленні національної системи митних відносин велику роль (як і в інших сферах державного будівництва) відіграв гетьман Б. Хмельницький. Під час Визвольної війни українського

народу 1648- 1654 р. р. не дивлячись на екстремальні умови , до України привозили свої товари купці із Вірменії , Молдови , Криму, Туреччини . Зі створенням на Лівобережній Україні держав, які входили до складу Російської імперії, котрі мали назву “ Гетьманщина “ , тут продовжували розвиватися правові основи митної справи . Універсали гетьманів І . Самойловича (1679) , І . Мазепа (1704) , І . Скоропадського (1711- 1724) містили правові основи митної справи .

В правовому полі козацької України діяли митні застави Глухова і Конотопа. Глухів, розташований поблизу Російсько – Українського кордону на стратегічному кордоні Києво– Московському тракці , відігравав велику воєнну – економічну роль . Митна застава діяла і в Конотопі . Вона виникла ще до початку Визвольної війни . Вже в 1643 р . Річ Посполита організувала на кордоні з Московським царством декілька митниць : в Ромнах , Ніжині , Чернігові , Конотопі .

На території Слобожанщини сформувався військово – адміністративний апарат , подібний тому , що і на території козацької України. Але єдиного органу влади для всього краю так і створено не було . Він був поділений на 5 полків : Сумський , Охтирський , Харківський , Острогорський і Ізюмський .

Сумський митний пост Київської митниці був створений 1985 р Його начальником був призначений В. А. Демін. До 1989 р. обслуговував суб’єкти зовнішньо – економічної діяльності на території Сумської і Харківської областей. В 1992 р. на базі Харківського і Сумського митних постів були створені перші на сучасний лад митні установи на Сході України – Харківська і Сумська митниці .

8 квітня 1992 р. встановилась оновлена митна справа в Сумах – одна з найбільш багатих і довготривалих в районі . В зв’язку з тим , що будівництво одного з нових великих заводів в Сумах виробничого об’єднання ім. М. П. Фрунзе здійснювалось італійською фірмою “ Даніелі “ в 1985 р., і тут був започаткований митний пост Київської митниці .

Структура Сумської митниці постійно удосконалювалась. В 1999 р. почалась підготовка створення вантажного терміналу в

приміщені ОАО "Сумихімпром". В тому ж році колектив митниці розташувався в новому приміщені.

Діяльність митниць на території Слобожанщині приносить суттєвий внесок до державного бюджету України.

РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Доп. – Литвин І., Ю-24

Наук. кер. – ст. викл. Чередниченко Н.В.

Правове регулювання трудових відносин в Україні залишається сферою, яка досить тривалий час перебуває в стані переходу від радянської до ринкової системи і передусім чинний Кодекс законів про працю України не відповідає сьгоднішньому соціально-економічному та політичному розвитку виробництва і суспільства.

Проект нового Трудового кодексу України викликав значний інтерес як у фахівців, так і пересічних громадян. Значення Кодексу важко переоцінити, оскільки для регулювання трудових відносин він є своєрідною конституцією. Це означає не тільки те, що він – головний акт серед безлічі нормативно-правових актів різного рівня у сфері праці, а й те, що він повинен охопити регулюванням весь комплекс відносин з основних питань трудового права. Відповідно до вказаного слід й оцінювати проект, оскільки на нього покладаються важливі завдання, з ним пов'язані серйозні очікування. Фахівці пов'язують з проектом Кодексу ефективне розв'язання багатьох сучасних проблем.

Детальний аналіз проекту Кодексу дозволяє побачити як багато позитивних моментів, так і деякі недоліки. Варто відзначити такі найхарактерніші новації проекту.

По-перше, пропонується запровадити механізм правонаступництва щодо трудових відносин. Трудові відносини продовжуються у разі не лише реорганізації та зміни власника, а також у разі ліквідації юридичної особи роботодавця.

Досить важливим є надання права працівникові на відшкодування моральної шкоди, заподіяної роботодавцем чи керівником. Чинним законодавством передбачається відшкодування моральної шкоди тільки під час вирішення індивідуальних трудових

спорів, що недостатньо для вирішення проблеми морального тиску на працівника.

Положення про трудову книжку, як основний документ при прийнятті на роботу, знімається. Практика пенсійної реформи показує успішність застосування персоніфікованих пенсійних та інших рахунків соціального страхування.

Передбачено обмеження права роботодавця на звільнення працівника за умови досягнення ним пенсійного віку.

Заслугують на увагу додаткові заходи по захисту заробітної плати. Зокрема, йдеться про першочерговість виплати заробітної плати. За наявності заборгованості по зарплаті, ніякі платежі, в тому числі до бюджетів та цільових фондів, здійснюватись не можуть.

Щодо трудових відносин у сфері малого підприємництва, то передбачається, що підприємства чисельністю не більш двадцяти працівників звільняються від обов'язку бронювати робочі місця для соціально незахищених верств населення, вони також не повинні створювати робочі місця для інвалідів.

Одним з положень, що дозволяє вирішити проблему поширення практики безвідповідального ставлення працівників до роботодавців, є зобов'язання працівника відпрацювати певний час на роботодавця, який інвестував у нього кошти на навчання.

Загалом, урядовий проект Трудового кодексу є цілком "прагматичним" документом. Але прийнятий був за основу, лише враховуючи згоду авторів законодавчої ініціативи змінити деякі концептуальні засади.

Сподіваємось, ці зауваження, пропозиції та рекомендації, надані МОП, а також фахівцями України, сприятимуть удосконаленню проекту Трудового кодексу.

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЗА НОВИМ ЦИВІЛЬНИМ І ГОСПОДАРСЬКИМ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ

Доп. - Маленко О., Ю-21
Наук. кер. – ст. викл. Бордюк Ю.В.

Традиційно юридичні особи класифікувалися залежно від форми власності, на базі якої створювалися. Вони поділялися на державні, приватні, колективні, змішані. Також враховувалась мета діяльності – одержання прибутку (комерційні ЮО) і некомерційні ЮО. Проте розробники цивільного кодексу відмовились від такої класифікації, застосовуючи поділ на ЮО публічного і приватного права.

На відміну від Цивільного кодексу Господарський кодекс фактично залишив наявну систему організаційних форм господарювання. Відповідно до ст. 62 підприємства можуть створюватись для підприємництва (тобто господарської діяльності, спрямованої на одержання прибутку) і некомерційної господарської діяльності (тобто господарської діяльності без отримання прибутку). У ст 63 передбачено поділ підприємств на приватні, державні, комунальні, колективні та зі змішаною формою власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

У ЦК з'явилося нове поняття – залежне господарське товариство, у разі, якщо іншому (головному) товариству належить 20, або більше % статутного капіталу, чи 20, або більше % простих акцій. Отже залежними можуть бути лише товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, чи АТ.

Господарським кодексом також окреслено поняття дочірнього підприємства, якщо воно залежить від іншого підприємства; згідно цього ЮО пов'язані між собою відносинами економічної та (чи) організаційної залежності у формі участі в статутному фонді є асоціативними підприємствами. Отже, поняття дочірнього підприємства згідно з ГК за своїм значенням є близьким до визначення залежного господарського товариства, що містить ЦК.

Новим ЦК (ст 114) передбачено можливість створення товариств з обмеженою відповідальністю (обмеження щодо

неможливості мати єдиним учасником інше господарське товариство, учасником якого є одна особа), товариств з додатковою відповідальністю, а також акціонерних товариств (в разі придбання одним акціонером усіх акцій) може бути створено однією особою, яка стає єдиним учасником.

Залежно від способу утворення й формування статутного фонду Господарським кодексом виділено підприємства унітарні і корпоративні.

За Господарським кодексом підприємства поділені на малі (середньооблікова чисельність працюючих на звітний рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу за цей період не перевищує суми, еквівалентної 500 тис. євро за середньорічним курсом НБУ), великі (середньооблікова чисельність працюючих перевищує тисячу осіб, а обсяг валового доходу – 5 млн євро), середні (всі інші підприємства)

Таким чином, ЦК містить концептуально інші підходи до відомих раніше юридичній науці понять, зокрема поділу ЮО на види, її організаційно-правових форм, тощо.

КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА СКАРГАМИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Доп. - Дубницька О., Ю-11
Наук. кер. – ст. викл. Курдес О. Л.

Відповідно до процедури, визначеної Цивільним процесуальним кодексом України, розглянуті в суді першої інстанції справи можуть бути переглянуті спочатку в апеляційному порядку. В разі, якщо апеляційна інстанція підтверджує правильність рішення суду, заінтересована особа може в подальшому оскаржити рішення суду першої і апеляційної інстанції до суду касаційної інстанції, яким є Верховний суд України.

Стадія перегляду справ у касаційному порядку має такі ознаки:

1. Перегляд судових рішень в касаційному порядку можливий лише за касаційною скаргою чи касаційним поданням прокурора.
2. Предметом перегляду є рішення й ухвали суду першої

інстанції, які попередньо розглядалися судом апеляційної інстанції, а також ухвали і рішення суду апеляційної інстанції.

3. Підставами касаційного перегляду є неправильне застосування судами першої і апеляційної інстанції норм матеріального або процесуального права, що призвело або могло призвести до неправильного вирішення справи.

4. Право на оскарження судових рішень у касаційному порядку не ставиться в залежність від ціни і підстави позову (заяви), від розміру суми, належної до стягнення відповідно до рішення місцевого чи апеляційного суду.

Правом на касаційне оскарження судових рішень в касаційному порядку наділенні:

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також прокурор чи особи, які не брали участі у справі, коли суд вирішив питання щодо їх прав та обов'язків (ст.320 ЦПК).

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в разі звернення до суду із заявою про захист прав і свобод людини та громадянина тих осіб, які за станом здоров'я чи з інших поважних причин не можуть цього зробити самостійно (ст.13 Закону від 23 грудня 1997р. „Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини”), органам державної влади, місцевого самоврядування, фізичним та юридичним особам, якщо вони відповідно до вимог закону звернулися до суду про захист прав і свобод інших осіб (ст.98, 121 ЦПК), заінтересованим особам у справах окремого провадження та справах, що виникають з адміністративно-правових відносин (ст.98).

Судовий представник (адвокат, юрисконсульт тощо), якщо таке повноваження спеціально обумовлене в довіреності, виданій особою, яку він представляє (ст.115).

Касаційну скаргу, касаційне подання може бути подане протягом одного місяця з дня проголошення ухвали або рішення суду апеляційної інстанції (ст. 321 ЦПК). Цей строк не може бути скорочений або продовжений судом.

Відповідно до ст. 323 ЦПК касаційна скарга (касаційне подання прокурора) подається через суд першої інстанції в якому знаходиться справа.

Загальні правила щодо меж розгляду справи судом касаційної інстанції сформульовано у ст.ст. 320 та 333 ЦПК.

Згідно ст. 328 ЦПК справа обов'язково переглядається складом Судової палати.

На стадії допуску справи до касаційного розгляду питання про її передачу на розгляд складу Судової палати вирішується судом у складі трьох суддів у нарадчій кімнаті без виклику осіб, які беруть участь у справі (ст. 329).

Разом з тим в ст. 339 ЦПК передбачено можливість зупинення виконання судових рішень колегією суддів у випадку передачі справи на розгляд усього складу судової палати до закінчення касаційного провадження.

Особи які беруть участь у справі, повідомляються про час та місце її розгляду (ст. 331 ЦПК). Неявка в судове засідання осіб що беруть участь у справі, повідомлених про час та місце розгляду справи, не перешкоджає її розгляду. Разом з тим суд може відкласти розгляд справи у разі неявки в судове засідання особи, яка бере в ній участь, щодо якої немає відомостей, що їй вручено повістку, або за її клопотання, коли повідомлені нею причини неявки будуть визнані судом поважними.

Усі питання в суді касаційної інстанції вирішуються суддями палати більшістю голосів (ст. 17 ЦПК).

Безумовні підстави, з якими законом пов'язано скасування судових рішень в усіх випадках перелічені в ч. 1 ст. 336 ЦПК.

Розглянувши справу в касаційному порядку Судова палата має відповідні права перелічені в ст. 334 ЦПК (відхилити касаційну скаргу чи подання прокурора, повністю або частково скасувати судове рішення і направити справу на новий розгляд до суду першої чи апеляційної інстанції, змінити рішення по суті справи, не передаючи її на новий розгляд та ін.).

Судові акти, ухвалені касаційною інстанцією, набирають чинності з моменту їх проголошення і оскарженню не підлягають, проте вони можуть переглядатись у порядку, передбаченому ст. 347 – 2 ЦПК (за нововиявленими і винятковими обставинами).

ФІЛОСОФІЯ ГЕГЕЛЯ

Докл. – Носонова Л., МТ-21
Науч. рук. – доц. Еременко И.В.

1. Диалектика Гегеля – высшее достижение немецкой классической философии. В учении о диалектическом характере отрицания и о триаде Гегель развивает один из важнейших законов диалектики – закон отрицания отрицания

Переход одной противоположности в другую, одного качества в другое есть по существу его отрицание. Вновь возникшее качество также переходит в свою противоположность – отрицание снимается вторым отрицанием. Вся цепь развития данного предмета или явления представляет процесс отрицания.

В процессе отрицания отрицания происходит возвращение к походному пункту, но на более высокой стадии.

Выдающееся знание философии Гегеля заключалась в том, что в ней в систематической форме было изложено диалектическое миропонимание и соответствующий ему диалектический метод полследования.

2. Торжество бытия и мышления – исходный пункт философии Гегеля. В корне ложный идеалистический принцип тождество мышления и бытия как исходная предпосылка логики лежит в основе всех поступлений Гегеля. Этот принцип дал ему возможность рассмотреть категории как содержательные понятия и толковать их в плане логического и исторического единства, хотя это единство понимается в искаженном виде: логическое объявляется первичным по отношению к историческому. На этой базе Гегель поставил проблему единства логики, диалектики и теории познания.

3. Логика – как основная составляющая часть философской системы Гегеля.

Центральное место в системе Гегеля занимает логика. Ее предметом является сама абсолютная идея как система

саморазвивающихся категорий, составляющая основу всей действительности.

Логика Гегеля распадается на учение о бытии, учение о сущности и учение о понятии.

Каждый раздел в свою очередь расчленяется по принципу триады. В первых двух частях, составляющих «объективную» логику, содержатся определение объективных отношений, третья часть – это субъективная логика.

Логика начинается с характеристики самых абстрактных категорий бытия. Вначале, предмет, если мы отвлечемся от всех его определений, только есть и мы знаем о нем только то, что он есть. Поэтому началом движения логических будет чистое бытие. Оно лишено всяких определений, представляет собой чистую отвлеченность и поэтому равно ничто, ибо ничто есть то же самое отсутствие определений. Истиной бытия и ничто является их взаимопереход, движение исчезновения друг в друге или становление.

4.. Философия природы Гегеля – противоречие между идеализмом и пунктами о природе.

В природе идея существует как отрицание самой себя, как отчужденный от себя дух, который в ней лишь «резвится».

Поэтому задача философского рассмотрения природы, по Гегелю, состоит в том, чтобы показать, что природа есть процесс становления духа, снятия духом своего инобытия; задача философии природы – показать, что в каждой ступени развертывания природы наличествует дух.

Гегель отрицал развитие природы, хотя он и признавал существование ее во времени. Он полагал, что природа лишь разнообразится в пространстве.

Жизнь за Гегелем есть самопорождение организмов, и она осуществляется в трех процессах – самоформировании (или расчленении), самосохранении (или питании) и размножении (или рождении).

5. Философия духа как идеалистическое учение о развитии индивидуального и общественного сознания. Философия духа – завершающая часть гегелевской системы. Если логика составляет

фундамент этой системы, то философия духа увенчивает ее. В духе идея находит свое завершение, она становится конкретно разумной, раскрывает себя в определенных формах. Здесь речь идет о простой логической идее, а о самой

развитой ее форме — о самоознающей идее. Цель истинной науки, по Гегелю, заключается в том, что дух познает самого себя. «Философия духа» Гегель делит на 3 раздела: учение о субъективном, и объективном и абсолютном духе.

Содержанием философии духа является не только учение о человеческом сознании, но и о различных видах человеческой духовной деятельности и различных формах связей и отношений людей. Следовательно, философия духа есть идеалистическое учение об общественной жизни.

ВЧЕННЯ В.І.ВЕРНАДСЬКОГО ПРО НООСФЕРУ

Доп. - Денисенко П., ЕФ-24
Наук. кер. — доц. Артюх В.О.

Ім'я академіка Володимира Івановича Вернадського (1863—1945) досить відоме, однак ще донедавна його знали, насамперед, як видатного вченого й історика науки. І лише сьогодні робляться спроби осягнути його як мислителя, філософа, хоча в європейській і світовій науковій думці філософський доробок В.І.Вернадського давно вже загально визнаний.

Космос і людина, біосфера і людство, філософія і природознавство — взаємозв'язок усіх цих явищ знайшов відтворення у вченні В. І. Вернадського про ноосферу. «Мене вже давно дивує відсутність прагнення охопити природу як ціле,— писав вчений,— ми нерідко даємо просте зібрання фрагментів спостережень там, де ми можемо дати ціле».[3,738] Напевно, саме з прагнення «охопити природу як ціле» й вийшло вчення про ноосферу.

Однієї з ключових ідей, що лежать в основі цієї теорії Вернадського, є те, що людина не є самодостатньою живою істотою, що живе окремо за своїми законами, а співіснує всередині природи і

є частиною її. Ця єдність обумовлена передусім функціональною нерозривністю навколишнього середовища і людини. Людство саме по собі є природне явище і природно, що вплив біосфери позначається не тільки на середовищі життя але і на образі мислення.

Але не тільки природа впливає на людину, існує і зворотний зв'язок. Причому він не поверхневий, що відображає фізичний вплив людини на оточуюче середовище, а набагато глибший. Згідно з В.І.Вернадським ми є спостерігачами і виконавцями глибокої зміни біосфери. До того ж перебудова навколишнього середовища науковою людською думкою за допомогою організованої праці не є стихійним процесом. Корені цього лежать в самій природі і були закладені ще мільйони років тому в ході природного процесу еволюції. «людина ... складає неминучий прояв великого природного процесу, закономірно триваючого протягом, принаймні, двох мільярдів років». [4,28] Ми стоїмо на порозі революційних змін в навколишньому середовищі: біосфера шляхом переробки науковою думкою переходить в новий еволюційний стан – ноосферу.

Сам В.І.Вернадський конкретного визначення не залишив, постійно підкреслюючи: "Ноосфера це біосфера, перероблена науковою думкою..." [2,40]. У деяких дослідників це викликає спротив своєю „неекологічністю”, оскільки діяльність людини дуже часто мала негативні наслідки.

Однак і це визначення можна вважати точним у контексті цілої теорії, оскільки в роботах В.І.Вернадського стверджується віра в розум людини (на честь якого ноосфера і отримала свою назву, від гр. "ноос" - розум) і дуже серйозне ставлення до моралі винахідника: "Питання про моральну сторону науки - незалежно від релігійного, державного чи філософського прояву моралі - дивченого стає на порядок дня" [2, 90].

З іншого боку, ніщо не заважає припустити, що ідея прагнення людства до самознищення (свідоме чи несвідоме), як сміливо відкидають, спираючись на віру в раціональність нашого суспільства на шляху до ноосфери, також вписується в теорію В.І.Вернадського. Можна навіть уявити, що разом з епохою

анування розуму прийде цілковита, необмежена його свобода, яку деякі автори називають апокаліпсисом тобто кінцем існування людства. „Цей світ заснований на обмеженнях, які складають умову сенсу його існування. А тому безмежна свобода означала би кінець цього світу” [1,3]

Це, звичайно, тільки особисті песимістичні припущення дослідників, своєрідний наслідок зі вчення про ноосферу. Однак у В.І.Вернадського поряд із визнанням величчя людства також можна зустріти застереження стосовно того, що перед людиною відкривається величезне майбутнє, якщо вона зрозуміє це і не буде спрямовувати свій розум і свою працю на самознищення.

Як би там не було, вчення про ноосферу виявилось саме тією ланкою, яка дозволила зв'язати картину, народжену сучасною біологією, із загальною панорамою розвитку життя — не лише біологічної еволюції, але й суспільного прогресу. Об'єднання цих начал в єдину систему особливо вражає в контексті ідей сучасного синергізму. Нині перед усіма нами розгортається грандіозна (хоч і на рівні гіпотез і припущень) картина процесу самоорганізації матерії — від «Великого вибуху» до сучасного етапу, коли матерія пізнає себе, коли в ній стає присутній розум, здатний забезпечити її цілеспрямований розвиток. [3, 739]

Вернадський став одним із перших пророків нового, планетарного мислення, засновником цілого сузір'я нових наук і дослідницьких напрямів. Необхідність детального осмислення людством його філософського та наукового спадку ще актуальніша тепер, коли людина завдяки своєму розуму, новим відкриттям має змогу вносити все значніші зміни до біосфери. Усвідомлення своєї могутності ми просто вимушені поєднати з усвідомленням свого місця в навколишньому світі та чітким уявленням про колосальну шкоду, яку можна завдати планеті й собі самим, спрямувавши енергію людського розуму хибним шляхом. Адже саме від цього застерігав великий вчений.

Література

1. Борис Потятиник „Екологія ноосфери. Проспект.”;
2. Вернадский В.И. Научная мысль как планетное явление. - М.: Наука, 1991;

3. С.Сидоренко, Г.Хоменко „Філософські відлуння Вернадського”, Хроніка – 2000, випуск 37-38 – Київ, 2000;
4. Философские мысли натуралиста / В.И.Вернадский. М., 1988.

ПРОБЛЕМА ИСТИНЫ

Докл. – Кошеленко Н., ИТ-21
Науч. рук. – доц. Еременко И.В.

1. Введение

2. Что есть истина?

- а) «Истина есть великое слово и еще более великое дело. Если дух и душа человека еще здоровы, то у него при звуках этого слова должна выше вздыматься грудь», - эти слова Гегеля ярко и патетически выражают ту мысль, что истина столь же судьбоносна и значима для человека, как жизнь, счастье или любовь, что истина имеет отношение не просто к нашему познанию, но и к самому бытию, к самому существованию человека;
- б) «Истина» означает двоякого рода согласованность: совпадение вещи с понятием о ней и совпадение понятий со словом, высказыванием;
- в) по-гречески «истина» есть *aleitia*, что в буквальном переводе означает «непотаянное», «открытое». Слово истина является заимствованным из старославянского языка. В старославянском образовано от ИСТЬ – «настоящий, несомненный, действительный» с помощью суффикса *-ина*. Истина – это бытие, сущее, то, что есть. Таким образом, и в греческом, и в русском языках «истина» означает открытость бытия, выход сущего из потаенности. То, что есть, то открыто, не утаено от человека;

3. Проблема истины в философской науке.

- а) в философии есть следующие концепции истин: классическая теория истин; когерентная концепция; прагматическая концепция; конвенциональная концепция; экзистенциалистская концепция; неотомистическая концепция;

- б) абсолютная истина - такое знание, которое полностью исчерпывает предмет и не может быть опровергнуто при дальнейшем развитии познания;
- в) относительная истина – истина, отражающая предмет не полностью, а в исторически обусловленных пределах. Всякая относительная истина содержит элемент абсолютного знания;
- г) конкретная истина – истина, раскрывающая существенные моменты предмета с учетом конкретных условий его развития. Абстрактной истины нет, истина всегда конкретна.

4. Гносеология Канта и его подход к проблеме истины.

- а) что есть истина? Для философа это неизбежный вопрос. Кант не уходит от него, хотя и медлит с ответом. Умение ставить разумные вопросы, несколько раздражено рассуждает он, - необходимый признак ума. Если вопрос сам по себе лишен смысла, то кроме стыда для вопрошающего, он имеет еще и тот недостаток, что побуждает к нелепому ответу и создает смешное зрелище;
- б) в "Логике" Кант писал: "Истинность, говорят, состоит в согласии знания с предметом. Следовательно, в силу одного этого словообъяснения, мое знание, чтобы иметь значение истинного, должно быть согласным с объектом. Но сравнивать объект с моим знанием я могу лишь благодаря тому, что я познаю первый. Следовательно, мое знание должно подтверждать само себя, а этого еще далеко не достаточно для истинности. Ведь так как объект находится вне меня, а знание во мне, то я могу судить лишь о том: согласно ли мое знание об объекте с моим же знанием об объекте";
- в) отвергая объективную истину, Кант пытается обосновать истину формальную. По этому поводу Кант указывает в "Критике чистого разума": "Что же касается познания со стороны одной лишь его формы (оставляя в стороне всякое содержание), то ясно, что логика, поскольку она излагает всеобщие и необходимые правила рассудка, дает критерий истины именно в этих правилах. То, что противоречит им,

есть ложь, так как рассудок при этом противоречит общим правилам мышления, то есть самому себе. Однако эти критерии касаются только формы истины, то есть мышления вообще, и потому недостаточны, хотя и вполне правильны. В самом деле, знание, вполне соответствующее логической форме, то есть не противоречащее себе, тем не менее может противоречить предмету. Итак, чисто логический критерий истины, именно согласие знания со всеобщими формальными законами рассудка и разума есть, правда, *conditio sine qua non*, то есть отрицательное условие всякой истины, но дальше этого логика не может дать никакого признака, чтобы открыть заблуждение, касающееся не формы, а содержания";

5. Нравственное решение проблемы истины у Вл. Соловьева.

- а) истина для Вл. Соловьева - это абсолютная ценность, принадлежащая самому всеединству, а не нашим суждениям или выводам. Познать ее значит преступить пределы субъективного мышления и вступить в область существующего единства всего того, что есть, т.е. Абсолюта;
- в) сущее, по мысли Вл. Соловьева, выше всяких признаков и свойств, выше всяких предикатов и вообще выше всякой множественности;
- г) "истина есть сущее всеединое", "...истина заключается прежде всего в том, что она есть, то есть что она не может быть сведена ни к факту нашего ощущения, ни к акту нашего мышления, что она есть независимо от того, ощущаем ли мы ее или нет.

6. Заключение.

ГНОСЕОЛОГИЯ: ПОЗНАНИЕ МИРА, ЧЕЛОВЕКА И ОБЩЕСТВА

Докл. – Ткаченко Ю., И-21
Науч. рук. – доц. Еременко И.В.

- Познание - базовая потребность человека, которая вывела наших далёких предков из тьмы дикости и варварства на путь цивилизации и прогресса.
- Что важнее в познании – чувственное или рациональное познание? Две крайности: эмпиризм и рационализм.
- Познание и истина. Не следует думать, как некоторые, что всё относительно, у каждого своя истина, все всегда и по-своему правы и т.п.
- Абстрактной истины не бывает. Она всегда «приписана» к определённому месту и времени. Критерием истины не может быть публичное или всеобщее признание. Она не устанавливается голосованием. Истина поначалу является достоянием либо одного человека, либо небольшого круга единомышленников, но рано или поздно находит путь к головам большинства людей.
- Отождествление полезности и истинности. Иногда полезна ложь: во спасение, иногда умирающему говорят о его скором выздоровлении.
- Возникновение науки, как не только идеи и знания, но и как определённого социального института, состоящего из научных учреждений, центров и отношений между людьми.
- Особенности познания общественных явлений, через противопоставление общего (повторяющегося) единичному (неповторимому, уникальному). Нет и не может быть абсолютно тождественных вещей (даже две капли воды).
- Естествознание и общество знание. Первое осваивает мир лишь объектными (как вещь) образом: через разум.

В общество знании не возможны предсказания. Их пересекает здесь влияние (положительное или отрицательное) предсказание на предсказанное событие (легенда о Эдипе).

АПОРІЇ ЗЕНОНА

Доп. – Дзюба О., ПМ -21
Наук. кер. – доц. Артюх В.О.

Апорії, або парадокси Зенона Елейського (490 - 430р. До н.е.), учня Парменіда, ставлять філософів у глухий кут протягом майже двох тисяч років. Зенон не створив нового вчення, але не задарма отримав ім'я „батька” діалектики, як мистецтва захисту або спростування якогось тезису в ході суперечки. В його парадоксах підіймаються питання співвідношення руху і спокою, скінченого та нескінченого, перервного та неперервного.

Але зацікавленість апоріями Зенона пояснюються ще й їх дотепною та парадоксальною формою. Логіка його мислення приводить нас до висновків, що заперечують досвід.

Відомо, що у Зенона було 45 апорій, але ми знаємо лише 9. Та навіть ці 9 апорій дійшли до нас від інших авторів, тобто ми не знаємо як формулював їх сам Зенон. Відомі нам парадокси можна поділити на 4 групи:

- Апорії, що торкаються проблем множин та множинності взагалі
- Апорії, що торкаються руху та відображенню руху в формальній логіці
- Апорії про простора проблеми відображення простору в формальній логіці
- Апорія про проблематику математичного сумування нескінченної кількості нульових величин.

Апорії, що доводять неістинність руху в сфері розуму:

Дихотомія

„Для того, щоб тілу дійти до точки, йому потрібно дістатися до середини відрізка, що відділяє його від точки. А щоб

дістатися середини йому потрібно дістатися чверті і т.д. Таким чином тіло навіть не почне рухатись.”

Зараз її та слідуєчу апорію розв'язують за допомогою сучасної математики (теорії лімітів).

Ахілес та черепаха

„Більш швидка істота ніколи не наздожене більш повільну, бо тій, що наздоганяє, потрібно спочатку дійти до того місця, звідки вже пішла більш повільна, таким чином остання завжди буде попереду”

Стріла, що летить

„Якщо час складається з атомарних моментів то в кожний з таких моментів стріла не рухається, але як вона тоді може рухатисьвзагалі?Тобто тіло не рухається ні там де воно знаходиться, ні там де його немає.”

Зенон розглядає час дискретно. Отже, дискретном повинні бути і простір. А одже є однозначний зв'язок між положенням об'єкту в просторі і моментами часу. Зенон каже, що тіло не рухається в один момент часу і в момент другий момент часу. Але дискретно змінюючи положення тіла в часі, має дискретно змінюватися положення тіла в просторі. А зміна положення тіла в просторі за проміжок часу – рух.

Стадій

„Якщо два однакових бігуни рухаються назустріч один одному і кожен із них може пройти відстань між ними за омин атом часу то вони зустрінуться за половину атома часу, значить атомів часу не існує”

Апорії проти множинності:

„Якщо речей багато то їх кількість повинна бути одночасно і скінчена і нескінчена: їх кількість скінчена, бо їх стільки, скільки їх є, але їх кількість нескінчена, бо між ними існують ще речі.”

Обґрунтування Зеноном того, що кількість речей скіннчена: “тому що їх стільки, скільки є” не виглядає переконливою, адже речей може бути нескінченно багато (стільки, скільки людина не може перерахувати (наприклад кількість точок на відрізьку)).

Виникає питання, чому Зенон не рахує ті речі, які існують між обраними нами. З цього та твердження “скінчена, тому що їх

стільки, скільки є” витікає що цих речей немає. Одже приходимо до висновку, що існуючих речей – скінчена кількість.

„Кожна річ повинна бути нескінчено малою, щоб не міняти розмір речі, що її включає, і нескінчено великою, бо сама складається з нескінченої кількості частин.”

Апорія проти простора

„Кожна матеріальна річ має своє місце, отже місце також матеріальне. Значить воно також десь знаходиться – в іншому матеріальному місці і так до нескінченості. Отже або існує нескінчена кількість речей, що знаходяться одна в одній, або кожна річ не має місця.”

Зенон вважав що обидва висновки абсурдні. Але ми вважаємо що обидва висновки ймовірні зважаючи на сучасні уявлення фізики і математики.

Апорія про хибне світосприйняття

Апорія про просяне зерно

„Якщо одне зерно при падінні не чути то чому можна почути падіння кути зерна”

Цю апорію можна розуміти так: річ, яка складається з частин нульового розміру також повинна мати нульовий розмір. А Зенон показує, що додаючи певну кількість нулів отримуємо число.

Звичайно тут можна заперечити, що падіння одного зерна почути не можна. Це пояснюється низьким порогом сприйняття звуку людиною.

Виновки

Ці апорії разом показують неможливість відображення руху та множинності в логіці. Так простір та час повинні бути одночасно і неперервними і перервними:

так апорії „Ахіл та черепаха” та „Дихотомія” можна розв’язати, якщо назвати простір або час перервними, але апорії „Стріла” та „Стадій” спростовують це (їх можна повернути і проти перервності простору) і навпаки.

Також і речі повинні бути одночасно і скінченими і нескінченими, зважаючи на апорії проти множинності.

Апорії не втрачають своєї актуальності ще й через те, що сучасна наука включає практично ті самі проблеми. Так математика оперує поняттями нескінченості але пояснення такі ж запутані та парадоксальні (наприклад як скінчений ненульовий відрізок складається повністю з точок, що не мають розміру і т.д). Сучасна фізика також включає ті ж самі парадокси (наприклад існування елементарних часток, що мають властивості часток (перервного) та полей (неперервного)).

Зенон прийшов до висновку, що існує суперечність між формами свідомості, котрі не допускають суперечностей, та дійсністю, що включає суперечність в собі. Отже дійсність є єдністю протилежностей.

СЕКЦІЯ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

ФУНКЦІЯ РОЗШУКУ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Доп. -Дегтярьов С.І.
молодший науковий співробітник
Регіональної науково-дослідної
лабораторії – центру історичного
краєзнавства СумДУ

З давніх часів суспільство намагалось контролювати антисоціальні явища, такі як вбивства, крадіжки, антидержавні виступи хоча ще не існувало спеціальних органів з поліцейсько-каральними функціями. У період Київської держави покарання за злочини зводилися до затримання злочинця та відшкодування збитків або кровної помсти. Розподіл поліцейсько-каральних функцій (розшуку, слідства, суду) відбувся значно пізніше. Тому є доцільним розпочати з історії функції розшуку як однієї з перших історичних форм боротьби зі злочинністю. Розшук злочинців, викрадених матеріальних цінностей має глибокі історичні корені.

Про це свідчить той факт, що в XI ст. окремі засоби проведення розшуку законодавчо закріпилися в "Руській Правді" – першому давньоруському збірнику законів, у якому регулюються відповідні відносини, передбачаються певні покарання за злочини. Сам документ мав доволі гуманний характер – смертна кара не була передбачена (якщо не брати до уваги кровну помсту).

В Короткій редакції "Руської Правди" ("Суд Ярослава") згадуються такі форми розшуку, як "звід" і "гоніння сліду". Природньо припустити, що їх внесенню до найдавнішого законодавчого акта руського права передувало тривале практичне застосування (т. зв. правовий прецедент). У Розширеній редакції "Руської Правди" вже існує відповідна характеристика порядку ведення "зводу".

До князювання Ярослава Мудрого (1019–1054) поширеним покаранням була вже згадувана кровна помста – родичі могли помститися за свого скаліченого чи вбитого батька, сина, брата тощо. Але з появою "Руської правди" кровна помста поступово витісняється грошовими розрахунками (штрафами). Наприклад, за вбивство винний мусив заплатити 40 гривен штрафу. В цей період правові поняття вже відрізняли неправомірну дію від наміру чи спроби здійснити таке, від погрози дією, так само, як і ступеню наслідку того чи іншого злочину. Це видно зі статті 8 "Руської правди", де сказано *"Оже ли кто вынесь мечь, а не тнеть, то тьи гривну положить"*.

Вже в XI ст. згадуються представники судової влади (ябетник – княжий суддя, мечник – судовий виконавець і т. п.), яких ми можемо вважати за перших правоохоронців, свідки (відок або послух). Правоохоронні функції виконувалися також князівською дружиною. З'являлися перші, відносно чітко сформульовані функції по охороні громадського порядку, по покаранню за скоєні злочини, але не створювалися спеціальні установи, які б ці функції виконували. Цим займався князівський апарат: дружинники, мечники, тіуни, ябетники, воеводи та ін. Норми руського права свідчать про надто розвинену в цей період систему розшуку шляхом вищезгаданого "зводу". Так, зокрема, закон передбачав

різноманітні засоби розшуку залежно від обставин, за яких виявлялося викрадене.

За законом правила здійснення розшуку та слідства залежно від масштабів тієї території, на якій він вівся, були різними. У "зводі", що не виходив за межі общини, власник речі зобов'язаний брати участь до кінця. Якщо ж розшук виводив за межі общини, то потерпілий міг брати участь у ньому лише до третього "зводу", тобто до третьої особи, до якої приведуть пошуки за межами общини. У цьому випадку новий власник зобов'язаний був сплатити колишньому власнику (потерпілому) вартість речі, а сам мав продовжувати "звід".

Друга форма розшуку, визначена руським правом, – "гоніння сліду" – описана у ст.77 Поширеної Руської Правди. Із зазначеної норми випливає, що "гоніння сліду" – це пошук злочинця по залишених ним слідах. При цьому закон виходив з формального по суті припущення, що там, куди приводив слід, перебуває злочинець.

В умовах відсутності спеціальних органів карного розшуку дозволялося здійснювати розшук і викривати злочинця без участі представників державної влади. "Звід" і "гоніння сліду" були засобами колективної самодопомоги сусідських общин. Обидві форми розшуку припускали участь у процесі пошуку злочинця не лише потерпілого, а й людей, які складали общину. Спеціальні особи, наділені повноваженням проводити розшук злочинця, з'явилися пізніше – у XIII–XIV ст. Вони ж здійснювали адміністративну та судову владу. Такі повноваження вони отримували від князя. У місті функцію розшуку виконували намісники, у волостях – волостелі.

Таким чином, у XI–XIV ст. на Русі ще не з'являються спеціалізовані органи, які б займалися правоохоронною діяльністю. По причині розпорошеності вищезгаданих функцій між представниками князівського апарату нагляд за дотриманням діючого тоді законодавства та контроль за правопорядком здійснювався неефективно.

Література:

1. Хрестоматія по історії СРСР с древнейших времен до конца XVIII века. – Сост. П.П. Епифанов, О.П. Епифанова – М., 1989. – С. 19–34.
2. Музыченко П.П., Долатова Н.И. История государства и права Украины в вопросах и ответах. – Харьков, 2001. – С. 29–31.
3. Ключевский В.О. Русская история. – Т.І. – М., 1993. – С. 130–146.

ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ СЕРГІЯ ТИМОШЕНКА

Доп. – доц. Власенко В.М.

Серед відомих діячів української культури першої половини ХХ ст. поважне місце належить нашому земляку, уродженцю с.Крупське, нині Конотопського р-ну Сумської обл. Сергію Прокоповичу Тимошенку. На початку ХХ ст. він був знаним архітектором, інженером, учасником і переможцем численних всеросійських і регіональних мистецьких виставок і конкурсів, членом журі художніх конкурсів, одним із розробників нового стилю в архітектурі – українського модерну.

Сергій Прокопович брав активну участь у політичному житті країни. Ще під час навчання у Петербурзькому інституті цивільних інженерів був членом столичного осередку Революційної української партії, згодом - УСДРП. У 1917-1920 рр. обирався до Харківського губернського земства, Української Центральної Ради, був губернським комісаром Харківщини, міністром шляхів у кількох урядах УНР часів Директорії. Але після другого Зимового походу по тилах Червоної армії змушений був залишити Батьківщину. Професійна і політична діяльність архітектора того періоду знайшла певне відображення у науковій та публіцистичній літературі.

Малодослідженою залишається фахова діяльність Тимошенка в еміграції, зокрема, у Польщі. У 1921-1924 рр. він жив у Львові, займаючись проектуванням церков і маєтків у Східній Галичині та на Волині. Сергій Прокопович виготовив проекти

церков на Знесінні, Клепарові, Левандівці у Львові, у Мразниці поблизу Борислава і Броніках на Волині, монастиря Студитів у Зарваниці. Для Львова виконав кілька проектів громадських і приватних архітектурних комплексів, зокрема, розробив проекти найбільшого в місті готелю та садиби Теплиця по вулиці Потоцького, план перебудови Національного музею, а також запроектував комплекс будинків для маєтку Підгірського на Волині.

Проживаючи у Львові, працював спочатку в архітектурному бюро “Ян Левінські”, потім – у бюро Польського будівельного товариства. На початку 20-х років у місті виник Гурток українських пластиків, який проводив академічні засідання з викладами на мистецькі теми, організовував виставки. В його заходах брали участь С.Тимошенко, П.Холодний, О.Новаківський, В.Січинський та інші відомі митці .

У 1924 р. Сергій Прокопович переїхав до Чехословаччини, де викладав архітектуру і будівництво в Українській господарській академії в Подєбрадах (1927-1928 – її ректор) й Українській студії пластичного мистецтва в Празі. Проте 1930 року повернувся до Польщі, оселившись у Луцьку. І тут архітектор із завзяттям займався улюбленою справою. Ним було спроектовано кілька церков, складів, понад 40 цивільних споруд на Волині, відновлено в українському стилі Братську церкву у Луцьку. Окремі роботи архітектора знайшли схвальний відгук польської влади. Його проекти хуторів, шпихлірів, овочевих складів були рекомендовані Міністерством землеробства для поширення по всій країні .

Одночасно Тимошенко був радником Луцької міської ради, активним членом місцевих Церковного братства і Товариства Лесі України, Гуртка діячів українського мистецтва у Львові, мистецького товариства українських емігрантів “Спокій” у Варшаві. Українська емігрантська наукова громадськість відзначила здобутки архітектора на ниві професійної діяльності. Так, на Другому Українському науковому з’їзді, що відбувся 1932 року у Празі, професор І.Грабина звернув увагу на те, що у справі міського будівництва і забудови сіл та хуторів Тимошенко поєднував стародавні форми українського бароко та елементи українських архітектурних форм сільського будівництва з формою куба. Іншу

частину його діяльності “складає розроблення раціональної, в національному дусі, забудови українських сел і хуторів на засадах пристосовання модерних вимог санітарії, гігієни та агротехніки до місцевих звичаїв та умов українського життя” . Сергій Прокопович займався і громадсько-політичною діяльністю. Від Волині він був обраний послом, а згодом і сенатором до польського парламенту .

Важкими у житті Тимошенка стали 1940-1946 рр. Війна змусила його назавжди залишити Україну. 1943 року він виїздить з Луцька. З часом перебуває у кількох таборах для переміщених осіб. У 1946 р. за сприяння молодшого брата, відомого українського й американського економіста Володимира Прокоповича він опинився у США. 6 липня 1950 р. С.П.Тимошенко помер від серцевого нападу.

Творча спадщина митця складає понад 400 різноманітних будівель та архітектурних комплексів і потребує всебічного вивчення і використання.

Література.

1. Чепелик В.В. Харьковский центр поиска своеобразия архитектуры начала XX в. // Строительство и архитектура. – 1989. - №10. – С.17-22; Власенко В. Сергій Тимошенко – видатний український архітектор // Пороги. – Прага, 1996. - №4; 1997. - №№1, 2; він же. “Як осінній лист по вітру...” // Наука і суспільство. – 1996. - №11/12. – С.14-16.
2. Професор Сергій Тимошенко // Українська Господарська Академія в Ч.С.Р. 1922-1935. – Нью-Йорк, 1959. – С.66.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та органів управління України. – Ф.3795. – Оп.1. – Спр.581. – Арк.2.
4. Професор Сергій Тимошенко // Українська Господарська Академія в Ч.С.Р. 1922-1935. – Нью-Йорк, 1959. – С.67-68.
5. Український науковий з’їзд у Празі. – Прага, 1934. – С.76.
6. *Brzoza Cz.* Ukraińska reprezentacja parlamentarna w II Rzeczypospolitej // *Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze.* Краківські українознавчі зошити. – Т.І-ІІ. – 1992-1993. – Kraków, 1993. – S.165; Див.: *Власенко В.М.* До біографії С.П.Тимошенка // *Сумська старовина.* – 2001. - №VIII-IX. - С.96-103.

ВАРШАВСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1944 РОКУ ТА СТАВЛЕННЯ ДО НЬОГО РАДЯНСЬКОГО УРЯДУ

Доп. -Саченко Л. А.
лаборант
Регіональної науково-дослідної
лабораторії – центру
історичного краєзнавства СумДУ

Повстання було організоване за вказівкою лондонського емігрантського уряду Армією Крайовою (АК) на чолі з генералом Бур-Коморовським. Відповідно до розробленого плану „Буря”, АК повинна була напередодні вступу радянських військ у Варшаву за 4-5 днів оволодіти містом і встановити там владу польського емігрантського уряду. Повстання пов'язувалось і з візитом польського прем'єр-міністра С.Миколайчика до Москви, де він повинен був обговорити зі сталінським керівництвом питання про створення польського коаліційного уряду з представниками ПКНО. Командування АК розраховувало, що радянські війська нададуть допомогу повсталим, однак цього не трапилося, і до 2 жовтня 1944 р. повстання було подавлене німецькими військами.

Слід зазначити, що сталінське керівництво розглядало Варшавське повстання як військову й політичну авантюру.

Командуючий 1-м Білоруським фронтом маршал К.Рокоссовський у своїх мемуарах писав: *“...лише 2 серпня наші розвідувальні органи одержали дані, що у Варшаві ніби-то починається повстання проти німецьких військ. Штаб фронту негайно зайнявся збором свідчень і уточненням масштабу повстання і його характеру. Усе відбулося зненацька...”*

Подальше трактування подій з боку Москви і її західних союзників було діаметрально протилежне.

Слід сказати, що ще 29 липня 1944 р., за 3 дні до початку повстання, московська радіостанція о 20.15 і 21.00 передала звернення польських комуністів до населення Варшави. У зверненні звучав заклик приєднатися до боротьби проти німецьких

загарбників. Факт радіопередачі був засвідчений і в мемуарах прем'єр-міністра Великобританії У. Черчілля.

Звертає на себе увагу той факт, що ввечері 21 липня 1944 р. командування АК у Варшаві одержало звістку про те, що радянські танки прорвали німецькі укріплення на схід від Варшави. А в документі командування вермахту інформувалося про таке: *“Сьогодні росіяни почали генеральну атаку на Варшаву з південного сходу”*.

Усі вищенаведені факти не викликали ні в кого сумніву в тому, що Червона Армія почала наступ на Варшаву. У зв'язку з цим з 30 липня по 1 серпня 1944 р. у стан радянських військ прибули 15 офіцерів АК для координації дій з частинами 1-го Білоруського фронту. Однак ніхто з прибулих офіцерів АК не повернувся, їхня подальша доля залишилася невідомою.

31 липня 1944 р. кожні дві години радянські радіостанції передавали звернення до Варшавського підпілля: *“...Завдавайте удару по німцях... Допоможіть Червоній Армії в переправі через Віслу. Пересилайте інформацію. Показуйте дороги... Нехай мільйонне населення Варшави стане мільйоном солдат”*.

Варто сказати, що 30 липня 1944 р. відбувся візит польського прем'єр-міністра С.Миколайчика в Москву. 31 липня 1944 р. під час переговорів з радянським урядом В.Молотов повідомив йому, що Радянська Армія знаходиться всього за 10 км від польської столиці. Радянське командування планувало вступити до міста 6 серпня.

Не викликає сумнівів той факт, що радянський уряд і особисто Й.Сталін знали про повстання, що готувалося, заходи керівництва АК і лондонського емігрантського уряду. Виходячи з цього, рішення Москви мотивувалося скоріше політичними, ніж військовими причинами. Однак не можна голосливо звинувачувати командування фронту в зупинці наступу на польську столицю. Очевидно, Радянська Армія не призупинила наступ, а була відкинута назад контрударами німецьких військ.

У той же час дії радянського військового командування не сприяли ефективній діяльності загонів АК. Так, начальник охорони тилу 3-го Білоруського фронту 4 серпня 1944 р. наказав: *“докласти всіх зусиль для того, щоб не допустити руху й переходу через*

ділянки груп АК, що охороняються. Усі групи крайовців, що намагаються іти, затримувати й роззброювати”.

Не одержавши достатньої допомоги, повстання було приречено. Значну підтримку повсталим могли надати тільки радянські війська. Англійський і польський (лондонський) емігрантський уряди неоднаразово зверталися до Кремля за допомогою. Так, 2 серпня 1944 р. о 1 годині 10 хв. Генеральний Штаб Збройних Сил СРСР одержав інформацію від британської військової місії про те, що повстанці просять зброї.

Особисто Й. Сталін ставився до повстання скептично, називаючи його „незвичайним”, а повідомлення про бої у Варшаві „перебільшеними”. Ще більш скептично він був налаштований з приводу наявності у повстанців шансу на успіх.

Позиція радянської сторони стосовно повсталі Варшави увесь час ставала дедалі жорстокішою. На прохання У.Черчілля та Ф.Рузвельта про посадку на радянських аеродромах англійських й американських бомбардувальників, що перевозили з Бріндізі спорядження для повсталих, керівництво СРСР відповіло відмовою. Й.Сталін заявив, що повстання є „безрозсудною авантюрою...і радянське командування прийняло рішення відкрито зняти із себе будь-яку відповідальність за варшавську авантюру”.

Звертає на себе увагу той факт, що Й.Сталін правильно визначив позицію західних союзників, що будуть виступати проти політики СРСР щодо Варшавського повстання, але ніколи не ризикнуть заради польської опозиції піти на конфронтацію.

Тільки 10 вересня 1944 р. була отримана згода Москви на човникові операції і в розпорядження союзників були надані радянські аеродроми. В результаті цього тільки 18 вересня 1944 р. повстанці вперше одержали американське продовольство й боєприпаси. Радянська авіація також зробила 4821 літако-виліт, у тому числі на скидання вантажів - 2435, придушення засобів ППО - 100, бомбардування військ противника у Варшаві - 1361.

Однак радянські вантажі скидалися без парашутів з невеликої висоти. Велика частина їх або розбивалася, або потрапляла до німців. Генштаб АК вважав, що “...скидання, здійснювані Червоною Армією, не мали на меті постачати Варшаву необхідним, а швидше

за все були спрямовані на придушення нашої безнадійної боротьби поодиночі. Це була видимість допомоги”.

Найбільш переконливо пояснив, дану ситуацію У.Черчилль: „Росіяни хотіли, щоб поляки–некомуністи були знищені цілком, але при цьому так, щоб залишилося уявлення наче вони намагалися їх виручити”.

В остаточному підсумку, не маючи істотної підтримки з боку СРСР і західних союзників, Варшавське повстання було подавлене німецькими військами.

Література.

1. Буцько О.В. Взаимоотношения советских воинов с населением Польши 1944-1945 гг. – К., 1991. – 344 с.
2. Рокоссовский К.К. Солдатський долг. – М., 1968. 374 с.
3. Черчилль У. Вторая мировая война. В 3 кн. – Кн.1. – Т.1-2. – М., 1991. – 650 с.
4. Назарович Р. Варшавское восстание // Новая и новейшая история. – 1989. - №12. – С.186-221.
5. Варшавское восстание 1944 г.: свидетельствуют очевидцы // Военно-исторический журнал. – 1994. - №3-4. – С.16-23.
6. Боффи Д. История Советского Союза. – Т.2. От Отечественной войны до положения второй мировой державы. Сталин и Хрущев. 1941-1964 гг. – М., 1994. – 632 с.
7. Аптекарь П. Красная Армия против Армии Крайовой // Московские новости. – 1993. - №27.
8. Семиряга М.И. Борьба народов Центральной и Юго-Восточной Европы против немецко-фашистского гнета. – М., 1985.
9. Буллок А. Гітлер и Сталин: жизнь и власть: в 2-х т. – Т.2. – Смоленськ, 1994.

ОРГАНИ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ НА СУМЩИНІ ПІСЛЯ ЛЮТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 РОКУ

Доп. –асист. Іванущенко Г.М.

На початок 1917 року територія нашого краю перебувала у складі Харківської, Чернігівської, Полтавської та Курської губерній. Внаслідок революційних подій, які почалися в Петрограді у лютому 1917 року і закінчились падінням самодержавства 3 березня, по всій країні розпочалося створення нових органів влади, підконтрольних Тимчасовому уряду.

5 березня 1917 року газета “Сумський вісник” повідомляла про відречення Миколи II, а вже 8 березня було надруковано Наказ начальника громадської охорони № 1 від 7.03.1917 р.: *“Распоряженієм временнаго Сумского Комитета я избранъ начальникомъ общественной охраны и всѣхъ вооруженныхъ силъ г.Сумъ и уезда, и б сего Марта вступилъ в исправление обязанностей (...) въ интересахъ поддержанія требованія порядка и охраны гражданъ и ихъ имущества подъ моимъ личнымъ наблюденіємъ.*

Для пополненія охраны предполагаемой наружной милиціи предлагаю раненымъ, но способнымъ нести службу обществу, заявить мнѣ (Городская Управа, полковнику Катасонову) о своемъ желаніи поступить в штатъ служащихъ

Начальникъ общественной охраны полковникъ Катасоновъ”¹.

Отже, 6 березня 1917 року вперше у нашому краї згадується про нове на той час формування – народну міліцію, хоча за іншими даними ще 4 березня нарадою представників міських діячів і громадян м.Суджі було ухвалено постанову про вибори Тимчасового комітету і створення міліції².

До речі, поняття “народна міліція” не зовсім правильне, оскільки саме слово міліція, яке прийшло до нас з давнього Риму, означає “озброєний народ”. Тобто міліція в 1917-му виникла, як утворення народної самооборони і підтримання порядку, на відміну від поліції, яка такі ж функції виконувала на професійних засадах.

Місцеві органи влади, яким була підпорядкована міліція, час від часу намагалися поліпшувати її матеріальне становище, хоча в міських бюджетах не завжди передбачалося фінансування. Невідомо, якою була структура міліції та зарплата охоронців порядку в перші тижні нової влади, але на засіданні міської думи Сум 18 вересня 1917 року вже пропонувалося розмежувати функції міської та повітової міліції і за рахунок економії підвищити зарплату міліціонерам. Було встановлено такі місячні ставки:

- 2 дільничним комісарам по 300 крб.
- 2 помічникам комісара по 225 крб.
- 8 дільничним наглядачам по 180 крб.
- 8 старшим міліціонерам по 140 крб.
- 8 постовим міліціонерам по 125 крб.
- 8 листоношам по 180 крб.
- Писарям по 90 крб.

Крім того, на відрядження 2 комісарам і 2 помічникам виділялося по 25 крб кожному. На ті ж потреби 8 дільничних наглядачів одержували по 15 крб³.

Для утримання органів правопорядку та фінансування боротьби зі злочинністю пропонувалося залучати і громадськість, зокрема через проведення спеціальної підписки та інші добровільні внески.

Формування нових структур охорони порядку відбувалося в складних умовах, адже не всі професіонали з числа поліцейських мали бажання продовжувати службу. Так, 6 березня сумський повітовий справник В.П.Преображенський та пристав м. Суми Н.І.Манжелей подали до громадського комітету прохання про відставку⁴. Натомість, ще 4 березня помічник начальника Харківського губернського жандармського управління в Сумському, Лебединському і Охтирському повітах підполковник Леваневський С.П. та нижні чини залізничної жандармерії заявили про підтримку нового уряду,⁵ а 5-го березня така ж заява поступила від начальника сумської тюрми.

Бурхливе громадське життя вимагало від міліціонерів не тільки рішучих дій, але й повсякденної турботи про чистоту вулиць і безпеку руху, дотримання військовими форми одягу і

знешкодження провокацій з боку прихильників старого ладу. Так, з Конотопу повідомлялось про те, що зброю, відібрану в арештованих поліцейських було передано міліції, сформованій з робітників. У місті деякий час заворушень не спостерігалось, але вранці 8-го березня прихильники старого ладу відкрили стрільбу по місту, проте були затримані міліцією. Одного порушника вбили, двох інших було поранено. 9 березня в Конотопі міліція здійснила операцію, в ході якої проводились обшуки й арешти представників старої влади. Були заарештовані жандармський полковник і сумнозвісний пристав Жуков, у якого вилучили 50 браунінгів та кілька тисяч куль⁶.

Завдання, які стояли перед новоствореною міліцією вимагали титанічних зусиль, адже розлагоджена війною економіка, особливо сільське господарство, зростання маси паперових грошей (в порівнянні з довоєнним часом у 14 разів) породжували спокусу легкої наживи. Безчинствували зграї грабіжників, бандитів, убивць, процвітала торгівля наркотиками, фальшивими документами. У Москві, наприклад, дійшло до того, що на афішних тумбах поряд з численними закликами різних партій можна було прочитати оголошення такого змісту: *“Товарищи воры и грабители! Мы живем, как затравленные звери, принужденные насилем добывать себе пропитание, или помирают с голоду... Товарищи, надо нам сообща обсудить наши дела и недуги, надо найти выход, создать свою организацию, свою газету...”*

Автори цих закликів – амністовані Тимчасовим урядом злодії-рецидивісти – запрошували бажаючих на мітинг, не дотримуючись при цьому ніякої конспірації. Вони вказували місце проведення мітингу, закликали до абсолютної явки: *“Приходите все, братья-преступники, взрослые и малолетние”*⁷.

Тяжкий стан справ по боротьбі зі злочинністю змусив Тимчасовий уряд 17 квітня 1917 року видати “Тимчасове положення про міліцію”, яким передбачалося збереження і використання кадрів колишньої царської поліції. Така зміна політики у сфері будівництва правоохоронних органів мала на меті залучити кадри професіоналів для боротьби з розкраданням власності, яке внаслідок затягування аграрної реформи та

політичної агітації більшовиків набуло неконтрольованих масштабів. Зокрема, Сумським повітом прокотилася хвиля розгромів маєтків, і розкрадань майна поміщиків. Захоплення чужих посівів та врожаю продовжувались усе літо.

8 вересня 1917 року вийшов наказ № 94 Верховного Головнокомандувача О. Керенського, яким заборонялося насильницьке захоплення посівів, зібраного хліба, кормових трав і сіна, проведення самовільних порубок лісів у приватних і державних лісових масивах, відбирання сільськогосподарського реманенту, підвищення договірних цін на хліб. Особи, винні у порушенні цих заборон, а також ті, хто використовував військовополонених з казенних заводів для власних потреб, перешкоджав проведенню польових робіт, змушував власників платити за роботу хлібом, а не грошима (що в умовах інфляції було поширеним явищем), підлягали ув'язненню на строк до 6 місяців, або штрафів на суму до 300 крб. За групові злочини термін ув'язнення зростав до 3 років⁸.

Численні повідомлення місцевих газет про порушення правопорядку свідчать, що політична ситуація 1917 року сприяла кримінальним проявам серед населення і ніякими карами цей процес зупинити було вже неможливо. Раз по раз надходили повідомлення з Миколаївки Сумського повіту: про розкрадання майна економії, про те, що невідомі з метою наживи викопали з могили труп поміщика Калугіна⁹.

Певний простір для криміналу надавала і політична пропаганда окремих партій. Наприклад, конотопський повітовий комісар Тимчасового уряду 27 червня 1917 року видав розпорядження начальнику міліції здійснювати нагляд за *“публичными зрелищами съ тьмь, чтобы Вамь представлялись Указанныя в III и II Отдѣлахъ этого постановления афиши и изложения содержания изображений на фильм”*¹⁰.

Міліція контролювала також міграційні потоки, намагаючись виявити небажаних людей. МВС Тимчасового уряду навіть розробило текст присяги для осіб, які приймали російське громадянство, причому була окрема присяга для християн, іудеїв, язичників та атеїстів. Одночасно давалася вказівка *“в цілях*

державної безпеки" повідомляти про кожен окремий випадок переходу в російське громадянство іноземців¹¹.

Така пересторога стала актуальною ще й тому, що в 1917 році на території колишньої Російської імперії виникла ціла низка незалежних держав та політичних режимів, які встановлювали свої інститути громадянства та створювали власні правоохоронні органи.

Отже, внаслідок революційних подій 1917 р. на території Сумщини створювалася нова система правоохоронних органів, яка в складних умовах намагалася виконати покладені на неї завдання.

---

¹ Приказ Начальника общественной охраны. // Сумской вестник. - 1917. - 8 марта. - С. 1.

² Дідоренко Л. Нариси історії міліції Краснопільського району. (Машинопис) – С.8.

³ Засідання городской Думы // Сумской вестник. – 1917. – 20 сентября. – С.3.

⁴ Сумской вестник. – 1917. – 8 марта. – С. 1.

⁵ Там само. – 6 марта. – С. 2.

⁶ Там само. – 12 марта. - С. 4.

⁷ Дідоренко Л. Нариси історії міліції Краснопільського району. (Машинопис) – С.9.

⁸ Державний архів Сумської області (далі - ДАСО). ФР. 2673, оп.1, спр.1, арк.70.

⁹ Сумской вестник. – 1917. – 16 октября. – С. 4.

¹⁰ ДАСО.ФР. 5567, оп. 1, спр.2, арк.43.

¹¹ Там само, арк.114.

ТОРГІВЕЛЬНА СПРАВА ДИНАСТІЇ ХАРИТОНЕНКІВ

Доп. – асист. Даниленко В.В.

В історії нашої Батьківщини чільне місце посіє промислова династія Харитоненків, без яких неможливо уявити подальший розвиток вітчизняного цукрового виробництва.

На кінець XIX століття Україна була регіоном з високим рівнем розвитку цукрової промисловості. Із 69 повіт Російської імперії, в яких були розташовані цукрові заводи, попереду були Київський (13 підприємств), Сумський і Черкаський (по 9)¹. У 1895 р. на 23 заводах Харківської губернії з кількістю робітників 10991 вироблялось 5,13 млн. Пудів цукру – піску і 1,29 млн. Пудів рафінаду². У Сумському повіті в 1898 році на 10 цукрових заводах працювали 4,5 тисячі робітників, а на підприємствах інших галузей – лише три тисячі. Провідне місце серед власників цукрових заводів займала династія Харитоненків.

Фірма Харитоненків активно займалась експортом цукру, що приносило їй значні прибутки. Носійка імперія почала вивозити цукор в 1861 році (7691 пуд) і за тридцять років вивіз зріс у тридцять разів. Головними ринками збуту були Персія (Іран) та Фінляндія. У Фінляндію експортувалось 2,5 млн. Пудів щорічно. Торгівельні контори фірми Харитоненків знаходились у Выборзі (Фінляндія) і Харбіні (Китай)³. У 1896 році 1522 тисячі пудів рафінаду, виробленого на Павловському заводі в Сумах, через Баку були переправлені в Персію та Середню Азію⁴.

Разом з розширенням виробництва розширюються і торгівельні зв'язки фірми Харитоненків. Контори по продажу цукру розміщуються в Москві, Томську, Владивостоці, Баку, Читі, Выборзі (Фінляндія), Харбіні (Китай)⁵. У 1910-1913 роках “Торговий дім І.Г. Харитоненко з сином” розширює операції по експорту рафінаду на ринки Персії і відкриває свої власні склади в Тебризі і Джульфі⁶.

На внутрішньому ринку торговими партнерами Харитоненків були чисельні фірми, заводи і банки. Так в період виробництва цукру в 1907 – 1908 роках фірма “Торговий дім І.Г. Харитоненко з сином” здійснила великі фінансові операції з товариством Корюківського рафінадного заводу на суму 2 млн. Крб., Олександрівським товариством цукрових заводів на суму 400 тис. крб., Товариством Харківського рафінадного заводу на суму 1 млн. 200 тис. крб.

В результаті щорічних операцій прибуток Харитоненків складав декілька мільйонів карбованців. Максимальної суми він

досяг в 1914 –1915 роках 4,5 млн. Карбованців, в 1915 – 1916 роках очікувався прибуток в 4,7 млн⁷.

Мережа торгових партнерів в середині країни була досить широкою. Достатньо назвати найбільші з них, щоб простежити географічні рамки співробітництва: “Торговий дім братів П. І Д. Укакових” (Ростов-на-Дону), Московський і Одеський цукрорафінадні заводи, Армавірський “Торговий дім Петро Каспаров і К” та ін.

Отримуваний прибуток П.І.Харитоненко використовував частково для накопичення, а основна сума йшла на модернізацію заводів, придбання нових агрегатів, машин закупівлі нових сортів насіння буряка.

Так в 1913 році була здійснена серйозна торгова операція з німецької “Електричною компанією”. На загальну суму 47 тис. 250 крб. Були придбані: генераторна станція, мотори, лампи розжарювання. Трансформатор, дугові ліхтарі⁸.

Революційні події 1917 року і громадянська війна не сприяли розвитку фірми. Син Іван Павлович не зміг продовжити справу своїх попередників. Декретом Рад наркомун від 16 січня 1919 року землі, заводи, маєтки Харитоненків були націоналізовані. Фірма “Торговий дім І.Г. Харитоненко з сином припинила своє існування.

---

¹Вобльй К.Г.// Опыт истории свеклосахарной

Промышленности СССР. – т.2. – с.289.

²Нестеренко О.О.// Развитие промышленности на Украине. – ч.2 – К., 1962. – с. 121.

³Сумський обласний державний архів. – Ф.235. – Оп.1. –Спр.93. – Арк.2.

⁴Брокгауз Ф., Ефрон И.//Энциклопедический словарь. – т.57. – СПб., 1903. – с.32.

⁵Сумський обласний державний архів. – Ф.235. – Оп.1. –Спр.169. – Арк.6.

⁶Сумский вестник. – 1914. - №134.

⁷Сумський обласний державний архів. – Ф.235. – Оп.1. –Спр.169.

- Арк.6.

⁸Сумський обласний державний архів. – Ф.235. – Оп.1. – Спр.169.

- Арк.27.

ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА СумДУ XX – XIX СТОЛІТТЯ

Доп. –асист. Євдокімова А.М.

Сумський державний університет має достатній досвід подібного виду наукової діяльності. Вперше спеціалізована вчена рада зі спеціальності “Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища” була створена при Сумському державному університеті рішенням ВАКУ СРСР у 1991 р. Рада успішно діє до теперішнього часу.

Історія створення та функціонування ради обіймає досвід двох наукових шкіл із економіки природокористування та економіки НТП. Перша з них була заснована провідним вченим доктором економічних наук Балацьким Олегом Федоровичем. Завдяки успіхам цієї школи та безпосередній участі її науковців в багатьох країнах СНД була реалізована концепція платного природокористування, вітчизняна наука у даній галузі отримала визнання на міжнародному рівні. Зокрема, перша система екологічних платежів була впроваджена у м. Суми, а Україна була першою країною у СНД, яка законодавчо закріпила цю концепцію. Обґрунтування відповідних розділів законів про охорону навколишнього середовища та про атмосферне повітря було виконано сумськими науковцями.

Не менш вагомий здобуток наукової школи у галузі економіки НТП – науковці школи приймають активну участь у розробці теоретичних основ визначення економічної ефективності нової техніки та капітальних вкладень, входили до авторського складу відповідних методик, що виходили у Радянському Союзі на рівні народного господарства та його галузей. Тут було захищено кілька докторських та більше десяти кандидатських дисертацій, пов'язаних із розвитком окремих питань економіки НТП, зокрема

управління інноваційним розвитком, урахування факторів невизначеності, часу, ризику. Сумські вчені не раз ініціювали проведення експериментів, де проходили апробацію нові економічні методи господарювання. Саме з економічного експерименту на Сумському машинобудівному науково-виробничому об'єднанні ім. М.В. Фрунзе країна розпочала свій шлях до ринкової економіки.

Загалом обидві наукові школи підготували 8 докторів наук та більш ніж 70 кандидатів наук. Було опубліковано більше 1000 наукових публікацій, у тому числі десятки монографій та підручників.

Робота спеціалізованої ради при Сумському державному університеті відіграла роль своєрідного каталізатору розвитку економічної науки не тільки у Сумській області, вона стала інтегруючим фактором створення у Сумах центру міжнародного об'єднання вчених, де національна наука має провідні позиції.

Підготовка кадрів вищої кваліфікації надала значний поштовх розвитку вузів у Сумській області. Серед тих, хто у минулому захистив дисертацію у Сумському університеті, - керівники вузів Сумщини та їх підрозділів. Існування на Сумщині зазначених наукових шкіл дало поштовх до відкриття нових факультетів у діючих вузах, а також створення у Сумах Української академії банківської справи. Високий авторитет ради дозволив проводити захист дисертацій зарубіжних вчених.

При раді виходить у світ наукова збірка та міжнародний науковий журнал "Механізм регулювання економіки", що включені до переліку фахових видань ВАК України.

Із самого початку роботи рада робила ставку на підтримку молодих науковців. За час роботи ради науковцями захищено більше 65 кандидатських дисертацій, головним чином, після закінчення аспірантури. За зазначеними спеціальностями у Сумському державному університеті діє аспірантура із щорічним набором аспірантів 8-10 чоловік. Існування ради дає шанс розвитку наукових напрямків, де національна наука вже змогла завоювати і підтримує провідні позиції на світовому рівні, де забезпечується притік талановитої молоді, незважаючи на надзвичайно складні економічні умови.

Виходячи з вищевикладеного, ми вважаємо, що у Сумському державному університеті існують необхідні умови та є доцільність для створення спеціалізованої вченої ради, з правом прийняття до розгляду та проведення захистів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Література

1. Кафедра економіки Сумського університету \ \ Отчет о НИР Сумського государственного университета. – Суми: “Ризоцентр”, 2003.
2. Л.Г.Мельник. Фундаментальные основы развития .- Сумы:ИТД «Университетская книга», 2003

ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ НА СУМЩИНІ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Доп. - Гудим О., СУ-31
Наук. кер. – доц. Клименко В.А.

Вже наприкінці липня 1941 року Сумський обком КП(б)У провів нараду секретарів міськкомів і райкомів партії, голів міських і районних виконавчих комітетів Рад з питань організації підпілля та партизанської боротьби. Невдовзі було затверджено склад підпільних обкому КП(б)У, 3 міськвиконкоми і 31 райкому партії, 146 партійних організацій і груп, а також обкому ЛКСМУ і 8 райкомів. Підпільну роботу мали вести 1674 комуністи. Для формування 35 партизанських загонів було відібрано 1451 чоловік. Частина з них мала досвід партизанської війни у роки Громадської війни; 350 чоловік терміново пройшли спеціальну підготовку в школі, створеній обкомом партії. Тобто партійний (державний) апарат переводився у режим ведення партизанської війни. Були закладені бази загонів, призначені відповідальні зв'язкові, визначені конспіративні квартири і паролі.

Окупанти намагались будь-якою ціною ізолювати населення від підпільників та партизан. У перші ж дні фашистської окупації пропав безвісти територіальний секретар підпільного обкому партії

Г. М. Бараник. Загинули в боях та були закатовані гітлерівцями секретарі підпільних райкомів партії: І. І. Висотський, Г. М. Заїченко, О. О. Коньков, Г. Я. Літманович... Однак ні кривавий терор нацистів, ні масові репресії не ломили наших земляків. Окупанти відразу відчували опір сумчан.

Сміливу боротьбу розпочали партизани Путивльського загону, командиром якого став С. А. Ковпак, секретарем – С. В. Руднєв, начальником штабу – Г. Я. Ба зима. Партизани вже через кілька днів після організації загону, маючи слабке та примітивне озброєння та невелику чисельність, змогли здобути один середній та підірвати інший, ворожий танк. Бійці загону висаджували у повітря мости і переправи через Сейм та Клевень, пускали під укіс ворожі поїзди з продовольством та зброєю, призначеними для німецької армії.

Окрім партизанського з'єднання двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака, на Сумщині були сформовані великі партизанські загони Героя Радянського Союзу О.М.Самбурова і П.Х.Кумонька, Героя Радянського Союзу М.І.Наумова, І.Я.Шупанова та Л.Я.Іванова. Виникло навіть поняття „партизанський край”. Навіть командування Вермахту зазначало: „Територію між місцевістю Холм, Конотоп, Ворожба, Глухів, Грем'яч можна вважати... партизанами переповненою. Десна ділить цей район на дві частини. Встановлено, що партизани цього району мають підтримку від партизанів Брянських лісів.” Отож північна Сумщина вважалася по праву партизанським краєм.

Всього на Сумщині фашистами повністю спалено 128 населених пунктів, 635 – частково. Особливо відчували на собі нищівну силу рейдів німецьких карателів Середино-Будський та Путивльський райони – серце партизанської Сумщини. Внаслідок каральних експедицій 1942–43 років у Середино-Будському районі постраждало 55 населених пункти – більше 7200 дворів знищено і 4500 осіб закатовано та вбито; населені пункт : Велика Берізка, Заріччя, Кривоносівка, Лукашенків Хутір, Обхід, Олександрівка, Ріг, Хільчичі, Хрещиків Хутір, Чигирин Хутір (всього 9) каральними загонами були спалені повністю. Путивльський район постраждав менше – 15 населених пунктів: знищено майже 1400

дворів, вбито близько 1000 осіб, хутори: Залізний, Корольки, Машутин, Смолянинів, Софіївка (всього 5) спалені повністю.

Сумська область у роки Великої Вітчизняної війни стала колискою партизанського руху. На її території утворились цілі з'єднання, командуючі яких були удостоєні звань Героїв Радянського Союзу. Партизани надавали значну дійову допомогу регулярній Червоній Армії. Проте діяльність цих загонів носила і негативний характер, оскільки внаслідок анти партизанських експедицій знищені цілі села та десятки тисяч людей, завдані завдані збутки народному господарству на кілька мільярдів карбованців.

Література

1. Дзвони пам'яті. – К.: Радянський письменник, 1986. – 280 с.
2. Есть на карте село!: Нариси – Х.: Прапор, – 1986. – 132 с.
3. Подвиг: Нариси про Героїв Радянського Союзу / [упор. І.Т.Гриченко, М.Н.Головін]. – Х.: Прапор, 1971. – 304 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН – УПА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Доп. - Петренко М., СУ-31
Наук. кер. – доц. Клименко В.А.

В ХХст. Український народ має надзвичайну за своїм героїзмом та унікальну за своєю сутністю спробу боротьби за своє незалежне існування – національно-визвольний рух під проводом ОУН-УПА в 40-х роках. На відміну від іншого героїчного часу – змагань 1917-1920рр. – цей період чи не найтемніший у вітчизняній історії, аж занадто протиріч сплелосся навколо нього.

Дотепер питання національно-визвольного руху на Україні було питанням суто політичним і надзвичайно залежало від „керівної ролі” комуністичної партії. Історичний аналіз був занадто ускладнене ним через неприємність протиріч сторін, які опонували одна одній. Через фактичну заборону більш-менш висвітлювати

події – в СРСР не було створено ґрунтового аналізу вказаної проблеми, через те, що відкидалося саме існування такої.

На початку Великої Вітчизняної війни, коли німецьке командування заарештувало у Львові у червні 1941 року уряд новоствореної Української держави, провід ОУН – Бандери закликав українське населення готувати широкий повстанський рух.

У поширюваних серед населення виданнях та листівках („летючках”), які попадали німцям до рук, ОУН – Бандери писали в червні 1942 року, що від початку війни в Україні нічого не змінилося, на місце одного тоталітаризму прийшов інший, проти якого треба боротися. Впродовж літа 1942 року малі озброєні групи націоналістів проводили незначні операції, атакуючи засоби зв’язку на шляху сполучення, малі німецькі відділи, склади постачання та господарські підприємства.

У жовтні 1942 року малі відділи почали зливатися у великі військові частини. Ці з’єднання створені Проводом ОУН – Бандери, прийняли назву Українська Повстанська Армія (УПА). Офіційною датою створення УПА прийнято 14 жовтня 1942 року (свято Покрови).

На Поліссі дрібні озброєні групи злилися під командою військового референта крайового проводу ОУН(б) Сергія Качинського – „Остапа”, а на Волині під командою під командою сотника Івана Перегійняка – „Довбешки-Коробки”.

З поширенням дій УПА поділилися на три головні військові стратегічні регіони: УПА-Північ, яка охоплювала Волинь і Полісся; УПА-Захід-Галичина, Буковина, Закерзоння (Лемківщина, Надсяння, Холмщина) УПА-Південь діяла у Кам’янець-Подільському, Вінницькій та на півдні Житомирської і Київської областей.

Першим Головним Командиром УПА був Дмитро Клячківський, Начальником Штабу полковник Армії УНР Л. Ступницький. Після смерті Д. Клячківського керівництво УПА перебрав Роман Шухевич, (псевдо – „Тарас Чупринка”).

Командиром тилу (запілля) став Ростислав Волошин (Павленко). Політичне керівництво здійснював Йосип Позачанюк (Шаблюк-Шугай) зі Східної України.

Головний штаб УПА мав шість відділів: організаційно-мобілізаційний, розвідки та контррозвідки, господарський, вишкільний, пропагандистський, політично-виховний. Вже із цього поділу відділів штабу видно те, яке величезне значення він приділяв вихованню вояків та населення. На відміну від регулярної армії в УПА вояки були одночасно вчителями, вони не тільки боролися проти окупантів зі зброєю в руках, але при кожній нагоді поширювали пропаганду боротьби серед населення.

Весною 1942 року сформувався на Волині незалежний відділ партизанів під проводом Тараса Бульби-Боровця. Бульба-Боровець командував раніше, від серпня до листопада 1941 року з'єднанням „Поліська Січ”, яке було озброєне німцями (вермахтом) і мало за завдання очищати ліси від залишків Червоної Армії та парашутистів. На вимогу СД вермахт мусив „Поліську Січ” розпустити та роззброїти 15 листопада 1941 року. Члени відділу розійшлися по домівках. Навесні 1942 року Бульба-Боровець створив із колишніх членів „Поліської Січі” партизанське з'єднання. Надіючись прихилити Бульбу-Боровця до співпраці, Головне Командування радянської армії вислало до нього в серпні 1942 року делегацію. У жовтні він погодився на нейтралітет між його та радянськими партизанами, який тривав понад шість місяців. Бульба-Боровець вів також переговори із СД у листопаді, але в цих переговорах він стояв на націоналістичних позиціях та гостро виступав проти німців.

Навесні 1943 року з'єднання Бульби-Боровця мало від 4 до 6 тисяч людей, а відділи ОУН-Мельникова від 1 до 3 тисяч. У липні – серпні, під час об'єднуючої акції, покликаною Головною Командою УПА, обидва з'єднання були вимушені влитися до лав УПА, або відійти з теренів її діяння. Бульба залишив при собі малий загін і від липня 1943 року почав називати свою партизанську групу „Українська Народна Револьюційна Армія (УНРА)”.

За період своєї діяльності у 1942-1945рр. ОУН-УПА провела сотні операцій проти німецьких окупантів, ліквідувавши значну кількість ворожої техніки, живої сили. Отже, загони ОУН-УПА зіграли певну позитивну роль у боротьбі народів України проти німецьких загарбників у роки Великої Вітчизняної війни.

Література

1. Андрух В. Причини виникнення Української Повстанської Армії// Державність. – 1992. – № 2-3.
2. Бабій О. ОУН. У 1941-1942 роках.// Крилаті. – 1983. - №3.
3. Білас І. Г. Україна в другій світовій війні.// Дніпро. – 1995. - №5-6.
4. Завада М. Декларація Української Повстанської Армії. – Дрогобич: Відродження, 1993.
5. Ідея і чин: повна збірка документів. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1968.
6. Кобаса А. Тарас Чупринка // Крилаті. – 1983. - №1.
7. Коваль В. С. Міжнародний імперіалізм і Україна. – К., 1966.
8. Косик В. Українська Повстанська Армія. Короткий історичний огляд. – К.: Українська видавнича спілка, 1999.
9. Мірчук П. За чистоту позицій українського визвольного руху. – Лондон: Україна, 1965.

ЗМІСТ

Дорда В.О. КІНО/ВІДЕО/ТБ-ПЕРЕКЛАД ТА ЙОГО НАВЧАННЯ	3
A.M.Svirid SPEECH ETIQUETTE OF THE GREETINGS AND FAREWELLS DISCOURSE	5
Литвинко О.А. КОНВЕРСІЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ СУБМОВИ МАШИНОБУДУВАННЯ)	7
Бока О.В. ПРОФЕСІЙНИЙ ТРЕНІНГ ПЕРЕКЛАДАЧА	9
Жулавська О.О. ТЛУМАЧЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ "ОСВІТА" В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	11
Дорда М.А. ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА КОНТРАСТИВНІ АСПЕКТИ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ БІБЛІЙНИХ ВИРАЗІВ	13
Баско Т.ОСОБЛИВОСТІ ФОНЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ СТИЛІСТИКИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ	16
Yermolova I. NEOLOGISMS IN ENGLISH AND THE PECULIARITIES OF THEIR TRANSLATION INTO UKRAINIAN	18
Бичкова С.В.ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБОВИХ СЛІВ	21
Рой О.М. ЛЕКСИЧНІ, ОРФОГРАФІЧНІ ТА ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	24
Івахненко І.М.СКОРОЧЕННЯ В ТЕКСТАХ РІЗНИХ СЛІВ	26
Калашник Ю.А. ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ СТИЛІСТИКИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ	27
Калінкевич В. М. ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІРОНІЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ НА РІВНІ ТЕКСТУ	29
N.W. Kortschagina LAKONISMUS IN DER HEUTIGEN DEUTSCHEN SPRACHE	32
Король Л.Ю. РОЗВИТОК ТА СТАТУС ТРИВАЛИХ ТА ПЕРФЕКТНИХ ФОРМ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	35
Лисенко Б.Ю.ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	38

Макеева О.О. ГРАФІКО-ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ПОЗНАЧЕННЯ МОВЧАННЯ НА ПИСЬМІ ЯК НЕВЕРБАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА	40
Матюшенко О.Ю. АКТУАЛІЗАЦІЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ)	43
Проценко О.В. СЛОВА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СПЕЦИФІКИ	46
Подлівахіна О.А. КАТЕГОРІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	49
Попова О. В. ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ Б. ШОУ “ПІГМАЛІОН”)	51
Савенкова Д. С. ФАЛЬШИВІ ДРУЗІ ПЕРЕКЛАДАЧА	54
N. Sakhnuyk LINGUISTIC PECULIARITIES OF CHILDREN'S SPEECH	56
Солодовнікова М. С. СЕМАНТИЧНІ ПРОЦЕСИ В СТУДЕНТСЬКОМУ СЛЕНГОВОМУ ОБІХОДІ	58
Шкарупа Є.С. ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ ПОБУТОВОЇ РЕКЛАМИ)	60
Турова В.В. СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ	62
Tatyana Vasyura ENGLISH VARIETIES	64
O.V. Bespalov, PGS; V.V. Sabadash INFORMATION SOCIETY	67
T.M.Ovcharova, PGS; O.F.Balatsky THE SCOPE OF THE GLOBAL CLIMATE CHANGE PROBLEM	68
Shkarupa O.V., PGS; O.I. Karintseva SUSTAINABLE DEVELOPMENT INDICATORS FOUNDING SYSTEM	70
A.A. Degtyarenko, PGS; O. V.Prokopenko FEATURES OF THE PERSONNEL MOTIVATION UNDER THE MARKET CONDITIONS	72
E.V. Kirsanova, PGS; O.F. Balatskiy SUSTAINABLE MANAGEMENT IN DEVELOPING COUNTRIES	73
S.I. Maltseva, PGS; V.F. Orlovsky EWILLEBRAND'S FACTOR	75

U.S. Shvets, PGS; V.D. Karpusha	ELLIPSOMETRIC INVESTIGATIONS OF INFLUENCE OF PARAMETERS OF HETEROGENEOUS LAYERS ON THEIR OPTICAL PROPERTIES	77
A.S. Strizhak, PGS; A.G. Degtyrenko	SHADOW ECONOMIES: SIZE, CAUSES, AND CONSEQUENCES	78
I.A. Telizhenko, PGS; O.F. Balatskiy	THE GLOBAL ECOLOGICAL CATASTROPHES AND THE ENVIRONMENTAL PROTECTION	80
M.O. Baskakova, PGS; S.N. Illyashenko	ECOMARKETING APPROPRIATION AT THE JSC "SUMYHIMPROM"	82
O.O. Mitsura, PGS; O.I. Karpishchenko	IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF SMALL AND MIDDLE ENTERPRISES (SME) IN DEVELOPING COUNTRIES	83
S.V. Tokarev, PGS; A.N. Guly	ROTOR DYNAMIC FORCES	85
D.O. Zhygylj, PGS; V.A. Khvorost	LAMINATED COMPOSITE PLATES	87
Khodun T.V, PGS; Sokolov M.O.	EVALUATION CRITERIA FOR ENVIRONMENTAL POLICY INSTRUMENTS	89
Loza V.A., PGS; Melnik L.G.	THE PRINCIPLES OF ENVIRONMENTAL LAW	90
A.V. Anchurova, M-01; S.V. Glivenko	THE CONCEPTION OF MODERN INFORMATION SOCIETY	91
M.Y. Fulerova, M-01; S.V. Glivenko	THE SHADOW ECONOMY IN UKRAINE	93
I.V. Andrusenko, E-01; V. Gryshchenko	THE COMPETITIVE ANALYSIS OF GOODS' POSITION ON FOREIGN MARKET	95
T.V. Ivashchenko, E-03; L.G. Melnik	SOME ASPECTS OF ENVIRONMENTAL RISK	97
Y.V. Taranenko, M-01; O.M. Telizhenko	GROWTH STRATEGY – A DECISIVE STEP IN FURTHER ACTIVITY OF THE COMPANY	98
N.M. Kostyuchenko	THE PROBLEM OF TIMBER TRADE	99

Y.M. Linnik NUCLEAR SAFETY AND THE HUMAN BEING	100
V. Malakhova MOTIVATION IN SUSTAINABLE ECONOMIC	102
N.M. Dudchenko RURAL TOURISM: PROBLEMS AND PERSPECTIVE OF DEVELOPMENT	103
K.O. Teletov TRANSFORMER BINARY CODES INTO BINOMINAL ONES	105
Y.S. Galagan THE SYSTEM OF TAXES IN UKRAINE.	106
Яременко Л.М. ОСНОВНІ АСПЕКТИ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ В МЕЖАХ КУРСУ “УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ”	108
Василенко В.А. УКРАЇНСЬКІ МОВОЗНАВЦІ ПРО УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКУ ДВОМОВНІСТЬ	111
Ничик Л.А. НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ – АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЖУРНАЛІВ	115
Лушкова О. РЕКЛАМА В ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ ДЛЯ ЖІНОК ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН	119
Змельяненко О. «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ» СЛЕНГ ЯК МОВНИЙ ФЕНОМЕН	123
Бічевий А. ІЗ ІСТОРІЇ СУМСЬКОГО КАДЕТСЬКОГО КОРПУСУ	127
Бубенщиков Р. Г.С.СКОВОРОДА – ВИДАТНИЙ РИТОР-ГУМАНІСТ	129
Карпенко Л. ПРОБЛЕМА ДВОМОВНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	131
Коритін Є. РОЗВИТОК РИТОРИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В УКРАЇНІ, ВИДАТНІ ОРАТОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ	134
Андрущенко Р. АНАТОЛІЙ КОНІ - МАЙСТЕР ОРИГІНАЛЬНИХ СУДОВИХ ПРОМОВ, “ЧАРОДІЙ СЛОВА”	136
Пишов Д. ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ АРТИЛЕРІЇ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МОВНОГО СЕРЕДОВИЩА	138

Єфіменко А. ПСИХОЛОГИ ТА ІМІДЖМЕЙКЕРИ ПРО МИСТЕЦТВО ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ	140
Шевченко О. ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНИХ ПІДПРИЄМЦІВ І МЕЦЕНАТІВ ХАРИТОНЕНКІВ ОЧИМА НАЩАДКІВ	141
Фесенко В. МОВНІ ОГРІХИ У ТЕКСТАХ ЗМІ	143
Балаєва С. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ	145
Ошкодьорова М. ДЕЯКІ МОВНО-НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО ЕТИКЕТУ	147
Білик М. ФРАНЦУЗЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СЕМАНТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	149
Кривопишина Е.А. СНОВИДЕННЯ І ТВОРЧЕСТВО	152
Сахно П.І. САМОВИРАЖЕННЯ, САМОСТВЕРДЖЕННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІСІ	155
Соловей А. ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЛЮДИНИ ДО СУЧАСНОЇ ДІЙСНОСТІ	158
Кравчук Л. КУЛЬТУРА ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ	162
Буднік Т. СОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ	165
Макаренко Ж. МОРАЛЬНІ ЧУВСТВА МОЛОДЕЖІ	168
Мерко М. ЛІДЕР І ЛІДЕРСТВО	171
Кливінюк А. ЦІННОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ	174
Ковбаса Т. СМИСЛ ЖИТТЯ	176
Іваненко О. ПРОБЛЕМА ВІЛЬНОГО ЧАСУ	178
Даценко Т. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СНОВ И СНОВИДЕНИЙ В ПСИХОАНАЛИТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ З.ФРЕЙДА	180
Алексенко О. СПОСОБНОСТЬ ВИДЕНЬЯ С ЗАКРЫТЫМИ ГЛАЗАМИ КАК ПАРАПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН	183
Старцева Т. ПСИХОСЕКСУАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ И ВЗАИМООТНОШЕНИЕ ПОЛОВ	186
Костюченко Т. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ	

МАТЕРИ НА РАЗВИТИЕ РЕБЕНКА В ПРЕНАТАЛЬНОМ ПЕРИОДЕ	190
Сотник О. ПСИХОЛОГИЯ МЕЖЛИЧНОСТНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ	192
Пересада И ИСТОРИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЧУВСТВ	195
Ключко А. СТЕРЕОТИПЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ОРИЕНТАЦИИ СТУДЕНТОВ	198
Зайченко А. САМОСОЗНАНИЕ И САМООЦЕНКА КАК ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ	201
Несторенко О. СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ ЧУВСТВ (ЭМОЦИЙ)	203
Лукашенко Д. ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА	206
Самолов С. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ І ЦІННОСТІ ДЕМОКРАТІЇ	210
Зайко Л.Ю. НЕДІЙСНІСТЬ ПРАВОЧИНУ (УГОДИ) ЗА НОВИМ ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ	218
Карченко В. ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ	220
Вакуленко О. ПРОБЛЕМИ ПОДАЛЬШОЇ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ	222
Солонар А. КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА: КРОКИ І ПРОБЛЕМИ	225
Хілько Ю., Погорелова І. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МИТНОЇ СПРАВИ НА СЛОБОЖАНЩИНІ	227
Литвин І. РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	229
Маленко О. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЗА НОВИМ ЦИВІЛЬНИМ І ГОСПОДАРСЬКИМ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ	231
Дубницкая О. КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА СКАРГАМИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ	232
Носонова Л. ФИЛОСОФИЯ ГЕГЕЛЯ	235

Денисенко П. ВЧЕННЯ В.І.ВЕРНАДСЬКОГО ПРО НООСФЕРУ	237
Кошеленко Н. ПРОБЛЕМА ІСТИНИ	240
Ткаченко Ю. ГНОСЕОЛОГІЯ: ПОЗНАННЯ МІРА, ЧЕЛОВЕКА І ОБЩЕСТВА	243
Дзюба О. АПОРІЇ ЗЕНОНА	244
Дегтярьов С.І. ФУНКЦІЯ РОЗШУКУ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	247
Власенко В.М. ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ СЕРГІЯ ТИМОШЕНКА	250
Павченко Л. А. ВАРШАВСЬКЕ ПОВСТАННЯ 1944 РОКУ ТА СТАВЛЕННЯ ДО НЬОГО РАДЯНСЬКОГО УРЯДУ	253
Іванущенко Г.М. ОРГАНИ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ НА СУМЩИНІ ПІСЛЯ ЛЮТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 РОКУ	257
Даниленко В.В. ТОРГІВЕЛЬНА СПРАВА ДИНАСТІЇ ХАРИТОНЕНКІВ	261
Євдовімова А.М. ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА СумДУ XX – XIX СТОЛІТТЯ	264
Гудим О. ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ НА СУМЩИНІ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ	266
Петренко М. ДО ПИТАННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН – УПА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	268

МАТЕРІАЛИ

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ, АСПІРАНТІВ, СПІВРОБІТНИКІВ ТА СТУДЕНТІВ

ГУМАНІТАРНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Відповідальний за випуск Н.Д.Світайло
Комп'ютерний набір та верстка Кіщук С.М.

Стиль та орфографія авторів збережені.

Підписано   Формат 60x84/16.   Умовн. друк. арк. *16,28.*
до друку *14.04.2004р.*

Наклад 50 прим.   Замовл. № *188* .   Обл.-вид. арк. *17,33.*

Видавництво СумДУ. Р. с. №34 від 11.04.2000 р.
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова,2

Друкарня СумДУ. 40007, м. Суми,
вул. Римського-Корсакова, 2